

SZENT ISTVÁN EGYETEM GÖDÖLLŐ
GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

A helyi gasztronómia megjelenése Nógrád megye turizmusában

Doktori (Ph.D.) értekezés

Lenkovics Beatrix

Gödöllő

2017

A doktori iskola megnevezése:

GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

Tudományága:

GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK

Vezetője:

Dr. Lehota József egyetemi tanár, MTA doktora
SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete

Témavezető:

Dr. Farkas Tibor
egyetemi docens
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

.....

Az iskolavezető jóváhagyása

.....

A témavezető jóváhagyása

„Ha beáll egykor a rideg közöny, amelyet a kozmopolitizmus előtologat, ha minden érzés megszűnik a rög iránt, az idealizmus roncsai között még mindig ott lesz varázsnak a magyar konyha. Lehet elfásult, kiégett a szív; lehet mindenféle ferde okoskodással szaturált az elme, de a gyomor makacs és őszinte, azt fogja kiáltani: »Magyar vagyok, magyar maradok!«”.

(Részlet Mikszáth Kálmán: Emlékezések és tanulmányok című könyvéből)

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	7
1.1. A TÉMAVÁLASZTÁS ÉS A KUTATÁS CÉLJA.....	7
1.2. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE.....	8
1.3. AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI.....	9
2. A TURIZMUS ÉS A GASZTROTURIZMUS ÉRTELMEZÉSE.....	11
2.1. A TURIZMUS ÉRTELMEZÉSE	11
2.1.1. A turizmus fogalma	11
2.1.2. A turizmus rendszere és központi eleme, a turisztikai termék	13
2.1.3. A turizmus hatásai	18
2.1.4. A turizmus szerepe az Európai Unióban	24
2.2. A GASZTROTURIZMUS FOGALMA.....	27
2.3. A GASZTROTURIZMUS JELENTŐSÉGE.....	29
2.4. STRATÉGIÁK A GASZTROTURIZMUS MEGTEREMTÉSÉHEZ	31
2.5. A NEMZETKÖZI ÉS A HAZAI TURIZMUS HELYZETE.....	32
2.5.1. A nemzetközi turizmus jelenlegi helyzete	32
2.5.2. Az európai turizmus jelene	33
2.5.3. A turizmus jelentősége Magyarországon.....	33
2.5.4. Magyarország turizmusának alakulása	34
2.5.5. A beutazó turizmus jellemzői	35
2.5.6. A magyarországi turizmus teljesítményének alakulása régiós szinten 2007-2014 között..	37
3. NÓGRÁD MEGYE GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI BEMUTATÁSA.....	39
3.1. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	39
3.2. NÓGRÁD MEGYE TERMÉSZETFÖLDRAJZA	41
3.2.1. Nógrád megye elhelyezkedése	41
3.2.2. Természetföldrajzi adottságok hatása a gazdasági-társadalmi helyzetre.....	44
3.3. NÓGRÁD MEGYE NÉPESSÉGÉNEK ALAKULÁSA (1910-2013).....	45
3.3.1. Nógrád megye nemzetiségei.....	47
3.4. NÓGRÁD MEGYE KÖZLEKEDÉSE	47
3.5. NÓGRÁD MEGYE GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HELYZETE, ILLETVE VERSENYKÉPESSÉGE	49
3.6. NÓGRÁD MEGYE GAZDÁLKODÁSA	52
3.7. NÓGRÁD MEGYE SZEREPE HAZÁNK TURIZMUSÁBAN	56

3.8.	NÓGRÁD MEGYE VENDÉGFORGALMÁNAK A VÁLTOZÁSA	63
3.8.1.	Nógrád megye falusi turizmusának jellemzői	66
3.8.2.	Nógrád megye szálláshelyeinek vendégforgalma és kapacitása kistérségi szinten 2007-2014 között.....	70
3.9.	A PALÓC GASZTRONÓMIA JELLEGZETESSÉGEI	72
3.9.1.	A palóc fogalom megjelenése	72
3.9.2.	Hagyományos táplálkozás és ételei	75
4.	GASZTROTURISZTIKAI RENDEZVÉNYEK NÓGRÁD MEGYÉBEN	82
4.1.	A TURIZMUS FEJLESZTÉSÉT CÉLZÓ ORSZÁGOS ÉS TÉRSÉGI STRATÉGIÁK GASZTROTURISZTIKAI KITEKINTÉSSEL	82
4.2.	TRADICIONÁLIS GASZTRONÓMIAI RENDEZVÉNYEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	89
4.3.	FŐZŐ- ÉS SÜTŐVERSENYEK, MINT KÍSÉRŐPROGRAMOK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	96
5.	KUTATÁSI EREDMÉNYEK	105
5.1.	BEVEZETÉS	105
5.2.	A NÓGRÁD MEGYÉBE ÉRKEZŐ TURISTÁK KÖRÉBEN VÉGZETT FELMÉRÉS EREDMÉNYEI	105
5.2.1.	Demográfiai, anyagi jellemzők, motivációk.....	105
5.2.2.	Területi vizsgálatok	108
5.2.3.	Turisztikai szokások, vélemények.....	110
5.3.	A TURIZMUS SZAKOS HALLGATÓK KÖRÉBEN VÉGZETT FELMÉRÉS EREDMÉNYEI	116
5.3.1.	A demográfiai jellemzők	116
5.3.2.	Turisztikai szokások	117
5.4.	A SZÁLLÁSDÓK KÖRÉBEN VÉGZETT KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS EREDMÉNYEI	122
5.4.1.	Demográfiai, földrajzi jellemzők.....	122
5.4.2.	Szálláshelyek turisztikai jellemzői	124
5.5.	KÖZÖS ÉRTÉKEK	129
5.6.	A NÓGRÁD MEGYEI VENDÉGEK, SZÁLLÁSDÓK CSOPORTOSÍTÁSA	134
5.6.1.	Vendégek klaszterezése.....	134
5.6.2.	A szállásadók klaszterezése.....	137
6.	HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA, ILLETVE AZ ÚJ VAGY ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	140
6.1.	A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA	140
6.2.	ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	141
7.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	143
8.	ÖSSZEFOGLALÁS	146
	SUMMARY.....	148

1. MELLÉKLET: IRODALOMJEGYZÉK	150
1.1. IRODALOMJEGYZÉK (GASZTRONÓMIAI RENDEZVÉNYEK FELHASZNÁLT FORRÁSAI NÉLKÜL)..	150
1.2. IRODALOMJEGYZÉK (GASZTRONÓMIAI ESEMÉNYEK).....	164
2. MELLÉKLET: NÓGRÁD MEGYE TURISZTIKAI VONATKOZÁSÚ ÉRTÉKLELTÁRA KISTÉRSÉGENKÉNT	179
2.1. VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN.....	179
2.2. SZAKRÁLIS ÉPÍTMÉNYEK (TEMPLOM, KÁPOLNA, IMAHÁZ, HARANGLÁB) NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	186
2.3. KASTÉLYOK ÉS KÚRIÁK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	188
2.4. MÚZEUMOK, TÁJHÁZAK ÉS KIÁLLÍTÓHELYEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	196
2.5. EGYÉB, EMBER ÁLTAL ALKOTTA KULTURÁLIS ÉRTÉKEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN .	205
2.6. EGYÉB KIKAPCSOLÓDÁSI LEHETŐSÉGEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	213
2.7. AKTÍV TURISZTIKAI TERMÉKEK NÓGRÁD MEGYE KISTÉRSÉGEIBEN	222
3. MELLÉKLET: KÉRDŐÍVEK	234
3.1. VENDÉG KÉRDŐÍV.....	234
3.2. HALLGATÓI KÉRDŐÍV	240
3.3. SZÁLLásADÓI KÉRDŐÍV.....	244
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	248

1. BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás és a kutatás célja

Az utóbbi évtizedekben a turizmus egyre fontosabb szerepet tölt be az egyes országok nemzetgazdaságában. A turizmus azonban nem egy állandó tartalommal bíró gazdasági tevékenység, a kereslet újabb és újabb piaci szegmensek iránt érdeklődik, nem csoda tehát, hogy a gasztroturizmus szerepe is felértékelődött a turizmusban. Ezzel együtt, a hozzá szorosan kapcsolódó falusi turizmus is egyre többször előtérbe kerül. Értekezésemben elsősorban a gasztroturizmus különböző megjelenési formáit, lehetőségeit tárom fel és elemzem Nógrád megyében.

A téma magyar aktualitásnak is számos oka van. A közép-európai országokban a '90-es évek rendszerváltozásai után a gazdasági felzárkózásnak és az integrációnak köszönhetően a turizmus szerkezete és volumene is megváltozott. Magyarország és a szomszéd országok életében ez a jelenség merőben új helyzetet teremtett, mivel innentől kezdve főképpen a piaci mechanizmusok, a kereslet és a kínálat határozzák meg a turizmus karakterét. Így a gasztroturizmus magyarországi kutatása, haszonelvű továbbgondolása nem tekint vissza hosszú múltra, főleg nem Nógrád megye nézőpontjából. Mivel a konkrét célterületek, települések a turizmus kikristályosodási pontjai (Michalkó 2008), így a területi vizsgálatok megkerülhetetlen részei a turizmus vizsgálatának.

Vizsgálódásom helyszínéül elsősorban azért is Nógrád megyét választottam, mert a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara hosszú évek óta folytat kutatást a megyében, és a megye négy önkormányzatával (Bokor, Cserhátszentiván, Kutasó, Nógrádsipek) kutatás-fejlesztési együttműködési megállapodást is kötött. Másrészt pedig számomra is hamar világossá vált, hogy a megye sajátos, palóc gasztronómiával rendelkezik, amelynek vizsgálata számos lehetőséget hordoz magában. A gasztroturisztikai szempontú vizsgálat pedig azért releváns számomra, mert a Budapesti Gazdasági Egyetem (2016 előtt Budapesti Gazdasági Főiskola) Vendéglátó Intézeti Tanszékén tartok a hallgatóknak áruismeret, italismeret előadásokat, élelmiszerismeret laboratóriumi gyakorlatokat, így a gasztronómia érdeklődési körömhöz közel áll.

A Nógrád megyét érintő turizmus nem pusztán az előnyök minél hatékonyabb kihasználása miatt lényeges, hanem mert lokális hatása folytán befolyásolja a térség társadalmi-gazdasági helyzetét. E kettősség, valamint a falusi és a gasztroturizmus karakterisztikájának mélyebb megértése okán Magyarország számára különösen lényeges a hazai desztinációs területek¹ feltérképezése, a helyi viszonyok megértése, a falusi és a gasztroturizmus hálózatként való felfogása, amely eddig még nem történt meg.

A turizmus a világgazdaság egyik motorja, a nemzetközi turistaforgalom átlagosan évi 4%-os növekedése, illetve a határokat átlépő utazók költségének hasonló arányú emelkedése kedvezően befolyásolja az érintett országok GDP, foglalkoztatottság és export mutatóit (UNWTO 2015). A jelenséget az Európai Unió is felismerte. A turizmus témájának stratégiai fontosságát mutatja az *idegenforgalomra vonatkozó statisztikai információgyűjtésről* szóló 95/57/EK tanácsi irányelv megalkotása, majd ennek az Európai Parlament és a Tanács 2011-es rendelettel történő

¹ Turisztikai térség (desztináció): „olyan földrajzilag körülhatárolható, beazonosítható területrészt, amely a turisztikai kínálati piacon egységes fogadóterületként jeleníthető meg, épített környezeti, természetföldrajzi vagy kulturális értékek tekintetében összefüggő elemek alkotják, ezért egységes koncepcióban történő tervezéséhez, fejlesztéséhez és térségi turisztikai márká kialakításához országos érdek fűződik” (2016. évi CLVI. törvény)

kiegészítése. Mivel a gasztronómiai turizmus népszerűsége folyamatosan növekszik, e termékek fejlesztése a termékfejlesztési politika hangsúlyos része. A gasztronómia nagy előnye, hogy a turizmus valamennyi formájához kapcsolható.

A hazai célok és az uniós közös politikák megalapozásához, hatékonyságának növeléséhez szükséges a magyar turisztikai helyzet áttekintése és követése a nemzetközi áramlatok viszonylatában, melyben véleményem szerint a helyi szemlélet kihagyhatatlan elem.

Eddig a Magyarországot érintő turizmus kutatásában inkább a turizmus fajtáinak beazonosításán, volumenek meghatározásán, a fogadó területek feltérképezésén volt a hangsúly. Jelenleg nincs olyan, az egyes célterületek specifikumaira koncentrálnó lokális vizsgálat, mely ugyanakkor a megfelelő regionális, gazdasági, társadalmi kontextusba helyezi a problémát. Ennek oka főként az adatok (elérhetőségének) hiánya, ami mindenképpen megnehezíti a régióspecifikus kutatásokat. Így elsődleges célom a gasztronómia és a turizmus területi megjelenésének részletesebb megismerése Nógrád megye esetén, több pillérre helyezve a kutatásomat.

Legfőbb célkitűzéseim: miként határozható meg a gasztroturizmus fogalma, és milyen jelentőséggel bírhat egy bizonyos térség gazdaságának és turizmusának alakításában, milyen nevesített rendezvények keretében tárulkozik fel a turisták számára a megye gazdag gasztronómiai hagyománya, illetve hogy az általam választott három mintacsoport (vendégek, vendéglátós hallgatók, szállásadók) mennyire ismeri ezt a gasztronómiai hagyományt, valamint milyen utazási vagy vendégfogadási szokásokkal, illetve tapasztalatokkal rendelkezik. Utolsó szempontként felmerült a megye komplex turisztikai leltárának (ld. 2. melléklet) elkészítése is, ami a szolgáltatók számára nyújt értékes információkat, lehetőséget adva a többi szolgáltatóval való hálózatos együttműködésre, valamint segítségül szolgálhat a turisztikai döntéshozóknak a térséggel kapcsolatos stratégiák és tervek kidolgozásában.

1.2. Az értekezés felépítése

A dolgozat nyolc fő fejezetre osztható: az értekezés bevezető része után a *második fejezetben* a nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintése, feldolgozása alapján kísérletet teszek a turizmus és gasztroturizmus, fogalmak tisztázására, általános kiváltó okaiknak, hatásuknak, differenciáló jellemzőinek meghatározására. Ezen kívül rövid kitérőt teszek a nemzetközi, az európai és a hazai turizmus jelenlegi helyzetképe felé, külön elemelve az ország statisztikai, illetve idegenforgalmi régióinak turisztikai teljesítményét a gazdasági válság óta eltelt évekre vonatkozóan.

A *harmadik fejezet* Nógrád megye gazdasági-társadalmi helyzetét elemzi a turizmus szemszögéből. Az első alfejezet részletezi az értekezés során felhasznált anyagokat és a módszertant. A fejezetben átfogó képet szándékozok adni a Nógrád megyei palócság természetföldrajzáról, a népesség és a három legjelentősebb nemzetiség létszámának statisztikai idősoros alakulásáról, a megyei közlekedés helyzetéről, a megye komplex mutató segítségével ábrázolható gazdasági és társadalmi helyzetéről, illetve a helyi gasztronómiának alapanyagot biztosító gazdálkodásról is. A gazdaság részeként külön kiemelten szerepel a fejezetben Nógrád megyének az ország turizmusában betöltött szerepe a statisztikai adatok tükrében, a megye vendégforgalmának alakulása a kereskedelmi, egyéb és falusi szálláshelyeken. Külön alfejezetben elemzem a megye kistérségeinek 1000 lakosra vetített vendégforgalmi és szálláshely-kapacitás adatainak változását a gazdasági válság kitörése óta eltelt időszakra vonatkozóan. A fejezet vége egy kis néprajzi kitérő után kilenc jellegzetes ételcsoport leírásán keresztül bemutatja a hagyományos palóc gasztronómia és táplálkozás sajátosságait is.

A *negyedik fejezet* részletezi a kérdőíves felmérés és az értekezés műhelyvitája között eltelt három teljes év (2013-2015) gasztronómiai eseményeit Nógrád megyében egyrészt a

tradicionális gasztronómiai rendezvények, másrészt a gasztronómiai versenyek által kísért, de nem kifejezetten gasztronómiai tárgyú események összesítése alapján. Nógrád megyében a gasztronómiai rendezvények fő célja a palóc konyhaművészet kínálatának megjelenítése, bemutatása, illetve a szakácsművészeti hagyományok ápolása rendszerint autentikus élmények és környezet (többnyire hagyományörző fellépők) kíséretében a résztvevők számára.

Az *ötödik fejezet* az értekezés központi része, az egyéni primer kutatás, ami egy palóc gasztronómiával kapcsolatos kérdőíves vizsgálatot jelent. Ez abban újszerű eleme a kutatásnak, hogy az összesen 842 személyes kérdőívezés három külön célcsoportban történt. A felmérés a vendégkör (130 fő), a vendéglátással, vidékfejlesztéssel foglalkozó hallgatók (690 fő) és a szállásadók (22 fő) oldaláról egyszerre igyekszik megközelíteni a Nógrád megyei turizmus jellegzetességeit, az elvárásokban és véleményekben tapasztalható eltéréseket.

A *hatodik fejezetben* ismertetem a hipotézisek igazolását/elvetését és az újszerű tudományos eredményeket, a *hetedik fejezet* pedig következtetéseimet, javaslataimat tartalmazza Nógrád megye turizmusával kapcsolatban. A statisztikai adatok és a saját kérdőívezés alapján javaslatokat dolgozok ki arra vonatkozólag, hogy milyen módon lehet a helyi hagyományokon alapuló turizmust hatékonyabbá, eredményesebbé tenni. Vizsgálom továbbá, hogy a meglévő adottságok mennyiben és milyen irányban fejleszthetők a közeljövőben, milyen beruházási irányok lehetnek sikeresek. Az értekezést az összefoglalás és a mellékletek zárják.

Az irodalomjegyzéken kívül a 2. melléklet tartalmaz egy megyei turisztikai értéktárat is kistérségi bontásban, amelynek az a célja, hogy nem titkoltan a szakmának is megmutassa, mennyi és milyen jellegű értékekkel és vonzerőkkel lehet kiegészíteni a megyébe látogató gasztro- vagy falusi turisták programkínálatát. Az említett melléklet megírásának egyik oka, amint az a disszertációból is kiderül, hogy a gasztroturizmus mint önálló turisztikai termékelem nem növeli számottevően a megye tuisztikai teljesítményét. Többnapos tartózkodásra, ezáltal szálláshelyek igénybe vételére az esetek nagy részében csak úgy teremt lehetőséget –attól eltekintve, ha a gasztronómiai rendezvény többnapos (mint pl. Hollókő)–, amennyiben, és ez lenne igazából a hosszútávú eredményesség feltétele, kapcsolódna akár a szolgáltatók által összeállított turisztikai csomagok révén más, a megyében bejáratott turizmusfajtákhoz, mint pl. kulturális, természetjáró vagy aktív turizmus.

1.3. Az értekezés hipotézisei

Az értekezés az alábbi, a szakirodalom áttekintése és a megye gasztronómiai tárgyú rendezvényein alapuló szekunder kutatás, illetve a megye gasztroturizmusával foglalkozó primer felmérés alapján felállított hipotézisekre keresi a választ:

Hyp1: Nógrád megyében léteznek azok a hagyományok, melyekre alapozva egy gasztroturisztikai fejlesztés megvalósítható.

Hyp2: Nógrád megye jelenlegi gazdasági-társadalmi helyzete nem teszi lehetővé a turizmus jelentős fejlesztését.

Hyp3: Sok olyan turista van, aki kifejezetten csak a falusi turizmus miatt nem menne Nógrád megyébe, viszont más eseményekkel, rendezvényekkel összekapcsolva már érdeklődést mutat a gasztroturizmus iránt.

Hyp4: A Nógrád megyei turizmus esetében, mivel a terület nem bővelkedik üdülésre alkalmas vízpartokban és magas hegycsúcsokban, nem érvényesül a szezonális.

Hyp5: A turizmusban érintett csoportok (szállásadók, turisták) véleményei, válaszai között jelentősek az eltérések a turisztikai szokásokkal kapcsolatban.

Hyp6: A Nógrád megyébe látogató turisták és szállásadók csoportjai nem homogének. Jellegzetes csoportok különíthetők el közöttük.

Hyp7: Nógrád megye gasztroturizmusa területi egyenlőtlenségeket mutat. A megye hat kistérségében eltérő intenzitással jelennek meg a gasztroturisztikai programok.

Hyp8: A megye hatékonyan ki tudja aknázni a szlovák kisebbség adta kulturális és gasztronómiai lehetőségeket.

2. A TURIZMUS ÉS A GASZTROTURIZMUS ÉRTELMEZÉSE

2.1. A turizmus értelmezése

2.1.1. A turizmus fogalma

A globalizálódó világgazdaságban a turizmus az egyik legjelentősebb és legösszetettebb ágazat, a nemzetközileg legversenyképesebb szektorok egyike. Ezen alfejezet célja tisztázni, hogy a fogalom jelentése milyen fejlődésen ment át az utóbbi két évszázadban.

Litré (1876) korai definíciója szerint „*Idegennek azokat az utasokat nevezzük, akik –mert nincs dolguk és kíváncsiak– bizonyos fajta körutazást tesznek olyan országban, ahová honfitársaik is rendszeresen el szoktak látogatni.*” (idézi Michalkó 2012, p. 30) Az akkori közvélekedés a külföldről érkezőket kívülállóként, mintegy idegen testként kezelte. E korai definícióban a kereslet mellett szerepel a motiváció és a szabadidő is, mint alapfeltétel.

Fellner Frigyes (1908) megfogalmazása alapján „*Idegenforgalmon azt a nemzetközi személyforgalmat értjük, amidőn a távozók ideiglenes tartózkodásra, kereseti tevékenység nélküli szórakozás, gyógyulás stb. céljából mennek külföldre.*” (idézi Michalkó 2012, p. 31) A meghatározás hangsúlyozza az átmeneti jelleget, kizárja a kereső tevékenység valamennyi formáját, de az előző definícióhoz hasonlóan még mindig figyelmen kívül hagyja a belföldi turizmust.

Strattenhofen (1911) szerint „*Az idegenforgalom mindazoknak a folyamatoknak –elsősorban gazdasági folyamatoknak– és az ezekkel közvetlen kapcsolatban álló jelenségeknek az összessége, amelyek valamely közösségben, országrészben vagy országban az idegenek odaözlése, tartózkodása és visszautazása következtében állnak elő.*” (idézi Michalkó 2012, p. 31) A gondolkodó felismeri a turizmus gazdaságélénkítő szerepét és a turizmus rendszerként való működését.

Schwink (1929) véleménye alapján a turizmus „*Olyan személyek áramlása, akik állandó lakhelyüket bármilyen szellemi, testi vagy szakmai motivációtól vezérelve ideiglenesen elhagyják.*” (idézi Lengyel 2004, p. 72) A berlini iskola tagja az ideiglenességet és a motivációt is hangsúlyozza, illetve ez a definíció már a belföldi turizmust sem zárja ki az utazás célterületei közül.

A következő két szerző a vendégek és a vendéglátó között kialakult személyes kontaktusra is kitér meghatározásában. Glücksmann (1935) elgondolása szerint „*Az idegenforgalom nem más, mint valamely helyen csak átmenetileg tartózkodó személyek és a kérdéses hely állandó lakosai között létesülő kapcsolatok összessége.*” (idézi Michalkó 2012, p. 31)

Mathiot (1945) úgy vélekedik, hogy „*Az idegenforgalom magában foglalja azoknak az elveknek összességét, amelyek alapján a kedvtelésből vagy hasznossági okokból tett utazások létrejönnek, nem különben az utasok >>vagy idegenek>> személyes tevékenységét és azoknak tevékenységét, akik azzal foglalkoznak, hogy az idegeneket fogadják s tartózkodásukat kellemessé tegyék.*” (idézi Michalkó 2012, p. 31)

Széles körben használt definíció a svájci Hunziker és Krapf (1942) meghatározása, melyet „*Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre*” című közös művükben fogalmaztak meg, és amit az Idegenforgalmi Tudományos szakértők Nemzetközi Szövetségének (AIEST) kongresszusa is elfogadott. „*A turizmus az emberek lakhelyükön kívüli utazásából és tartózkodásából eredő kapcsolatok és jelenségek összessége, amennyiben az utazást nem letelepedési szándék ill. jövedelmező tevékenység motiválta.*” (idézi Lengyel 2004, p. 73)

Az 1963-as római ENSZ konferencia a „Nemzetközi utazásokról és a turizmusról” statisztikai célú megfontolásból a határokat –kereső tevékenységet kizáró céllal– átlépő külföldieket a „látogató” kifejezéssel illette, akiket további két csoportra osztott. A „turista”, aki legalább 24 órát tölt a meglátogatott országban szabadidő eltöltése, illetve üzlet, család, kiküldetés, értekezlet céljából, és a „kiránduló”, vagyis az az időszakos látogató, aki 24 óránál kevesebbet tölt el a meglátogatott helyen. (Lengyel 2004)

Lengyel (2004) könyvében foglalkozik azzal is, hogy mennyi a turizmust érintő idő és távolság minimális és maximális kerete. Az alsó határidőben 24 óra vagy egy éjszaka, de hozzáteszi, hogy több nyugat-európai országban még ma is a négyéjszakás tartózkodást tekintik a turizmus meghatározó feltételének. A turizmus felső határát a WTO 12 hónapnál húzta meg. A helyváltoztatás mértékét nehezebb meghatározni, mert turistának számít az a személy is, aki Budapestről Bécsbe utazik, meghallgat egy koncertet, elfogyaszt egy vacsorát, és esetleg még aznap hazarepül. De ehhez hasonló kikapcsolódásban lehet része annak a személynek is, aki saját személygépkocsival a lakóhelyén vagy adott esetben lakásán kívül, akár saját településén teszi ezt meg. A szerző felveti azt a kérdést is, hogy miért van szükség ehhez az élményhez a helyváltoztatásra, hiszen a mai lakásokban sok minden egy helyen megtalálható (rádió, televízió, sajtó, fitnessz felszerelések vagy akár uszoda). A végső választ abban találja meg, hogy az élet alapvető szükséglete a változatosság igénye (mást, máshol, másként, mással végezni).

Lengyel (1984) végül ezt úgy fogalmazza meg, hogy *„Turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén (lakásán, munkahelyén) kívüli valamennyi helyváltoztatást és tevékenységet értjük, bármi legyen azok konkrét indítéka, időtartama, célterülete. A turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese. Két formája a hivatásturizmus és a szabadidős turizmus. A szabadidős turizmus az állandó lakáson kívül szabadidőben végzett és szabadon választott tevékenységek összessége, amelyeket az ember változatosságigénye motivál.”* (Lengyel 2004, p.79).

A definíció újdonsága a korábbi turizmusfelfogásokhoz képest, hogy a napi szabadidőben a lakáson kívül, de az adott településen gyakorolt tevékenységek (pl. színház, szabadidős és sportlétesítmények, múzeumok, éttermek stb. látogatása) is a turizmus keretébe sorolhatók. A szerző szerint a belföldi turizmuson belül célszerű lenne bevezetni a „helyi turizmus” fogalmát is. Az új definíció alapján tehát a turizmus határa a lakás ajtaja (outdoor recreation). Mindezt a WTO és az Interparlamentáris Unió (1989) Hágai Nyilatkozata tömören így összegzi: *„A turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyén kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat.”* (idézi Lengyel 2004, p.79)

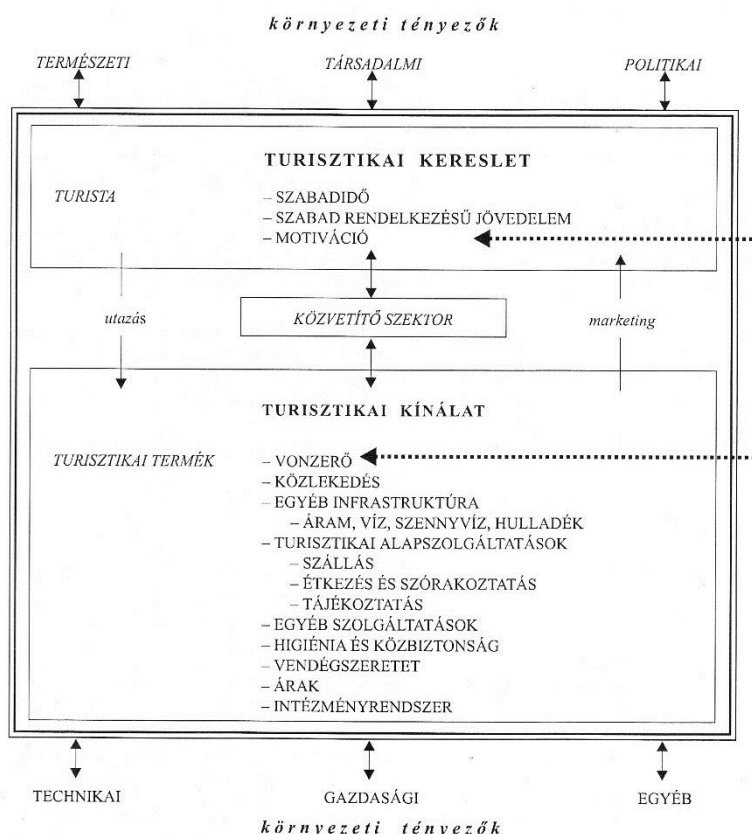
Michalkó (2001) szerint *„A turizmus az egyén élményszerzéssel párosuló környezetváltozása, amelynek során szolgáltatások igénybevételére kerül sor.”* (idézi Michalkó 2012, p. 34.) A szerző szerint az élmény átélésében van napjaink turizmusának a kulcsa, sőt már az élmény reménye is hatással van a turisztikai kereslet kialakulásában. Azt is hangsúlyozza azonban, hogy az élmény átélése egyénenként változó, függ az adott személy szocializációjától, egzisztenciális körülményeitől, intelligenciájától és műveltségétől.

Ezt a látásmódot viszi tovább Hanusz (2012), amikor kissé spirituális módon így fogalmaz egy tanulmányában: *„A turizmus egyszerűbben fogalmazva maga az élet, sajátos sokszínűségével és teljességével. Utazásaink alkalmat adnak arra, hogy új tájakkal, nevezetességekkel, kultúrákkal, konyhák/ételekkel, hagyományokkal, emberekkel ismerkedjünk meg. Kezdetben a turista megelégedett a látvánnyal. Csodálatos tájak, érintetlen természet vagy természeti képződmény vonzotta a turistákat. Mára megváltozott a helyzet, a turistáknak élményre van szüksége. Utazásaink során az élményeink elindítanak belső változásokat, így előbb vagy utóbb, de fizikai helyváltoztatásunk egy belső utazássá válik.”* (p. 69)

2.1.2. A turizmus rendszere és központi eleme, a turisztikai termék

A turizmusnak két fajtája különíthető el: a szabadidős és a hivatásturizmus. A turizmusnak két formája létezik: a tömegturizmus és az alternatív turizmus. A turizmusnak két típusa van: a belföldi és a nemzetközi turizmus. (Michalkó 2012) „A turisztikai termék a turista adott desztinációban végezhető tevékenységeinek azon kereteit jellemzi, amelyből ideális esetben kialakítható versenyképes szolgáltatás.” (Michalkó 2012, p.18)

A turizmus nyílt rendszerként működik, melynek két alrendszere a kereslet (potenciális turista) és a kínálat (turisztikai termék). Ezt szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra: A TURIZMUS RENDSZERE

Forrás: Lengyel (2004), p. 103

A turisztikai termék fő tényezője a turista motivációjának megfelelő vonzerő, ami a megfelelő marketingtevékenység révén (szaggatott vonal az ábrán) a turistát utazásra készíti. A marketing, melyet a desztinációkban a közvetítő szektor és a különféle turisztikai szervezetek testesítenek meg, feladata, hogy az adott fogadóterület termékeinek és szolgáltatásainak megvásárlására vegye rá a fogyasztót. Szerepe ezért a turizmusban nélkülözhetetlen. A marketing a piaci termék, szolgáltatás keresleti rétegére (piaci szegmens), annak motivációira koncentrál, és ha elég erős a vonzerő, akkor a marketing megfelelő hatást gyakorolhat a turista motivációjára a pozitív utazási döntés meghozatala érdekében. Ehhez alaposan meg kell ismerni a fogyasztói igényeket és a vásárlási szokásokat, és ennek megfelelően kell kialakítani a kínálatot. Végül lényeges megszervezni a visszacsatolást is, ami a turisták véleményének megismerését jelenti, és ha szükséges, végre kell hajtani a turisztikai terméken bizonyos változtatásokat. A turisztikai termék a turisták igényét kielégítő szolgáltatáshalmaz. A termék összeállítására két mód van: utazásszervező vállalkozás állítja össze a különféle szolgáltatásokat csomagban (szervezett turizmus) vagy a turista keresi meg, és vásárolja fel a szolgáltatóktól a különféle szolgáltatásokat (nem szervezett turizmus).

A turisztikai termék fő összetevői (ld. 1. ábra): attrakció, közlekedés, vonalas infrastruktúra, szállás, étkezés, szórakoztatás, egyéb szolgáltatások, higiénia és közbiztonság, fogadó terület lakosságának vendégszeretete, szolgáltatások árai és minderről az információ.

A turisztikai termék jellemzői:

- megfoghatatlan: a turista élményt vásárol
- egyidejűség: a szolgáltatás előállítása és fogyasztása azonos időben zajlik (a turista is részese a szolgáltatási folyamat megvalósulásának, ezért fontos a szektorban dolgozók emberekkel bántni tudása)
- a minőség és ellenőrzése, illetve egységesítése bonyolult: függ a személyzet munkájától, illetve a személyzet és a vendégek viselkedésétől egyaránt
- veszendőség: az arra a napra ki nem adott szoba bevétele veszteségforrás
- szezonális: ezen a problémán árendedményekkel, illetve új szolgáltatások bevezetésével lehet enyhíteni
- erős verseny: desztinációk és szolgáltatók között egyaránt (Lengyel 2004).

A turisztikai piac számos környezeti tényezővel (ld. 1. ábra) áll folyamatos kölcsönhatásban, ugyanis „a turizmus a kölcsönös függések bonyolult és meglehetősen érzékeny rendszereként értelmezhető” (Michalkó 2012, p. 124):

- Gazdasági környezet: a gazdasági ágazat fejlettsége erős befolyással bír a turisztikai tevékenységek fejlesztésére
- Társadalmi környezet: a fizetett szabadság hossza és az adott társadalom turizmussal kapcsolatos attitűdje (utazás, mint élmény) jelentősen befolyásolja a keresletet
- Kulturális környezet: a turizmus legjelentősebb vonzereje, mert más népek kultúrájának megismerése az egyik legerősebb turisztikai motiváció
- Politikai környezet: befolyásolja az utazási lehetőséget (pl. polgárháború, háborús konfliktus fennállásának veszélye, vízumkényszer bevezetése vagy eltörlése egy országgal szemben)
- Természeti környezet: a turizmus jelentős területfejlesztési erő a gyenge mezőgazdasággal és iparral, de szép természeti környezettel rendelkező térségek (pl. Nógrád megye) esetében, valamint az egyes turisztikai attrakciók fejlesztésének helyszínét és volumenét is erősen befolyásolják a természeti adottságok
- Technológiai környezet: elsőként a közlekedés fejlődése gyakorolta a legnagyobb hatást a tömegturizmus kialakulásában, jelenleg az informatika robbanásszerű fejlődése alakíthatja át a turizmus rendszerének felépítését (szállást foglalni, repülő- vagy vonatjegyet váltani, a desztinációkról információt szerezni az interneten is van mód), aminek következménye lehet az utazási irodai szektor tevékenysége iránti keresletcsökkenés (Puczkó – Rátz 2005)

A kínálat és a környezeti tényezők megemlítése mellett nem szabad megfeledkezni a keresletről, azaz magáról a turistáról sem. A kereslet és a kínálat egymásra találásával kialakuló turisztikai piac létrejöttéhez ezen szereplő részéről motivációra, szabad rendelkezésű jövedelemre és természetesen szabadidőre van szükség (ld. 1. ábra). A három tényező közül a szabadidős és a hivatásturizmusban is a motivációs tényező a legfontosabb.

A motiváltság a személy viselkedését meghatározó olyan állapot, amikor valamely szükségletének kielégítése döntő befolyással bír adott tevékenységre. Abraham Maslow (1908-1970) pszichológus és filozófus több művében is ír arról, hogy az ember kielégítendő szükségletei hierarchikus sorrendbe állíthatók. Ez a hierarchiarendszer Michalkó (2012) elgondolásában alkalmazható az egyes turisztikai termékekre is (2. ábra).

2. ábra: A SZÜKSÉGLETEK HIERARCHIÁJA ÉS TURISZTIKAI KAPCSOLATAI

Forrás: Michalkó (2012), p. 53

A piramis alján álló biológiai szükséglettől a csúcson álló önmegvalósításig az eggyel magasabb szükségleti szint csak abban az esetben érhető el, ha az alatta levő szükségletek már kielégültek. A modern turizmuselmélet szerint az utazás (üdülés, egészség- és gasztroturizmus) már a *fiziológiai* szükségletek kielégítését is áthatja. A *biztonság* szintje a felkeresett hely, a szállás, az igénybe vett közlekedési eszköz megválasztásában is már felmerül. A valahová való tartozás *szociokulturális* szükségletéből ered a barátok, rokonok, ismerősök felkeresése (VFR turizmus). A *megbecsülés* szintjéhez az üzleti, konferencia és incentiv turizmus kapcsolható. A *tudás* szükségletét a nyelvismeret gyarapítása, illetve a kulturális és örökségturizmus elégítheti ki. Az *esztétikai* szintet az attrakcióban való gyönyörködés igénye jelzi, ami a gasztro- és fotóturizmus magasabb formájában fejeződik ki. Az *önmegvalósítás* maslow-i értelmezése a régóta vágyott álmok beteljesülését jelenti, amely a kalandturizmusban fejeződik ki leginkább, ugyanis az eközben átélt élmények jelentősen befolyásolják a személyiség kiteljesedését.

Michalkó (2012) a turisztikai rendszer kínálati oldalát bizonyos struktúrákba helyezte bele:

- Turisztikai alpinfrastruktúra: vonalas közművek (3K = közlekedés, közmű, kommunikáció), illetve szélesebb értelemben az alapellátást biztosító szervezetek (rendőrség, tűzoltóság, köztisztasági vállalatok)
- Turisztikai infrastruktúra: azon létesítmények, melyek a vonzerő piacképessé tételét teszik lehetővé; ezek lehetnek statikus (gyógyfürdők, múzeumok, kongresszusi központok) vagy dinamikus (a vonzerők megközelítését lehetővé tevő közlekedési eszközök) turisztikai infrastruktúrák
- Turizmus elsődleges szuprastruktúrája: az adott desztináció szálláshely- és vendéglátóipari kínálata, illetve a turista tartózkodását színesítő szolgáltatások összessége
- Turizmus másodlagos szuprastruktúrája: kiskereskedelmi ellátás (ajándéküzlet, piac), kiegészítő szolgáltatások (fodrászat, pénzváltó, autókölcsönző)

A legismertebb turisztikai termékeket Michalkó (2012) a következő négy termékcsoportha sorolta be:

1. Tevékenység specifikus turisztikai termékek: egészségturizmus, konferencia turizmus, bevásárló turizmus, lovas-, kerékpáros, vízi- és vadászturizmus
2. Térspecifikus turisztikai termékek: falusi turizmus, városi turizmus, ökoturizmus, vízparti és hegyvidéki turizmus (ezeknél a termékeknél a vonzerő, illetve az infra- és szuprastruktúra elemei erősen kötődnek a térhez)
3. Csoportspecifikus turisztikai termékek: ifjúsági és seniorturizmus, melegturizmus
4. Termékfejlesztés aktuális trendjei: kalandturizmus (rafting, kanyoning, trekking, mountain biking, off road) katasztrófaturizmus, melegturizmus

Ebben a csoportosításban a gasztroturizmus, mint turisztikai termék nem szerepel, viszont Jászberényi (2014) „A kulturális turizmus elméleti háttere” című tanulmányában a gasztroturizmust Glöcknerre (2009) hivatkozva az „ételek kóstolása és fogyasztása” címszó alatt a „gasztronómiához kötődő kulturális turizmus” csoportjába sorolja, melynek egyik alfaja pl. az „ínyencsturizmus” (1. táblázat). A gasztroturizmus részletes kifejtése a dolgozat egyik következő fejezetének témája lesz, a magyar nyelvű szakirodalom híján külföldi szerzők műveinek feldolgozásával. Személy szerint én is az alábbi táblázat osztályozásával értek egyet, vagyis az étel- és italturizmust –mint egy nemzet vagy tájegység gasztronómiai kultúráját– a kulturális turizmus fogalmához sorolom.

1. táblázat: A kulturális turizmus csoportosítása

Utazási motiváció típusai	Kulturális turizmus típusai	Utazási motiváció egyes elemei	Kulturális turizmus alfajai
egyedi kulturális objektumok	objektumokhoz kapcsolódó kulturális turizmus	templomok, kastélyok, múzeumok, kiállítások várak, erődítmények történelmi helyek irodalmi jelentőségű helyek régészeti helyszínek technikai látnivalók és ipar	művészeti turizmus vagy múzeumturizmus várturizmus történelmi turizmus irodalmi turizmus előtörténeti turizmus iparturizmus
több, egy helyen lévő kulturális objektum	területhez kapcsolódó kulturális turizmus	látnivalók kultúrtájon (pl. borvidékek)	kultúrtáji turizmus

		kulturális objektumok egy utcában	kultúrterületi turizmus
kulturális csoportosulások (ensemble-ok)	csoportosulás alapú kulturális turizmus	falusi csoportosulások	falusi turizmus
		városi csoportosulások	városi turizmus
		ipari csoportosulások	csoportosulás alapú iparturizmus
kulturális események	eseményhez kötődő kulturális turizmus	ünnepi játékok zenés és folklórrendezvények	rendezvényturizmus
		zenei, művészeti tanfolyamok	tanfolyamturizmus
gasztronómiai kultúra borok, specialitások	gasztronómiához kötődő kulturális turizmus	szüreten való részvétel	élményre épülő kulturális turizmus
		borkóstoló	borturizmus
		ételek kóstolása és fogyasztása	ínyencsturizmus
más kultúrák	távoli kulturális turizmus	természetközeli kultúrák	kulturális etnoturizmus
	különleges vidékek/ városok kultúrája		kulturális szocioturizmus

Forrás: Glöckner (2008) alapján Jászberényi (2014), p. 16, saját szerkesztés

Nem lehet eléggé felhívni a figyelmet a *tájékoztatás*, mint alapszolgáltatás fontosságára. A lakóhelyétől távol lévő turista csak a megfelelő információk birtokában képes megtalálni a neki fontos szolgáltatásokat, és a desztináció által számára tartogatott bizonyos egyéb pénzköltési lehetőségeket is csak akkor tudja igénybe venni, ha van róla információja. Az utazási döntéstől kiindulva a turista ott-tartózkodása során tanúsított magatartásán kívül a desztinációról megmaradt emlékig kiterjedően alapvetően mindent az információ befolyásol. (Lengyel 2004)

Az állami szintű turisztikai marketingtevékenység, melyet 2016 tavasztól Magyarországon a Nemzeti Turisztikai Ügynökség² (korábban Magyar Turizmus Zrt.) lát el, nélkülözhetetlen az országimázs ápolásában és az alaptájékoztatásban (pl. közlekedési lehetőségek, beutazási feltételek, általános információk az országról). Ebben legfontosabb eszközei a következők: kiadványok, térképek, prospektusok kiadása az országról, a régiókról, a fontosabb turisztikai termékekről és vonzerőkről; nemzetközi turisztikai kiállításokon való részvétel; külképviseleti hálózat; nemzeti napok szervezése a lényegesebb küldő országokban; sajtótájékoztatók országon

² A turizmus irányítása a Nemzetgazdasági Minisztériumtól ezzel egyidejűleg átkerült a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumhoz.

belül és kívül; a regionális szinten létesített regionális marketingigazgatóságok tájékoztató tevékenysége; az országosan kiépített Tourinform hálózat munkájának összehangolása; regionális kiadványok, kutatások, felmérések elkészítése és kiadása. (Lengyel 2004) A területi szintű marketinget nem helyettesítik az egyes szolgáltatók egyéni marketingakciói, a turista ugyanis először desztinációt, és nem szolgáltatást választ (Puczkó – Rátz 2005).

2.1.3. A turizmus hatásai

Az előző, a turizmus rendszeréről szóló, fejezet 1. ábráján látható volt, hogy a turizmusra számos tényező (gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai, természeti és technológiai környezet) bír közvetlen ráhatással. E fejezet azt kívánja körüljárni, hogy a turisztikai szektor milyen pozitív vagy negatív hatással (utóbbi is gyakori sajnós) lehet a fogadóterület gazdaságára, társadalmára és kultúrájára, illetve természeti környezetére.

Gazdasági hatások

A turizmus fejlődését a szolgáltatási szektor megerősödése kísérte a hagyományos mezőgazdasági és ipari ágazatok rovására. A turizmus a többi iparágához hasonlóan a fogyasztói költsésein, az esetleges tőkebefektetéseken, a kormányzati kiadásokon, illetve a külkereskedelmen keresztül képes hozzájárulni a bruttó hazai termék (GDP) növekedéséhez. (A turizmusból származó GDP megállapítását jelenösen megnehezíti a feketegazdaság.) A turizmus olyan alszektorokkal (szálláshelyek működtetése, vendéglátás, utazásközvetítés) bír, melyek egyenként nem képesek a turistáknak élményt kínáló önálló termék előállítására. A szektor kínálata olyan komplex termék, amely számos szolgáltatást foglal magába, melyek színvonalát nagyban befolyásolják pl. a választott desztináció közbiztonsága, higiénés alkalmassága vagy a helyiek vendégszeretete.

A turizmus valamennyi iparágtól különbözik abban, hogy ún. „láthatatlan export” gerjesztését valósítja meg. Ez annyit jelent, hogy maga a turisztikai szolgáltatás megfoghatatlan, szállíthatatlan. Itt a fogyasztó utazik a termékhez, nem az áru a vevőhöz. A szolgáltatás megvalósulásának elengedhetetlen feltétele, hogy a kereslet jelen legyen a kínálati helyszínen, sőt maga is tevékeny szereplő legyen a turisztikai helyszínen, és viselkedésével befolyásolja a termék minőségét. A turizmusból származó bevételek nagyságát legszélesebb körben az ún. szatellit számla rendszer képes kimutatni.

A turisztikai termék jellege szerint szezonális, így érzékenyen reagál a kevésbé befolyásolható tényezőkre (árfolyam ingadozása, természeti katasztrófák, a terület közelében zajló háborús tevékenység). A szezonaritást mérsékelni képes a kereslet időbeni koncentrációjának csökkentése, vagyis hatékony tervezéssel a szezon meghosszabbítása. Ennek eszközei lehetnek az árcsökkentés, a kínálat diverzifikációja vagy új piaci szegmensek megcélzása (pl. nyáron üdülőszállodaként üzemelő létesítmény szezonon kívül lehet az üzleti turizmus célpontja).

A turisztikai keresletre alapvetően jellemző a magas ár- és jövedelemrugalmasság, aminek egyenes következménye lehet az utazásszervezőkkel, a desztinációval, szálláshelyekkel szemben tanúsított csökkenő fogyasztói hűség. Kevés a visszajáró turista, a többség szeret új desztinációkat és szolgáltatásokat is kipróbálni és megismerni. A gazdasági hatások nagyrészt a fogadó helyszínen mutatkoznak meg leginkább. A turizmus jövedelmezőségét nagymértékben szolgálják a kellő színvonalú kiegészítő termékek és szolgáltatások (banki szolgáltatások, vásárlási lehetőségek, szuvenírboltok, jó színvonalú infrastruktúra). A kereslet költsége a különböző termékekre és szolgáltatásokra a szektor multiplikációs (tovagyűrűző) hatása révén hozzájárul a turizmust kiszolgáló háttérpar (építőipar, feldolgozóipar, mezőgazdaság, kereskedelmi és más üzleti szolgáltatások) értékesítésének növekedéséhez is. A turisztikai

multiplikátor azt a viszonyt fejezi ki, hogy egységnyi pótlólagos turisztikai költség mekkora összjövedelmet eredményez a gazdaságban.

A turizmus fejlődése ezen túl új munkahelyeket hoz létre, és növeli a devizabevételeket is, ami pozitívan járul hozzá a fogadó állam fizetési mérlegéhez. A falvakban, ahol a hagyományos élet maga az attrakció, nem lehet nagymértékű turisztikai beruházásokra számítani (pl. szállodaépítés), sőt az még negatív hatással is lenne a fizikai környezetre. Itt a látogatók száma és költsége alacsonyabb, és a gazdasági, társadalmi hatások sem olyan jelentősek, mint a nagyvárosokban. Ezeken a területeken a turizmus nem annyira új munkahelyeket, hanem inkább kereset kiegészítést jelent. Ezzel szemben a tengerparti üdülések fejlesztése magas látogatottságot, ezáltal nagyfokú infrastruktúrális fejlesztéseket, szolgáltatás-fejlesztést és új munkahelyeket vonz. Az infrastruktúra fejlesztése ráadásul a helyi lakosság életminőségének javulásához is hozzájárul. Az infrastruktúrális fejlesztések egyedüli hátránya a beépítettség növekedésével fellépő vizuális károsodás fokozódása. Számos olyan térségben, amely nem rendelkezik hagyományos gazdasági tevékenységekhez kötődő erőforrásokkal, a turisztikai szektor képes csupán fejlesztéseket generálni, és ezáltal egyfajta katalizátor szerepet megvalósítani a gazdaságfejlesztésben. A turizmus révén létrejövő munkahelyek a hozzá kapcsolódó adóbevételekkel hozzájárulnak a népesség helyben tartásához, a munkanélküliségre és a szociális problémákra biztosítandó központi összegek mérséklődéséhez. A hátrányos helyzetű térségek esetén ezen kívül előny, hogy rendelkezésre állnak a turizmus sikeres fejlesztéséhez elengedhetetlenül fontos adottságok (tisztá levegő, érintetlen természeti környezet, nyugalom, élő kulturális örökség), mivel a nagyüzemi mezőgazdaság és ipar nem amortizálta le ezeket a területeket.

Ahhoz, hogy a turizmus katalizátorszerepét betölthesse, szükséges, hogy a fogadóterület rendelkezzen valamilyen országos vagy nemzetközi jelentőségű vonzerővel, ami a kínálati oldalon versenyképes. Ennek hiányában mesterségesen kell létrehozni a turisták minél szélesebb szegmensét megcélzó tudó létesítményeket és szolgáltatásokat, melyek kielégítik a különböző szükséglettel érkező kereslet igényeit, és árban, minőségben, mennyiségben is versenyképesek a környező desztinációk kínálatával.

A turizmust felügyelő regionális vagy országos szervezet hozzáértése és aktivitása elengedhetetlen feltétel a desztinációk sikerességében. Egységes fejlesztési koncepció hiányában a turizmus nem tudatosan, hanem spontán módon fejlődik, negatív üzleti, kulturális vagy ökológiai következményeket hozva maga után (pl. szennyvíztisztító rendszer a vendégek arányához képest nem megfelelő kialakítása, a turisták igényeinek nem megfelelő szálláshelyek létesítése). E szervezeteknek és az önkormányzatoknak nagy szerepük lehet a turisztikai befektetők vonzásában és a lakosság aktivitásának élénkítésében is. Ezen kívül a hivatalos turisztikai szervezetek feladata az adott terület marketing-tevékenysége is, mivel szerepük döntő abban, hogy a turista milyen imázst tud kialakítani magában a desztinációról, kap-e elegendő információt az utazási döntés meghozatalához, kielégítik-e az ott nyújtott termékek és szolgáltatások az utazó igényeit. A marketingben nagy szerepe van a regionalitásnak, mivel az esetek többségében egy-egy település nem képes elegendő attrakciót kínálni, és a turisták összes szükségletének megfelelni.

A sikeres turisztikai beruházáshoz befektetők szükségeltetnek. Az elmaradottabb térségekben hiányzik a megfelelő turisztikai szolgáltatások létesítéséhez szükséges tőke. A profitorientált magánberuházók a szükséges fejlesztéseknek csak egy részét hajlandók finanszírozni. A legköltségigényesebb beruházásokat (közlekedés, energiaellátás, víz- és szennyvízhálózat) az államnak kell biztosítania. A beruházók számára a hosszú távú nyereségességhez ezeken kívül rendkívül fontos tényezők a versenyképes attrakciók megléte, a stabil politikai, gazdasági környezet, illetve a fogadó terület turizmussal kapcsolatos attitűdjeinek milyensége. Lényeges szempont, hogy minél nagyobb egy beruházásban a külső tulajdon aránya, annál inkább jellemző a nyereség külföldre vándorlása, ami csökkenti a hazai turizmus gazdaságélénkítő hatását. A

turizmus importnövelő hatással is párosul, pl. a vendéglátóhelyeken fellépő kereslet bizonyos, az adott országban nem gyártott importtermékek iránt.

A turizmus urbanizációs hatása, a munkahelyek és szolgáltatások fejlődése révén növekedésnek indulhat a betelepülők száma. A népesség növekedése az infrastruktúra folyamatos fejlődése mellett más iparágak megjelenésére is vonzó hatással bírhat, melynek következtében növekedésnek indulhat a település gazdasága, és javulhatnak a helyben élők életkörülményei. A személyes kapcsolatokra alapozott szolgáltatások miatt a turizmus egy munkaerő intenzív ágazat. A szolgáltatások bővülésével egy vendégre egyre több alkalmazott jut, illetve létrejöhetnek olyan új, korábban nem jellemző munkakörök, mint az animátor vagy az ökotúra-vezető. A turisztikai munkaerő jellegéhez hozzátartozik azonban a szezonális (emiat gyakori a társadalombiztosítási bejelentettség hiánya) és az alacsony képzettséget igénybe vevő, illetve főként nőknek lehetőséget kínáló munkakörök is. Mindezek és az alacsony fizetések következtében a szektorra jellemző a magas fluktuáció. Egész éves állásra csupán a magasabb végzettségű alkalmazottakat (pl. felszolgálók egy része, utazási irodák dolgozói) veszik állományba. (Lengyel 2004, Puczkó – Rátz 2005, Dávid – Jancsik – Rátz 2006, Michalkó 2012)

Társadalmi-kulturális hatások

A turizmus egyúttal társadalmi jelenség is, amit a benne élő emberek közössége (utazók, vendéglátók, turisztikai alkalmazottak) képez. Az ágazat egyik legfőbb lényege az interakció. A saját társadalmi normákkal, hagyományokkal rendelkező turisták hatással vannak a fogadó területek lakosságának értékeire, életmódjára, attitűdjeire, de bizonyos mértékben maguk is változáson mennek keresztül, ami befolyással lehet a kiindulási terület kultúrájára is.

A kultúra és a társadalom a turizmus rendszerének lényeges elemei, ezenkívül egyúttal a legtöbb turisztikai termék összetevői is. A turizmusban való részvétel viszont még a fejlett országokban is csak a XX. században vált tömegessé. A turizmus számos munkahelyet hoz létre a hátrányos helyzetű, fejlődő országokban is, elősegítve ezzel a fiatalok és a nők társadalmi mobilizációjának átalakulását.

A turisták átlagos tartózkodási ideje hatással van a desztináció kulturális és társadalmi életére. Minél rövidebb az ott-tartózkodás, annál felületesebb kapcsolatok alakulnak ki a lakossággal, és annál kisebb lesz az egy főre eső turisztikai költség is. Másrészt ez a rövidség növelni képes a kereslet térbeli koncentrációját, hiszen aki korlátozott időt tud eltölteni egy helyen, hajlamos idejét csupán a legjelentősebb attrakciókra fordítani. Ez növelheti a lakosságra és a közlekedési eszközökre nehezedő nyomást. Minél nagyobb viszont a visszatérők száma egy desztinációban, annál valószínűbb a kereslet egyenletesebb eloszlása, csökkentve a népszerűbb attrakciókra nehezedő nyomást, és lehetővé téve a helyi közösség nagyobb csoportjával való kapcsolatba kerülést.

A turisták motivációját főként életkoruk, családi állapotuk, képzettségük, érdeklődési körük és átlagos jövedelmi szintjük befolyásolja. A legtöbb turistára egyfajta viselkedési kettősség jellemző: az otthonára jellemző viselkedési formákat hozza magával, és az otthoni kényelmet keresi szabadideje eltöltése közben is, ugyanakkor az otthoni normákkal összevetve kisebb tisztelettel és toleranciával közeledik a többi turista és a helyben lakók irányába (pl. személtelés, zsúfoltság, zajongás).

A fogadó lakosság demográfiai és szocio-ökonómiai összetétele (nem, életkor, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás, átlagkereset) meghatározza, milyen mértékben képes bekapcsolódni a turizmus fejlesztésébe. Minél nagyobb csoportja rendelkezik a lakosságnak megfelelő iskolai végzettséggel, anyagi háttérrel, minél határozottabb az együttes szándék a turizmus fejlesztésére, annál pozitívabbak a turizmus társadalmi-kulturális hatásai. A helyi közösség kultúrája, életmódja, hagyományai a turizmus attrakciói közé tartoznak egy desztinációban. Amennyiben a helyi kultúra hagyományait, szokásait nem gyakorolják a

helybéliek, ha nincs meg a kellő összetartó erő, akkor a turisták domináns kultúrája könnyen átalakíthatja azt. Az is megesik, hogy a szezon időtartama alatt a lakosság átveszi a turisták szokásait, az azon kívüli időszakban pedig visszatérnek eredeti életmódjukhoz. A vendégfogadók turizmussal kapcsolatos viszonyulását nagyban befolyásolja a lakosság más kultúrák felé megnyilvánuló nyitottsága. A vendégszeretet hagyományos érték valamennyi kultúrában, de határai helyenként eltérőek lehetnek. Ezt a turistáknak és a turizmus fejlesztőinek ismerniük kell, hogy a helybéliek attitűdjei pozitívak maradhassanak. A turizmus a „béke iparága”, a gazdaságnak egy olyan ágazata, mely képes elősegíteni az emberek között a kölcsönös megismerést és megértést. Legkevésbé a belföldi turistákkal akadnak konfliktusok a helyiek és a turisták közötti kulturális különbségeket illetően, leginkább pedig akkor, amikor fejlett országok turistái keresnek fel egy fejlődő desztinációt. Személyes kapcsolatok kialakulása a küldő és a fogadó desztináció képviselői között a tömegturizmusban annak jellegzetességei miatt a legkevésbé jellemzőek. Közvetlenebb kapcsolatok születhetnek viszont azokban a desztinációkban, ahol magas a visszatérő vendégek aránya, vagy a desztináció turizmusa fejlődésének korai szakaszában van, és kevés a turista. Ilyenkor a helyiek a turistákat vendégként fogadják, a látogatók számának növekedésével azonban a kapcsolat egyre inkább kommercializálódik.

A tömegturizmus előfordulása leginkább a napfényes, meleg éghajlatú vízpartokon, a magas hegységekben, a nagyvárosokban, illetve a mesterségesen kialakított tematikus parkokra jellemző. Az előzőeken kívüli vonzerők (pl. ritka növény- és állatvilág, falusi életmód, egyedi kultúra, gasztronómia) –utóbbiak jellemzőek Nógrád megyére is– pedig inkább az alternatív turizmus formáinak kedveznek.

A desztináció fejlődése következtében növekvő munkahelykínálat általában az életminőség javulásának a jele, ami vonzza a betelepülőket és a szezonális munkát vállalókat, illetve megakadályozhatja az elvándorlást. A bevándorlás következményeként nőhet a fiatalok és a férfiak aránya a népességen belül, mivel ők a társadalom mobilabb rétegei. Az üdülőtulajdonosok jelenléte viszont konfliktusforrás lehet a helyi lakosság számára, mivel az előbbieket kevésbé járulnak hozzá a desztináció infrastruktúrájának fenntartásához, ezenkívül az ingatlanok korlátozott száma, növekvő értéke akadályozzák a betelepülni szándékozókat.

A turisztikai munkahelyteremtés együtt jár az alkalmazottak életszínvonal emelkedésével, és kedvező hatással van a dolgozók önértékelésére és lelki állapotára egyaránt. A fiatalokat a turizmus jelenléte nyelvtanulásra, a hagyományos mesterségek megtanulására és a hagyományok elmélyítésére sarkallhatja. Az idősebbeket ösztönözheti a korábbi ismereteik felelevenítésére, illetve hogy hatékonyan bekapcsolódjanak a turizmus fejlesztésébe. Hollókőn az idősebbek elmesélik a falu történetét vagy a régi udvarlási szokásokat a látogatóknak, megmutatják a helyi népviselet jellegzetes darabjait, bemutatják a szövést, fonást, kukoricapattogatást. A helyiek így kiegészítő jövedelemhez jutnak, a turisták pedig gazdag élményekkel gyarapodhatnak.

A turizmus alkalmas egy korábban ismeretlen desztináció imázsának megváltoztatására, a turisták érdeklődése révén a helyi lakosság hozzáállása pozitívvá válhat a saját desztináció adottságait illetően. Ezenkívül a turisták elviszik a desztináció jó hírét bel- és külföldre egyaránt. A turizmus fejlődésével együtt járó városiasodás negatív hatása lehet viszont a tömegturizmus megjelenésével járó zsúfoltság a közlekedésben, a parkolásban, a bevásárlásban, a szabadidős tevékenységek gyakorlása során. A turizmus árszínvonal gerjesztő hatása, hogy az árak a szezonon kívül sem állnak vissza egy alacsonyabb szintre. A turizmus növekvő forgalmából fakadó áremelkedés a turizmusban érintettek jövedelmét emeli, akik pedig nem vesznek részt a turizmusban, azok esetében a turisztikai adóbevételek hozzájárulhatnak életszínvonaluk emelkedéséhez (infrastruktúra, közösségi szolgáltatások fejlesztése). A turisztikai térségekben jobban felszerelt házakat építenek, és a turizmusból származó jövedelmek növekedése általában a helyi lakosság lakáskörülményeinek javulásához is hozzájárul. Pozitív hatása a turizmus fejlesztésének, amikor a fogadó közösség igyekszik minél vonzóbbá tenni a környezetet a

turisták számára (virágosítás, sűrűbben történő szeméttürítés). Ahogy emelkedik a desztináció elismertsége és ezzel a turisták száma, azzal párhuzamosan növekszik a nyomás az önkormányzatokra az infrastruktúra fejlesztése érdekében (új utak, vasutak, repülőterek építése, a meglévők modernizációja, energiaellátás javítása, víz- és csatornahálózat bővítése stb.). Az infrastruktúrán kívül a közösségi és kereskedelmi szolgáltatások (pl. egészségügyi ellátás, oktatás) színvonala is emelkedik. Általában jellemző, hogy egyre szélesebb lesz a szabadidős létesítmények és a kulturális programok kínálata is.

A turizmus fejlődésével együtt járó társadalmi mobilitás átalakítja a családon belüli kapcsolatokat is. Meglazulnak a generáción belüli viszonyok, a turizmusba lelkesen bekapcsolódó fiatalokra erősebben hat a turisták viselkedése, attitűdje, mint az idősebb generációkra. A hagyományos társadalmi kapcsolatok átalakulását is okozza a turizmus, mert a turizmusban foglalkoztatottak életritmusa felbomlik (a vendégeket este, hétvégén és ünnepnapokon is fogadni kell). A családtagoknak emiatt óhatatlanul is kevesebb idejük jut egymásra (pl. a szülőknek a gyerekekre).

A tömegturista desztinációk esetében az egyik legerősebb hatás a turista-házigazda viszonylatban az ún. demonstrációs hatás, ami a turisták fogyasztói szokásának, életstílusának másolására ösztönöz (szabadabb viselkedés, magasabb költség az öltözködésben, a táplálkozásban és a szórakozásban –különösen a fiatalok részéről). Az új és a hagyományos értékrend párhuzamossága társadalmi feszültségekhez vezethet a családon belül és a közösségi kapcsolatokban is (csökken az összetartás ereje). A demonstrációs hatásnak lehet azonban pozitív hozománya is, pl. nők és fiatalok társadalmon belüli pozíciójának javulása, vagy hogy a turisták anyagi magasabbrendűsége a lakosság egyes tagjait önképzésre, illetve jobb munkalehetőség keresésére ösztönzi. A demonstrációs hatás forrása azonban nemcsak a turizmus, hanem a globalizációs folyamatok, a telekommunikáció fejlődése és az urbanizációs hatás is lehetnek.

A turizmus fejlődésével erősödhetnek a deviáns jelenségek (alkoholfogyasztás, szerencsejátékok, prostitúció, egyéni és szervezett bűnözés –utóbbi egyik formája lehet a vendéglátásban a védelmi pénzek) a desztinációban. A bűnözőket vonzza a turisták pénze, anyagi javai. A kiemelt turisztikai desztinációk gyakran válnak a terroristák célpontjává, így üzeneteik szélesebb körben elterjednek a közvélemény körében. A közbiztonság növelése érdekében lényeges szempont, hogy növekedjen a térségben járőröző rendőrök száma, vagy jöjjön létre a turisták védelmét szolgáló turistarendőrség. A kaszinók működése jelentős bevételt eredményezhet a desztinációnak és munkahelyeket a helyi lakosságnak. Lényeges ezért, hogy a helyi hatóságok a hozzájuk kötődő bűnözést (pl. kábítószer-kereskedelem) hatékonyan tudják szabályozni.

A turisták idegen nyelv használata pozitív hatást eredményez, ha a helyieket a turistákkal való hatékony kapcsolatfelvétel miatt tanulásra ösztönzi. Negatív hatással is járhat azonban, ha a turisták miatt az idegen nyelv használata válik egyeduralkodóvá, és elnyomja a helyi beszélt nyelvet vagy nyelvjárást.

A turisták vásárlási igénye rég elfeledett vagy eltűnőben lévő hagyományos kézműves mesterségek felélesztését is eredményezheti, ami erősítheti a helyi közösség önazonosságát. A népművészet különös módon alkalmas a közösség egyedi kultúrájának kifejezésére. Fontos szempont az autentikusság, és hogy az eredetihez hasonló tárgyak különböző minőségben (szín, anyag, méret) készüljenek figyelembe véve a különböző vásárlóerővel bíró turisták szempontjait is.

A turizmus fejlődése kihat a kultúra nem materiális formáira (pl. ünnepek, helyi népszokások) is. A turistákra jellemző, hogy „sűrített élményt” keresnek, ami az adott kultúra lényegét hangsúlyozza ki az ő sztereotípiájuknak megfelelően (pl. Magyarországon lovasbemutató). A jó előadás rövid, informatív, érdekfeszítő bevezetést nyújt egy fogadó közösség kultúrájába, kerüli a felesleges részleteket, lehetőséget adva azonban a turistának az igény szerinti további elmélyedésre. (Puczkó – Rátz 2005, Dávid – Jancsik – Rátz 2006, Michalkó 2012)

Fizikai hatások

A levegő minőségének romlását a közúti és légi közlekedés, illetve különösen a vendéglátó- és szálláshelyeken, valamint az attrakciók területén kibocsátott CO_2 , CO , NO_2 és a freon származékok okozzák. Az ózonlyuk méretének növekedése és a kémiai anyagok feldúsulása a légkörben a modern kor káros hatása. Ugyancsak károsak a közlekedésből, a vendéglátásból és a különféle attrakciókból eredő zajhatások (helyi lakosság, néhány állatfaj elköltözése). Az egyik leglátványosabb tevékenység a szemetelés. A turisták által elfogyasztott termékek csomagolóanyaga szeméttárolók hiányában nehezen lebomló szeméthalmot képez a természetes élőhelyeken. Az üdülőhelyeknek biztosítaniuk kell megfelelő számú, sűrűségű és gyakori ürítésű szemétküjtőket. A turizmus egyik káros velejárója lehet az ún. tömörödés. Ennek oka a folyamatos vagy egyszeri jelentős látogatóforgalom, aminek hatására a lejárt területen csökken a talaj oxigén- és vízáteresztő képessége. A vékony talajréteggel borított hegyvidékeken gyakori jelenség a turizmus (pl. természetjárás, síelés) okozta erózió. A szerves anyagok (főként foszfor) vízben való feldúsulása az algák számának növekedését okozza (eutrofizálódás). Ugyancsak káros, és a turisztikai szolgáltatókra is jellemző, a tisztítatlan szennyvizek talajba kerülése. A szállás- és vendéglátóhelyeken vagy más turisztikai szolgáltatóknál keletkezett szennyvizet háromlépcsős (kémiai, fizikai, biológiai) tisztítás után lehetne visszaereszteni a természetes vizekbe. A vízparton üdülő turistákról napozószer (olaj, krém) kerül a vizekbe, mely vékony filmréteget képezve csökkenti a víz oxigénfelvevő és -áteresztő képességét. A robbanó- vagy villanymotorral meghajtott vízi közlekedési eszközök olajkibocsátása is ilyen filmréteg kialakításában játszik közre. Egy tengeri kompkatasztrófa révén a vízbe merülő gépkocsik által rengeteg üzemanyag kerülhet a tenger vizébe. Pozitív jelenség a közlekedésben, hogy ha ugyan lassan is, de növekszik az elektromos meghajtású (esetleg hibrid) járművek száma, vagy hogy a gépkocsik nagy része már katalizátorral rendelkezik. A szállodák körében is egyre gyakrabban szerelnek fel napelemeket vagy mozgásérzékelőket (pl. folyosói világítás fel- és lekapcsolása). A gyógy- és termásvizek mennyisége, minősége és hőmérséklete csak akkor biztosítható hosszú távon, ha szigorú korlátozás alatt tartják a kivett víz mennyiségét (az elhasznált vizet fűtésre is fel lehet használni). Nem lebecsülendő az a trend sem, hogy a veszélyesnek nyilvánított természeti jelenségek (vulkánkitörés, árvíz, tornádó) manapság népszerű turista attrakciókká váltak.

A turizmus is hozzájárulhat, hogy értékes természeti területeket védetté nyilvánítsanak. A nemzeti park elnevezés a látogatók számára különlegességet képez. A látogatók belépődíjai hozzájárulhatnak a fenntartási költségekhez. A turizmus egyik pozitív hatása az épített környezet szebbé tétele és a természeti környezet minőségének javítása. A közterületek, közparkok és utak karbantartása az önkormányzatokra ró nagy feladatot, amihez hozzájárulhatnak a turizmusból származó kiegészítő bevételek.

Az ember megjelenése beavatkozhat a természetes szaporodás folyamatába. A zaj, a forgalom zavarhatja a fészkelő madarakat, melyek kénytelenek távolabb fészkelőhelyet létesíteni a maguk számára. Az ember közelsége megzavarhatja a ragadozók számára az áldozat becserkészését és leterítését. A szervezett vadásztatás célja a vadállomány minőségének fenntartása, súlyos veszélyeket okozhat azonban a fauna egyensúlyában az orvvadászat. A közlekedési infrastruktúra kiépítése elvághat állatvonalási útvonalakat, és növekedhet az állatok elgazolásából fakadó balesetek száma.

A vadkempingezés, amikor a turista nem a kiépített területen veri fel sátrát, szintén kárt okozhat a vegetációra (letaposás, szemetelés, tűzgyújtás, mellékhelyiségek hiányából eredő hatások, védett növények gyűjtése, élő- és fészkelőhely zavarás).

Az épített környezet elemei a turistáknak ugyanakkora vonzerőt jelenthetnek, mint a természeti környezet értékei. A hivatalosan védetté nyilvánított létesítmények (várak, romok, templomok,

hírességek szülőházai, csataterek) még vonzóbbá válnak. A látogatók kereslete, illetve az ebből eredő bevétel hozzájárul a történelmi és kulturális értékek fenntartásához. A vandalizmuson és a fokozott használaton kívül ezekben a létesítményekben károkat okozhatnak a közúti és légi közlekedésből származó rezgések (falak megrepedése). A települések képének hangulatához hozzájárul a házak színe, formája, a vízelvezető árkok tisztítása és a vizuális szennyezések elkerülése (adott település területére érvényes építési normák betartása, reklámtáblák méretei, színei) is. A vizuális szennyezésben közrejátszhatnak a második lakás céljából létesített nyaralótelepek (a vásárlók és építők körében legnépszerűbb helyszínek: vízpartok, hegy- és dombvidék, természeti ritkaságok és nagyvárosok vonzáskörzete). Az infrastruktúra létesítése is eredményezhet a tájképet, a településképet, a növény- és állatvilágot negatívan érintő hatásokat (telefon- és elektromos áram kábelelei, víz- és szennyvízvezetékek ellenőrző és átemelő pontjai). Pozitív példa, hogy Hollókőn mint a világörökség részén valamennyi vezetéket a föld alatt vezettek el.

Már az 1981-es Manilai Nyilatkozat és az 1989-es Hágai Nyilatkozat is felhívja a turizmus szereplőinek figyelmét a környezeti értékek megóvására. Az 1987-es ún. Brundtland-jelentés pedig megfogalmazta az ún. „fenntartható fejlődés” elvét. Az 1992-es Riói Konferenciához kötődő „Agenda 21 az utazás és turizmus iparágról” nevű programja utóbbihoz azt is hozzátette, hogy a fenntartható turizmusnak hosszú távon ökológiai szempontból elviselhetőnek is kell lennie. Ez azt is jelenti, hogy úgy kell garantálni a vonzerők megőrzését az utókor számára, hogy biztosítjuk a turizmusba beruházók tőkéjének megtérülését is (gazdasági kivitelezhetőség). A legkörnyezetbarátabb turizmusfajta a védett területek turizmusának is nevezhető ökoturizmus. (Puczkó – Rátz 2005, Michalkó 2012)

2.1.4. A turizmus szerepe az Európai Unióban

Európa az UNWTO felmérései alapján a turizmus első számú fogadóterületének számít. Érdemes ezért megvizsgálni, miképpen szabályozza a kontinens területét nagyrészt lefedő Európai Unió a turizmus szektort.

Az Európai Unió közösségi politikái között nem szerepel turizmuspolitika, viszont a turisztikai ágazatnak saját képviselője van az unió munkaszervezetében, ez pedig a Vállalkozói Főigazgatóság keretei között működő Turizmus Egység (Tourism Unit of Directorate General Enterprise). A szervezet fő célja a minőség javítása, a versenyképesség növelése, a fenntarthatóság elérése a kontinens turizmusában és a turisztikai vállalkozásokban, illetve a turisták érdekeinek figyelembe vétele. A Turizmus Egység szoros kapcsolatban áll a tagállami képviselők közül összetevődő Turisztikai Tanácsadó Bizottsággal, illetve a legfontosabb uniós intézményekkel (Európai Parlament, Miniszterek Tanácsa, Gazdasági és Társadalmi Bizottság, Régiók Bizottsága). Első alkalommal a Maastrichti Szerződésben hoztak turizmussal kapcsolatos intézkedéseket, amire az Európai Közösséget megalapító szerződés 3 (1) u cikkelye tartalmaz utalást. A szerződés nem rendelkezik közösségi turizmuspolitika kialakításáról, aminek következtében a Miniszterek Tanácsa csupán egyhangú döntéssel hozhat a turizmus területét érintő témákban határozatot. A Turizmus Egység egyfajta koordinációs feladatot lát el az Európai Bizottsággal (továbbiakban: EB), ami a turizmus szektor érdekeinek érvényesülését célozza az egyébként nem turisztikai célú jogszabálytervezetek kidolgozásában, illetve egyéb politikák és programok megalkotásában. A gyakorlatban ugyanis sok politika és program gyakorol közvetlen vagy közvetett hatást a turizmusra (pl. természeti és kulturális örökség megőrzése, hasznosítása). Még 1986-ban felállították a „Turisztikai Tanácsadó Bizottságot”, melynek szerepe a konzultáció és az információcsere a turizmussal kapcsolatos kérdésekben. (Lengyel 2004)

1990-et a Miniszterek Tanácsa az „Európai Turizmus Événak” nyilvánította (89/46/EGK határozat). Ennek alapvető célja a turizmus integráló, gazdasági és társadalmi szerepének elismertetése volt. 1992-ben hároméves Közösségi Akciótervet (Action Plan for Tourism,

92/421/EGK határozat) indítottak el a turizmus támogatására (pl. környezetvédelem és turizmus kapcsolatának koordinációja, európai desztinációk promóciója, speciális turizmusszegmensek, pl. kulturális, ifjúsági vagy falusi turizmus fejlesztésének hangsúlyozása). (Lengyel M. 2004, Csapó J. 2009) 1985 óta az Európai Unió Tanácsa égisze alatt évente megrendezésre kerül az Európa Kulturális Fővárosa eseménysorozat, melynek fő céljai között szerepel az európai kultúra sokszínűségének bemutatása, és az adott város kultúrájának eljuttatása az európai közönséghez. 2000 óta több város egyszerre is lehet az Év Kulturális Fővárosa, sőt még az sem föltétel, hogy az adott város uniós tagállamban legyen. Az említett évben a kilenc kiválasztott városból négy unión kívüli volt. (Dávid – Jancsik – Rátz 2007).

1995-ben jelentették meg az unió turizmussal kapcsolatos Zöld Könyv jelentését („Green Paper on the Role of the Union in the Field of Tourism”), mely középtávú tennivalókat emelt ki a turizmus fejlesztése érdekében. Az irányelv rendelkezései (95/57/EK) az összes tagállamot kötelezték az idegenforgalmi statisztikák elkészítésére, illetve előírták a turisztikai kereslet és kínálat adatszolgáltatásának harmonizált kidolgozását (Tourism Satellite Account). Végül az 1999-es Nizzai WTO konferencián hagyták jóvá a turizmus szatellit számla módszertanát, ami a turizmus gazdasági hatásainak teljes kimutatását teszi lehetővé. 2001-ben közleményt adott ki az EB „Együtt az európai turizmusért” („Working together for the future of European tourism”) címmel. A dokumentum hangsúlyozza a fokozott együttműködés fontosságát az EB-vel, a regionális és helyi hatóságokkal, magukkal a tagállamokkal, a turisztikai szakmai szövetségekkel és a fogadóterületekkel, illetve kiemelt szerepet szán a Turisztikai Tanácsadó Bizottságnak az európai turisztikai fejlesztési irányok meghatározásában.

Az EB legfontosabb célkitűzése a versenyképesség fokozása, és a fenntarthatóság megteremtése. A szervezet az Agenda 21 szellemében kiemeli a turizmus szerepének jelentőségét a természeti és kulturális erőforrások fenntartható hasznosításában. Ezen kívül javaslatot tesz az Európai Turizmus Fórum évenkénti megtartására. Az együttműködés kiemelt területei még az információcseré, a szakképzés, a minőség és a technológia. A Miniszterek Tanácsa 2002. május 21-én egyhangú határozatot hozott, ami fontos mérföldkő a turizmus szektor kooperatív szellemiségének kialakításában. Sürgeti az uniós jogszabályalkotás turizmusra való hatásainak megvizsgálását, szorgalmazza a kontinens, mint turisztikai desztináció népszerűsítését, és felkéri a szektort az Európai Közösség és a tagországok közös erőfeszítéseinek támogatására. (Lengyel 2004, Csapó 2009)

2004-ben az EB létrehozta a „Fenntartható Turizmus Csoportot” (Sustainable Tourism Group), melynek célja, hogy minél hatékonyabban járuljon hozzá az európai turizmus fenntarthatóságának kialakításához.

Fontos mérföldkő „Az EU új idegenforgalmi politikája: a partnerség erősítése az európai idegenforgalom területén” címmel 2006-ban megjelent Európai Bizottsági Közlemény. A dokumentum hangsúlyozza, hogy az európai idegenforgalomnak fenntartható módon kell a Lisszaboni Stratégia által elvárt versenyképes fejlődésnek megfelelnie. Fontosnak tartja minden fejlesztés esetén a párbeszédet és a partnerséget az ágazati szociális partnerek, az érintett szereplők és a hatóságok között.

Még 2006-ban indította el az EB az EDEN programot (European Destinations of Excellence), mely kettős célt szolgál: egyrészt felhívja a figyelmet az európai desztinációk kulturális értékeire, másrészt erősíti a térségekben a turizmus terület- és vidékfejlesztő hatásait (Csapó 2009). Eddig 26 ország csatlakozott a kezdeményezéshez. A projekt keretében évente kiválasztanak tagállamonként egy-egy desztinációt, amelyek különféle díjazásokban részesülnek. Magyarország eddig minden esztendőben a nyertes országok között volt egyedüli közép-európai országgént. (Magyar Turizmus Zrt. 2014a)

Az ezredforduló európai turizmusában az alábbi tendenciák figyelhetők meg:

- A világ turistaforgalmának és az ebből eredő bevételeknek több, mint fele az európai országok turizmusából származik. Ezenkívül a látogatottság szempontjából listavezető országok még mindig túlnyomó részét a kontinens országai (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Egyesült Királyság) képezik.
- Az évente kiadott, az EB munkáját elősegítő, közvélemény kutatásokon alapuló Eurobarométer felmérések tájékoztatnak az unió lakosságának utazási szokásairól. A 2010. évi felmérés szerint 2009-ben az uniós lakosság minimum kétharmada vett részt legalább egy alkalommal szabadidős célú utazáson. (Michalkó 2012)

A European Travel Commission (továbbiakban: ETC) a XXI. század fordulóján az alábbi tendenciákat állapította meg Európa turizmusával kapcsolatban:

- Európában intenzívebben növekszik a városlátogatások iránti kereslet, mint a tengerparti tömegnyaralások iránti motiváció, vagyis nő az igény a rövidebb kulturális jellegű utazások, illetve a hivatásturizmus iránt.
- A téli szezonban fokozatosan növekszik az érdeklődés a napsütötte utazások iránt szemben a téli sportutazásokkal.
- Egyre erősebb a légi közlekedés szerepe más közlekedési módok mellett, ezen kívül a környezetbarát vasúti utazás reneszánszát éli.
- Az individualizáció égisze alatt egyre magasabb az egyénileg szervezett utak aránya, viszont csökkenőben van a csoportos utak iránti kereslet.
- A tömegturizmusban egyre nehezebb élményeket kínálni a turistáknak, akik érdeklődése emiatt a kalandturizmus (pl. extrém sportok) felé irányul. A kockázatok keresését a hétköznapi megszokott életből való kilépés igénye generálja. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy a már létező egyszerű tevékenységeket igyekeznek egyes szegmensek sokkal izgalmasabbá tenni, pl. autózás helyett off road túrák, hátizsákos túrázás helyett trekking, kerékpározás helyett mountain biking, csónakázás helyett rafting, sátorozás helyett outdoor programok. (Michalkó 2012)

A kereslet mozgatórugói teljes mértékben átalakultak az utóbbi évtizedek Európájában:

- Európa demográfiája elöregedőben van, vagyis folyamatosan emelkedik az idősebb korosztály aránya (javuló egészségi ellátás, több szabadon elkölthető jövedelem)
- Megerősödőben van a kényelmi utazások iránti kereslet, az egészségturizmus iránti igény tovább erősödik, és egyre gyakoribb a főszezonon kívüli hónapokban való üdülés.
- Csökken az európai családok átlagos létszáma, aminek következtében nő a szabadon felhasználható jövedelem, ami kedvez az impulzusvásárlásoknak (átmeneti jó érzést kiváltó termékfogyasztás és luxus iránti kereslet).
- A városlátogatások gyakorisága az ünnepeken kívül is egyre nő.
- Növekszik a télből a nyárba típusú utazások iránti kereslet is.
- Az egészségtudatosság jegyében a turisták igyekeznek elkerülni azokat a helyeket, melyeket a sajtó környezetszennyezéssel hoz összefüggésbe.
- Erősödik az aktív turisztikai élmények iránti igény, egyre népszerűbb a fitness és a wellness.
- Az európai lakosság iskolai végzettségének folyamatos emelkedése serkentőleg hat a kulturális utak szervezésére.

- Az egyre több utazási tapasztalattal rendelkező turisták tisztában vannak fogyasztói jogaikkal, a szolgáltatások terén megnő a minőség iránti igény (ár-érték arány kalkulációja).
- Csökken a fogadóterületek iránti lojalitás, a turisták az autentikusságot keresik, de a minőségi tematikus parkok iránti kereslet továbbra sem csökken.
- A munkahelyek elvesztése miatti aggályok miatt csökken a főüdülések időtartama, helyett a több, de rövidebb szabadidős célú utazásoké lesz a főszerep.
- Az információtechnológia fejlődése az utazási piac átformálódásával jár (internetes foglalások, információgyűjtés a desztinációkról és szolgáltatásaikról, packagek önálló összeállítása).
- Közepes távokon a vasút (inter-eurocity vonatok) felveszi a versenyt a repülőgépekkel.
- A légi közlekedésben a fapados járatok töltenek be egyre növekvő szerepet.
- Erősödik az igény a városok autópályákon való minél gyorsabb elérésére, illetve a regionális repülőterek kiépítésére.
- Egyre nagyobb szerepet játszik az utazási döntésnél a biztonság kérdése (a regionális háborúk, terrorizmus vagy egészségügyi krízishelyzet által érintett területek látogatottsága hirtelen lecsökken. (Michalkó 2012)

2.2. A gasztroturizmus fogalma

A gasztronómia Tusor és Sahin-Tóth (2001) meghatározása szerint görög eredetű fogalom, melynek elsődleges jelentése ingyencség, az ételek és italok szakértő ismerete, kifinomult élvezése, az étkezés művészete, illetve érthetünk alatta szakácsművészetet, ingyencmesterséget is, ennél tágabb értelemben pedig jelentheti a terítés, a felszolgálat művészetét, az étkezés kultúráját, vagyis mindent, ami az étkezéssel kapcsolatos. A következő három alfejezet nagyrészt külföldi források révén a gasztronómia és a turizmus összefüggését helyezi nagyító alá.

Az utóbbi években egyre nagyobb figyelem övezte olyan jellegű tanulmányok megjelenését, amelyek a konyhaművészetről³, ételek és italok („food and wine”) fogyasztásáról értekeznek, teljesen új tudományos diszciplínát képezve ezáltal a turisztika, az antropológia és a szociológia kutatási területén egyaránt. A turizmus interdiszciplináris tudományterületén belül ez a jelenség, vagyis az ételek és italok, illetve a konyhaművészet tudományos vizsgálata egyre inkább kiemelkedő érdeklődési területként, sőt egyenesen vizsgálandó kérdéskörként jelenik meg (Hall et al. 2003).

A Turisztikai Világszervezet fogalommagyarázata szerint a gasztroturizmus a turizmus olyan formája, melynek esetében a turisták és látogatók annak érdekében tervezik utazásaikat, hogy kipróbálják a célterület helyi konyháját, vagy olyan tevékenységet végezzenek, illetve eseményeken vegyenek részt, amelyek szoros összefüggésben vannak a gasztronómiával (UNWTO 2012).

A gasztroturizmus vagy más néven kulináris turizmus Long (2004) megfogalmazása szerint más népek és kultúrák konyhaművészetének, valamint élelmiszer, ital- és borkóstolási szokásainak a célterületen történő tanulmányozását jelenti. Smith (2001) megfogalmazása a motivációs tényezőkre fókuszálva azt vallja, hogy minden olyan utazás gasztroturizmusnak nevezhető, melynek alapvető célja, aktivitási tevékenysége a regionálisan, helyi szinten előállított termékek

³ A konyha fontosságának illusztrálására egy franciaországi jó példa Charles de Gaulle sokszor emlegetett mondása: „Hogyan tud bárki irányítani egy országot, ahol 246 féle sajt van?” (Harrington – Ottenbacher 2010)

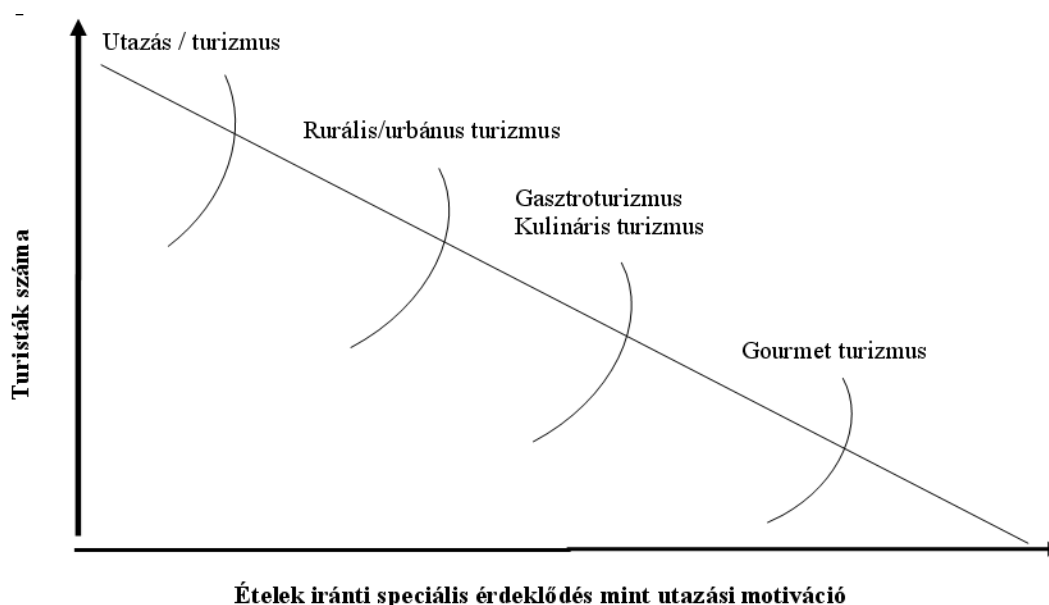
(ételek és italok) fogyasztása. MacDonald és Denault (2001) tágabb keretek között értelmezik a fogalom jelentését. Véleményük szerint már az is gasztroturizmusnak számít, amikor az utazás elsődleges célja a helyi, autentikus kultúra megismerése, melynek a helyi emberekkel való találkozás és a táj felfedezése mellett az étel- és italfogyasztás is része.

Hall and Mitchell (2001) szerint az „ételturizmus” kifejezés abban az esetben használható, amikor az utazás fő motivációs forrása a helyszínen lévő elsődleges és másodlagos étel-előállítók, vagyis termelők felkeresése, ételfesztiválokban való részvétel, éttermek meglátogatása, illetve olyan specifikus helyek felkeresése, ahol lehetőség nyílik ételek kóstolására, esetleg annak megtekintésére, hogy bizonyos termékeket milyen alapanyagok hozzáadásával készítenek el. A borturizmus esetében hasonló a motiváló erő, mint az ételturizmusnál, annyiban különbözik, hogy ez esetben szőlőbirtokok felkeresése, borkóstolásokon, borfesztiválokban való részvétel az utazási döntés fő indoka. A kettőt, az étel- és borturizmust (ami általánosságban bármilyen más alkoholos ital is lehet) együtt nevezik a szerzők gasztroturizmusnak, de véleményük szerint ez nem jelenti azt, hogy minden egyes eseményre történő utazás gasztroturizmusnak minősül. Sokkal inkább egy bizonyos típusú étel és ital adott specifikus helyen való megtapasztalásának vágya lehet a fő motivációja az ilyen jellegű utazásnak (Hu – Banyai – Smith 2013, Kim – Ellis 2015).

A gasztronómiával kapcsolatos elvárásokat számos kulturális közvetítő is alakíthatja, ilyenek például az útikalauzok vagy a televíziós programok is (Teixeira – Ribeiro 2013). A gasztroturizmus iránti kereslet leginkább azon alapszik, hogy vannak olyan fogyasztók, akik szabadidejük eltöltése céljából fokozottan érdeklődnek az étel- és italfogyasztás iránt (Hall – Sharples 2008).

A turizmust úgy is lehet értelmezni, mint egy pihenésorientált mobilitási formát, melynek típusai és kategóriái rendkívül szerteágazóak, felettébb széles körben mozoghatnak, a lokális helyek látogatásától egészen a nagy nemzetközi utazásokig (Harrington – Ottenbacher 2010). A gasztroturizmus kontextusában a turizmus úgy értendő, hogy az emberek helyszíneket keresnek fel és eseményeket (például egy fesztivál) látogatnak meg, legyen az akár a közvetlen közelükben, egy szomszédos régióban vagy a határon túl (Hall – Sharples 2008). A gasztro- vagy kulináris turizmus (Beer – Ottenbacher – Harrington 2012) nem csak annyit jelent, hogy új és egzotikus ételeket próbálnak ki a látogatók. A turizmus alapja a különlegesség elvárása, vagyis az, hogy a dolgok másképp történjenek, mint általában, mint a hétköznapiak során. Ezek az elvárások egyénekenként és kultúrákénként is különbözőek lehetnek, és magukban hordozzák azt is, hogy az utazás során megváltozik a turista életstílusa (Horng – Su – So 2013, Sánchez-Canizares – López-Guzmán 2012), más helyen, más időbeosztással, másképp létezik, sőt erre az időre a gasztronómiai szokásai is megváltoznak (Long 2004).

A gasztroturizmust Hall and Sharples (2003) az utazás motivációja alapján újabb típusokba, kategóriákba sorolja (3. ábra), melyek egyúttal az ételturizmus piacának potenciális dimenzióit is képezhetik.

3. ábra: AZ ÉTELTURIZMUS A MOTIVÁCIÓ ERŐSSÉGE ALAPJÁN

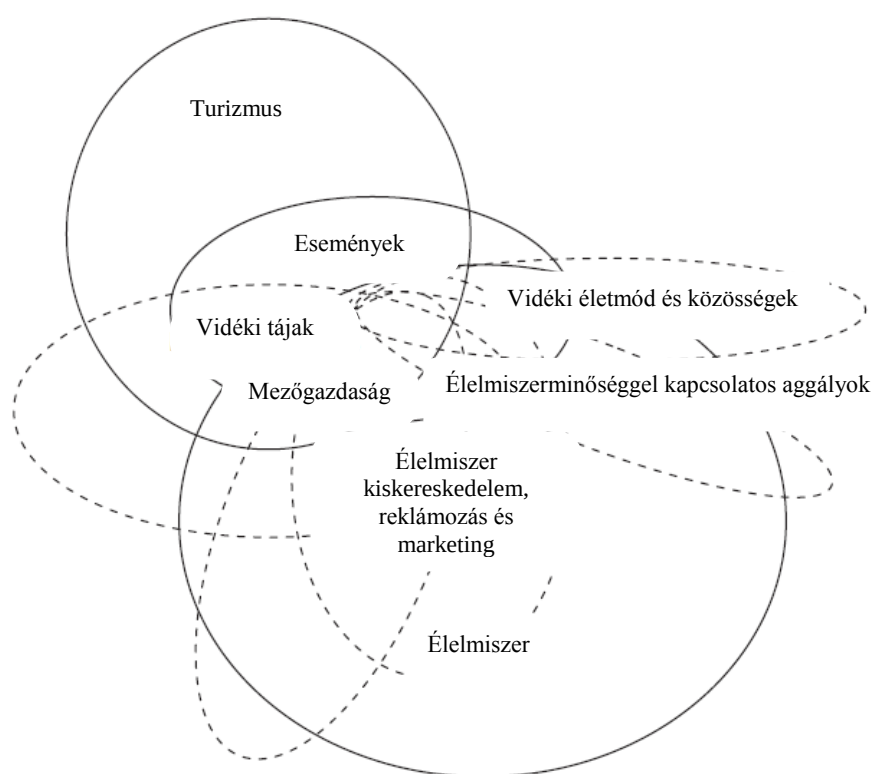
Forrás: Hall – Sharples (2003) alapján saját szerkesztés

A legszűkebb jelentéstől a legtávolabbi felé haladva „gourmet” (ínyenc) turizmusnak a turizmus azon válfaja nevezhető, mely esetben a turistának a gasztronómia iránti érdeklődése kifejezetten intenzív, vagyis azzal az elsődleges motivációval utazik, hogy étel vagy ital fesztivált (Kim – Duncan – Chung 2015), termelői piacot (Silkes 2012) látogasson meg, esetleg olyan gazdaságot keressen fel, ahol speciálisan helyi termékek előállításával foglalkoznak. A gasztronómiai turizmus a fejlett országokban a gazdagabb lakosok jellemzője (Tikkanen 2007). „Gasztro”- vagy „kulináris” turizmusnak az a turizmustípus számít, mely esetén a látogatók fokozott érdeklődést mutatnak az étel- és italfogyasztás iránt, vagyis az adott utazási döntés meghozatalában részben az is lényeges szerepet játszik, hogy a desztinációban más lehetőségek mellett alkalmuk legyen részt venni étel-italfesztiválon is (Sohn – Yuan 2013). A „rurális” vagy az „urbánus” turizmus esetében a látogatók érdeklődése az étel-, italfogyasztás iránt alacsony, vagyis csupán azért látogatnak el egy étel-, italfesztiválra (Mason – Paggiaro 2012) vagy termelői piacra, hogy valami „kicsit mást” vagy csak egyáltalán „valamit csináljanak”. Amikor a turista utazása során mindössze azért látogat el a termelői piacra vagy az étel-, italfesztiválra, mert „valamit ennie kell”, vagy szabad idejét ki kell töltenie valamivel, az a motivációs szint már csupán a szimpla utazás, turizmus kategóriába sorolható, és nem nevezhető gasztroturizmusnak. Ahogy a látogatók érdeklődése egyre csökken az étel-, italfogyasztás iránt, úgy nő egyúttal a résztvevők száma is az előzőleg felsorolt turizmustípusok esetében (Hall – Sharples 2008).

2.3. A gasztroturizmus jelentősége

A gasztroturizmus a turizmusnak egy új, kreatív és dinamikus ága (Boita – Anghelina – Costi 2014), amely részét képezi a kulturális turizmusnak (Özel – Kozak 2012, Jovicic 2014), illetve számos specifikus tevékenysége révén egyúttal a városi és a rurális turizmus része is lehet. A gasztroturizmus a kulturális turizmus egy olyan új formája, melynek középpontjában a helyi közösségek értékeinek megismerése áll, és amely ötvözi mind a helyi és regionális tradíciók, mind a gasztronómia kincseinek fel- vagy újra felfedezését. A gasztronómia a turisztikai élmények központi részévé vált (UNWTO 2012). Az ételturizmus egyre növekvő figyelmet kapott az utóbbi években. Ennek oka, hogy a turisták számára a pozitív emlékeket adó élmények nyújtása adja a turisztikai ipar lényegét. A fogyasztók egyre inkább élményeket keresnek, és magasabb árat is hajlandók fizetni a pozitív élményekért. Az utazók felhasználják emlékeiket a

jövőbeni utazási szándékukhoz, a döntésekhez egyes helyszínek ismételt meglátogatására, vagy egy élmény ismételt átélésére. A helyi ételek és étkezési élmények lényeges aspektusai ezeknek a pozitív, emlékezetes tapasztalatoknak (Björk – Kauppinen-Räsänen 2014). A látogatók vonzónak tartják a helyi termékeket és azok fogyasztását, aminek eredményeképp számos turisztikai desztináció vette figyelembe ezt a tény termékei fejlesztésénél és a marketing esetében is. Sőt, a turisztikai szervezetek is felismerték a kulináris turizmus potenciált, mint a desztinációk népszerűsítésének fontos eszközét (Sanchez – Castillo-Canalejo 2015). Ez különösen fontos az olyan vidéki, rurális közösségek számára, amelyek az urbanizáció gyorsuló folyamata és a hagyományos gazdasági ágazatok szerepvesztése ellen küzdenek. Számukra a gasztroturizmus komparatív előnyöket kovácsol, hiszen az élelmiszertermő területekhez való közelségük révén lehetőségük van arra, hogy a turizmus ezen specifikus ágából bevételi forrásokhoz jussanak, munkahelyeket teremtsenek, és mivel ez egy begyűrűző folyamat, a mezőgazdasági termelésre is kedvező hatással lehet (UNWTO 2012). Ez az összefonódás, amely áthatja a gasztroturizmust, a 4. ábrán vehető szemügyre. Itt láthatók egyúttal a gasztroturizmus létrejöttéhez szükséges elemek és résztvevők is.

4. ábra: A TURIZMUS, AZ ESEMÉNYEK ÉS AZ ÉTELEK ÖSSZEFONÓDÁSA

Forrás: Hall and Sharples (2008)

Fogyasztási szemszögből nézve a gasztroturizmusnak –akár a helyi, akár a vállalkozási (Presenza. – Del Chiappa 2013), vállalati szintet vizsgálva– számos előnye van, így az is megfogalmazható, hogy a gasztroturizmus egy olyan turisztikai forma, amelyet a fogyasztói szokások alakulása hívott létre (Hall – Sharples 2008). A gasztroturizmus olyan turisztikai alternatívát jelenthet, amely a szűkös erőforrások lehető legjobb felhasználására irányul (Teo – Chang 2000), nevezetesen ez egy életképes turizmusforma lehet olyan desztinációk számára, amelyek nem részesülhetnek „a napfény, tenger, homok” vagy egyéb természeti jelenségek (pl. cseppkőbarlang) és kulturális javak (pl. ókori romok) nyújtotta előnyökben (Richards 2002).

Az ételekhez, italokhoz köthető események (Organ et al. 2015) különböző mértékű elvárásokkal találkoznak mind termelői, mind fogyasztói oldalról. A „push” és „pull” indítékok feltárása kiemelten fontos (Smith – Costello – Muenchen 2010). Az ételekhez kapcsolódó események

egyaránt kötődnek a termékek promóciójához és a helyszínek reklámozásához. Mindazonáltal egyre jobban elismerik, hogy az ilyen fajta eseményekben nem csak azt „kell” látni, hogy hogyan növelhető a látogatók, turisták száma vagy egy-egy termék eladásának sikeressége, hanem azt is, hogy igyekezzenek egy márkát kiépíteni (Medway 2015) különböző szinteken (regionális, termelői), majd növeljék a márka iránti lojalitást, ezáltal létesítve hosszú távú kapcsolatot a fogyasztókkal (Mowle – Merrilees 2005).

A termékek minőségének megítélésében fontos lehet a helyszín és a „helyi” termékek megjelölése, melyeket hagyományos eszközökkel állítottak elő, és aztán értékesítettek. A helyi élelmiszer rendszereket (local food system) a szoros termék-fogyasztó kapcsolat jellemzi, amelyek egy kijelölt helyszínen vagy lokalizált területen jönnek létre. Támogatják a hosszú távú kapcsolatokat, találkoznak a gazdasági, szociális, egészségügyi és környezeti szükségletekkel, megfelelően koncentrált infrastruktúrával kötik össze a termelőket és a piacot, támogatják a környezetvédelmet és az egészséges táplálkozást, valamint versenyelőnyt nyújtanak a helyi élelmiszeripari vállalkozásoknak (Buck et al. 2007). Mindezt szükség van arra, hogy az étel-, italeseményeken, -fesztiválokon, kereskedelmi vásárokon, kereskedelmi kiállításokon reklámozzák a helyi ételeket, termékeket és azoknak helyben való elfogyasztását ahelyett, hogy exportálnák azokat régiójukból, hogy aztán a szupermarketek polcaira kerüljenek.

Ettől még jobban specializált a kézműves termékek szerepe, hiszen manapság speciális üzletekben árulják azokat (*pl. Budapesten a „Csak a jó sör”*), és ennek az adott táptalajt, hogy a turisták vidéki vagy urbánus látogatásai során felfedezték ezeket a speciális termékeket és igényelték, hogy könnyebben elérhetőek legyenek a piacon (Hall et al. 2003).

2.4. Stratégiák a gasztroturizmus megteremtéséhez

Étel-, italesemények létrehozásához (legyen szó akár egy ételfesztiválról) szükség van egy piacra lépési stratégiára (Sidali – Kastenholz – Bianchi 2013). Az étel-, italesemények, -fesztiválok általában egy közösségi eseményhez kötődnek, mint például a szüret egy bortermő vidéken vagy valamilyen termés betakarítása. Ezáltal a helyszín és az időpont is adott lehet, amely szükséges ahhoz, hogy sikeres legyen a rendezvény és egyben vonzó is a turisták számára. Érdemes megfontolni, hogy a közelben lévő más eseményekkel össze lehet-e kötni a tervezett fesztivált (Sotiriadis 2015), amely ez által még nagyobb utazóközönséget vonzhatna be. Stephenson, Lev és Brewer (2006) azt javasolják, hogy a piaci szervezőknek, tervezőknek ajánlott jelentős időt eltöltenie annak megtervezésével és végiggondolásával, hogy érdemes-e egyáltalán egy új piacot megnyitniuk, és hogyan tegyék azt. Az alapos tervezés és a megfelelő promóció elősegítheti az első évben felmerülő szervezési kérdések, problémák megválaszolását. A tervezés fontos része, hogy előre meghatározzák a tervezett piac méretét, vagyis azt, hogy mekkora látogatói kapacitás befogadására van lehetőség, így már az első évben összehangolható a fizetőképesség (*cash flow*) és a piaci mérleg (*market scale*), tehát a méretek megtervezése az első lépés egy életképes szervezet megalapításához. Az adott esemény megtervezéséhez, megszervezéséhez megfelelő marketingstratégiának a következő elemeket kell tartalmaznia: piaci lehetőségek elemzése, annak/azoknak a piaci szegmens(ek)nek a beazonosítása és megcélozása, ahová szeretne a vállalkozás „betörni”, illetve megfelelő marketing mix kialakítása az egyes szegmens(ek)hez (Cai 2002).

A desztináció branding egy erőteljes marketingforrás, amelyet arra alkalmaznak, hogy megkülönböztessék, ezáltal egyedivé tegyék az egyik turisztikai helyszínt vagy környéket a másiktól (Spilková – Fialová 2013). A sikeres desztináció brandingnek számos elemre kell építenie annak érdekében, hogy olyan egyedi és pozitív képet közvetítsenek, amely révén képesek látogatókat vonzani az adott helyszínre (Lee – Wall – Kovacs 2015). Napjainkban egyre elterjedtebb, hogy rurális területeken étel- és italfesztiválok szervezését használják fel abból a

célból, hogy meg tudják különböztetni, azaz egyedivé, vonzóvá tudjanak tenni lokális tereket, közösségeket. A gasztronómiai kultúra fontos vonzerő is a turisták számára, amikor egy úticélt meglátogatnak. Az ízek, az étkezés módja és a különböző ételekhez való hozzáférés jelzik az egyén társadalmi helyzetét is (Lee – Scott 2015). A hagyományos ételek alapvetően hozzájárulnak egy társadalom kultúrájának megértéséhez (Amuquandoh – Asafo-Adjei 2013). A fesztiválok gyakran a regionális kultúra egyedi elemeinek az ünnepét is jelentik azáltal, hogy megjelennek a helyi termékek, ételek és italok, amelyek szorosan kötődnek az adott hely kultúrájához (Bessiere 2001). Sok esetben az ételek és italok fogyasztása az elsődleges célja a fesztiváli ünnepségnek, illetve a turisták, látogatók számára ez egyben kiváló lehetőséget kínál arra, hogy új kultúrákat és ízeket fedezhessenek fel (Long 2004). A helyi konyha és ízek megtapasztalása lehetővé teszi a turista számára, hogy úgymond felelősséget vállaljon a desztinációért. Ennek az interakciónak a személyes jellege teszi lehetővé, hogy a fogyasztónak mélyebb kapcsolata alakuljon ki az adott hely kultúrájával és a személyes élmény egyúttal érzelmi azonosulást is generál az adott desztinációval. Ez az érzelmi komponens kapcsolódik össze azzal, hogy a turista a későbbiekben is fogyasztja a desztináció helyi termékeit, és beleolvastja azokat a desztináció imázsába (Long 1998).

Összességében azt a következtetést lehet levonni, hogy a gasztroturizmus egy rendkívül holisztikus szakterület, amely sokféle szférát áthat. Mivel magát a gasztroturizmust is nehéz tisztán leválasztani más turisztikai típusoktól (pl. kulturális, rurális turizmus), és mivel kölcsönhatásban van más turisztikai ágakkal, ezért a hatása is szerteágazó, és a jelentősége is egyre növekszik. A gasztroturizmus komplexen hathat egy elmaradott térségre, és jótékony hatással lehet annak fejlődésére, vállalati szinten új munkahelyeket teremthet, jó reklámot nyújthat a helyi termékeknek, amely ezáltal a helyi élelmiszer rendszer felfutását is jótékonyan befolyásolhatja, hatva ezzel a mezőgazdaságra és minden olyan ágra, amely kiszolgálja a helyi élelmiszer rendszereket. Napjainkban a gasztroturizmus meghonosításának egyik legnépszerűbb formája az étel-, italfesztiválok szervezése, amelyek megfelelő marketingstratégiával és sikeres desztináció brandinggel elősegíthetik a már felsorolt jótékony szinergiák érvényesülését a desztinációkban.

2.5. A nemzetközi és a hazai turizmus helyzete

A következő alfejezetekben a Magyar Turizmus Zrt. (2016a) által közzétett „Turizmus Magyarországon: helyzetelemzés” című kiadványának a nemzetközi, illetve magyar turizmusra és vendégforgalomra vonatkozó adatait hívtam segítségül, melynek statisztikai számai a 2014-es évet veszik alapul. Ezzel céloom a turizmus ágazat gazdaságban betöltött lényeges szerepének kihangsúlyozása, illetve egy átfogó kép nyújtása a szektor jelenlegi helyzetéről hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt.

2.5.1. A nemzetközi turizmus jelenlegi helyzete

2012-ben a nemzetközi turistaérkezések száma túllépte az 1 milliárdot, 2013-ban 1 087 millióra nőtt, 2014-ben 4,2%-kal növekedett pedig az 1 133 milliót is elérte. A turistaérkezések számát tekintve a három leglátogatottabb ország Franciaország (83,8 millió), az Egyesült Államok (74,8 millió) és Spanyolország (65 millió) volt. A világ nemzetközi turisztikai bevételei 2014-ben 1249 milliárd USD-t (940 milliárd euró) eredményeztek, ami reálértéken 4%-kal volt több, mint az előző évben. A legmagasabb turisztikai bevételt az Egyesült Államok (177,2 USD), Spanyolország (65,1 USD) és Franciaország (57,4 USD) produkálták, míg a turisztikai kiadások tekintetében Kína (164,9 milliárd USD), az Egyesült Államok (110,8 milliárd USD) és Németország (93,3 milliárd USD) érték el dobogós helyezést.

Európa a világ turizmusából a legnagyobb részesedéssel bíró desztináció, de hatalmas előnye a többi nagy turisztikai desztinációhoz képest folyamatosan csökken (2. táblázat).

2. táblázat: Nemzetközi turista érkezések száma a fő régiókban, 2015

Desztináció neve	turistaérkezések száma (millió fő)	2015/ 2014 (%)
Európa	609,1	+5,0
Ázsia	277,0	+4,8
Amerika	190,7	+4,9
Közel-Kelet	54,1	+3,1
Afrika	53,1	-3,3

Forrás: Magyar Turizmus Zrt. (2016b, előzetes adatokkal) p. 2. diagram alapján saját szerkesztés

2.5.2. Az európai turizmus jelene

Az UNWTO adatai szerint 2014-ben a kontinensen regisztrálták a nemzetközi turistaérkezések 51,2%-át (580,6 millió érkezés). Az alrégiók teljesítménye viszont változatosan alakult (3. táblázat)

3. táblázat: Nemzetközi turista érkezések száma Európa alrégióiban, 2014

Alrégió neve	turistaérkezések száma (millió fő)	2014/2013 (%)
Dél-Európa és a Mediterrán térség	214,9	+6,9
Nyugat-Európa	174,5	+2,2
Közép- és Kelet Európa	120,2	-5,9
Észak-Európa	71,0	+5,4

Forrás: Magyar Turizmus Zrt. (2016a)

A nemzetközi turisztikai bevételek tekintetében is Európa részesedése (41%, 512,3 milliárd USD) érte el a legmagasabb szintet, ami helyi valutákban számolva 4%-os magasabb, mint 2013-ban. Az STR Global European Hotel Review adatai alapján 2014-ben a nyugat-, észak- és dél-európai szállodai egységek esetén minden mutatóban javulás következett be. A kelet-európai foglaltsági mutató 4%-kal, a RevPAR⁴ pedig 14,8%-kal csökkent.

A korábbi évekhez hasonlóan 2014-ben is a szabadidős utazások adták az összes külföldi utazás 73%-át (4%-os javulás 2013-hoz képest). Az európaiak külföldi utazásainak 83%-át 15 ország, felét pedig 5 ország (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Hollandia) generálta. Magyarország elsődleges versenytársai közül Ausztria a 6., Csehország a 13. helyet tölti be, a másodlagos versenytársak esetében Németország a 3., Olaszország a 4., Törökország az 5., Görögország a 8., Horvátország pedig a 9. helyen áll. Magyarország Lengyelországgal együtt nem szerepel az első 15 szabadidős úti cél között.

2.5.3. A turizmus jelentősége Magyarországon

A turizmus ágazatnak világszerte, így Magyarországon is jelentős szerepe van a gazdaság élénkítésében, illetve a munkahelyteremtésben. A KSH által 2011-ben elkészített szatellit számlák alapján a turizmus ágazat bruttó hozzáadott értéke (2011-es folyóárakon) 1 334 milliárd

⁴ RevPAR: egy kiadható szobára jutó árbevétel

Ft, ami közvetlenül 5,6%-os, a tovagyrúzó hatásokat is figyelembe véve 9%-os hozzájárulást jelent a hazai GDP vonatkozásában.

2011-ben a turizmus szektorban közvetlenül foglalkoztatottak száma 331 ezer főt tett ki, ami azt jelenti, hogy a munkahelyek 8,6%-át a turizmus generálta. A közvetlen és közvetett hatásokat összeadva a turizmus a foglalkoztatottság 11,3%-át eredményezte a nemzetgazdaságban.

A Magyar Nemzeti Bank (továbbiakban: MNB) adatai alapján 2014-ben a nemzetközi utazások 4,4 milliárd euró (1 365,9 milliárd Ft) devizabevételt tettek ki, vagyis a szolgáltatás-külkereskedelem bevételi oldalának 23,7%-át a nemzetközi turizmus tette ki.

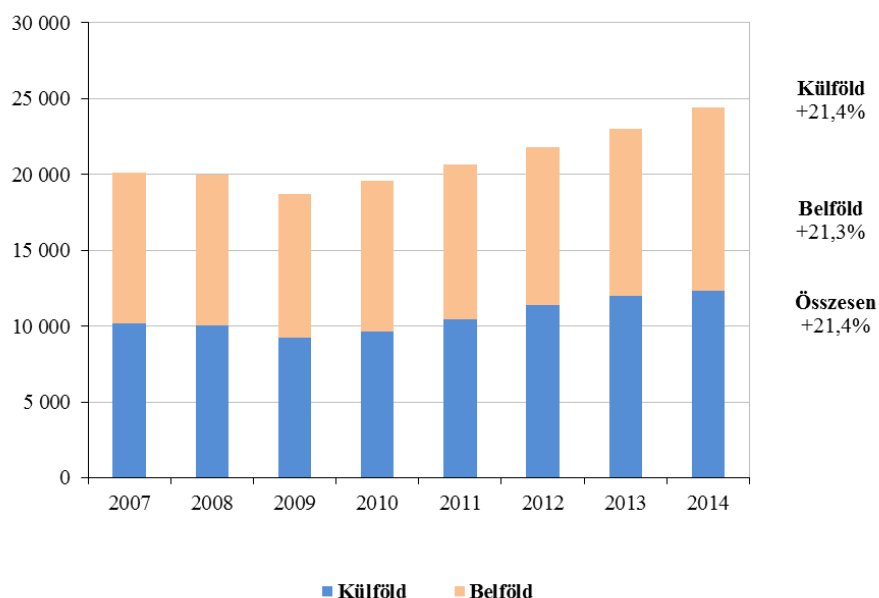
2014-ben Magyarországon a kül- és belföldi turisták költése 1 450,8 milliárd Ft volt, ami 27%-os ÁFA kulccsal számolva 308,4 milliárd Ft adóbevételt jelentett.

2.5.4. Magyarország turizmusának alakulása

A kereskedelmi szálláshelyeken mért vendégéjszakák száma a válságot megelőző 2007. év szintjét először 2011-ben lépte át. 2014-ben a folyó áron számított szállásdíjbevételek 35,2%-kal múlták felül a 2007-es évet, a férőhely-kapacitások pedig 17,7%-kal gyarapodtak.

Az MNB adatai szerint 2014-ben a Magyarországra látogató külföldi turisták költése 4 421,4 millió euró (1 365,9 milliárd Ft) volt, ami euróban 9,4, Ft-ban pedig 13,8%-os növekedés 2013-hoz viszonyítva. 2014-ben a szolgáltatás-külkereskedelem bevételi oldalának 23,7%-át a nemzetközi utazások bevételei adták.

A KSH szerint 2014-ben az eltöltött vendégéjszakák száma (24 433 676 éjszaka) 6,4%-kal múlta felül a 2013. évit. A 2014-ben regisztrált vendégéjszakák száma 2007-hez képest 21,4%-kal emelkedett, köszönhetően a 21,3%-os belföldi és a 21,4%-os külföldi forgalomnövekedésnek (5. ábra).

5. ábra: A KERESKEDELMI SZÁLLÁSHELYEK VENDÉGÉJSZAKA SZÁMÁNAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON, 2007-2014 (EZER ÉJSZAKA, %-OS ÉRTÉKEK A 2007 ÉS 2014 KÖZTI FELŐDÉSRE)

Forrás: a KSH adatai alapján Magyar Turizmus Zrt. (2016, előzetes adatokkal), p. 6.

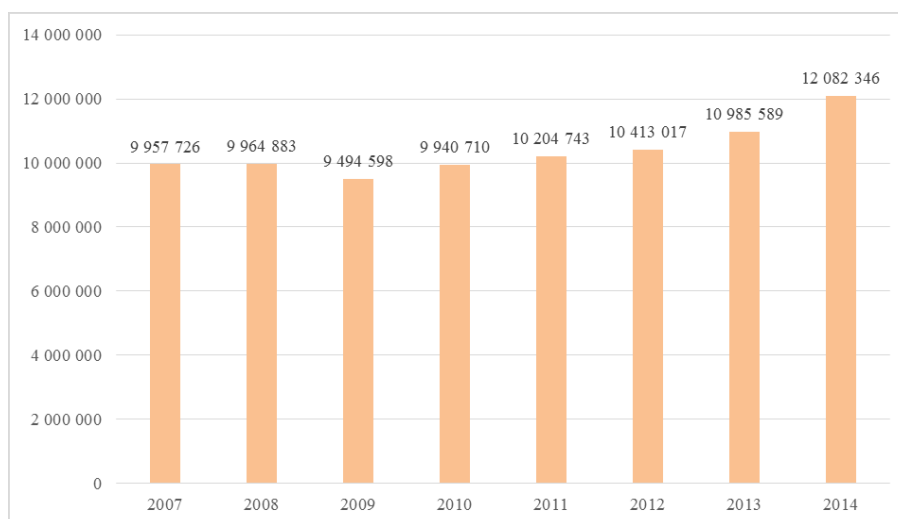
A bruttó szállásdíjbevételek 2013-hoz képest (189,7 milliárd Ft) 13,9%-kal nőttek 2014-ben a kereskedelmi szálláshelyeken. Ez 2007-tel egybevetve 35,2%-os szállásdíjbevétel növekedést jelent.

A KSH adatai szerint a hazai lakosság keveset utazik szabadidős céllal, és a költségből csak kisebb volumen jut a belföldi többnapos utazásokra. Míg 2014-ben 294,6 milliárd Ft-ot (+11,8%) költöttek többnapos hazai utazásokra, addig többnapos külföldi utakra 429,8 milliárd Ft-ot (+15,2%) fordítottak. Az utazásból kimaradás okai 43,1%-ban anyagi, 20,4%-ban egészségügyi, 12,9%-ban pedig munkaügyi volt.

A többnapos turisztikai célú belföldi utazások hossza alapján 2014-ben első helyen a Balaton (15 millió nap, 24,4%), második helyen Budapest-Közép-Dunavidék (9,6 millió nap, 15,7%), harmadik helyen pedig Észak-Magyarország (7,4 millió nap, 12%) állt.

A legnépszerűbb úticél a belföldi utazások során a saját vagy valamelyik szomszédos régió, továbbá a Balaton és a Budapest-Közép-Dunavidék régió. A legalább 4 éjszakás utazások legkedveltebb desztinációja –Észak-Magyarország kivételével– mindegyik tervezési statisztikai régióban a Balaton. Utazási motiváció szempontjából a turisztikai régiók esetében első helyen a rokonok, barátok, ismerősök felkeresése, második helyen az üdülés, szórakozás, pihenés (a Balaton régiónál ez a sorrend fordított), harmadik helyen pedig az egészségmegőrzés áll, kivéve a Budapest-Közép-Dunavidék, Tisza-tó és Közép-Dunántúl régiókat, ahol a hobbi célú munkavégzés tölti be a harmadik helyet.

A 2014. évben a belföldi vendégéjszakák száma (12 080 346 éjszaka) 10%-kal volt több, mint 2007-ben. A 2007. évi vendégéjszaka adatokat a fokozatos növekedés révén 2011-ben sikerült először túllépni (6. ábra).

6. ábra: A BELFÖLDI VENDÉGÉJSZAKÁK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON (2007–2014)

Forrás: a KSH adatai alapján Magyar Turizmus Zrt. (2016, előzetes adatokkal), p. 10

A KSH adatközlése alapján a kereskedelmi szálláshelyeken 2014-ben 10%-kal nőtt a vendégéjszakák száma (1 082 346 éjszaka). Az egyéb szálláshelyeken 2014-ben 2,7 millió vendégéjszakát (+16,6%) töltöttek el a belföldi vendégek.

2.5.5. A beutazó turizmus jellemzői

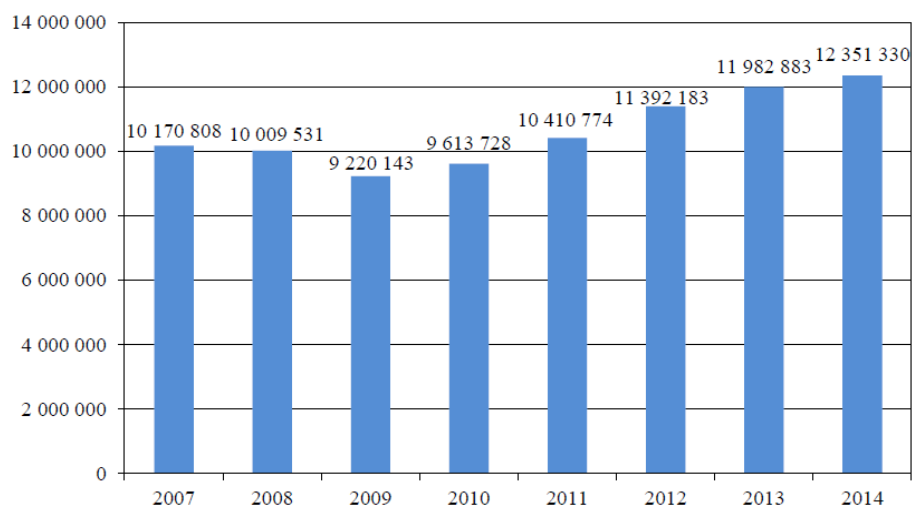
2014-ben 17,2 millió külföldi turista utazott Magyarországra (16,3%-kal több, mint 2013-ban), akik 58,9%-ban több napot töltöttek el az országban. A többnapos látogatásokon belül a

szabadidős turizmus volt a legnépszerűbb (75,9%), az üzleti turizmus aránya 7,7 %-ot tett ki. A turistákon kívül 28,7 millió külföldi látogató egynapos tranzitútként vagy bevásárlóként töltötte idejét az országban.

A legfontosabb motivációk a rokon- és barátlátogatás, városnézés és egészségturizmus. A többnapos turisztikai célú utazások főbb desztinációi Budapest, Nyugat-Dunántúl és a Balaton régiók voltak. A több napra érkezők költése 995,1 milliárd Ft (+18,9%), az egy napig itt tartózkodóké pedig 75,2 milliárd Ft (+38,4%) volt 2014-ben. A turisztikai célú itt-tartózkodásban Hollandia a vezető (8,5 nap), őt követik Olaszország (8,3 nap), Németország (7,6 nap), Egyesült Államok (6,8 nap), Lengyelország (6,3 nap) és az Egyesült Királyság (6,1 nap). Turisztikai költés szempontjából vezetnek a németek (185,8 milliárd Ft), utánuk következtek a sorban 2014-ben az amerikaiak (103,3 milliárd Ft), az osztrákok (100,4 milliárd Ft), a csehek (55,9 milliárd Ft) és a britek (50,8 milliárd Ft).

A kereskedelmi szálláshelyeken a külföldiek 2014-ben 12 351 330 vendégéjszakát töltöttek el, ami 2013-mal összehasonlítva 3,1 %-os bővülést jelent, a külföldiektől származó bruttó szállásdíjbevétele pedig 11,6%-kal emelkedett az egy év alatt. A külföldi turisták átlagosan 2,7 éjszakát töltöttek el a kereskedelmi szálláshelyeken, szemben a belföldi turisták 2,4 éjszakás átlagos tartózkodási idejével. A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák aránya alapján Magyarország top 10 küldőországa 2014-ben: 1. Németország (16,3%), 2. Ausztria (6,3%), 3. Oroszország (6,2%), 4. Egyesült Királyság (6,1%), 5. Olaszország (5,2%), 6. Csehország (5,1%), 7. Lengyelország (4,8%), 8. Egyesült Államok (4,6%), 9. Románia (3,5%), 10. Hollandia (3,3%).

Az egyéb szálláshelyeken 31,5%-kal nőtt a külföldi vendégéjszakák (1,7 millió) száma 2014-ben. A külföldi vendégéjszakák számának gyarapodását is egyértelműen a gazdasági válság vetette vissza. 2010 óta ebben a szegmensben is folyamatos a növekedés. (7. ábra) A Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége szerint azonban jelentős a különbség a budapesti és a vidéki vendégéjszakák számát illetően.

7. ábra: A KÜLFÖLDI VENDÉGÉJSZAKÁK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON (2007–2014)

Forrás: a KSH adatai alapján Magyar Turizmus Zrt. (2016, előzetes adatokkal), p. 18

2.5.6. A magyarországi turizmus teljesítményének alakulása régiós szinten 2007-2014 között

A hazai turizmus teljesítményének megoszlása régiónkénti egyenlőtlenségeket mutat, ami szoros összefüggésben áll az egyes statisztikai régiók gazdasági és társadalmi helyzetének eltérő sajátosságaival. A kérdés körbejárásához a hét hazai régió vendégéjszaka adatainak összehasonlítását választottam kiindulási alapul a gazdasági világválság kirobbanása előtti év (2007), illetve két, a válság különböző fázisában lévő év (2010, 2014) vonatkozásában. Ezt szemlélteti a 4. táblázat. A vendégéjszaka adatok a kereskedelmi és magán-, 2009-től „egyéb” szállásadás eredményeit összegzik.

4. táblázat: A statisztikai régiók turisztikai teljesítménye (vendégéjszaka) 2007, 2010, 2014 években

Régió neve	2007	2010	2014
Közép-Magyarország	7 083 822	6 971 105	10 034 419
Közép-Dunántúl	2 876 691	2 584 965	2 977 597
Nyugat-Dunántúl	4 597 743	4 936 000	5 382 228
Dél-Dunántúl	3 675 032	3 143 389	3 636 671
Észak-Magyarország	1 863 646	1 766 153	2 673 504
Észak-Alföld	2 466 000	2 168 116	2 423 016
Dél-Alföld	1 296 537	1 235 314	1 784 947
Összesen	23 859 471	22 805 042	28 912 382

Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján saját szerkesztés

Országos viszonylatban 2010-ben egy -4,4%-os visszaesés, 2014-ben pedig +21,2%-os növekedés volt tapasztalható a 2007-es bázisához képest a vendégéjszakák számát tekintve. Ugyanez a Nógrád megyét is magában foglaló Észak-magyarországi régióban -5,2 ill. +43,4% (utóbbi az országos duplája) volt. A legmagasabb növekedést 2007-2014 között az Észak-magyarországi régió érte el, öt követték a Közép-magyarországi (+41,6) és a Dél-alföldi (+37,7%) régiók. Két régió, az Észak-alföldi (-1,74%) és a Dél-dunántúli (-1%) pedig még 2014-ig sem tudta elérni a 2007-es vendégéjszaka szintet. Mindhárom évben a Közép-magyarországi és a Nyugat-dunántúli régióban volt a legmagasabb a vendégéjszakák száma. A három legalacsonyabb vendégéjszaka számot az Észak-magyarországi, az Észak-alföldi és a Dél-alföldi régiók produkálták a vizsgált időszakban.

5. táblázat: Az idegenforgalmi régiók turisztikai teljesítménye (vendégéjszaka) 2010, 2014 években

Régió neve	2010	2014	2014/2010 (%)
Budapest-Közép-dunavidéki régió	7 061 312	10 166 053	43,9
Észak-magyarországi régió	1 641 298	2 493 922	51,9
Észak-alföldi régió	1 937 730	2 198 023	13,4
Tisza-tavi régió	322 374	358 267	11,1
Dél-alföldi régió	1 235 314	1 784 947	44,5
Közép-dunántúli régió	947 478	1 123 921	18,6
Balatoni régió	5 558 598	6 412 702	15,3
Dél-dunántúli régió	1 188 283	1 192 668	0,4
Nyugat-dunántúli régió	2 912 455	3 181 789	9,2
Összesen	22 805 042	28 912 382	26,8

Összesített vendégéjszaka adatot 2007-ig visszamenőleg sajnálatos módon nem lehet adni az idegenforgalmi régiók vonatkozásában, mivel az „egyéb” szálláshelyekre vonatkozó vendégéjszakaszám csak a 2010-es évtől áll rendelkezésre a KSH Tájékoztatási adatbázisában (a

kereskedelmi szálláshelyekre vonatkozólag is csak 2008-tól). Így sajnos ezen a régiós szinten nincs lehetőség a válság kitörése előtti utolsó teljes év (2007) adataival való összevetésre. Egy régió (legyen az akár statisztikai, akár idegenforgalmi) turisztikai teljesítményébe ugyanis a kereskedelmi szálláshelyeken kívül a magán-, 2009-től „egyéb” szálláshelyek is elhanyagolhatóan beletartoznak.

Az idegenforgalmi régiók turisztikai teljesítményét szemlélve nominális értéken az utóbbi néhány évtizedhez hasonlóan a főváros környéki és a balatoni régiók emelkednek ki magasan (10,1 illetve 6,4 millió vendégéjszaka 2014-ben) országos viszonylatban. Utánuk mindkét vizsgált évben a Nyugat-dunántúli régió, illetve az Észak-alföldi és Észak-magyarországi régiók következnek. Bár 2014-ben 2010-hez képest az Észak-magyarországi régió már megelőzte az Észak-alföldit, így országosan a negyedik helyre zárkózott fel.

Amennyiben a vendégéjszakashám változásának dinamikáját vizsgáljuk a 2010-es és 2014-es években, meglepő módon azt tapasztalhatjuk, hogy az Észak-magyarországi régió (51,9%, országos átlag közel duplája) toronymagasan átvette a vezetést a Budapest-Közép-dunavidékihez (43,9%) képest, utóbbit még a Dél-alföldi régió (44,5%) is nem sokkal ugyan, de megelőzte ebben a tekintetben. A többi régió növekedése jelentősen (Közép-Dunántúl, Balaton, Észak-Alföld, Tisza-tavi) vagy nagymértékben (Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl) elmarad az országos átlagtól (26,8%) a vizsgált években. (5. táblázat)

3. NÓGRÁD MEGYE GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI BEMUTATÁSA

3.1. Anyag és módszer

A kutatás során széleskörű módszertanra támaszkodtam. A turizmus magyarországi és Nógrád megyei elemzéséhez a hivatalos KSH adatbázisokat használtam fel. A gasztroturizmussal kapcsolatos külföldi szakirodalmi forrásokat a Budapesti Gazdasági Egyetem által előfizetett Emerald, ScienceDirect és Taylor&Francis adatbázisokból vettem. (Ezen adatbázisok folyóiratainak nagyrészt papíron is megtalálhatók a Klauzál téri Idegenforgalmi Szakkönyvtárban, viszont az adatbázisokban sokkal könnyebb volt kulcsszó alapján keresni, mint a papíralapú folyóiratokban.)

A kérdőíves felmérés és az értekezés műhelyvitája között eltelt három teljes év (2013-2015) gasztronómiai rendezvényeit vizsgáltam, mert ez még egy jól áttekinthető intervallum, és megfelelő rálátást biztosít arra, melyek azok a gasztrorendezvények a megyében, amelyek folyamatosan ismétlődnek. A Nógrád megyei gasztronómiai rendezvények felkutatásához három fő írott forrás kínálkozott. Az első a települések honlapjaira feltöltött rendezvényekhez kötődő plakátok, közlemények, hirdetések, a második a települések önkormányzatainak, művelődési házainak esetleg civil szervezeteinek Facebook idővonalán található plakátok és híradások, a harmadik a települési honlapokon található helyi újságok digitálisan feltöltött változatai voltak. A felhasznált irodalom túlnyomó része tehát internetes, melynek forrása szinte kivétel nélkül csupán az URL cím, ahol nem állapítható meg szerző (maximum annyi gyanítható, hogy a közleményt, meghívót, plakátot az önkormányzat vagy művelődési ház alkalmazottjai töltötték fel). Sokszor még cím sincs megadva, csak annyi olvasható, hogy „Figyelem, az idei falunap sztárvendégei XY lesznek. Sok szeretettel várjuk a lakosságot!” Alatta pedig a fellépők névsora és a műsor időbeosztása.

A gasztronómiai események a megye településeinek életében háromféle módon jelennek meg. Az első előfordulási lehetőséget a hagyományos gasztronómiai rendezvények képezik, melyek közül néhány jelentős múlttal bíró esemény már egy-egy település márkájává vált. A gasztronómiai jelleget ebben az esetben már a rendezvény neve is egyértelműen sugallja (pl. Varsányi Lepényfesztivál, Kazári Laskafesztivál és Tócsniparti stb.). A második eset, amikor valamilyen rendezvény (főként falunap, kulturális rendezvények) keretében szerveznek önkormányzatok, illetve civil szervezetek valamilyen gasztronómiai témához kötődő főző-esetleg sütőversenyt (pl. halászléfőző vagy süteménysütő verseny). A verseny jelleg külön kiemeli, és időben is jól behatárolja az eseményt a rendezvényen belül. Ezen kívül gyakran előfordul, hogy szervezett formában ugyan, de nem kifejezetten gasztronómiai rendezvény, illetve nem is valamely más típusú rendezvényt színesítő gasztronómiai verseny formájában jelenik meg a gasztronómia egy rendezvényen, kísérő momentumként (pl. kóstoló) viszont jelen van a programban. Ez utóbbi gasztronómiai eseményből van a legtöbb, hiszen nagyon sok rendezvényen szerveznek közös ünnepi ebédet vagy vacsorát, illetve megjelenik a finomságok kóstolója vagy „a palóc ízek kavalkádja” sejtelmes névvel illetett programelem. A rendezvények programtervezetében az utóbbi két típus tehát inkább kísérő jelleggel van jelen, vagy az egyéb programok között szerepel, mint esemény.

Nógrád megye hazai turizmusban betöltött szerepének az elemzéshez topológikus térképeket is készítettem. Azért a topológikus térképek szerkesztése mellett döntöttem, mert míg az egyszerű tematikus térképeken meg lehet mutatni, hogy az adott terület egység melyik kategóriába kerül, azt viszont már nem, hogy az adott terület egység adatának nagyságrendje hogy viszonyul az összmennyiséghez. Ilyen probléma állhat elő például fajlagos adatok térképezésekor, mikor

esetenként nagy területű egységek uralják a térképet, míg az ott vizsgálandó jelenség (például népesség) meglehetősen alacsony. Ennek a problémának az orvoslására születtek a topológikus térképek. Ezek az eredetileg szomszédos terület egységek ugyancsak szomszédosak, a terület egységek nagysága viszont az ábrázolandó társadalmi-gazdasági volumennel arányos. Az összevethetőség kedvéért a kereskedelmi, az „egyéb” (2009-ig magán) és a falusi szálláshelyek 2014-es vendégjuszait ábrázoltam topológikus térképen a ScapeToad szoftver alkalmazásával.

A kutatás fontos része volt az összesen 842 személy megkérdezésével zajlott kérdőívezés, amely a különböző csoportok igényeinek megfelelően, a vendégkör, a vendéglátó szakiskolai hallgatók és a szállásadók oldaláról egyszerre igyekszik megközelíteni a vizsgált megye turizmusának jellegzetességeit, az elvárásokban, véleményekben tapasztalható eltéréseket.

A három csoport kérdéseinek egy része azonos volt, míg a többi a célcsoportok szerint eltért egymástól. Az így kialakított önkitöltős kérdőívek kérdései lehetőséget biztosítanak a célcsoport sajátosságaihoz való leghatékonyabb illeszkedéshez. A kérdőívben zárt és nyitott kérdések egyaránt előfordultak. Ezzel a struktúrával még eredményesebben lehetett feltárni a megyei turizmus jellegzetességeit.

A 130 *vendég* kérdőívezéséhez két segítőtárssal (kérdőívek kiosztása, összegyűjtése) nagyobb hollóközi rendezvényekre utaztam el, mivel itt érhettem el nagyobb létszámban turistákat. Ezek közül kiemelkedik a Hollóközi Húsvéti Fesztivál (2013. március 30.-április 1.), illetve a Hollóközi Bornapok (2013. április 27-28.). Fontos megjegyezni, hogy a turisták felmérése egy különösen kiemelt helyszínen történt, abban a reményben, hogy a megye egyetlen világörökségi helyszínén több turistát tudok véletlenszerű mintavétel alapján megkeresni kérdéseimmel. Ebben az esetben fennáll azonban annak a kockázata, hogy a vendég kérdőív értékelése a megyei szintű reprezentativitás szempontjából torzító hatású lehet. Ennek optimalizására tanácsos lett volna még néhány kevésbé közismert település gasztronómiai rendezvényén is kérdőíves felmérést készíteni, esetleg más kistérségekben is.

A *hallgatók*, mint „leendő szakemberek” kérdőíves felmérése 690 főt érintett célzatosan olyan felsőoktatási intézményekben, melyek nincsenek távol Budapesttől, és ahol oktatnak turizmus-vendéglátás szakos hallgatókat. Az időpont és helyszín kiválasztása úgy történt, hogy a nagyobb előadótermekben nagy létszámot feltételezve kerestem meg a hallgatókat, előzetes dékáni engedéllyel, illetve az előadást tartó tanárokkal előre egyeztetett módon. A hallgatók megkeresése 2013 szeptemberében és októberében történt: a Szent István Egyetemen 33 másodéves, a Szolnoki Főiskolán 544 ugyancsak másodéves, a Budapesti Gazdasági Főiskolán pedig 113 elsőéves hallgató vett részt a felmérésben.

A *szállásadók* megkérdezése az internetről gyűjtött –Nógrád megyében szállásadással foglalkozók– adatbázisa segítségével történt 2013 nyarán és őszén. A meglévő információk alapján, telefonon történt előzetes egyeztetés után került sor a kérdőívezésre. 22 vendéglátó egyestől érkezett pozitív válasz, mely alapján mindegyik megkeresés teljesült.

A dolgozatomban tehát három különböző *statisztikai sokaság* egyedeit vizsgáltam külön-külön, majd szimultán módon egyszerre, melyekből statisztikai következtetéseket vontam le, hiszen nincs lehetőség a jelenség teljes megfigyelésére, szűkebb kört figyelek meg véletlenszerű mintavétellel, és ezeket az információkat vonatkoztatom a teljes sokaságokra.

A vizsgálatoknál alkalmazható módszerek tárháza attól függ, hogy milyen típusú ismérvekkel szükséges dolgoznunk. A kérdőívbe főképpen *minőségi ismérvek* kerültek, melyek nominális skálán mérhetők (Babbie 2004). Ezekben az esetekben az egyes kategóriák kvantitatív alapon nem rendezhetők sorba, nem tudjuk mondani, melyik a „jobb” vagy „több” (Velleman – Wilkinson 1993). Például a milyen idegen nyelven beszél? – kérdésre adott válaszokat (angol, német, francia, orosz stb.) nem tudjuk mennyiségi ismérvekké alakítani. A minőségi ismérvek közötti viszonyokat statisztikai sorok alkalmazásával és asszociációs kapcsolatok erősségével tudjuk mérni.

A kérdőívekben kisebb mértékben *menyiségi ismérvek* is szerepelnek. Ezekben az esetekben a kvantitatív mérés lehetőséget biztosít a többváltozós korrelációs kapcsolatok analízisére is. A dolgozatban a faktor- és a klaszteranalízis módszerét alkalmaztam. A statisztikai elemzéseket az SPSS 21.0-s verziószámú szoftver segítségével végeztem.

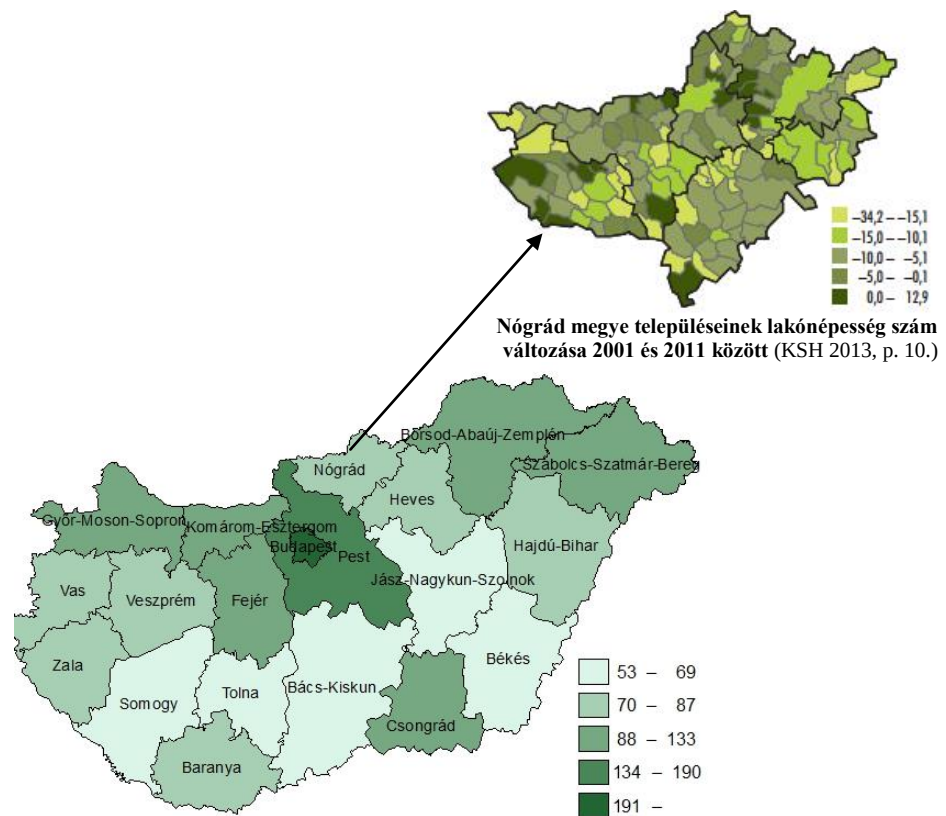
A 2. mellékletben szereplő turisztikai értékleltár természeti és ember által alkotott vonzerőihöz a legfrissebb Nógrád megyei útikönyveket (2005, 2006, 2009), a települések honlapjait, szakmai weboldalakat (nemzeti parkok igazgatóságai, horgászegyesületek, kültéri szobrok, hősi emlékművek, megyei műemlékek) és a Google keresőmotort (települések neve egyenként + „erdei iskola”, „lovasszolgálat”) vettem igénybe.

3.2. Nógrád megye természetföldrajza

A turizmus vonzerőinek az ember által alkotott értékeken kívül a világ alapját alkotó természet a legfontosabb eleme. A földrajz, ezen belül konkrétan a turizmusföldrajz feltárja egy-egy desztináció természeti sajátosságait. Ezért fontosnak tartom, hogy a szakirodalom segítségével egy rövid kitekintést tehessenek Nógrád megye természeti adottságaira, értékeire, némi gazdaságföldrajzi kitekintéssel.

3.2.1. Nógrád megye elhelyezkedése

Nógrád megye az ország északi részén fekszik, ahogyan az a 8. ábrán látható. Délnyugati oldalán Pest megyével, délkeleti oldalán Heves megyével határos, valamint egy szűk szakaszon Borsod-Abaúj-Zemplén megyével is érintkezik, illetve északi része a Szlovák Köztársaság által határolt területen fekszik. Közigazgatásilag az Észak-magyarországi régió tagja, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyével együtt. A régióban a legkisebb, az országban a második legkisebb területű megye (2544 km²), lélekszámát tekintve is a legkisebbek közé tartozik, 2014-ben 198 392 fő lakónépességgel, amely évről évre csökken (KSH 2014a). Népsűrűsége 78 fő /km², a megye területén 131 település található, amelyből 6 város, megyeszékhelye Salgótarján (KSH 2014b).

8. ábra: MAGYARORSZÁG MEGYÉINEK NÉPSŰRŰSÉGE, FŐ/KM², 2012

Forrás: KSH 2014 alapján saját szerk. (ArcGIS program)

A megye térszerkezetét, belső és külső kapcsolatrendszerét nagyban meghatározzák annak természetföldrajzi adottságai (terport.hu n. a.). A megye az Észak-magyarországi középhegység nagytáj nyugati részén terül el, ahogyan az szemügyre is vehető a 9. ábrán. Területének nagyobb része dombsági és középhegységi táj, melyet völgsíkok és medencék szabdalnak.

9. ábra: MAGYARORSZÁG KISTÁJAI

Forrás: Dövényi (2010)

A hegységek között természetes határt képeznek a megyén átfutó vízfolyások. Az Ipoly folyó Szlovákiából, a Vepor hegységből ered, Magyarország területére Ipolytarnócnál lép be, és egy 115 km-es szakaszon, a magyar-szlovák határon folyik, majd megkerüli a Börzsönyt, és ezzel a hegység természetes keleti határát képezi, és végül Szobnál ömlik a Dunába. Az Ipoly hossza 212 km, esése 596 m, vízgyűjtő területe egész szakszán 5108 km², magyar területen 1508 km², felülete a magyar területen 235 ha, vízjárása rendkívül ingadozó. Mellékvizei mentén, a magyarországi szakaszon hozták létre a Duna-Ipoly Nemzeti Parkot, amelynek egy része Nógrád megyében fekszik. A Keleti-Cserhát a Galga és a Zagyva folyó völgyében terül el, a Mátrát nyugatról a Zagyva széles völgye választja el a Cserháttól. A Galga folyó a Zagyvának az egyik legjelentősebb jobb oldali mellékfolyója, 58 km hosszú, vízgyűjtő területe 288 km², az 1970-es években szabályozták a folyót, előtte rendszeresen kiöntött, nagy károkat okozva a lakosságnak. Maga a Zagyva folyó az Északi-középhegység részét képező Karancs hegységből ered, és a Cserhát, illetve Mátra hegységet választja el egymástól, és itt képez folyóvölgyet, folyása az Alföldet elérve lassul le, és miután átfolyik a Jászságon, Szolnoknál ömlik a Tiszába. A hossza a forrásától a torkolatáig: 179 km, vízgyűjtő területe: 5677 km², a Mátra és a Cserhát legjelentősebb vízgyűjtője a Zagyva. Jelentős mellékfolyóinak száma is, összesen 10 mellékvize van. (Mezősi 2011) A Zagyva útja során több természetvédelmi terület mellett is elhalad. Ezek közül a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet, a Mátrai Tájvédelmi Körzet egy része és a Kelet-cserhádi Tájvédelmi Körzet fekszik Nógrád-megye területén belül (Bükki Nemzeti Park Igazgatóság 2013).

A megye természetes vizekben szegény az említett három legjelentősebb vízfolyása mellett tavakban is szegény, csak kis tavak találhatók a területén (Martonné Erdős 2000), amelyek közül napjainkban turisztikai szempontból a Bánki-tó a legjelentősebb és ismertebb, hiszen az utóbbi években itt rendezik meg minden nyáron a Bánki-tó zenei fesztivált. A megye többi kisebb-nagyobb tava a megye horgászati turizmusa révén lesz részletesebben kifejtve a 2. mellékletben.

3.2.2. *Természetföldrajzi adottságok hatása a gazdasági-társadalmi helyzetre*

Nógrád megye gazdasági arculatának alakulását alapvetően a természetföldrajzi adottságok és a történelmileg hosszú időszak alatt kialakult sajátos gazdasági szerkezet határozza meg (Perczel szerk. 2005). Az elmúlt két évtizedben, de különösképpen a rendszerváltás után radikális változásokon ment keresztül. A kedvezőtlen termőhelyi és éghajlati adottságokkal rendelkező mezőgazdaság és a tradicionális, szénbányászatra épülő, meglehetősen egyoldalú iparszerkezet kialakulása meghatározta Nógrád megye további sorsát, fejlődési lehetőségeit (Magyar Köztársaság Kormánya 2007).

Nógrád megyében a mezőgazdasági területek aránya 48%, jóval alacsonyabb, mint az országos átlag (72,4%). A mezőgazdasági területeken belül az országos átlagnál sokkal alacsonyabb a szántóterületek (68,1%) aránya, bár területnagyság alapján így is ez a földhasználati forma a legjelentősebb a megyében. A második legnagyobb kiterjedésű mezőgazdasági földhasználat típus a gyepek, részesedése a megye mezőgazdasági területén belül 25,6%, ami viszont magasabb, mint az országos részarány (14,1%). A konyhakert, a szőlő és a gyümölcsös aránya az összes mezőgazdasági területhez viszonyítva a magas fokú erdősültség okán is természetsszerűleg alacsony (Consultax Kft. – Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. – Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala 2012).

A kedvezőtlen természetföldrajzi adottságok ellenére kedvező terméseredmények érhetők el a napraforgó, burgonya és a kenyérgabona (árpa, búza) esetében, valamint jelentős hagyományai alakultak ki a bogyós gyümölcsűek, illetve a gyógynövények termesztésének is. Az állattenyésztés a megye mezőgazdasági termelési értékéből kb. 40%-al részesedik, elsősorban a szarvasmarha, a sertés- és a juhtenyésztés jellemző (Magyar Köztársaság Kormánya 2007).

A megye mezőgazdaságában dolgozók létszáma az 1990. évi több, mint 13 ezer főről 2000-re 1073 főre csökkent (Consultax Kft. – Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. – Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala 2012), azóta kisebb növekedés figyelhető meg 2011-ben 1484 fő volt. Ezzel a nemzetgazdasági ág foglalkoztatási részaránya 2011. évre 2,1%-ra csökkent a megyében (KSH 2014c).

Nógrád megyében az iparban dolgozik a foglalkoztatottak 34,4%-a, ami 2011-ben 24 087 főt tett ki (KSH 2014c). A megye életében korábban meghatározó jelentőségű bányászat, kohászat elszorodásával és leépülésével mára a gépipar, az elektronika, az építőanyag-ipar és a textilipar kapott fontosabb szerepet.

Az idegenforgalomban az utóbbi években kedvező változások következtek be. Egyre színvonalasabbá válik a propaganda, szaporodnak a kulturális programok, különböző vásárok, kulturális- és sportrendezvények. Nógrád megye számára a turizmus a „remény ágazata”, habár a számokat megfigyelve e tekintetben sem beszélhetünk egy igazán prosperáló fejlődésről (Magyar Köztársaság Kormánya 2007).

A megye idegenforgalmi adottságai olyan lehetőségeket rejtenek magukban, amelyek kihasználásra érdemesek. Gazdag történelmi, kulturális, építészeti valamint földtörténeti, geológiai értékekben egyaránt, több települése kapcsolódik országos üdülőkörzethez, és több nagy természetvédelmi terület is a megye határain belül esik. Nagy jelentőséggel bír, hogy Nógrád megyében Novohrad-Nógrád Geopark néven megalapították az egyik első határon átnyúló geoparkot, amely 2010-ben vált tagjává az Európai Geoparkok - és a Globális Geoparkok Hálózatának (Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület 2008). A geoparkok olyan földterületet jelentenek, amelyek gazdagok földtörténeti örökségben, nagy biodiverzitás jellemző rájuk és mind történelmi, mind kulturális szempontból magas értékeket hordoznak. Ezek jellemzően olyan védelem alatt álló területek, amelyek egyik legfőbb célja a konzerválás, vagyis az, hogy megőrizték a természetet jelenlegi formájában, és ne rombolják le

azt antropogén hatások. Ezentúl kiváló oktatási terepként is szolgálnak, aminek elősegítésére különböző tanösvényeket hoznak létre, és nem utolsósorban a geoturizmusban is nagy szerepük lehet (Nógrádi Geopark Nonprofit Kft. 2014).

Az 1585 km² kiterjedésű Novohrad-Nógrád Geopark területén számos működő földtani bemutatóhely, tanösvény, rekultivált bánya található, közülük világhírű az Ipolytarnóci ősmaradványok bemutatóhelye, amely természetvédelmi terület a geopark szakmai központja is. Egy 20 millió évvel ezelőtti erős vulkáni tevékenység során konzerválódott az akkori élővilág, a kor állatainak maradványai (pl. cápa fogak) mellett az akkori szubtrópusi éghajlat megkövesedett növénylenyomatai, fái vehetők szemügyre. Olyan mintha a „földtani Pompei” világába keverednénk, amíg az Ipolytarnóci Ősmaradványok tanösvényein járunk (Bükki Nemzeti Parki Igazgatóság 2008).

Nógrád megye számára azért is bírhat különösen nagy jelentőséggel a természetföldrajzi értékek védelme és egyúttal az utazóközönség felé történő megnyitásuk, vagyis a geoturizmus népszerűsítése, mert ezeknek a természetföldrajzi potenciáloknak, a tájkép értékének a kiaknázása kiutat nyújthat a gazdasági depresszióból (Horváth–Csüllög 2012).

3.3. Nógrád megye népességének alakulása (1910-2013)

Egy-egy terület demográfiai helyzetének alakulása sokat elárul annak életképességéről, ami szoros összefüggésben áll a desztináció gazdasági-társadalmi fejlődésének váltoásaival is. A megye nemzetisége –Magyarország többi tájaihoz hasonlóan– nem homogén, ezért a fejezet végén rövid kitekintést teszünk a nemzetiségi kisebbségek arányaira is.

Nógrád megye Komárom-Esztergom megye után 254 548 hektárnyi területével területileg az ország második legkisebb megyéje. A népsűrűséget (79 fő/km²) figyelembe véve viszont a KSH (2013a) adatai szerint hét megyét (Somogy, Bács-Kiskun, Tolna, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Zala és Vas) is maga mögé utasít. Területileg a legnagyobb veszteséget az országnak, illetve több megyéjének az I. világháborút lezáró Trianoni békeszerződés okozta. Érdekes módon a megye északi területeinek elvesztése a népszámlálási adatok szerint a lakosságszámot nem érintette észrevehető módon. Sőt az 1910, 1920 és 1930-as évektől egészen az 1980-as évekig a lélekszám folyamatos (ha nem is mindig egyenletes) emelkedése figyelhető meg.

A 6. táblázatot szemlélve megállapítható, hogy az 1980-es évtized egy napjainkig elhúzódó vízválasztó a megyei népesség lélekszámának alakulását illetően. 1990-ben 5,5%-kal csökkent a megye lakosságának létszáma 1980-hoz képest, 2001-ben 2,9%-ot 1990-hez képest, 2011-ben pedig az eddigi legtöbbet, 8,1%-ot 2001-hez viszonyítva. Ebben az 5,5, 2,9 és 8,1%-os csökkenésben természetesen a születések, elhalálozások és vándorlási különbözetek is benne foglaltatnak. A hangsúly azonban azon van, hogy a megye népessége 1990-től folyamatosan csökken.

6. táblázat: A népesség számának alakulása Nógrád megyében, fő (1910-2011):

Évszám	Jelenlevő összes népesség	Évszám	Lakónépesség
1910	174 155	1970	234 430
1920	185 217	1980	240 251
1930	200 438	1990	227 137
1941	211 253	2001	220 261
1949	214 757	2011	202 427
1960	235 675		
1970	240 129		

Forrás: KSH (n. a.) területi népszámlálási adatsora alapján

Nógrád megye nemcsak területe alapján, hanem a megyében található városok számát (6 db, kistérségenként egy-egy) tekintve is az utolsó helyen áll: 2013-ban a KSH szerint még Heves, Zala és Csongrád megyék is megelőzték 9, illetve 10-10 várossal. A községek számát tekintve (125 db) azonban már nem olyan alacsonyok az arányok: Nógrád megye a 19 megye közül a 10. helyen áll Heves és Pest megye között. Ez azt jelenti, hogy a megye a községek magas arányát (95,4%) figyelembe véve az erősen falusias jellegű megyék közé tartozik (KSH 2013a). Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2013.01.01. (KSH 2013b) alapján érdemes azt is számba venni, hogy a megyén, illetve a kistérségeken belül milyen arányban fordulnak elő a KSH népszámlálási módszertanának népesség-nagyságcsoporthoz szerinti kategóriái. (7. táblázat)

7. táblázat: Nógrád megye településeinek népesség-nagyságcsoporthoz szerinti megoszlása (db) kistérségenként (2013)

Népesség kategória (fő)	Balassa-gyarmati	Bátony-terenyei	Pásztói	Rétsági	Salgó-tarjáni	Szécsényi	Megye
199 alatt	3	1	6	3	0	0	13 (10,4%)
200-499	5	3	6	4	4	2	24 (19,2%)
500-999	14	5	3	10	8	4	44 (35,2%)
1000-1499	4	1	4	3	6	2	20 (16,0%)
1500-1599	0	3	4	1	3	4	15 (12,0%)
2000-2999	1	0	2	3	2	0	8 (6,4%)
3000-4999	1	0	0	0	0	0	1 (0,8%)
Kistérség össz.	28	13	25	24	23	12	125

Forrás: Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2013.01.01. (KSH 2013b), illetve A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség (KSH 2013a)

A táblázat alapján látszik, hogy a megye községeinek túlnyomó többsége (116 db, 92,8%) az első öt népesség-nagyságcsoporthoz tartozik, vagyis nagyon kevés a 2000 fő fölötti lakossal bíró község a megyében. A legtöbb települést tartalmazó nagyságcsoporthoz az 500-999 fő közötti községek (35,2%) képviselik, akiket jóval lemaradva (19,2%) követ a 200-499 lakossal bíró községek csoportja. A harmadik legnagyobb népesség-nagyságcsoporthoz szerinti kategóriát Nógrád megyében az 1000-1499 fő lakossal rendelkező községek adják (16%). Meglepően magas arányt (10,4%) képvisel viszont a 199 fő alatti községek száma is, ez a Pásztói kistérségben 6 falut, vagyis a falvak 24%-át jelenti.

A 6 város népesség-nagyságcsoporthoz vizsgálatánál megállapítható, hogy érdekes módon majdnem mindegyik város másik kategóriába került: Rétság (1000-4999, újabb érdekesség, hogy öt lélekszámban közel 800 fővel megelőzi a megye „legnagyobb falva”, Érsekivádkert), Szécsény

és Pásztó (5000-9999), Bátortereny (10000-14999), Balassagyarmat (15000-19999), itt egy nagyságcsoport kimarad a megyében, és sort a megyeszékhely zárja (30000-49999).

3.3.1. Nógrád megye nemzetiségei

A legutóbb, 2011-ben tartott népszámlálás területi adatai szerint a megye 202 427 fős lakosságának legnagyobb kisebbségét a 15 177 fős cigányság (7,5%) teszi ki, ezt jóval lemaradva követi a megye két legnagyobb nemzetisége, a 2 644 fős létszámú szlovákság (1,3%) és az ennek alig harmadát kitevő, 932 főt képviselő németiség (0,46%).

Ezekén kívül él még néhány olyan nemzetiség a megye területén, amelyek létszáma 30 és 200 között mozog: román (197), lengyel (54), örmény (37), ukrán (36) és bolgár (32). Ezek létszáma –a mintegy felére csökkent ukrán nemzetiség kivételével– gyarapodott a korábbi, 2001-es népszámlálás óta. A román és bolgár nemzetiség létszáma megháromszorozódott, az örményeké pedig hétszerese a 10 évvel korábbinak. Létszámuk azonban még így sem jelentős, mivel együttesen sem érik el a 0,2%-ot, szemben a három legnagyobb nemzetiség 9,3%-os arányával. (KSH, 2013c, p. 73. táblázata)

8. táblázat: Nógrád megye három legjelentősebb nemzetiségének létszámváltozása az utóbbi négy népszámlálás adatai alapján, fő (össznépesség %-ában)

Nemzetiségek	1980	1990	2001	2011
Cigány	297 (0,12)	5 901 (2,60)	9 207 (4,18)	15 177 (7,50)
Szlovák	572 (0,24)	804 (0,35)	1 778 (0,81)	2 644 (1,30)
Német	78 (0,03)	393 (0,17)	744 (0,34)	932 (0,46)
Össznépesség	240 251	227 137	220 261	202 427

Forrás: KSH (2013c), p. 73 táblázata alapján saját szerkesztés

A 8. táblázat adatai alapján látható, hogy az utóbbi 30 év alatt a cigányság száma gyarapodott a legdinamikusabban. Az 1980-as évet alapul véve a nemzetiség létszáma az utóbbi évtizedekben 51-szeresére duzzadt, a legintenzívebb növekedést (közel húszszoros) 1980-1990 között érve el. A következő legdinamikusabban növekvő nemzetiség a vizsgált 30 esztendőben a németiség volt, mely összesen 12-szeres gyarapodást mutat fel, és legnagyobb arányban (több, mint ötszörös mérték) szintén az 1980-1990 közötti időszakban növekedett. A legkisebb mértékben (4,6-szoros) a szlovákság létszáma bővült, melynek legintenzívebb (2,2-szeres) gyarapodási időszaka az 1990-2001 közötti években volt. Szociális szempontból jelentős problémát okoz a települések önkormányzatai számára a kultúrájában a magyartól legélesebben eltérő cigányság. Míg 1980-ban létszámuk a megye össznépességének hivatalosan csupán 0,12%-a volt, addig 1990-re ez az arány 2,6%, 2001-re 4,2% lett, majd 2011-ben elérte a 7,5%-ot.

Tanulságos megfigyelni a legnagyobb létszámú nemzetiségek, a cigányság, a szlovákság és a németiség településeken belüli eloszlását is. A cigány kisebbség esetében a szociális nehézségek, a szlovák és német nemzetiségek esetében pedig a szlovák, illetve német kulturális hagyományoknak a magyarságét gazdagító hatása miatt.

3.4. Nógrád megye közlekedése

A közlekedés mindenkori állapota nagyban hozzájárul egy-egy térség megközelíthetőségéhez. Egy-egy desztináció infrastruktúrájának fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy vonzó célpont maradjon, vagy azzá válhasson az utazók szemében.

A turizmus, így az ehhez köthető gasztroturizmus alpinfrastruktúrájának is egyik leglényegesebb eleme a közlekedési infrastruktúra. A legutóbbi, 2012-ben készített „Nógrád megye területfejlesztési koncepciója. (2014-2020)” c. helyzetfeltáró munkaanyagból lehet összképet kapni a megyei közlekedés infrastruktúrájáról. Az állami tulajdonban lévő úthálózat jelenlegi hossza 944 km. A megye úthálózata 4 főútvonalra fűződik fel: a 2. sz. Budapest-Vác-Rétság-Hont és a 21. sz. Hatvan-Somoskőújfalu „elsőrendű főutak”, illetve a 22. sz. Rétság-Salgótarján és a 23. sz. Kisterenye-Tarnalelesz „másodrendű főútvonalak”. 170 km-es hosszuk csak a leglényegesebb elérhetőségeket teszik lehetővé a megyén belül.

További 5 067 km út önkormányzati tulajdon, melyből 1 356 km belterületi és 3 710 külterületi út. A belterületi utak 31%-a (420 km) még ma is kiépítetlen (ilyen az utak állapota Balassagyarmaton 15,5 km, Bátorterenyén pedig 23,4 km hosszan). A néhány 10 km-es regionális felújítások ellenére a belterületi burkolt utak kb. 50%-a jelenleg is gyenge vagy rossz minőséget mutat fel. Az önkormányzati kezelésben üzemelő külterületi utaknak csupán 2,1%-a (78 km) kiépített.

A kerékpárutak Nógrád megyében sem alkotnak összefüggő hálózatot. A koncepció elkészültéig 4 szakaszon épült ki pontszerű kerékpárút: Rimóc-Hollókő (8,4 km), Pásztó-Hasznos településrész (0,69 km), a 21. sz. főút salgótarjáni szakaszánál, illetve a nőtincsi tározó partján. Kiemelt projektként valósul meg a Zagyva kerékpáros turisztikai fejlesztés, mely Salgótarjánt köti össze a Heves megyei Boldog községgel. Külön projektben készül majd el a Boldog-Szolnok szakasz.

A II. világháború előtt számos Ipoly-híd közül már csak néhány üzemel. Ilyen pl. a 2. sz. főúton Parassapuszta-Šahy (Ipolyág), illetve a 22. számú Balassagyarmat-Slovenské Darmoty (Tótygyarmat) között. Ezeken felül újjáépültek a Szécsény-Pösténypuszta és Pot'ov (Petőháza) közötti Katalin-híd (2012), illetve a Nógrádszakál-Ráróspuszta és Raroš (Rárósmulyad) közti Madách-híd (2011).

A legfontosabb határátkelők: Balassagyarmat, Hont-Parassapuszta, Ipolytarnóc-Kalonda (főként kereskedelmi áruforgalom), Hugyag-Szécsénykovácsi, Cered-Tachty (Tajti), Somoskőújfalu (vasúti és közúti), Drégelypalánk-Ipel'ské Predmostie (Ipolyhídvég) határátlépési pont (április 1. - október 31. között a vízi közlekedés szabályainak megfelelően), Drégelypalánk-Ipolyhídvég között kerékpáros és gyalogos híd is üzemel, illetve Őrhalom-Vrbovka (Ipolyvarbó) között pedig a tervezett monolit vasbeton híd megépüléséig (INTERREG IIIA program) az átkelés fahídon valósul meg.

A megye vasútvonalai az országos átlag alatti állapotban vannak, szó szerint az utolsók között országos szinten. A folyamatos karbantartás csak a szinten tartást biztosítja. A magyar vasúthálózat (a barnaszénnek köszönhetően) egyik legkorábban létrehozott fővonalán megközelíthető Salgótarján ma az egyetlen olyan megyeszékhely, melynek nincs közvetlen összeköttetése a fővárossal, sőt még intercitty közlekedés sincs. (Consultax Kft. – Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. – Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala 2012)

Közlekedési szempontból hátrányos helyzetben vannak az ún. zsákfalvak, ahol átmenő forgalom nincs és a helyközi tömegközlekedési járatok is ritkábban járnak. Nógrád megye falvainak csaknem az ötöde (18,4%) tartozik ebbe a kategóriába, legalábbis megyei térkép alapján 23-at sikerült összeszámlálni. Zártságuk előnye, hogy csendesek, a nagy forgalomtól mentesek, ami miatt még a levegő minősége is kedvezőbb lehet az átlagosnál. Mindez együttesen a természetjáró turizmus fejlesztésének nyújthat kedvező alapot. Ezek a falvak betűrendben a következők (néhányuk a mai napig is nagyon népszerű a turisták körében): Bárna, Bér, Berkenye, Csesztve, Dorogháza, Egyházasgerge, Garáb, Hollókő, Hugyag, Iliny, Kisbárkány, Kiseccset, Lucfalva, Márkháza, Mátramindszent, Mátranovák, Mátraszőlős, Nagybárkány, Nógrádsipek, Rimóc, Szécsényfelfalu, Szilasapogony és Tolmács.

3.5. Nógrád megye gazdasági és társadalmi helyzete, illetve versenyképessége

A következő alfejezetben Nógrád megye gazdasági-társadalmi fejlettségét vizsgálom meg területi összehasonlításban 2007 és 2015 vonatkozásában. Ehhez egy sajátos megközelítésben a területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségekről és településekről szóló jogszabályokat hívtam segítségül. Minél kisebb egy-egy régióban vagy megyében a kedvezményezett térségek és települések százalékos aránya, az annál fejlettebb, illetve annál nagyobb forrásokat tud bevonni a turizmus vagy bármely más szektor fejlesztésébe.

A kedvezményezett térségek besorolásának feltételeiről is rendelkező 67/2007 (VI.28.) országgyűlési határozat az Új Magyarország Fejlesztési Tervben és az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban rendelkezésre álló uniós és hazai források elosztását egy komplex mutatóhoz kötötte, amit 8 gazdasági, 9 infrastrukturális, 7 társadalmi, 5 szociális és 3 foglalkoztatási mutató alkotott. Ez a komplex mutató alkalmas arra, hogy az ország régióit, megyéit, kistérségeit és településeit gazdasági-társadalmi szempontú fejlettségük alapján sorba rendezhessük. A kedvezményezett térségek listáját a 311/2007 (XI.17.) kormányrendelet tartalmazza. (9. táblázat)

9. táblázat: Kedvezményezett térségek száma (db) és aránya (%) 2007-ben

Megye neve (%)	Kistérségek száma	Kedvezményezett kistérségek száma, aránya
Borsod-Abaúj-Zemplén	15	13 (87)
Heves	7	4 (57)
Nógrád	6	4 (67)
Észak-Magyarország	28	21 (75)
Szabolcs-Szatmár-Bereg	12	11 (92)
Hajdú-Bihar	9	7 (78)
Jász-Nagykun-Szolnok	7	6 (86)
Észak-Alföld	28	24 (86)
Bács-Kiskun	10	7 (70)
Békés	8	6 (75)
Csongrád	7	6 (86)
Dél-Alföld	25	19 (76)
Baranya	9	8 (89)
Tolna	5	2 (40)
Somogy	11	8 (73)
Dél-Dunántúl	25	18 (72)
Vas	9	2 (22)
Zala	9	4 (44)
Győr-Moson-Sopron	7	0 (0)
Nyugat-Dunántúl	25	6 (24)
Veszprém	9	1 (11)
Fejér	10	3 (30)
Komárom-Esztergom	7	1 (14)
Közép-Dunántúl	26	5 (19)
Pest	16	1 (6)
Budapest	1	0 (0)
Közép-Magyarország	17	1 (6)
Ország összesen	174	94 (54)

Forrás: 311/2007 (XI.17.) kormányrendelet

Az ország 2007-ben összesen 174 kistérséggel rendelkezett, melynek 54%-a (94 db) tartozott a kedvezményezett térségek közé.

Egy régió fejlettségi szintje annál magasabb, minél alacsonyabb benne a kedvezményezett térségek aránya. A régiós sorrend 2007-ben a 9. táblázat adatai alapján tehát a következő:

1. Közép-Magyarország (6%)
2. Közép-Dunántúl (19%)
3. Nyugat-Dunántúl (24%)
4. Dél-Dunántúl (72%)
5. Észak-Magyarország (75%)
6. Dél-Alföld (76%)
7. Észak-Alföld (86%)

A legkevesebb kedvezményezett térséggel (6%) rendelkező, tehát legfejlettebb régió Közép-Magyarország, a legfejletlenebb Észak-Alföld (86%) volt. A legnagyobb fejlettségbeli ugrás Nyugat-Dunántúl (24%) és Dél-Dunántúl (72%) között alakult ki. A Nógrád megyét is magában foglaló Észak-Magyarország a két alföldi régió előtt található az 5. helyen (75%).

A megyék fejlettségbeli sorrendje is annak megfelelően növekedett, minél alacsonyabb volt 2007-ben a kedvezményezett térségek %-os aránya. A megyék sorrendje a következőképpen alakult:

1. Győr-Moson-Sopron (0%)	11. Bács-Kiskun (70%)
2. Pest (6%)	12. Somogy (73%)
3. Veszprém (11%)	13. Békés (75%)
4. Komárom-Esztergom (14%)	14. Hajdú-Bihar (78%)
5. Vas (22%)	15. Jász-Nagykun-Szolnok (86%)
6. Fejér (30%)	15. Csongrád (86%)
7. Tolna (40%)	16. Borsod-Abaúj-Zemplén (87%)
8. Zala (44%)	17. Baranya (89%)
9. Heves (57%)	18. Szabolcs-Szatmár-Bereg (92%)
10. Nógrád (67%)	

Gazdasági-társadalmi szempontból 2007-ben Győr-Moson-Sopron megye volt a legfejlettebb 0 kedvezményezett térséggel, a legfejletlenebb pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, ahol a megye 92%-a kedvezményezett térség volt. Nógrád megye valahol félúton, a 10. helyen állt 67%-nyi kedvezményezett térséggel. A kormányrendelet szerint 1 „hátrányos helyzetű” (Pásztói), 2 „leghátrányosabb helyzetű” (Salgótarjáni, Szécsényi) és 1 „komplex programmal segített legvátrányosabb helyzetű” kistérsége (Bátönyterenyi) volt ekkor a megyének. Hozzá kell azonban tenni, hogy a maradék 2 kistérség (Balassagyarmati, Rétsági) még szerepelt az átmenetileg kedvezményezett kistérségek listáján (kormányrendelet 3. melléklete).

A 240/2006 (XI.30.) kormányrendelet számba vette a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, és/vagy az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott *települések* számát is megyénként. Ebben a mezőnyben a Közép-magyarországi régió rendelkezett a legkisebb arányú (5%) elmaradott településsel, a legmagasabb arányt (74%) Észak-Alföld képviselte, míg Észak-Magyarországon ez a települési arány 64% (5. hely a régiók között) volt. A megyék sorrendjét tekintve a legjobb helyezést (3%) Pest megye, a legrosszabbat (80%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye képviselte. Nógrád megye a települések 53%-ával a 11. helyen állt. (KSH 2006)

2015-ben a kormány már nem a kistérségi, hanem a 2013 óta kialakított közigazgatási járások rendszere alapján állapította meg a kedvezményezett területeket. Az ország területén 197 járási hivatal alakított ki, melyek közül a 290/2014 (XI.26.) kormányrendelet alapján 2015-ben 109 járási hivatal (55%) tartozott a kedvezményezett kategóriába. A *járások* kedvezményezett kategóriába való besorolásának feltételrendszerét a kormányrendelet komplex mutatója képezte,

mely 6 társadalmi és demográfiai, 7 lakás és életkörülmény, 7 helyi gazdaság és munkaerő-piaci, illetve 4 infrastruktúra és környezeti mutatóból tevődött össze.

10. táblázat: Kedvezményezett járások száma (db) és aránya (%) 2015-ben

Megye neve	Járások száma	Kedvezményezett járások száma, aránya
Borsod-Abaúj-Zemplén	16	14 (87)
Heves	7	4 (57)
Nógrád	6	6 (100)
Észak-Magyarország	29	24 (83)
Szabolcs-Szatmár-Bereg	13	12 (92)
Hajdú-Bihar	10	9 (90)
Jász-Nagykun-Szolnok	9	8 (89)
Észak-Alföld	32	29 (91)
Bács-Kiskun	11	10 (91)
Békés	9	7 (78)
Csongrád	7	6 (86)
Dél-Alföld	27	23 (85)
Baranya	10	8 (80)
Tolna	6	2 (33)
Somogy	8	7 (87)
Dél-Dunántúl	24	17 (71)
Vas	7	2 (29)
Zala	6	3 (50)
Győr-Moson-Sopron	7	1 (14)
Nyugat-Dunántúl	20	6 (30)
Veszprém	10	3 (30)
Fejér	8	2 (25)
Komárom-Esztergom	6	1 (17)
Közép-Dunántúl	24	6 (25)
Pest	18	4 (22)
Budapest	23	0 (0)
Közép-Magyarország	41	4 (10)
Ország összesen	197	109 (55)

Forrás: 106/2015 (IV.23.) kormányrendelet

A 10. táblázat arányai alapján az egyes régiók gazdasági-társadalmi fejlettsége 2015-ben is annál magasabb volt, minél alacsonyabb volt benne a kedvezményezett járások aránya. A régiók sorrendje a következőképpen alakult:

1. Közép-Magyarország (10%)
2. Közép-Dunántúl (25%)
3. Nyugat-Dunántúl (30%)
4. Dél-Dunántúl (71%)
5. Észak-Magyarország (83%)
6. Dél-Alföld (85%)
7. Észak-Alföld (91%)

A legkevesebb kedvezményezett járással (10%) 2007-hez hasonlóan Közép-Magyarország, a legtöbb (91%) Észak-Alföld rendelkezett. A legnagyobb %-os ugrás újfent Nyugat-Dunántúl (30%) és Dél-Dunántúl (71%) között volt. A Nógrád megyét is tartalmazó Észak-Magyarország (83%) ismét az 5. helyet foglalta el.

A megyék fejlettségi szintje annál magasabb volt, minél kisebb arányban rendelkeztek kedvezményezett járással. Itt már több megye is eltérő helyezést ért el 2007-hez képest. A megyék sorrendje a következőképp alakult:

1. Győr-Moson-Sopron (14%)	11. Baranya (80%)
2. Komárom-Esztergom (17%)	12. Csongrád (86%)
3. Pest (22%)	13. Borsod-Abaúj-Zemplén (87%)
4. Fejér (25%)	13. Somogy (87%)
5. Vas (29%)	14. Jász-Nagykun-Szolnok (89%)
6. Veszprém (30%)	15. Hajdú-Bihar (90%)
7. Tolna (33%)	16. Bács-Kiskun (91%)
8. Zala (50%)	17. Szabolcs-Szatmár-Bereg (92%)
9. Heves (57%)	18. Nógrád (100%)
10. Békés (78%)	

A legkevesebb kedvezményezett területtel (0%) 2007-hez hasonlóan ismét Győr-Moson-Sopron megye rendelkezett. Nagy változás viszont, hogy Nógrád megye 2007-hez képest a 10. helyről az utolsóra (18. hely) szorult vissza, ami azt mutatja, hogy itt volt a megyék között a legmagasabb arányú (100%) kedvezményezett járás: 1 járás (Szécsényi) a „komplex programmal fejlesztendő” kategóriába került, a maradék 5 pedig a normál „kedvezményezett” járásokhoz tartozott. 2007-hez képest számos megye több pozícióval is javított helyezését, pl. Komárom-Esztergom a 4. helyről a 2.-ra, Fejér a 6.-ról a 4.-re, Békés a 13.-ról a 10.-re, Csongrád a 15.-ről a 12.-re, Borsod-Abaúj-Zemplén a 16.-ról a 13.-ra, Baranya pedig a 17.-ről a 11.-re küzdötte fel magát. Nógrádon kívül más megyék esetében is előfordult, hogy több hellyel is hátrébb csúsztak 2007-hez viszonyítva, pl. Veszprém (3.-ról 6.-ra) vagy Bács-Kiskun (11.-ről 16.-ra).

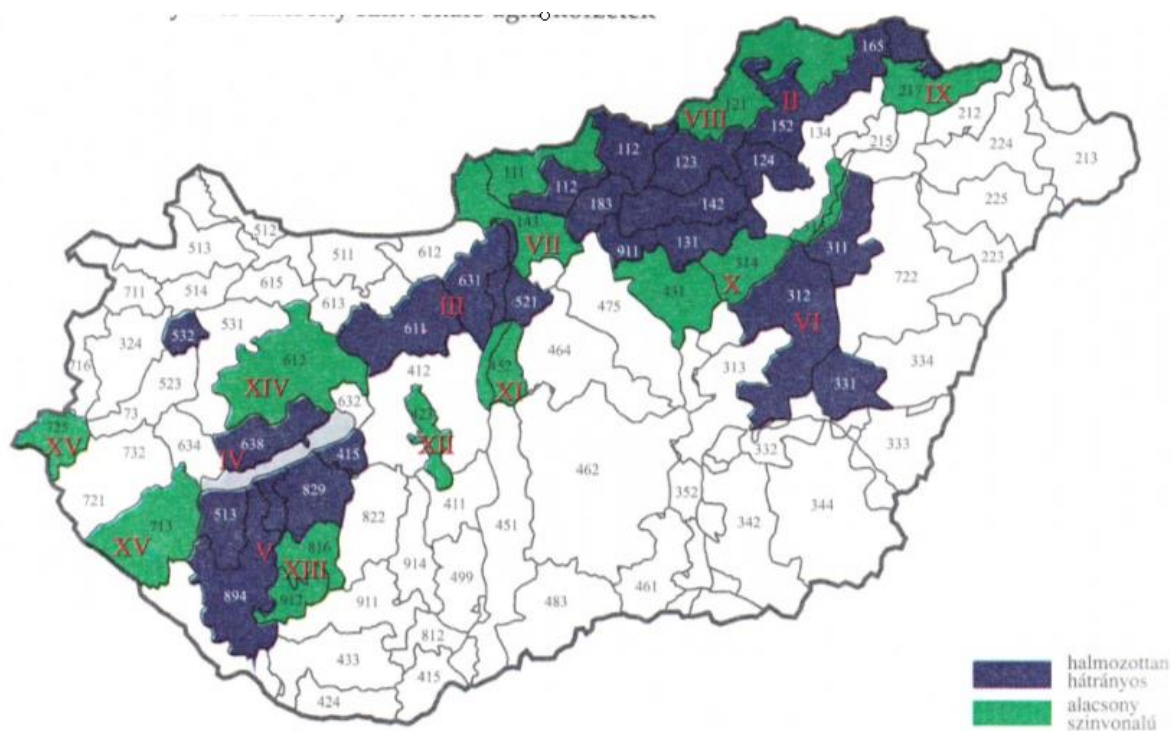
A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek és/vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősülő kedvezményezett *települések* komplex mutatóját 5 társadalmi és demográfiai, 5 lakás és életkörülményekbeli, 7 helyi gazdasági és munkaerőpiaci, illetve 6 infrastruktúra és környezeti mutató alapján állapította meg a 105/2015. (IV.23.) kormányrendelet. Ugyanezen kormányrendelet tartalmazza a kedvezményezett települések listáját is megyei bontásban. 2006-hoz hasonlóan Közép-Magyarországon volt a legkevesebb (2%) és Észak-Alföldön a legtöbb (69%) ilyen település. Észak-Magyarország megint az 5. helyet birtokolta 52%-os kedvezményezett települési aránnyal. A megyék tekintetében 2015-ben Győr-Moson-Sopron rendelkezett a legkisebb (0,5%), Szabolcs-Szatmár-Bereg pedig a legmagasabb arányú (79%) kedvezményezett településsel. Nógrád megye kedvezményezett települései elég magas aránnyal (43%) a 13. helyet foglalták el a megyék között (KSH 2015a).

3.6. Nógrád megye gazdálkodása

Mivel jelen dolgozat egy desztináció gasztroturizmusáról szól, ezért magától értetődő, hogy rövid kitekintést teszünk a terület gasztronómiájának alapanyagát biztosító tevékenység, a gazdálkodás helyzetét, lehetőségeit illetően is.

Bernáth és Zoltán (2003) az ország területének mintegy harmadát kitevő „átlagostól elmaradott agrárterületeket” két csoportra osztják: „*halmozottan hátrányos helyzetű tájkörzetek*” (1 ha-ra vagy 1 aktív termelőre eső mezőgazdasági bruttó termékérték kisebb, mint az országos átlag 75%-a), illetve „*alacsony színvonalú tájkörzetek*” (1 ha-ra vagy 1 aktív termelőre eső mezőgazdasági bruttó termékérték az országos átlag 75-90%-a között). (10. ábra)

A szerzőpáros szerint Nógrád megye teljes területe a mezőgazdaságilag hátrányos helyzetű agrárkörzetek körébe tartozik. A megye nagyobbik részét kitevő, a Cserhát, illetve Mátra által alkotott hegyvidéki körzetet a „*halmozottan hátrányos helyzetű*”, a kisebb részt alkotó „Ipoly-völgy–Börzsöny agrárkörzetet” pedig az „*alacsony színvonalú*” agrárkörzetek közé sorolják.

10. ábra: HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS ÉS ALACSONY SZÍNVONALÚ AGRÁRKÖRZETEK

Forrás: Bernáth – Zoltán 2003, p. 146

A Cserhát és a Mátra által alkotott domb-, illetve hegyvidéki területek, mint „*halmozottan hátrányos helyzetű agrárkörzet*” közös jellemzője a 250 m körüli, illetve feletti tengerszint feletti magasság, az 5-15%-os, vagy annál magasabb lejtési szög⁵, a nehezen vagy alig megoldható gépesítés, a kilúgozott, erősen savanyú szürke vagy barna erdőtalajok, a napsütéses órák száma pedig jócskán elmarad az országos átlagtól. A hegységi területeken korábban sem a szántóföldi gazdálkodás jelentette a megélhetés fő forrását, hanem többnyire a fakitermelésben és -feldolgozásban kifejeződő erdőgazdálkodás. A megye Cserhátalja-Zagyvavölgy területére jellemző *dombvidéki* jellegű agrárterületeinek hőmérsékleti adottságai kedvezőbbek a hegyvidéki területekénél. Míg a hegylábi övezetek déli lejtői a kedvezőbb klimatikus és besugárzási viszonyok következtében jó feltételeket biztosítanak a szőlő- és gyümölcs termesztésnek (gazdag cukor és ízanyagok), addig az északi lejtők, a magasabb csapadékmennyiség és a hűvösebb éghajlat miatt nem kedvezőek a növénytermesztés számára.

A Cserhát vidék kisebb lejtésszögű, jobb termőképességű, kevésbé erodált talajain a kalászosok közül a legkevésbé kockázatosnak és leginkább gazdaságosnak számító búza a vezérnövény, a rozs helyét a legtöbb helyen a tritikálé vette át. A Cserhát egyes kedvező adottságú területein burgonya- és zöldségtermesztési specifikáció is megfigyelhető. A kukorica számára a rövid tenészciklusú és a kora tavaszi hideg időszakok miatt nem versenyképesek a feltételek, ellenben a napraforgó számára –annak tágabb alkalmazkodóképessége és a térségben csökkent mértékben jelentkező gombabetegségek miatt– kedvezőnek mondhatók. (Bernáth – Zoltán 2003)

Az Ipoly-völgy–Börzsöny agrárkörzet (Ipoly-völgy–Nógrádi-medence, illetve a Börzsöny), mint „*alacsony színvonalú agrárkörzet*” talajainak aranykorona értéke (16-18 AK/ha) alig marad el az országos átlagtól, és az Ipoly-völgy területén a legkedvezőbb (termékeny, magas vízállású réti öntéstalaj). A terület burgonya- és zöldségtermesztési specializációja (25%) a szerzők számításai

⁵ A 15%-nál meredekebb lejtési szög az 5% alatti lejtésű síksági viszonyokhoz képest 50%-kal magasabb termelési költséget, illetve az országos átlaghoz viszonyítva 30%-kal alacsonyabb hozamot eredményez, ami nem térül meg. (Bernáth – Zoltán 2003)

szerint vetekszik a nyírségi arányokkal, illetve indokoltnak tartják az Ipoly-völgy bogyósgyümölcs-termesztési és -feldolgozási arányának növelését is. A terület adottságai ezen kívül nyereséges szarvasmarhatartást is lehetővé tesznek. A Nógrádi-medence agyagos, üledékes „palóc lösz” talaja, illetve a Börzsöny 300 m fölötti területei az erdőgazdálkodás vezető területei (Bernáth – Zoltán 2003)

A megye hátrányos mezőgazdasági adottságú Cserhát és Mátra vidéki területei számára a szerzők kettős kitörési lehetőséget javasolnak. Egyrészt az egyik az alacsony gazdasági színvonalú területek *agrár lakosságának méltányos jövedelemhez juttatása*, másrészt a szerzők a *falusi turizmust* ajánlják. A csendes, erdős táj, a változatos növény- és állatvilág, a gazdag népművészeti hagyomány, a hegységek belsejében lévő zárt, érintetlen falvak a fővárosi és nagyvárosi turisták kedvenc üdülési és kirándulási célpontjai lehetnek.

Ennek feltételei:

- infrastrukturális fejlesztések, település- és szálláshelyfejlesztések
- európai normáknak megfelelő vendéglátás, illetve kiskereskedelmi ellátás (elfogadható vendéglő, jó színvonalú ABC áruház)
- legalább 1 hetes változatos programkínálat (fürdőzési, lovaglasi, kerékpározási, horgászasi lehetőségek, kulináris élvezetek)
- 4-5 egymáshoz közeli falu összefogása a programok együttes biztosításához.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy amennyiben nem történnek intézkedések a gyenge adottságú mezőgazdasági körzetek lakossága jólétének növelésére, fennáll a veszélye annak, hogy e térségek elöregednek, illetve elnéptelenednek. Fontos, hogy ezen vidékek lakossága több lábon álljon, tehát jövedelmét több forrásból biztosítsa (növénytermelés, állattenyésztés, élelmiszer-feldolgozás, fuvarozás, falusi turizmus). (Bernáth – Zoltán 2003)

Feltétlen szólni kell még a megye nyugati részére egykor jellemező *bogyósgyümölcs termesztéséről* is. Az árutermelői szinten beinduló honi bogyósgyümölcs termesztés bölcsője és fő termőtája az 1930-as évektől a mai napig a Dunakanyar vidéke. (Kollányi 2004, hivatkozva Győri – Szabó 2010). A termőtáj centruma a korabeli Nagymaros település volt, ahonnan a szamóca termesztése a Szentendrei-szigetre, a málnáé pedig főként a Börzsöny lába (elsőként Nógrád község), ahonnan az Ipoly-mente területének falvaira is továbbterjedt.

A bogyósgyümölcsök nagyüzemi termesztése *a mezőgazdaság 1960-as évek eleji szocialista átszervezése* után a málna Börzsöny körül megvalósuló telepítésével vette kezdetét. Pár év késéssel követte ezt Nógrád megyében a szamóca, majd a ribiszke⁶ nagyüzemi telepítése is. Több Ipoly-menti szamócatermesztő faluban kiépítették az öntözőrendszert (Bali 2005, hivatkozva Győri – Szabó 2010).

Az 1970-es évekre kirajzolódott a megye bogyóstermesztésének két centrumtérsege: az Ipoly-menti hordaléktalajon kialakított, szamócatermesztésre szakosodott északi körzet, illetve a dombsági és erdőtalajokon létesített, málnatermesztésre fókuszáló déli körzet. A bogyósokra szinte kezdetektől jelentős kereslet mutatkozott a *tőkés piacokon is* (a magánfelvásárlók csupán az 1980-as években tűntek fel). A megyei tsz.-ek termőterületének 5-10%-át kitevő bogyósokból folyt be az éves bevétel 20-25%-a (Szelevényi 1976, hivatkozva Győri – Szabó 2010). A tsz.-ek és családi gazdaságok által termesztett bogyósokat a szedési szezonban teherautószámra szállították a dunakeszi hűtőházba egészen a rendszerváltásig. Ezenkívül gyorsan kiépültek a bogyósokat feldolgozó gyümölcsle- és szörpüzemek (Drégelypalánk, Szob, Bernecebaráti - utóbbi kettő Pest megyében) is. A többségében viszonylag kis területeken (átlagosan 0,5 ha)

⁶ A ribiszke a szamócahoz és a málnához képest kevésbé reagál érzékenyen az időjárási viszonyokra, további előnye, hogy lehetőség van a gyümölcs sérülés nélküli gépesített szüretelésére is. (Győri – Szabó 2010)

működő családi gazdaságok az 1970-80-as évtizedben éves bevételük felét, olykor háromnegyedét is megszédtek egy hónap alatt. A bogyóstermelő falvak kétszintes házainak többsége ekkoriban épült, viszonylagos jólétet biztosítva. (Győri – Szabó 2010)

A szamóca termelése még a rendszerváltás előtti években visszaesett, aminek magyarázata a korai érésű külföldi eper olcsó importja volt. A málna ezzel szemben a *rendszerváltást követő években* is piacképes maradt, sőt a mai málnaültetvények jelentős részét az 1990-es évek elején telepítették (Nógrád megyei településszintű ültetvény kimutatás 2004, hivatkozva Győri – Szabó 2010). Az 1990-es évtized végén a megye málnatermelése is visszaesést mutatott, aminek fő okai közé tartozott a szerbiai és dél-amerikai termelés megerősödése, a csapadékos időjárás miatt fellépő penészedés, illetve a folyamatosan csökkenő felvásárlói árak. 2004-ben az uniós csatlakozást követően megszűntek a bogyósgyümölcs-termesztés után különként járó állami támogatások, illetve további árcsökkenés következett be. (Győri – Szabó 2010)

A megye déli része Nógrád-Rétság-Romhány vonaláig továbbra is *klasszikus málnatermelő körzetnek* számít. Az ettől északabbra lévő településeken a *ribiszke ültetvények* (piros és fekete) uralkodnak. A ribiszkezónától északabbra húzódó *szamócazóna* két településén még mindig meghatározó a gyümölcs jelenléte, de termesztése jelentős mértékben visszaszorult: Drégelypalánkon 12, Ipolyvecén 20 ha volt 2004-ben (1975-ben még 130 ha Drégelypalánkon). A Balassagyarmati kistérség bizonyos szempontból átmeneti területnek számít, hiszen itt a megye bogyóstermesztését elsőként uraló ribizskét, illetve a második helyen álló málnát egyaránt jelentős területen termesztik. Egyes települések, pl. Berkenye a bogyósgyümölcs termesztésből fakadó jövedelmet pl. a falusi turizmus és a települési infrastruktúra kiépítésére fordította vissza, vagyis a termelés csökkenésével más módon is biztosított a lakosság megélhetése. Az unió által nyújtott területalapú támogatások mértéke a vegyszerek árát sem fedezi a kistermelők esetében. A termelők számára alkalmas megoldási alternatívákat jelenthetne pl. a termelők összefogásával megvalósuló gépesítés és közös értékesítés, a minőségi gyümölcs értékesítését elősegítő céltudatos marketingstratégia vagy a kutatóintézetek ajánlásán alapuló jobb fajtakiválasztás. (Győri – Szabó 2010)

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal adatai alapján a 2013-as területalapú támogatásokat a Rétsági kistérségben Berkenye, Keszeg, Nézsa, Nógrád, Ósagárd, Rétság, Romhány, Sente, Tereske és Tolmács településeken, a Balassagyarmati kistérségben pedig Balassagyarmat, Cserhátsurány, Drégelypalánk (csúcstartó 8 magántermelővel), Ipolyvece, Patak és Patvarc településeken fizették ki. Részleteket a 11. táblázat tartalmaz.

11. táblázat: Területalapú támogatáshoz kapcsolódó elkülönített bogyós gyümölcs támogatás Nógrád megye kistérségeiben (2013)

Kistérség neve	Támogatott termelők száma (fő)	Ebből társas vállalkozás száma (fő)	Kifiz. összeg (millió Ft)
Rétsági	16	4	15,6
Pásztói	0	0	0
Balassagyarmati	16	1	6,9
Salgótarjáni	0	0	0
Bátonyterenyei	0	0	0
Szécsényi	0	0	0
Megyei összes	32	5	22,5

Forrás: Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (mvh.gov.hu) alapján saját szerkesztés

A termelők számát tekintve ennél jóval vonzóbbak voltak a Magyar Méhészeti Nemzeti Program uniós és hazai együttes támogatásai. Megyei szinten a támogatott méhészek száma a 11. és 12. táblázatok összehasonlítása alapján a bogyósgyümölccsel foglalkozó támogatottaknak a

tízszere. Viszont a nagy területeken bogyósgyümölccsel foglalkozó gazdálkodók átlagosan jóval magasabb uniós támogatást kapnak, mint a méhészetek.

12. táblázat: Magyar Méhészeti Nemzeti Program uniós és hazai kifizetései Nógrád megye kistérségeiben (2013)

Kistérség neve	Támogatott termelők száma (fő)	Ebből társas vállalk. száma (fő)	Kifiz. összeg (millió Ft)
Rétsági	25	0	1,8
Pásztói	72	0	7,6
Balassagyarmati	79	0	8,1
Salgótarjáni	81	1	10,9
Bátonyterenyei	37	0	4,8
Szécsényi	27	0	2,2
Megyei összes	321	1	35,4

Forrás: Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (mvh.gov.hu) alapján saját szerkesztés

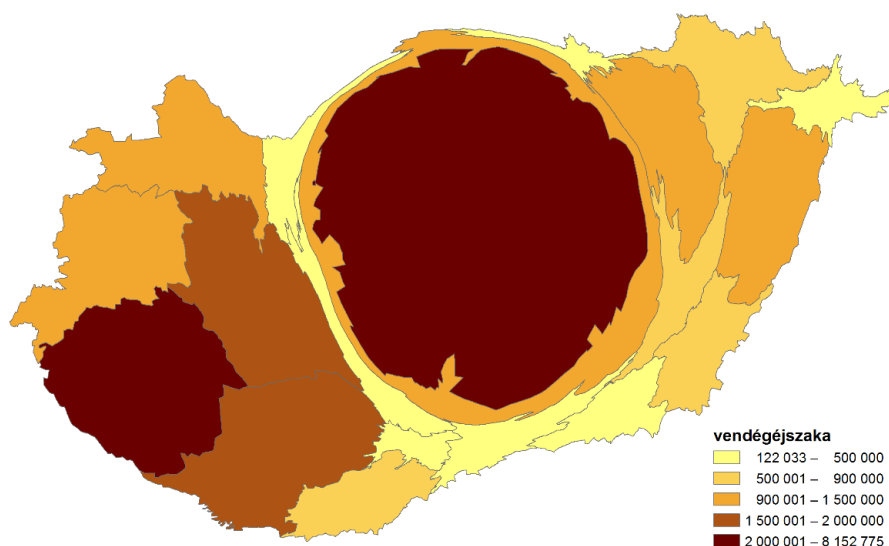
3.7. Nógrád megye szerepe hazánk turizmusában

A következő alfejezet célja Nógrád megye turizmusban elfoglalt jelenlegi helyzetének bemutatása. Ehhez topológikus térképeket használok fel, és kiszámítom a terület turisztikai GDP-jét.

Nógrád megye a kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszakák tekintetében a megyék sorrendjében az utolsó helyet foglalta el 2014-ben. Az országos összes kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszaka csupán fél százalékát töltötték itt el ekkor. Rajta kívül csak Tolna megye az, melynek részesedése az 1%-ot sem éri el. (11. ábra)

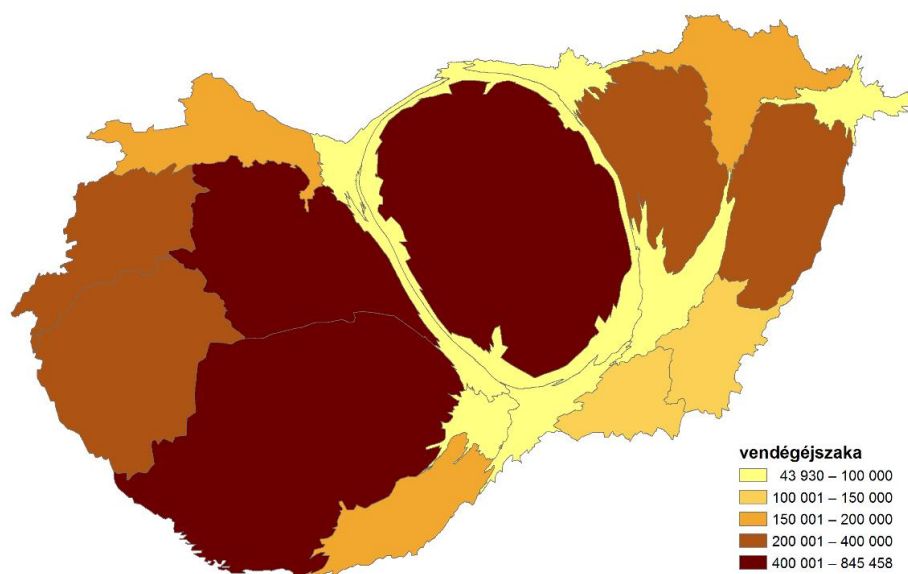
Az „egyéb” (2009-ig magán) szálláshelyek esetében Nógrád az utolsó előtti helyet foglalta el (Komárom-Esztergom előtt) 2014-ben, az összes vendégéjszaka 0,9%-ával. (12. ábra)

A disszertáció által érintett területen a falusi szállásadás helyzete a legkedvezőbb. A 2014-es adatok alapján Nógrád a 8. helyen állt az országos vendégéjszakák 5,2%-ával. (13. ábra) A következőkben egy, a kereskedelmi szálláshelyek adataira alapozó módszer segítségével számítom ki a megyei turisztikai GDP nagyságát. Nógrád megye turisztikai helyzetének megítélésében segítenek az alábbi topológikus térképek. (11-13. ábrák)

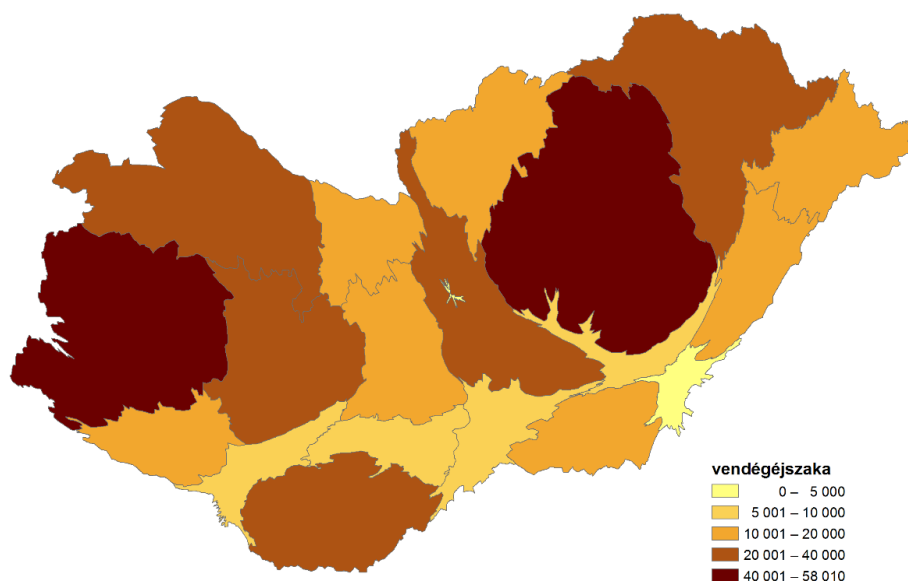
11. ábra: A KERESKEDELMI SZÁLLÁSHELYEK VENDÉGÉJSZAKÁINAK TOPOLOGIKUS TÉRKÉPE, 2014

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

12. ábra: AZ EGYÉB (2009-IG MAGÁN) SZÁLLÁSHELYEK VENDÉGÉJSZAKÁINAK TOPOLOGIKUS TÉRKÉPE, 2014

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

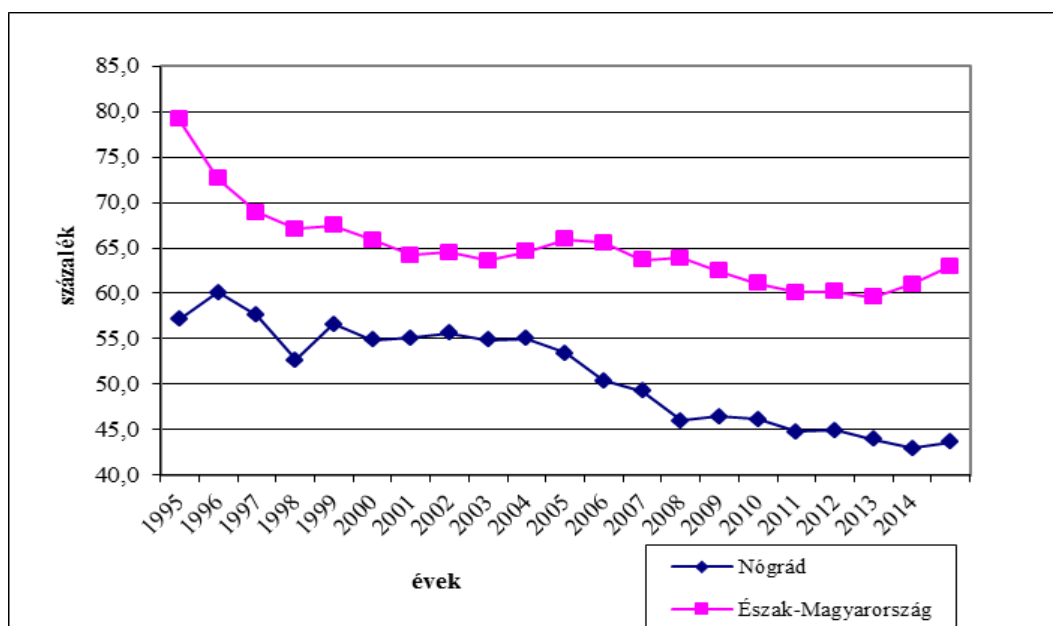
13. ábra: A FALUSI SZÁLLÁSHELYEK VENDÉGÉJSZAKÁINAK TOPOLOGIKUS TÉRKÉPE, 2014

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A területi fejlettség mérésére sokan a bruttó hazai termék (GDP) regionális értékét használják. Ennek oka, hogy bár a legösszetettebb, de egyben az egyik leggyakrabban használt és számos kutató által elfogadott indikátor. A KSH a GDP adatait, azaz a Magyarország területén előállított új termékek és szolgáltatások értékét évente, 1994 óta publikálja. Összehasonlító elemzésekben a bruttó hazai termék leggyakoribb felhasználási módja az egy lakosra vetített adatok vizsgálata, ennek megfelelően jártam el én is. A továbbiakban Észak-Magyarország és Nógrád megye adatát vizsgálom az országos átlag százalékában. (14. ábra)

Nógrád megye hazánk egyik legkevésbé fejlett megyéje, mely tényről jól bizonyítanak a fajlagos GDP adatok is. A megye hosszú ideig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével „versenyzett” az utolsó helyért a megyék fejlettségi sorrendjében, az elmúlt években a jelzett megye megelőzte Nógrádot. Az előbbihez hasonló versengés a régiók esetében is megfigyelhető. Itt a váltás szintén megtörtént, hiszen 2008 óta Észak-Alföld sorozatosan kedvezőbb fejlettségi adatokat produkál, mint Észak-Magyarország.

A legfejlettebb Budapest és a legfejletlenebb Nógrád megye közötti olló igen tekintélyes, és sajnálatos módon folyamatosan tovább nyílik. Csupán a legfrissebb adatokat tekintve látható, hogy míg 2010-ben a főváros fejlettsége 4,9-szorosa volt a megyéének, addig 2014-re ez a különbség csak 4,7-szeresre csökkent.

14. ábra: EGY FŐRE JUTÓ GDP AZ ORSZÁGOS ÁTLAG SZÁZALÉKÁBAN, 1994-2014

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A továbbiakban a szakirodalmi előzmények tükrében (Tóth G. 2009) arra teszek kísérletet, hogy a nemzetgazdaság egészére vonatkozó GDP adatból a turizmus részesedését kimutassam országosan, illetve azon belül Nógrád megyére.

Mint ahogyan a jelzett szakirodalmi előzmény is ismerteti, korábban a turizmus makrogazdasági összefüggéseit elsősorban a „H” (2009 óta „I”) nemzetgazdasági ágazat teljesítményén keresztül vizsgálták. Az utóbbi időkben a hazai gyakorlatban is a turizmus szatellit számlák rendszerét tekintik annak az eszköznek, amely ezeket összefoglalja, valamint megteremti a turizmus gazdasági hatásának vizsgálatához szükséges információk alapját és a témát bemutató statisztikák összhangját.

A vizsgálatom alapja az én esetemben is az a feltevés, hogy a turisták fogyasztása arányos az általuk igénybevett szálláshely minőségi jellemzőivel, továbbá azzal, hogy mely megyében vették igénybe azokat. A turisztikailag frekvenciát célállomásra utazók amennyiben például magasabb kategóriájú szálláshelyet választanak, a szatellit számlákban belül ismert turisztikai ágazatok termékeire, illetve szolgáltatásaira is többet költenek. Így elemzésemben a KSH által publikált 2000–2013 közötti Turizmus Szatellit Számlák adatait használtam fel, melyekből kiszámítottam a regionális és a megyei szintű turisztikai GDP-t.

A turizmusra jellemzőnek vagy ahhoz kapcsolódónak vélt termékek és tevékenységek azonosításához az alábbi gyakorlati ismérveket szükséges figyelembe venni (Pál – Rácz összeáll. 2006):

Idegenforgalomra jellemző termékek és szolgáltatások azok, amelyek termelési és fogyasztási szintje lényegesen csökkenne látogatók hiányában; illetve amelyek feltételei az idegenforgalom létrejöttének.

Idegenforgalomhoz kapcsolódó termékek és szolgáltatások azok, amelyeket a látogatók ugyan jelentős mennyiségben fogyasztanak, de – mert a lakossági fogyasztás is jelentős – nem kerültek rá a turizmusra jellemző termékek listájára.

A Magyarországra vonatkozó turizmus szatellit számlákban a turizmusra jellemző termékeken és szolgáltatásokon belül található a turisztikai termékek és szolgáltatások csoportja. Erre nézve a

KSH kiadványában a következő csoportosítás olvasható, amely a nemzeti számlákban szereplő adatokkal, illetve azok háttéradataival is összhangba hozható.

Turisztikai termékek és szolgáltatások: 1. Szálláshely-szolgáltatás; 2. Második otthon (jelenleg nincs ilyen adat); 3. Vendéglátás; 4. Vasúti személyszállítás; 5. Közúti személyszállítás; 6. Belvízi személyszállítás; 7. Légi személyszállítás; 8. Személyszállítást kisegítő tevékenység; 9. Szárazföldi és vízi járművek kölcsönzése; 10. Utazásszervezés; 11. Kulturális szolgáltatás; 12. Sport- és egyéb szabadidős tevékenység.

Munkám során ezt tekintettem turisztikai GDP-nek. Magam részéről a kutatásom kapcsán bár tisztában voltam azzal, hogy a falusi vendéglátás szerepét a módszer nem veszi figyelembe – elsősorban a falusi szállásadásban keletkező szállásdíjbevételek hiánya miatt – mégis úgy éreztem hasznos ezt a módszert használni elsősorban azért, mert vele lehet a legkonkrétabban bemutatni az adott terület turizmusának a helyi gazdaságban betöltött szerepét.

A turisztikai GDP-ből az x . évben a j . megye részesedése a következő képlet alapján számítható ki:

$$^x a_j = \frac{\sum_k \sum_i \left(\frac{100 \cdot {}^x v_{ij}^k}{\sum_j {}^x v_{ij}^k} \cdot \frac{100 \cdot \sum_j {}^x b_{ij}^k}{\sum_i \sum_j \sum_k {}^x b_{ij}^k} \right)}{\sum_j \sum_k \sum_i \left(\frac{100 \cdot {}^x v_{ij}^k}{\sum_j {}^x v_{ij}^k} \cdot \frac{100 \cdot \sum_j {}^x b_{ij}^k}{\sum_i \sum_j \sum_k {}^x b_{ij}^k} \right)},$$

Forrás: Tóth (2009), Tóth (2010)

ahol

- $^x v_{ij}^k$ az x . évben k . szállástípusban j . megyében az i . állampolgárságú (magyar-külföldi) turisták vendégéjszakáinak számát,
- $^x b_{ij}^k$ az x . évben k . szállástípusban j . megyében az i . állampolgárságú (magyar-külföldi) turisták szállásdíj-árbevételeit jelenti.

A képlet az országos turisztikai GDP adatait bontja fel megyei értékekre. A bontás alapkoncepciója, hogy a szállástípusok (szálloda, panzió, közösségi szálláshely, üdülőház, kemping), állampolgárságok (belföldi-külföldi) Magyarország egészéhez viszonyított megyei szállásdíj bevételi arányait kell súlyozni a megfelelő megyei vendégéjszakák arányaival. Az így keletkező egyre normált arányok ismeretében pedig meghatározhatók a megyei turisztikai GDP értékek. Azaz, a megyei turisztikai GDP arányokat a megyén belüli szállástípusok és az állampolgárságok, valamint a vendégéjszakák és a szállásdíj-bevételek közötti összetételbeli eltérésekre lehet visszavezetni. Abban a megyében, ahol magasabb a szállodai vendégéjszakák aránya, nagyobb lesz a turisztikai GDP aránya is; illetve az azonos szállástípus-összetétellel rendelkező megyék közül az fog nagyobb súlyt kapni, ahol magasabb a vendégéjszakák száma.

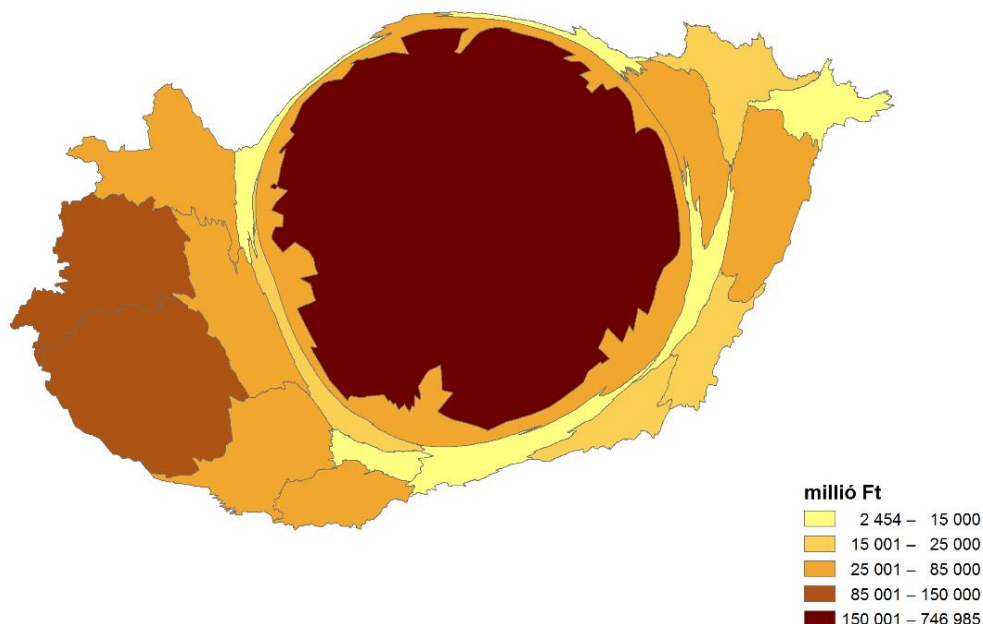
Amint a 13. táblázat és a 15. ábra adatai is mutatják, Észak-Magyarország, s azon belül Nógrád megye gazdaságában a turizmus jelentősége jelentősen elmarad az országos átlagtól, s csak a 2008 és 2011 között érte el az 1 %-ot.

13. táblázat: A turisztikai GDP részesedése az össz GDP-ből, 2000-2013 (%)

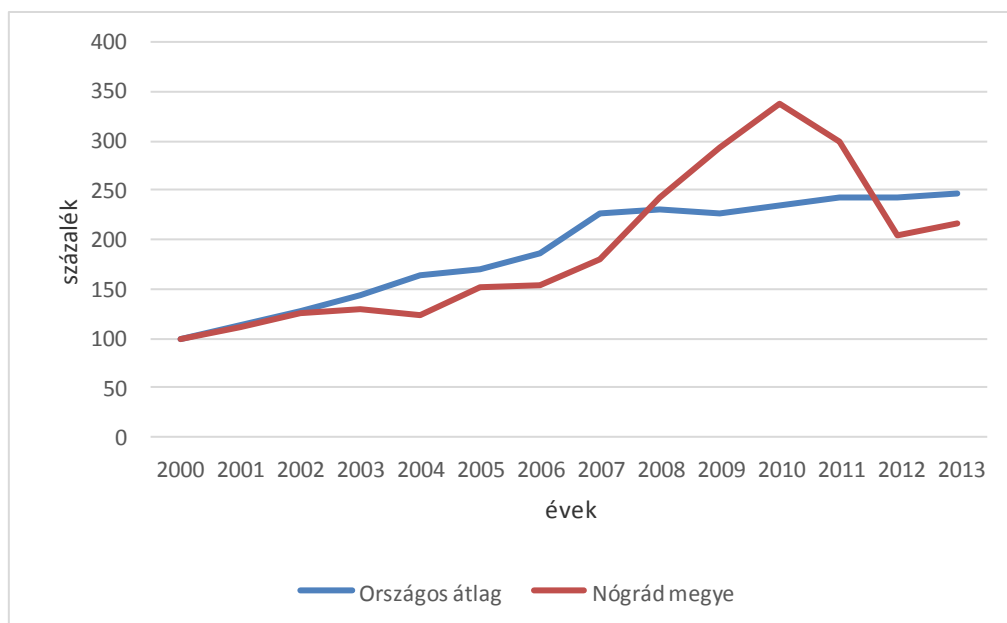
Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Országos átlag	4,4	4,3	4,3	4,4	4,6	4,4	4,5	5,2	5,0	5,0	5,1	5,0	5,0	4,8
Észak-Magyarország	3,2	3,1	3,3	3,4	3,2	3,2	3,6	4,4	4,7	5,0	5,0	5,5	5,3	5,5
Nógrád megye	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	1,1	1,3	1,5	1,3	0,9	0,9

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A turisztikai GDP mind országos, mind megyei szinten jelentősen növekedett a vizsgált időszakban (16. ábra). Sajnálatos módon Nógrád megyében a turisztikai GDP növekedése 2000-hez viszonyítva csak 2007 és 2011 között haladta meg az országos átlagot, míg 2012 és 2013-ban elmaradt attól. 2013-ban a turisztikai GDP több mint felét Budapesten állították elő. Az országos turisztikai GDP-ből Észak-Magyarország –a régiók között legkisebb mértékben – közel 5%-al részesedett. Ezen belül Nógrád megye –mely a megyék közül a legkisebb részesedéssel bírt– az országos turisztikai GDP mintegy 0,2 százalékát mondhatja magáénak.

15. ábra: A TURISZTIKAI GDP ALAKULÁSA, 2013

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

16. ábra: A TURISZTIKAI GDP ALAKULÁSA, 2000–2013 (2000=100%)

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A turisztikai GDP fajlagos értékét egy turisztikai fejlettségi mutatóként felfogva jól kimutatható a nógrádi turizmus elmaradottságának mértéke. A 13. táblázat adataiból kiolvasható, hogy Nógrád lemaradása jelentős, már a régióon belül is. A turisztikai GDP értéke nem csupán abszolút értékben, hanem fajlagosan is itt a legalacsonyabb. Az elmaradottság mértékére jellemző adat, hogy míg 2000-ben a fajlagos turisztikai GDP a megyében az országos átlag 8,9%-a volt, addig 2013-ig ez –némi ingadozás mellett – 8,4%-ra esett vissza. (14. táblázat)

14. táblázat: Egy főre jutó turisztikai GDP, 2000-2013, Ft

Megyék	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Borsod-Abaúj-Zemplén	9 873	10 806	12 924	16 438	18 138	18 329	23 349
Heves	36 038	41 232	47 062	49 579	54 866	64 274	72 860
Nógrád	5 096	5 701	6 452	6 666	6 438	7 970	8 115
Országos átlag	57 374	65 393	73 690	82 907	95 355	98 288	107 873

Megyék	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Borsod-Abaúj-Zemplén	30 062	30 227	32 562	33 095	36 376	34 009	35 881
Heves	92 963	103 171	95 495	99 398	116 033	128 985	146 158
Nógrád	9 691	13 163	16 129	18 849	16 682	11 488	12 369
Országos átlag	131 598	135 050	132 271	137 526	143 122	143 342	146 761

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

3.8. Nógrád megye vendégforgalmának a változása

A következő oldalakon idősorosan bemutatom és elemzem, miként alakult Nógrád megye kereskedelmi, „egyéb” (2009 előtt magán) és falusi szálláshelyeinek vendégforgalma 2000 és 2014 között az országos adatokhoz viszonyítva.

Nógrád megye sem területe, sem népessége, sem bruttó hozzáadott értéke alapján nem számít Magyarország legjelentősebb megyéi közé. Nógrád a kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszakák tekintetében a megyék sorrendjében az utolsó helyet foglalta el 2014-ben. Az országos összes kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszaka csupán 0,5 %-át töltötték itt el ekkor. A külföldi vendégéjszakák aránya 10,6%, mely jelentősen elmarad az országos átlagtól (50,5%), de valamennyi további területi szinttől is. (15. táblázat)

Az egyéb (2009-ig magán-) szálláshelyek⁷ helyzete valamivel kedvezőbb Nógrád megyében. A magyarországi összes vendégéjszakák 1%-át, a belföldi 1,6%-át, a külföldiek 0,1%-át adja a vizsgált megye. A külföldi vendégéjszakák nógrádi aránya 3,2%, miközben az országos átlag 39,1%. (16. táblázat)

A falusi szállásadás⁸ vonatkozásában kedvezőbb helyzetről beszélhetünk. A 2014-es adatok alapján Nógrád a 8. helyen áll az országos vendégéjszakák 5%-ával. Tehát Nógrád megye vonatkozásában a falusi szállásadás jelentősége nagy, viszont a régió másik két, országosan is a leginkább meghatározó megyéje (Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén) mellett még így is kis súlyú. A külföldi vendégéjszakák aránya a megyében 4%, ugyanez országosan 10,7%. (17. táblázat)

Nógrád megyében 2014-ben a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma a 2000-es év értékénél kisebb, annak mindössze 75%-a volt, míg az egész ország tekintetében tizenöt év alatt ez a mutató harmadával növekedett. A 2000 és 2007 közötti éveket a megyében a csökkenés, 2008-2012-t a stagnálás, míg a 2013-2014-et a fejlődés jellemezte. A külföldi vendégéjszakák volumenei nem csökkentek olyan drasztikus mértékben, de hasonló trendek érvényesültek ebben az esetben is. (15. táblázat)

A vizsgált tizenöt évben a megyei vendégéjszakák növekedési dinamikái (láncviszonyszámok alapján) a 2001-2002, 2006, 2008, 2010, 2013-es évben meghaladták az országos átlagot, míg a többi esetben elmaradtak attól. Az országos tendenciához képest a legnagyobb visszaesések a 2003-2005-ös éveket jellemezték. Nógrád megye ekkor kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakáinak a 27%-át veszítette el, miközben Magyarországon az indikátor értéke 7%-kal bővült. Az ország egészére szinte folyamatos (kivétel: 2002, 2006, 2008, 2009) bővüléssel találkozhatunk. Azokban az években is, ahol az előző évekhez képest visszaesés mérhető, ennek mértéke viszonylag kicsi, míg a vizsgált megye esetén ezek a csökkenések egy év alatt a 20%-ot is megközelíthetik.

Dinamika tekintetében a 2013-as év volt legsikeresebb Nógrádban, hiszen egy év alatt 21,5%-kal emelkedett a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma, majd 2014-ben ehhez a magas bázishoz képest is további 4,7%-kal bővült a mutató értéke. Tehát a vendégéjszakák volumenében a megyei mutatók sokkal magasabb pozitív és negatív értéket

⁷ Egyéb (2009-ig magán-) szálláshely: szálláshely-szolgáltatás céljára hasznosított, a szálloda, panzió, kemping, üdülőház, közösségi szálláshely szállástípusba nem tartozó, nem kizárólag szálláshely-szolgáltatási rendeltetéssel létesített önálló épület vagy annak lehatárolt része, ahol az e célra hasznosított szobák száma legfeljebb nyolc, az ágyak száma legfeljebb tizenhat. A 239/2009 (X.20.) kormányrendelet életbelépésével a magánszálláshely elnevezés megszűnt, helyette az „egyéb szálláshely” elnevezés került alkalmazásba.

⁸ A falusi szállásadói tevékenység csak akkor tekinthető idegenforgalmi célúnak, ha a falusi lakóház (lakás, üdülő) hasznosítása ugyanannak a vendégnek a részére egyhuzamban a 30 napot nem haladja meg. A 239/2009 kormányrendelet erre a szempontra külön nem tér ki.

érnek el, mint az országos átlag, ahol a megyei teljesítmények összevont értékei már elfedik a helyi jellegzetességeket. Az országos hatások, globális tendenciák csak kisebb mértékben képesek a megyei eredményeket befolyásolni. Ezt támasztja alá, hogy tizenöt év alatt mindössze öt alkalommal fordult elő, hogy azonos irányban változtak a vendégéjszakák láncviszonyainak értékei.

Mivel a belföldi vendégéjszakák súlya a domináns Nógrádban, így a teljes és a belföldi vendégéjszakák dinamikái megegyeznek, a külföldi vendégéjszakák értékei esetén egy-két éves növekvő, illetve csökkenő periódusok váltják egymást. Azonban érdemes aláhúzni, hogy a kezdeti 8,5%-ról 10,6%-ra emelkedett a külföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák aránya, miközben 57,2%-ról 50,6%-ra csökkent az országos arány.

15. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák (2000-2014)

Évek	Összesen		Ebből: külföldi		Ebből: belföldi	
	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen
2000	162 520 (0,88)	18 369 319	13 765 (0,13)	10 513 825	148 755 (1,90)	7 855 494
2001	166 063 (0,89)	18 648 371	12 301 (0,11)	10 894 493	153 762 (2,00)	7 753 878
2002	166 739 (0,90)	18 449 925	12 837 (0,12)	10 360 959	153 902 (1,90)	8 088 966
2003	146 670 (0,79)	18 611 114	10 546 (0,10)	10 040 338	136 124 (1,60)	8 570 776
2004	122 597 (0,65)	18 899 483	10 018 (0,09)	10 508 109	112 579 (1,34)	8 391 374
2005	106 530 (0,54)	19 737 358	10 061 (0,09)	10 778 899	96 469 (1,10)	8 958 459
2006	109 302 (0,55)	19 652 026	10 700 (0,11)	10 045 891	98 602 (1,02)	9 606 135
2007	94 097 (0,47)	20 128 534	7 781 (0,07)	10 170 808	86 316 (0,87)	9 957 726
2008	103 937 (0,52)	19 974 414	11 389 (0,11)	10 009 531	92 548 (0,93)	9 964 883
2009	96 045 (0,51)	18 709 746	9 986 (0,11)	9 220 148	86 059 (0,90)	9 489 598
2010	107 081 (0,55)	19 554 438	10 523 (0,11)	9 613 728	96 558 (0,97)	9 940 710
2011	107 097 (0,52)	20 615 517	10 374 (0,09)	10 410 774	96 723 (0,95)	10 204 743
2012	95 934 (0,44)	21 805 200	11 812 (0,10)	11 392 183	84 122 (0,80)	10 413 017
2013	116 571 (0,50)	22 968 472	10 116 (0,08)	11 982 883	106 455 (0,97)	10 985 589
2014	122 033 (0,50)	24 433 676	12 940 (0,10)	12 351 330	109 093 (0,90)	12 082 346

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis alapján saját szerkesztés

Az egyéb szálláshelyek vendégéjszakáinak dinamikája Nógrád megyében a vizsgált években a kereskedelmi szálláshelyekkel ellentétben, az országos átlagot meghaladta. Az egyéb szálláshelyek esetén a 2000-es vendégéjszakák számának 186%-át detektálhatjuk 2014-ben, míg a bővülés mindössze 16% volt országosan. A külföldi vendégéjszakák száma Nógrádban 28,2%-kal, míg országosan 28,5%-kal csökkentek 2000 óta. Mindkét esetben az egyéb szálláshelyeken eltöltött belföldi éjszakák száma közel duplájára emelkedett. A strukturális változók hasonló dinamikái a teljes vendégéjszakára azért gyakorolnak eltérő hatást, mert Nógrádban kisebb súlya van a külföldi vendégéjszakáknak, így a csökkenés hatása is mérsékeltebb, mint országosan; míg a belföldi vendégéjszakák emelkedése esetén a megyei nagyobb súly hatása is kedvezőbb irányba befolyásolja a láncviszonyok értékét. (16. táblázat)

Nógrád megyét 2001 és 2005 között egy dinamikus bővülő időszak jellemezte a külföldi vendégéjszakák esetén, majd ez a dinamika megtört, és 2010-ig csökkenés tapasztalható, melyet fluktuáló időszak követett. A teljes (belföldi és külföldi) vendégéjszakák trendje ettől eltér, az egyéb szálláshelyek vendégforgalma szinte folyamatosan, minden évben bővült.

A tizenöt évből hét esetén volt nagyobb Nógrád dinamikája az országos átlagnál (2002, 2004-2006, 2009-2011), míg azoknak az eseteknek a többségében is, amikor alatta maradt a viszonyítási alapnak, a saját előző éves volumenénél magasabb értéket ért el. A legnagyobb bővülések a 2006-os (21,7%), 2002-es (16%), 2011-es (15%) és a 2014-es (14%) évek jellemzője. Itt is jellemző, hogy a megyei változások –2014 kivételével– nagyobbak, mint az

országos számoké. Ez méginkább igaz a külföldi vendégéjszakákra. Nógrádban 2012-ben 259%-kal több külföldi vendégéjszakát töltöttek el, mint 2011-ben.

A külföldi vendégéjszakák csökkenésének, a belföldiek emelkedésének a hatásaként Nógrád megyében 8,3%-ról 3,2%-ra, több, mint 60%-kal csökkent, míg országosan a 63,3%-ról 33,1%-ra, 48%-kal mérséklődött a külföldi éjszakák aránya. Amíg a kereskedelmi szálláshelyek esetén a külföldiek jelenléte markáns, és nem csökken, addig az egyéb szálláshelyeken folyamatosan a belföldiek veszik át a külföldiek szerepét.

16. táblázat: Az egyéb (2009-ig magán-) szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák (2000-2014)

Évek	Összesen		Ebből: külföldi		Ebből: belföldi	
	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen
2000	24 037 (0,62)	3 867 684	2 004 (0,08)	2 450 000	22 033 (1,55)	1 417 684
2001	20 312 (0,53)	3 807 578	1 769 (0,07)	2 434 417	18 543 (1,35)	1 373 161
2002	23 569 (0,67)	3 488 500	2 532 (0,13)	1 966 976	21 037 (1,40)	1 521 524
2003	22 901 (0,67)	3 393 330	3 450 (0,19)	1 834 960	19 451 (1,25)	1 558 370
2004	22 767 (0,73)	3 094 224	4 006 (0,24)	1 632 597	18 761 (1,30)	1 461 627
2005	23 980 (0,81)	2 948 870	5 271 (0,37)	1 421 459	18 709 (1,22)	1 527 411
2006	29 186 (0,94)	3 094 296	4 087 (0,32)	1 257 697	25 099 (1,37)	1 836 599
2007	30 728 (0,86)	3 567 246	2 837 (0,23)	1 244 021	27 891 (1,20)	2 323 225
2008	33 041 (0,85)	3 892 490	1 824 (0,13)	1 375 756	31 217 (1,24)	2 516 734
2009	32 432 (0,86)	3 760 989	1 333 (0,10)	1 268 786	31 099 (1,25)	2 492 203
2010	33 927 (1,04)	3 250 604	1 004 (0,09)	1 086 837	32 923 (1,52)	2 163 767
2011	39 049 (1,20)	3 264 140	1 502 (0,13)	1 137 485	37 547 (1,76)	2 126 655
2012	37 570 (1,11)	3 368 460	3 886 (0,32)	1 187 014	33 684 (1,54)	2 181 446
2013	39 239 (1,10)	3 671 572	1 905 (0,14)	1 333 029	37 334 (1,60)	2 338 543
2014	44 733 (1,00)	4 478 706	1 439 (0,08)	1 752 458	43 294 (1,60)	2 726 248

Forrás: KSH tájékoztatósi adatbázis alapján saját szerkesztés

A falusi vendégéjszakák dinamikája Nógrád megyében az egyéb szálláshelyekhez hasonlóan az országos átlagnál kedvezőbb. A falusi szállásadásban a 2000-es vendégéjszakák számának 94,2%-át detektálhatjuk 2014-ben, ezzel ellentétben az országos csökkenés 28%-os volt. (17. táblázat)

Nógrád megyét 2002 és 2008 között egy dinamikus bővülő időszak jellemezte. Ekkor megduplázódott a vendégéjszakák száma. Ezt követően a dinamika a gazdasági világválság éveiben megtört, amit 2010-től a stagnálás, fellendülés időszaka követ. A külföldi vendégéjszakák trendje ettől eltér, itt már 2005 után jellemzővé vált a drasztikus csökkenés.

A fejlődés 2002-2003, 2006, 2009-2010, 2013-as években meghaladta az országos átlagot, az országos változásokhoz képest jelentős visszaesésről egyedül a 2001-2002-es években beszélhetünk. A vizsgált évek többségében az előző évhez képesti dinamika azonos az országos dinamika irányával, a növekedésben általában nagyobb amplitúdóval, mint a csökkenés során. Nógrád megyében a külföldiek jelenléte a falusi turizmusban nem jelentős, így a dinamikus viszonyszámok magas és alacsony értékeivel egyaránt lehet találkozni az idősorban. A külföldiek aránya 2000 óta 9,9%-ról 4%-ra csökkent (60%-kal) Nógrádban, míg 42,6%-ról 10,7%-ra (75%-kal) országosan.

17. táblázat: A falusi turizmusban eltöltött vendégéjszakák (2000-2014)

Évek	Összesen		Ebből: külföldi		Ebből: belföldi	
	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen	Nógrád (orsz. %-ban)	Ország összesen
2000	19 927 (3,84)	518 488	1 973 (0,90)	221 126	17 954 (6,04)	297 362
2001	16 060 (3,04)	528 489	1 237 (0,53)	232 810	14 823 (5,01)	295 679
2002	13 032 (2,46)	575 530	1 921 (0,90)	215 151	11 111 (3,08)	360 379
2003	15 284 (2,60)	586 529	3 327 (1,77)	188 300	11 957 (3,00)	398 229
2004	17 794 (3,60)	495 637	3 676 (3,43)	106 970	14 118 (3,63)	388 667
2005	19 852 (3,50)	567 880	4 759 (2,78)	171 299	15 093 (3,80)	396 581
2006	22 608 (3,95)	572 949	3 821 (3,90)	98 065	18 787 (3,95)	474 884
2007	24 940 (3,60)	692 086	2 668 (2,55)	104 608	22 272 (3,80)	587 478
2008	27 846 (3,74)	744 243	1 685 (1,46)	115 541	26 161 (4,16)	628 702
2009	27 059 (3,75)	721 869	1 213 (1,47)	82 674	25 846 (4,04)	639 195
2010	18 710 (5,04)	370 759	710 (2,31)	30 693	18 000 (5,30)	340 066
2011	20 019 (4,75)	421 482	459 (1,01)	45 293	19 560 (5,20)	376 189
2012	15 763 (4,51)	349 150	425 (1,27)	33 347	15 338 (4,85)	315 803
2013	20 131 (6,42)	329 155	1 460 (3,74)	39 070	18 671 (6,43)	290 085
2014	18 778 (5,02)	373 873	746 (1,87)	39 910	18 032 (5,40)	333 963

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis alapján saját szerkesztés

Az 15-17. táblázatokból kiszámolható, hogy míg a kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma Nógrád megyében 2014-ben az országosnak csupán a 0,5%-át érte el (utolsó hely a megyék között), az egyéb szálláshelyeken pedig ugyanezen évben az országos vendégéjszakák csupán 1%-át közelítette meg, addig a falusi szálláshelyeknél az arány a hazai vendégforgalom 5%-át tette ki (országosan 8. helyen a megyék között). Érdeemes lenne tehát foglalkozni a falusi szálláshelyek kapacitásának esetleges bővítésével, illetve a napraforgós minősítések arányának növelésével is a megyében.

3.8.1. Nógrád megye falusi turizmusának jellemzői

Ezen alfejezetben rávilágítok –a megye esetében statisztikailag legeredményesebbnek mutatózó– falusi turizmus kifejezésének szűkebb (pl. Kovács 2003, Puczkó – Rátz 2005) és tágabb (pl. Csizmadia 2012) értelmezésére, valamint Fehér és Kóródi (2008) véleménye alapján elkülönítem azt a vidéki turizmus fogalmától. Rövid kitekintést nyújtok a falusi turizmus jelenlegi trendjeire, és elemzem a 2014-es év falusi szállásadásának legfontosabb adatait országos, régiós és megyei szinteken egyaránt. Ezenkívül kimutatom Észak-Magyarország és megyei minősített falusi szálláshelyeinek számarányát az országos adat (2015) viszonylatában, részletezem, hogy a különböző kiegészítő szolgáltatások révén milyen turisztikai termékek alakíthatók ki a falusi szálláshelyeken, illetve bemutatom a 2014-es év falusi turizmusának Nógrád megye településeire finomított vendégforgalmi térképét.

Puczkó–Rátz (2005) szerint „A falusi turizmus klasszikus értelemben olyan turisztikai tevékenységet takar, amelynek során a turista a városi stressztől mentesen, tiszta természeti környezetben megismerkedik a falusi élettel, szokásokkal, hagyományokkal, megkóstolhatja a helyi ételeket és italokat, lehetősége van bekapcsolódni a ház körüli munkákba vagy a házigazdák által folytatott mezőgazdasági tevékenységbe.” (p. 321) Ugyancsak a hagyományos, a mezőgazdálkodást kiegészítő tevékenység egyik megnyilvánulásaként olvashatunk a fogalom kapcsán Kovácsnál (2003) is: „A falusi turizmus felfogható a mezőgazdaság és a turizmus rendszereinek közös alrendszerként, amely elsősorban a mezőgazdasági tevékenységre és a

falusi életmód és hagyományok vonzerőire alapozva és azokat bevonva értékesíti a helyi termékeket és lehetőségeket a turizmus piacán.” (p. 97-98)

Az Európai Bizottság a Strukturális Alapok 1988-as reformja előtt (4/86-os bulletin) a „rural tourism” fogalma kapcsán úgy vélekedik, hogy a döntő szempont az, hogy a turizmus megvalósulásának helyszíne a vidék (tehát a városokon kívüli terület). Ez azt jelenti, hogy a rurál turizmus egy gyűjtőfogalomként is felfogható, melybe a sport-, a zöld-, a kulturális stb. turizmus ugyanúgy beletartozik, mint a falusi kulcsos ház, a fogadó, a kemping, a kocsmá, a csárda, a strand vagy az uszoda stb. Ezt az álláspontot támasztja ki Csizmadia (2012) volt FATOSZ elnök a falusi turizmusra, amikor azt egy komplex tevékenység-sorozatnak, termékláncolatnak tekinti, amelyhez a falusi portákon való üdülés mellett ugyanúgy hozzákapcsolódhatnak olyan turisztikai termékek is, mint az ökoturizmus, a sport-, a kaland-, az egészséges életmód turizmus, a kulturális turizmus vagy a vadászat, a horgászat és a lovaglás. Ezek közül Nógrád megye vidéki térségei és települései a kikutatott turisztikai vonatkozású értékleltár (ld. 2. melléklet) alapján mind az öko-, lovas-, horgász- vagy vadászati, mind a kulturális turizmusban is értékes vonzerőket és szolgáltatásokat képesek felmutatni. Így az imént említett turisztikai termékek, a gasztroturizmussal együtt jó kiegészítői, kapcsolódó vagy kísérő programjai lehetnek a falusi vagy vidéki (tehát a nem városi) turizmusnak.

Fehér és Kóródi (2008) nem értenek egyet a falusi és rurál turizmus felcserélhetőségével. Véleményük szerint a falusi turizmus eredeti tartalmánál fogva a falun, illetve tanyán élő családoknál való üdülést jelenti. A tágabb értelmezést a vidéki turizmus tartalmához kötik, melynek a falusi turizmus csupán egyik lehetséges termékelemeként jelenik meg. A vidéki turizmus a szerzők értelmezésében nem egy turizmusfajta, hanem turizmusfajták egyfajta potenciális ötvöze, mely a vidéki élmény teljességét kínálja egy komplex kínálathalmazként. A szerzők szerint a vidéki turizmus sokféle terméktípus összekapcsolódásaként jön létre, ide tartoznak a falusi turizmus, az agroturizmus, a farmturizmus, az ökoturizmus, a természetjáró turizmus, a lovas-, vadász-, horgász és kerékpáros turizmus, de ugyanígy a kulturális, az örökség- és a vallási turizmus vagy a gasztro- és borturizmus, az üdülőturizmus, az egészség- és a kalandturizmus is.

Napjainkban az alábbi trendek érvényesülnek a falusi turizmusban (Szabó 2011, in: Michalkó szerk. 2011):

- intenzív érdeklődés a csaknem érintetlen, tiszta és szép természeti tájak iránt, növekedő kereslet a védett természeti értékeket bemutató, egyedi élményeket nyújtó nem tömegturisztikai termékek irányába, a természetjárás, a tájat bemutató ökoturizmus növekvő szerepe
- a csend és a nyugalom, a tökéletes kikapcsolódás iránti vágyakozás (a csendes vízpartok, a forgalmas helyektől távoli, de vendégfogadásra felkészült települések felértékelődése)
- individualizálódás, a csoportos, szervezett utazások népszerűségének csökkenése, az egyéni vagy kis csoportokban, baráti, családi körben üdülők túlsúlya; az egyéni arculatú vendégfogadó helyek növekvő népszerűsége, a tematikus, egy-egy meghatározott kínálati egység iránti érdeklődés élénkítése, saját hobby, az individuális érdeklődés kielégítése mint meghatározó keresleti irány
- a minőségi jegyek iránti igény megerősödése a keresletben és a kínálatban egyaránt, szemben a középszintű szolgáltatásokkal
- fokozódó érdeklődés a komfortos, kényelmes, legalább az otthoni lakás színvonalát produkálni képes szálláshelyek és az ápoltt, kulturált üdülési környezet, a meghitt, családias atmoszféra iránt.

Nógrád megye vonatkozásában leszögezhető, hogy a falusi szállásadásban jelentősége ugyan országosan jóval nagyobb, mint az a kereskedelmi szállásadásnál tapasztalható, viszont a régió másik két –országosan is meghatározó– megyéje (Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén) mellett még így is kis súlyú. A régió másik két megyéjéről elég csak azt megjegyezni, hogy vendégéjszakák vonatkozásában 2014-ben Heves vezette a megyei rangsort, Borsod-Abaúj-Zemplén pedig Vas és Győr-Moson-Sopron után a negyedik helyen állt, s együttesen az országos vendégéjszakák közel negyedét birtokolták.

2014-ben 111 vendéglátó foglalkozott Nógrád megyében falusi szállásadással. Ez az országos 4%-át jelenti. A régióban ebben a vonatkozásban is viszonylag gyenge a megye pozíciója, hiszen a régióban működő vendéglátóknak csupán a 12%-a működik itt. A megye birtokolja az országos falusi szálláshelyekre érkező belföldi vendégek 5,7%-át, a külföldiek esetében 2,4%-át. Ugyanez a vendégéjszakák tekintetében 5,4 és 1,9%. (18. táblázat)

A külföldi vendégek aránya 2014-ben a megye falusi szálláshelyein 3,9%, mely jelentősen elmarad az országos átlagtól (8,7%), de valamennyi további vizsgált területi szinttől is. A külföldi vendégéjszakák aránya a megyében 4%, ugyanez országosan 10,6%.

A belföldi és a külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje nagyjából 16%-kal marad el az országostól.

18. táblázat: A falusi szállásadás legfontosabb statisztikai adatai, 2014

Terület	Vendéglátók	Férőhelyek	Belföldi	Külföldi	Belföldi	Külföldi	Belföldiek	Külföldiek
			vendég		vendégéjszaka		átlagos tartózkodási ideje	
Magyarország	2 805	21 119	121 149	11 556	333 918	39 793	2,8	3,4
Észak-Magyarország	926	7 385	40 057	3 688	100 904	10 598	2,5	2,9
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	400	3 324	12 485	1 658	30 157	4 557	2,4	2,7
Heves megye	415	3 090	20 698	1 747	52 715	5 295	2,5	3,0
Nógrád megye	111	971	6 874	283	18 032	746	2,6	2,6

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A 239/2009. (X. 20.) Kormányrendelet (továbbiakban rendelet) módosította a magánszálláshely kategória definícióját, ennek értelmében a korábbi magánszálláshelyek túlnyomó része egyéb szállásadás keretében adja ki szobáit, a falusi szállásadók száma a rendeletmódosítás következményeként jelentős mértékben, közel a felére csökkent (ld. 17. táblázat). A falusi szállásadásban tapasztalható kapacitás, valamint vendégforgalom-csökkenés tehát elsősorban adminisztratív okokra vezethető vissza. A rendelet a korábbi szabályozást kiegészítve települési mérethatárt is bevezetett, melynek következtében számos település területén 2009 végétől nem lehetett új falusi szállásadói engedélyt kiadni, a régi engedélyek jelentős részét pedig át kellett sorolni az egyéb szállásadás kategóriába.

A rendelet szerint a falusi szálláshely a Balaton Kiemelt Üdülőkörzethez nem tartozó települések, valamint a külön jogszabály alapján törzskönyvezett gyógyhelyek kivételével az 5 000 fő alatti településeken, illetve a 100 fő/km² népsűrűség alatti területeken található olyan egyéb szálláshely, amelyet úgy alakítottak ki, hogy abban a falusi életkörülmények, a helyi vidéki szokások és kultúra, adott esetben kapcsolódó szolgáltatásokkal együtt bemutatásra kerüljenek. A falusi szálláshelyek legfeljebb 8 szobával vagy 16 ágygal rendelkezhetnek.

A falusi szálláshelyekre vonatkozó új méretkorlát bevezetésének következtében közel felére csökkent azok kapacitása, a csökkenés mértéke ugyanakkor régiók szerint jelentősen eltér. Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon az átlagosnál kisebb –a bevezetett „korlátok” miatt– a falusi turizmusból adminisztratív okok miatt kieső települések száma, Észak-Magyarországon és az Alföldön viszont magasabb az eltérés.

A 2015. áprilisban a FATOSZ (fatosz.eu) által nyilvánosságra hozott minősített falusi szálláshelyek számaránya a következőképpen alakult az Észak-magyarországi régióban. (19. táblázat)

19. táblázat. Minősített falusi szálláshelyek száma és aránya Észak-Magyarország megyéiben (2015)

Kategória	Magyar-ország	Észak-Magyar-ország	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Heves megye	Nógrád megye
Falusi szálláshelyek száma	2660	907	405	396	106
Ebből minősített (db)	859	241	117	83	41
Ebből minősített (%)	32,3	26,6	29	21	38,7

Forrás: fatosz.eu, KSH tájékoztatási adatbázis

Magyarország Észak-magyarországi régiójában található 2015-ben az ország falusi szálláshelyeinek 34,1%-a, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az országos 15,2%-a, Heves megyében 15%-a, Nógrád megyében pedig csupán 4%-a. Ha azonban a minősítések arányát nézzük, Nógrád megyének országos viszonylatban semmi oka sincs a szégyenkezésre. Míg a minősített falusi szálláshelyek aránya 2015-ben országosan 32,3%, Észak-Magyarország régióban átlagosan 26,6%, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 29%, Heves megyében 21%, addig Nógrád megyében az országos átlagot is több, mint 6%-kal meghaladva 38,7%-ot ért el. Ráadásul a 106 falusi szálláshelyből egy 3 napraforgós kivételével minden szálláshely a legmagasabb, azaz a 4 napraforgós minősítéssel rendelkezett. Az 5 évre szóló minősítések díja 2012-től 1-8 férőhelyig 30 ezer, 9-16 férőhelyig 45 ezer Ft egyszeri összeg, amelyet a második évtől évi 5 ezer Ft-tal kell kiegészíteni (ebben benne van az éves továbbképzés költsége is). Az NGM által létrehozott „napraforgós” Nemzeti Tanúsító Védjegy garanciát jelent a termék/szolgáltatás kiváló minőségére, így garantálja a fogyasztót a rendszeresen ellenőrzött minőségről, a szolgáltatókat folyamatos minőségfejlesztésre ösztönzi, akik ráadásul piacra jutásukhoz kiemelt marketingeszközök segítségével támogatást is kapnak. (Fekete 2010, in: Bernschütz –Deés –Kenéz szerk. 2010)

A FATOSZ évek óta dolgozott a falusi turizmus termékeinek továbbfejlesztésén, aminek alapján elkészült a specializált termékek kínálata, ami a hazai vidéki turizmus áttekinthetetlen kínálatának differenciálódását teszi lehetővé a szolgáltatók és a vendégek számára egyaránt. A vendéglátóhelyek szakosodás révén három csomópont köré szervezhetik fejlesztéseiket:

1. A vidék természeti öröksége:

- Aktív üdülés a falusi portán (pl. kerékpározás, horgászat)
- Üdülés lovas tanyán (lovaglás, lovaskocsikázás)
- Bioporta/Ökoporta

2. A helyi hagyományok, szellemi és tárgyi kultúra értékei:

- Hagyományok portája (népi tárgyi-szellemi-kulturális örökség)
- Üdülés bébi- és gyermekbarát vendégházban
- Üdülés kerekesszékes és mozgássérülteket fogadó vendégházakban

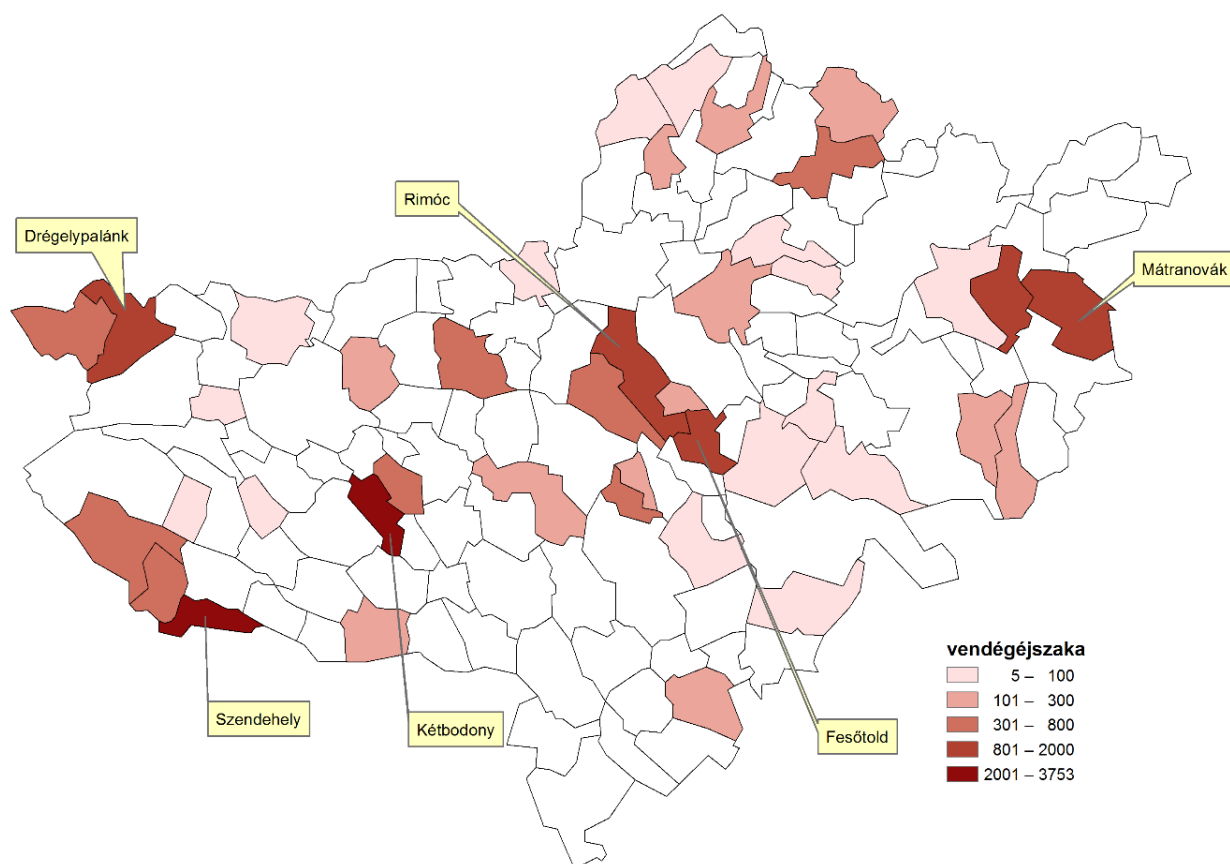
3. Az agráriummal kapcsolatos helyi termékek és hagyományok:

- Egészségporta
- Falusi életmód ifjúsági porta (agráriskola, fiatal csoportok vendégháza)

- Üdülés boros/pálinkás gazdánál (Szabó 2012, in: Hanusz szerk. 2012)

A falusi és agroturizmus stratégiája (2011-2020) a falusi turizmusban érdekeltek közös összefogásában látja csak a többnapos tartózkodás megvalósíthatóságát: „Csak a közösen feltárt és kialakított programokat, turisztikai termékeket tudjuk jól eladni, ha programcsomagokat kínálunk a vendégeknek a többi szolgáltatóval együttműködve, közös marketing akciókkal támogatva lehetünk csak sikeresek!” (Csizmadia 2011, p. 9)

Nógrád megye falusi turizmusa a megye 131 települése közül 42-n zajlott 2014-ben, vagyis ezek azok a települések, ahol vendégéjszakákat regisztráltak. A 42 település közül 6 rendelkezett 1000 vendégéjszakánál magasabb vendégforgalommal. Ezek a települések: Drégelypalánk, Rimóc, Felsőtold, Mátranovák, Szendehely, Kétdobony. A jelzett települések rendelkeznek a megye vendégforgalmának mintegy 60%-ával. (17 ábra)

17. ábra: NÓGRÁD MEGYE FALSI SZÁLLÁSADÁSÁNAK VENDÉGÉJSZAKÁI TELEPÜLÉSEK SZERINT, 2014

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis alapján saját szerkesztés

3.8.2. Nógrád megye szálláshelyeinek vendégforgalma és kapacitása kistérségi szinten 2007-2014 között

Mivel a turisztikai termékek kialakításának legalapvetőbb szintje Fehér és Kóródi (2008) alapján a kistérségi szint, ezért érdemes egy kis figyelmet szentelni a kistérségeknek is, és megvizsgálni, hogyan alakult a megye 6 kistérségének turisztikai vendégforgalma és szálláshelyi kapacitása a gazdasági válság előtti utolsó évtől (2007) elindulva, 2010-et is érintve egészen 2014-ig. A vendégforgalmi adatok a kereskedelmi, illetve magán-, 2009-től „egyéb” szálláshelyek vendégéjszaka számának összegéből adódó vendégéjszakaszámot jelentik.

Kistérségi szinten az adott évre vonatkozó turisztikai teljesítmény meghatározásának egyik javasolt módja Fehér és Kóródi (2008) szerint az 1000 fő lakosra jutó vendégéjszakák száma. Ehhez először meg kellett vizsgálnom kistérségenként évek szerinti bontásban a vendégéjszakákra, illetve a népességre vonatkozó adatokat. A kettő hányadosából képzett szám mutatja meg az 1000 főre jutó vendégéjszakák számát. (20. táblázat)

20. táblázat: Nógrád megye szálláshelyeinek vendégforgalma kistérségenként (1000 lakosra jutó vendégéjszaka), 2007, 2010, 2014

Kistérség neve	2007	2010	2014	2014/2007 (%)
Balassagyarmati	396,41	353,15	556,07	+40,3
Bátonyterenyei	635,97	472,15	294,02	-53,8
Pásztói	634,56	666,01	517,53	-18,4
Rétsági	1038,57	1669,28	2842,22	+273,7
Salgótarjáni	523,92	641,85	657,76	+25,5
Szécsényi	541,56	689,69	847,76	+56,5

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis, KSH (2008, 2011, 2015b) alapján saját szerkesztés

Három olyan kistérség (Rétsági, Salgótarjáni, Szécsényi) volt a 2007-2014 között vizsgált években, ahol a válság ellenére folyamatosan emelkedett az 1000 lakosra jutó turisztikai teljesítmény (kereskedelmi és magán –2009 után „egyéb”– szálláshelyek vendégéjszakáit egyaránt beleszámítva). A Balassagyarmati kistérségben a válság miatti átmeneti csökkenés (2010) után jelentős (40,3%) növekedésnek (2014) indult a vendégforgalom 2007-hez képest, a Bátonyterenyekben 2007-től 2014-ig erős csökkenés (-53,8%) figyelhető meg, a Pásztóiban pedig egy 2010-es fellendülést követően 2014-ben szintén a 2007-es évi eredmény alá (-18,4%) ment. Legnagyobb mértékben a Rétsági (273,7%) és a Szécsényi (56,5%) kistérség vendégforgalma nőtt a 2007-es bázisához képest az 1000 lakosra jutó vendégéjszakák számát tekintve. Nominálértéken számolva 2007-ben még a Rétsági mellett a Bátonyterenyei és a Pásztói kistérségek turisztikai teljesítménye volt a legmagasabb. A 2010-es és a 2014-es években a Rétsági kistérség mindvégig megőrizte vezető pozícióját, a második helyet viszont a Szécsényi kistérség vette át.

A kistérségek turisztikai kapacitásának módosulását a vendégéjszakaszámok változásának analógiájára szintén ki lehet számolni az 1000 lakosra jutó férőhelyszámok változásának felhasználásával. A kapacitásadatok ebben az esetben is tartalmazzák mind a kereskedelmi mind a magán-, 2009-től „egyéb” szállásadás adatait egyaránt.

21. táblázat: Nógrád megye szálláshelyeinek kapacitása kistérségenként (1000 lakosra jutó férőhely), 2007, 2010, 2014

Kistérség neve	2007	2010	2014	2014/2007 (%)
Balassagyarmati	13,31	15,55	22,07	+65,8
Bátonyterenyei	15,29	18,47	16,95	+10,8
Pásztói	23,83	25,83	27,52	+15,4
Rétsági	41,19	58,79	60,53	+46,9
Salgótarjáni	28,86	18,48	15,89	-44,9
Szécsényi	30,28	31,09	30,77	+1,6

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis, KSH (2008, 2011, 2015b) alapján saját szerkesztés

A 21. táblázatot szemlélve három olyan kistérség (Balassagyarmati, Pásztói, Rétsági) fedezhető fel, ahol a válság ellenére is folyamatosan nőtt a vizsgált időszakban az 1000 lakosra jutó férőhelyek száma a szálláshelyeken. A Bátonyterenyei kistérségben a kapacitásszám egy 2010-es nagyobb emelkedés (20,8%) után 2014-re 10,8%-kal nőtt 2007-hez képest. A Salgótarjáni

kistérségben az adott időszakban fokozatos csökkenés ment végbe az 1000 lakosra vonatkozó férőhelyszámot illetően, ami 2014-ben már 44,9%-kal volt kevesebb a 2007-es induló évhez képest. A Szécsényi kistérségben a 2010-es enyhe növekedést (2,7%) követően csökkent a férőhelyek száma, 2014-ben csupán 1,6%-kal magasabb volt mint a 2007-es bázisévben. 2007-hez viszonyítva két kistérség szálláshelyi kapacitása ugrott meg 2014-ig jelentősebben, ezek a Balassagyarmati (65,8%) és a Rétsági (46,9%) kistérségek. Amennyiben viszont az 1000 lakosra vetített kapacitásadatok szám szerinti nagyságát szemléljük, akkor megállapítható, hogy 2010-ben és 2014-ben a Rétsági, a Szécsényi és a Pásztói kistérségek teljesítménye bizonyult a legmagasabbnak.

3.9. A palóc gasztronómia jellegzetességei

3.9.1. A palóc fogalom megjelenése

A palóc szó jelentésével, mint ahogy a palócság eredetével és földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban is különböző álláspontok alakultak ki, főként néprajzi kutatások révén a történelem folyamán. Ez az alfejezet azt kívánja bemutatni, hogy a Nógrád megye lakosságát is érintő „palóc” elnevezés kezdeti pejoratív jelentését elfeledve miként vált elfogadott, sőt büszkén felvállalt népnévvé, amely manapság már egyesületek, cégek, rendezvények stb. névadójává vált.

A jelenkori Magyarország határain belül számon tartott legnagyobb néprajzi csoport a félmillió lélekszámú –többek között Nógrád megye lakosságát is magába foglaló– palócság (Peterscsák 2002, Limbacher 2002). Ezen nem elhanyagolható tény ismeretében lényeges információ nyerhető annak körüljárása révén, mit is takar a több évszázada jelen lévő népnév jelentése.

A nagykőrösi nótáriusnak a városi számadáskönyvbe való 1656-os bejegyzése használja először a „palóc” kifejezést egy bizonyos népcsoporthoz tartozó emberek megnevezésére: „Tíz pár gyöngyházas késeket vettem palóczoktól.” (Szilárdy – Szilágyi 1863, I. kötet, p. 220, idézi Paládi-Kovács 2002, p. 259) Egy 1663-ból fennmaradt kecskeméti iratban „Felföldi Palócz” állatkereskedőkről esik szó (Hornyik 1861, II. kötet, p. 490, hivatkozva Paládi-Kovács 2002, p. 259).

Jerney János (1855) keleti utazó és nyelvész szerint a palócz név az orosz-szláv „polovcz” („kun”) kifejezésből származik, amivel Hunfalvy Pál (1876) is egyet ért (Manga 1979). Jerney (1855) „A palóc nemzet és palóc krónika orosz és lengyel évkönyvek nyomán” c. művében szól arról, hogy míg a magyar és bizánci történetírók a „kun” jelentésű „Comanus”, „Cumanus” (latin) néven nevezték a palócokat, sőt szerinte maguk a palócok is így hívták saját népcsoportjukat, addig az orosz és lengyel történészek a polovcz kifejezést használták rájuk. Miután a tatárok kiűzték őket Oroszországból, a nevük is eltűnt a krónikáskönyvekből. Hunfalvy (1876) azt is leírja, hogy a Volga felől érkező polovcz kunok az orosz évkönyvek tanúsága szerint 1061-ben hatoltak be első alkalommal Oroszországba, a magyarok pedig 1086-ban ismerkedtek meg először velük, amikor Salamon Szent Lászlóval vívott küzdelme során támaszkodott rájuk. (Malonyay 1922) Malonyay (1922) megadja pontos élőhelyüket is (Don, Dnyeper, Volga folyók vidéke), ahonnan 1232 körül, közel két évszázados tartózkodás után menekült el a tatárok elől az orosz hősköltemények által „vakmerő, harcias vitézek”-nek nevezett népcsoport.

Bakó (1989) monográfiájában azt a megállapítást teszi, hogy a palóc fogalom a történelem két, egymástól távolálló időszakában bukkant fel, és ezalatt erős jelentésváltozáson esett át. Előbb a XI. század derekán a kijevi orosz krónika beszél a „polovec”-ekről, mint az orosz hercegekkel hadakozó erős, nagy és a harcokban diadalmas népről. Ezután a kifejezés eltűnik, majd a XIX-XX. században néprajzi szakszóként, „palóc” névalakban jelenik meg újra, mely a Felföld egyik sajátos tájszólással beszélő magyar népcsoportját jelenti. Bakó (1989) szerint Magyarországra az

oros hercegek általi szétverésük után a palócoknak csupán egy kisebb töredéke juthatott el. Ez a töredék azonban nem használta a palóc kifejezést saját megnevezésére, így letelepedésüknek semmiféle nyoma nem maradt. A polovec név a Felföldön való letelepedés után feledésbe merült, de csoportnév jellege mégsem tűnt el teljesen, hiszen a XVII. századi alföldi írott források is ilyen értelemben használják. Bár a világi és egyházi adminisztráció nem használta a kifejezést, a köznyelvben továbbra is palóc névvel illették a Felföldön élő népek egyik csoportját. A nagy területen élő népcsoportra nyelvjárásának egyedi vonásai alapján ragadhatott rá a polovec-palóc név, amit a lakosság pejoratív hangzása miatt nem tudott elfogadni. Érdekesség, hogy a palóc nyelvjáráshoz tartozó barkóság népről épp az ellenkezője mondható el: az itt lakó emberek némi büszkeséggel vállalták fel, és viselték megkülönböztető nevüket. Bakó (1989) leírja, hogy Szeder Fábán (1819) volt az első, aki dolgozatában nyíltan felvállalta palóc származását, de a szerző sokkal nagyobb hatásúnak tartja Mikszáth irodalmi és közéleti tevékenységét: a kortársai által „nagy palóc”-nak nevezett író ezt a címet sosem utasította vissza. Nem szabad azonban elhanyagolni azt a körülményt sem, hogy Mikszáth tevékenysége már az ún. „nemzeti romantika” korában zajlott, melynek magyarságképét a megbecsülésre, sőt büszkeségre ösztönző pozitív értelmezés hatotta át. A XX. század második felében a népi kultúra integrálódása során kezdtek eltűnni azok a nyelvi, viseleti, magatartás- és szokásbeli sajátosságok, amik egykor megkülönböztették egymástól a különféle etnikai csoportokat. A népnév elfogadottságával kapcsolatban biztató jel volt Manga János (1979) kutatása, miszerint a palóc jelzőt a megkérdezettek többsége ugyan a városiak által rájuk ragasztott gúnynévként értékelte, de az ifjabbak körében olvasmányaik és az iskola hatásának köszönhetően többen is felvállalták e népcsoporthoz való tartozásukat. A szó jelentésében a többség nem vélt lekicsinylő tartalmat felfedezni, sokkal inkább a sajátos tájszólást társította hozzá. A népi kultúra külső megítélésének változása következtében már nemcsak írók, tudósok, művészek, hanem a táj népessége is azonosulni tudott a palóc csoportnévvel. A palóc néprajzi csoport jelentésének átalakulását jelzik a XX. század folyamán megnyitott múzeumok és kiállítóhelyek, melyek megőrizve-bemutatva tárják a látogatók elé a palóc népesség kultúráját és művészetét. A század második felétől sorra nyíltak a palóc jelzőt nyíltan felvállaló kulturális és művelődési intézmények, melyek mintegy hivatalos népnévvé emelték a korábban lekicsinylő értelmű gúnynevet. Nógrád megyében 1954-től Palócföld névvel kulturális folyóiratot indítottak, az 1960-70-es években Nógrád és Heves megye felváltva és együttműködve „Palóc napok” néven folklórfesztiválokat szervezett, melyeken más megyék lakossága (pl. matyók) is részt vettek. A népnévvel való további azonosulás fokmérőjének nevezi Bakó (1989) az 1968-ban megkezdett kutatómunkát és az annak eredményeül 1989-ben „Palócok” címmel megjelentetett monográfiát is.

Közel tizenöt évvel az első nagy palóckutatás lezárása után a Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyvében Limbacher Gábor (2002), a Palóc Múzeum és Voight Vilmos (2002), az ELTE BTK Folklór Tanszékének munkatársai már újabb palóckutatás elkezdését szorgalmazták, melynek kíváncsú módszertani alapjait is lefektették tanulmányaikban. Limbacher (2002) hangsúlyozza a korábbi segédtudományokon (fizikai antropológia, történettudomány, nyelvtudomány, régészet) kívül újabbak (kulturális és szociálanropológia, művelődéstörténet, történeti ökológia, illetve demográfia, szociológia) bekapcsolásának szükségességét. Ezen kívül felhívja a figyelmet a határon túli magyarság (Szlovákia) immáron akadályok nélküli kutathatóságának, illetve a jelenkori társadalom és kultúra kutatásának („jelenkutatás”) néprajzi szempontjaira is. Ezen kívül javaslatokat tesz az első szervezett palóckutatás monográfiájából kimaradt fejezetek (népi vallásosság, népmese, legenda, szólás, ballada, népköltészet, kerámia, szőlészet-borászat, kézművesség, politikai határváltások miatti kitelepítések és kulturális hatásaik, terület nemzetiségei, palóc önazonosság, mint új súlyponti terület stb.) pótlására, illetve a meglévők (temetkezés-halál, népdal, néptánc, XX. századi belső migráció stb.) bővítésére is. A tanulmány számos példával támasztja alá, hogyan vált a rendszerváltás utáni időszakban a palóc népnév egyre szélesebb körben (pl. kulturális, gazdasági és sportélet) elterjedt valódi

márkanévvé. 1996-ban rendezték meg Salgótarjánban először a „Palócország szakkiallítás és vásárt”, népszerűbb nevén a „palóc expót”. 1995-ben a szécsényi Coop felvette a „Palóc Coop Kereskedelmi és Szolgáltató Rt.” nevet, melynek 28 üzlete közül a legjelentősebb a szécsényi „Palóc Áruház”, emeletén a „Palóc Market”-tel. Önálló márkává vált termék lett a Palóc gomolya vagy a Palóc Sör (balassagyarmati Palóc Házi Sörfőzde). A pozitív palóc szemléletet tükrözik az üzleti életben alkalmazott elnevezések is, pl. Palócrutin Autósiskola, Palóc Bau Kft., Palóc Borász Kft., Palóc Kertbarátkör, Palóc Volán Kft., Palóc Népművészeti és Háziipari Szövetkezet stb. (a szerző megjegyzi, hogy a felsorolásában többnyire Nógrád megyei vállalkozások szerepelnek, Pest és Jász-Nagykun-Szolnok megye területén egyet-egyet, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében egyet sem talált). A turisztikai marketingben meggyökerezett fogalmak immár a „Palóc Olimposz” (Karancs legmagasabb csúcsa), a Palóc Grand Canyon” (Páris-patak völgye) vagy a „Palóc Pompei” (Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület). Ezen kívül említést érdemelnek még a kulturális és turisztikai jellegű termékek, illetve rendezvények sorának elnevezései is, pl. Palóc csárdás, Palóc lakodalmas, Palóc passió, balassagyarmati Szent Anna Napi Palóc Búcsú (ennek keretében választják ki „Palócország Szépei”-t), Palóc Napok (Fülek), Palóc mesemondó verseny, Nemzetközi Palóc Triatlon, Hétpróbás Palóc Körverseny stb. (Limbacher G. 2002) Az ezredforduló után újabb rendezvények is felvették a palóc nevet, pl. Palóc Ízek Fesztiválja (Erdőkürt), a Nemzeti Vágta területi előfutamának tekinthető Palóc Vágta (többnyire Kozárdon) vagy a Palóc Világtalálkozó (az I., a III. és a IV. Bányaterenyén, a II. Gyöngyösön volt megtartva).

Egy tájegység gasztronómiájának, ízvilágának, jellegzetes ételeinek kialakulását sok tényező befolyásolja. A természeti adottságok, a domborzati viszonyok, az éghajlat, a csapadék mennyisége behatárolja az itt élő emberek életmódját, illetve a termelhető növények körét. Az állat- és növényvilág mellett a termelés technikai foka, a gazdálkodás módja is hatással van a táplálkozásra. Alapvető fontosságúak az ételkészítés technikai ismeretei. (Cs. Schwalm 2002)

A lakosság megélhetését elsősorban a természeti adottságok határozzák meg. A nagy kiterjedésű erdők fejlett erdőhasználati kultúrát eredményeztek, mint az erdei legeltetés vagy gyűjtögetés. Az erdő sok embernek nyújtott megélhetést: télen favágást, fuvarozást vállaltak, több család mészégetéssel foglalkozott és csert hántott. (Cs. Schwalm 1989) Ősszel az erdőben makkoltatták a juhokat, s a sertéseket is makkon hizlalták (Szabadfalvi 1963). A termőterületek korlátozott jelenléte miatt, a földművelés nem biztosította a megélhetést, ami egy takarékos, mindent felhasználó gazdálkodás kialakulásához vezetett. A kevés szántóterületen, a sovány földeken nem tudták megtermelni a szükséges gabonamennyiséget, így sokan részes aratónak, képesnek álltak, azaz a learatott gabonából egy részt kaptak fizetségül. Mivel a megtermelhető gabona jó esetben a kenyérszükséglet felét adta, szinte minden családból ment valaki summásnak a nagybirtokokra. Az otthon maradt asszonyok is szervesen bekapcsolódtak a családfenntartásba: vadon termett gombát, szedret gyűjtöttek, és vitték eladni a környező piacokra. A gyümölcsöket tartósították, aszalták vagy lekvárnak megfőzték, és azokat is a környékbeli piacokon értékesítették.

A palóc falvak életében már a múlt század végén meghatározó szerepet játszott az iparosodás, a bányák, a feldolgozó üzemek létesítése. A saját földjükön és egyben az iparban is dolgozó falusiak kétlaki életmódot alakítottak ki. Mivel faluközösségben éltek, igyekeztek a paraszti életforma hagyományait követni. (Nemcsik 1976) A család iparban nem dolgozó tagjai, a nagyobb gyerekek, szülők, asszonyok művelték a földeket, de a nagyobb munkákra, mint aratás, szüret, az iparban dolgozó férfi is részt vett, ezeken a napokon szabadságon volt. Táplálkozásukban is követték a falvakban kialakult étrendet, annyi változtatással, hogy nem ebédre, hanem vacsorára fogyasztották el a meleg, főtt ételt. A helyben lakó gyári munkásoknak a feleségük vagy a lányuk vitte be a meleg ebédet a gyárba, ami mellé *görhe*, *vakaró* és *cigánybodak* mellett gyakran készítettek *molnárkalácsot* is. (Nemcsik 1976) A palócok vallásukat tekintve katolikusok, különösen tisztelik Boldogasszonyukat, hívő nép, akik ősi magyar hitükből sok mindent megtartottak, pl. a táltos hagyományokat. A palóc emberek nagy

része ma is a régi hagyományokat tiszteletben tartva él, figyelembe veszi a jeles napokat, megtartja az ünnepeket.

A palócnak nevezett népesség az észak-magyarországi táplálkozási nagytájon él, amely az Ipolytól a Bodroghözíig húzódik (Kisbán 1968). A táplálkozási táj a tájra jellemző konyha geográfiai elterjedése, egy több alkotóelemből álló táplálkozási szerkezet (Paládi-Kovács 1997). Az észak-magyarországi táplálkozási nagytájon számos népcsoport él, különböző táplálkozási tájak léteznek. Ezek elsősorban nem az etnikai tagozódás mentén alakultak ki, hanem a régió közös kultúrájában gyökereznek. Ezért figyelhetők meg a gasztronómia területén is olyan jellemző, szignifikáns elemek, amely a kultúra más területén (nyelvjárás, népviselet) is jelen vannak.

3.9.2. *Hagyományos táplálkozás és ételei*

Ebben az alfejezetben azokat a gasztronómiai jellegzetességeket (ételféleségek, étkezési szokások) kívánom bemutatni, amelyeket érdemes figyelembe venni Nógrád megye gasztroturisztikai fejlesztése során.

A népi táplálkozás fő pillérét Nógrádban is a növényi nyersanyagok adják. Az egyes népi rétegek táplálkozása között jelentős különbségek voltak. A szegényebb réteg konyhája szinte kizárólag a helyben megtermelt és a piacon nem értékesített alapanyagokra építkezett. A szegények elsősorban növényi ételeket ettek, így pl. kásaféléket, kukoricát, kölest, hajdinát, burgonyából készült ételeket, gyúrt és kifőtt tésztákat (Tusor – Sahin-Tóth 2001). A húsfogyasztás –itt is elsősorban a sertés, birka vagy baromfihús– ünnep- és vasárnapra korlátozódott. Marha- vagy borjúhúst nagyobb lélekszámú összejövetelekkor (lakodalom, keresztelő, halotti tor) készítettek el. Vallási eredetű szokások (böjt) is meghatározták, hogy mikor mi került az asztalra. Egyes népi hiedelmek is komolyan befolyásolták az ételfogyasztást (pl. újévkor tilos volt baromfit fogyasztani), illetve családi- társadalmi események köré is csoportosultak jellegzetes ételek vagy elkészítési módok (pl. születés után az ún. komatál). Egyes népi ételek eltűntek a táplálkozásból; mások alapanyagukban vagy elkészítési technikájukban újultak meg. A nyersanyagok, a belőle előállított étel, a készítés technikája mellett az ízesítők is hordozhatnak táji jellegzetességeket. (Cs. Schwalm 2002)

Levesek

A palócok táplálkozásában kiemelkedő szerepet játszott a leves. Jó lakodalom ismérve volt, ha „lé féle volt hét féle” (Istvánffy 1898, p. 309). Nem volt ritka, hogy egy-egy alapanyagból kettő-háromféle levest is el tudtak készíteni. Jellemző volt, hogy a leveseket a búza és rozsliszt keverékéből sült kenyér felhasználásával sűrítették, de a leggyakrabban használt sűrítési mód a habarás volt. A habaráshoz tejet vagy savót használtak, ritkábban tejfölt, mert az értékes volt, és a paraszti gazdaságok azt inkább eladták a piacon. A legismertebb levesek közé tartozott a *maga levi* vagy *levescsík*. Ez a gyúrt tészta főzőlevének paprikával, hagymával, zsírral történő ízesítése. Kicsit hasonlít a *rántott leveshez*, mely közkedvelt reggeli étel volt.

Fele tej – fele víz adta a *fehérlé* vagy *tejbeleves* alapját, melybe reszelt tésztát főztek. *Csórélevesnek* vagy *savólevesnek* hívták a tehéntúró savójából tojással és kenyérrel sűrített levest. A mindent hasznosító paraszti gazdálkodás jeles példája a vajköpülés után maradt lé, az ún. *író* önálló levesként való felhasználása. De a *savanyúkáposzta leve* behabarva egy gyorsan elkészíthető levessé vált, melybe levesbetétként leggyakrabban kukoricakását vagy gyúrt tésztát tettek. A káposztából többféle levest főztek. Vagy önállóan, vagy valamilyen más zöldséggel összefőzve gyakori és kedvelt étel. A káposztás gombaleves a karácsonyböjti vacsora fő fogása volt. (Cs. Schwalm 2002) A krumpliból és babból készült levesek számtalan változatban

készültek, tejjel habart változatát savanyú jelzővel illették, és máig fennmaradt a savanyúkrumpli vagy savanyúbab elnevezés. Füstölt hússal készített nehéz változatát elsősorban nagy erőt igénylő mezőgazdasági munkák idején kínálták. A savanyúbabot tarka babból készítik, és babérlevéllel ízesítik, ellenben az édesbab leves fehér babból készül zöldségekkel és sűrű rántással. A bablevest erdei gombával, sőt egyes helyeken birsalmával gazdagították.

Jellegzetes palóc leves –melyet napjainkban is készítenek– a salátából készült *főtt leves*.

Ha a palóc táj leveseit vesszük számba, feltétlenül meg kell említenünk a *Palóc levest*, mely napjainkban elengedhetetlen része az éttermek leveskínálatának. Annyira közkedvelt és elterjedt gazdag leves, hogy nem csak e vidék éttermeiben, hanem bátran mondhatjuk, az egész ország éttermi repertoárján szerepel. A palóc savanykás ízvilágot remekül tükröző leves valójában nem a palóc népi gasztronómia terméke, hanem Gundel János kreációja. Gundel a „nagy palóc”, Mikszáth Kálmán tiszteletére alkotta a zöldbabos, tejföllel habart, kaporral ízesített ürülevest.

A palócok jellegzetes böjti étele volt a *kiszi* vagy más néven *cibere*, amely búzakorpából erjesztéssel készült tejjel habart leves. A palóc népi táplálkozás jellegzetes savanyú ízvilágát képezik az erjesztett gabonalével készült ételek, legfőképp levesek. (Paládi-Kovács 2007) Gyakorta fogyasztották reggelire is, annak a gyomorra gyakorolt jótékony hatása miatt. A búzakorpát langyos vízben kenyérkovással egy napig áztatták. Így egy ún. poshadt, savanykás, erjedt ízű leves keletkezett. Leszűrték, majd tejjel behabarták, tojással sűrítették, vagy gyúrt tésztaát főztek bele. Legszegényebb étel, megérezni a szagát is az emberen. (Reguly 1975.) Nagyon elterjedt, gyakran fogyasztott leves volt. Ecet helyettesítésére, illetve különböző ételek savanyítására is használták.

Pépes ételek, kásák

Észak-Magyarországon a legismertebb és leginkább elterjedt kásaféléket árpalisztból, illetve kukoricalisztből készítették. A kásaételek kásaalapanyagokból főzött halmazállapotuk alapján, vagy hígabb kásalevesek, vagy sűrű pépek. Kásaalapanyagok a szokásos, helyben megtermelt növények, a köles, a kukorica, a hajdina, az árpa, ritkábban a búza. Készítésmódjuk alapján három nagyobb csoportba sorolhatók. A legelterjedtebb a vízben főtt kása. A második csoportba a vízben főtt, de liszt hozzáadásával sűrített kásafélék tartoznak, melyet kisebb darabokra szaggattak, változatos ízesítőkkel tálaltak. A harmadik csoportba a tejben főtt kása tartozik, amelyet ünnepnapokon, édesen ízesítve (mézzel, fahéjjal) fogyasztanak. Az édes tejben főzött *kukoricakását* jellegzetes palóc ételnek tartják, a XIX. század végén még a lakodalmak étrendjében is szerepelt fahéjjal ízesítve. (Cs. Schwalm 2002) Szintén lakodalmi fogás volt a juhhúsos kukoricakása. De édes kását vittek a gyermekágyas asszonyoknak is.

Disznóölések jellegzetes kóstolóba vitt étele volt az *abált kása* vagy *abárlé leves*, mely az abárlébe sűrűre főzött árpakása, amit még rántással is gazdagítottak. Árpakását tettek a káposztás húsba is, de hurkatöltelékként is használták. A kásaételek elkészítése nem kívánt kimagasló konyhatechnikai ismereteket. Forró vízben állandó kevergetés mellett főzték a kívánt sűrűségűre. A szaggatott kását zsíros kanállal szedték egy tálra. Ízesítőként használtak fahéjat, mézet vagy hagymát, zsírt, illetve tepertőt. A kásaételek fogyasztásának gyakorisága folyamatosan csökkent, önálló (egytál)ételként való fogyasztását felváltotta a köretként húsok mellé kínált változata. Alapanyagaik (köles, árpa, hajdina) termelésből való kiszorulásával az emberi táplálékként elismert nyersanyagok sorából is feledésbe merültek. Helyüket országszerte átvette a rizs.

Legelső formájában a burgonyát is sűrű pépes ételként készítették el. A főtt, összetört krumplihoz búzalisztet kevertek, így szaggatták ki. Ezt az ételt rendkívül sok névvel illették: *bukta, ganca, zsámiska, haluska, kanállal szaggatott*. A *krumpliganca* ma is kedvelt, jellegzetes palóc étel. Piritott hagymával, íróval, tejföllel, túróval, tepertővel ízesítették. Palóc jellegzetesség

volt a mákkal és lekvárral történő ízesítés. Mátraalján a tojással és liszttel behabart édes tejjel – *csuszamék*, *öntöző* vagy *csinált tej*– locsolják meg a gancát. A szaggatott gancát zsíros tepsiben gyakorta átsütötték sütőben is.

A sült pépek leggyakoribb változata a *málé*. Kukoricalisztet leforráztak, alaposan kikeverték, majd dunna alatt egy éjjel állni hagyták. Tepsibe öntötték, megsütötték, majd kocka alakúra vágva fogyasztották. *Görhe* vagy *görhő* néven ismerték a kukoricamálénak a zsírral, cukorral, rozsliszttel készült keményebb változatát.

Burgonya

A liszttel összekevert nyers krumpliból főzött galuska –sztrapacska– szlovák hatásra terjedt el és vált kedvelt étellé. Tájanként eltérő, változatos néven ismerik: *nyögvenyelő*, *gancsos*, *krumplihaluska*, *nyikkancs*, *uccurajta*, *verett haluska*, *vízen kullogó*, *nyikorgó*. Ízesítették savanyú káposztával, hagymás zsírral, túróval, tejföllel, de a legismertebb és a legelterjedtebb a juhtúrós változata.

Másik jellegzetes nyers reszelt krumpliból készített étel, melyhez kevés lisztet és borsot gyúrnak, vékony lepény formában forró zsírban kisütik, a *tócsni*. Vélhetően ez az étel is szlovák hatásra terjedt el, és mára ismertsége az egyre kedveltebb népi vásárok hatására növekszik.

A főtt krumpli liszttel összegyúrt változata a *krumplilaska* vagy más néven *krumplilángos*. A vékonyra nyújtott tésztát, tányér nagyságú korongokra formázták, majd a tűzhely tetején megsütötték. A lekvárral ízesített változatát palóc jellegzetességnek tartják. Az arányok változtatásával, vagyis amikor a búzaliszthez ízesítőül vagy sűrítőanyagul tesznek főtt krumplit, és sóval kemény tésztát gyúrnak, amelyet többféleképpen vághattak, hajtogattak, ízesítettek. Ilyen a nudli, melyet tájegységenként változatos néven említenek: *angyalbögyörő*, *kompérbegyerő*, *istenmonyókája*, *núdlyi*. Érdekes módon a burgonya az ünnepi étek sorában is szerepet kapott, mint sült tészták édes tölteléke. A *krumplis rétes*, a *krumplis-túrós lepény* a karácsonyi menüsorba éppúgy helyet kapott, mint a lakodalmi ételek között. Másik érdekesség, hogy a köretként ma már nélkülözhetetlen krumpli igen későn vált ismertté, illetve néhány elkészítési mód is igencsak későn került be a népi konyhába. „Zsírban sült krumplit néhány idős asszony még az 1980-as években sem készített.” (Cs. Schwalm 2002, p. 424) Egy új nyersanyag megjelenése nem jelenti automatikusan az új készítési technológiák elterjedését is.

Gyúrt tészták

Hetente két-három alkalommal készítették gyúrt főtt tésztát. Leggyakrabban *csíknak* vágta fel - némely tájegységeken a mai napig *csíkként* ismerik a metélt tésztát. Édes és sós változata ismert, a legkülönbözőbb ízesítőkkel kínálták. Káposztás, krumplis, ízes, mákos, diós, túrós változata a legelterjedtebb, de hajában sült krumplival is kínálják. Általános a hagymás-paprikás zsírral való leöntés is. Ismert az *öntözős csík* is, ugyanazt a tojásos-lisztes habart tejet tették rá, mint a gancára. Másik kedvelt tésztaforma a *nagykocka*, melyet az egész palóc tájon *haluskaként* említenek. Zsíron pirított, borsozott káposztával vagy hordós savanyú káposztával szokták fogyasztani. (Cs. Schwalm 1989) Főtt tésztából általában két étkezésre való adagot készítettek egyszerre, ebédre és vacsorára. Míg a tészta általában hétköznapi étel, ellenben a *mákoscsík* az ünnepi asztalon és a böjti ételek között is szerepel. A gyúrt tészták másik nagy felhasználási területe a levesek sűrítése, az ún. levesbetét.

Főzelékfélék

A hétköznapi étkezés elterjedt második (fő)fogása, a zöldsőfőzelék szinte teljesen hiányzik a palóc étrendből. Főzelékként egyedül a salátát fogyasztották, azt is jellegzetes palóc savanyú ízvilággal, hagymán dinsztelve, tejjel habarva. Ez volt az ún. *öntött saláta*.

A legtöbb főzelék-alapanyagot, úgy mint a bab, borsó, lencse vagy a káposzta és a krumpli, sűrűre főzték. Elkészítési módjuk szerint inkább a pépes ételek közé sorolhatók, hisz a megfőtt zöldségekről a levét leöntötték, összetörték, majd lisztrel besűrítették. Ezt követően a főzőlevével kicsit felforralták, majd vöröshagymás zsírral meglocsolták. Dologidőben füstölt húst is főztek bele. A Mátraalja falvaiban *possadt étel* a neve, ha kevés ecetet is tesznek bele. (Istvánffy 1898) A múlt században gyűjtött írásokban –főleg Reguly Antal vagy Istvánffy Gyula írásaiban– a főzelékféléket *ázaléknak* nevezték. A főtt húsok mellé szószként a vadon termő sós kát készítettek, ez volt a *sóskapászta*. A növényi ételek közül kiemelkedő jelentőséggel bírt a káposzta. A káposztát minden változatában fogyasztották, nyersen, dinsztelve, főzve, tésztára téve. A legkedveltebb formája mégis a savanyított változata. *Savanyú káposztából* rengeteg ételt készítettek. Kedvelt böjti étel, de a disznótorokon is állandó fogás, *húsos* vagy *töltött* változata ünnepi étel.

Erdő-mező gyümölcsei

A mindent felhasználó, takarékos paraszti gazdaságok a természetadta, vadon termő növényeket alapanyagként használták. A kiterjedt erdőségek számos értékes alapanyag termőhelyei, úgy mint a gomba, a vadalma, vadvörte vagy a boglyós gyümölcsök.

A gomba számtalan fajtáját ismerték, fogyasztották nyersen vagy szárítva. Levesben, sütvé, ünnepnapkor, böjtben. Általában az a vélemény, hogy mindegyik gombát lehet sütni is, főzni is, de mégis néhány fajtát legjobban csak levesnek szeretnek elkészíteni, pl. a csirkegombát, a kékhátút, a csiperkét, a szegfűgombát. Szárítani, illetve aszalni és télire eltenni általában az őszi tinóra vagy cepe gombát szokták, amiből szintén levest főznek. (Cs. Schwalm 1989) A gombaleves elkészítésének többféle változatát ismerik: zöldségesen, akár a húsleves vagy hagymás paprikás zsíron megpirítva, majd felengedve, savanyú levesként, akár krumpli, akár káposzta mellé főzve. Sütvé is számtalan módon készítik, hagymás zsíron megpirítva, őrölt paprikával ízesítve, esetleg tojást ütve rá, vagy paprikásnak, tejföllel behabarva. Az utóbbi években új ételeket is készítenek gombából, pl. gombafásírozott, töltött káposztába hús helyett vagy egyszerűen rántva.

Jelentős volt a vadgyümölcsök gyűjtése. Zsákszármra, sőt a Barkóság falvaiban szekérszármra hordták haza a vadalmát, vadvörte. A boglyós gyümölcsekből, csipkéből, bodzából lekvárt főztek. De a vadon termő növényeket ételek ízesítésére, teák készítésére is felhasználták.

Sült tészták

A sült tészták közül, melyet elsősorban ünnepnapokon fogyasztottak, több kalácsfajtát tekintenek kifejezetten palóc ételnek. A *morván* vagy más néven *morványkalács* több ágból font töltelék nélküli kalács. Lakodalmakkor kidíszítették rozmarinággal, szalagokkal, kicsi figurákkal, mézeskaláccsal, gyertyával. Számos névváltozata ismert: *köszöntőkalács*, *nagykalács*, *örömkalács*, *menyasszonykalács*. Ünnepi asztalon ma is gyakori. A lakodalom záróaként szétosztották a vendégek között. (Cs. Schwalm 1981) Másik jellegzetes kalács a palóc néprajzi csoportra jellemző, tájszóként is nyilvántartott *fentő*, *ferentő*. Csiga formára összetekert tészta, melyet sütés után cukorsziruppal meglocsoltak –megöntöttek–, mákkal szórtak. Hasonló

technológiával készült a *guba* vagy *tekercs*, melyet kalács- vagy kenyértésztából kis rudacskába sodortak, majd megöntötték cukros sziruppal, megszórtak mákkal.

A rétes is ismert a palóc gasztronómiában. Ünnepnapokon, illetve a gyermekágyas asszonyoknak hordott ételek között is feltűnik. Számos olyan töltelékkel is készítették, amely mára teljesen feledésbe merült, pl. sárgarépa, sütőtök, cukorrépa dinsztelve vagy aszaltszilva. A *pampuska* vagy *herőce* a farsangi időszak jellegzetes forró zsírban sült édessége. Karácsonykor gyakori volt a híg tésztából forró sütővas között megsütött ostyaszerű sütemény, a *molnárkalács*.

Kenyérsütés – kenyérfogyasztás

A kenyér fő tápláléknak számított a palóc falvakban. Egy-egy család személyenként 2-3 mázsa kenyérgabonát öröltetett a malmokban. Hogy a kenyér alapanyaga milyen gabonából állt, azt elsősorban az határozta meg, hogy a család a saját földjén mit tudott megtermelni, illetve a summásság alatt milyen gabonára tudott szert tenni. A legkedveltebb kenyérgabona a búza volt, de a legritkább esetben sütötték tisztán búzából a kenyeret. A legelterjedtebb a kenyérgabona keverése volt. A búzaliszthez hozzákeverték a korpát is, de leggyakrabban rozsliszttel vegyítették a búzalisztet. Általánosan elterjedt keverés: 2/3 búzaliszthez 1/3 rozsliszt adása, vagy fele búza – fele rozs. Rossz termést hozó évek, háborús idők alatt általánossá vált az árpalisztból sült kenyér. Az árpakenyér gyorsan száradt, törött, morzsalékos, repedezett, „szálkás” volt. (Cs. Schwalm E. 1989) Kukoricalisztból is sütöttek kenyeret az inségesebb időkben, de az szintén száraz, repedezett volt, csak frissen fogyasztva volt jó. Kisebb családoknál hetente egy alkalommal, nagyobb családoknál hetente kétszer is volt kenyérsütés. Általában öt-hat kenyeret sütöttek alkalmanként. Egy-egy kisült kenyér súlya 4 kilogramm körüli volt, ami egy 8-10 tagú család egy napi kenyéradagjának felelt meg. A kenyérsütést megelőzte az előző napi kovászás. A kenyértészta erjesztőanyagát az alapanyag határozza meg. A búzakenyeres vidékek erjesztője általában a *pár*, a rozskenyéreseké az egyik sütéstől a másikig eltett *kovász*. (Kisbán 1970.)

A kenyér megszegése a házigazda előjoga volt. Melegen nem kezdték meg a kenyeret, katolikus családokban először keresztet vetettek a kenyér aljára. Az első darab, amit a kenyérből levágtak a *kezdője*, amit *pille* vagy *pisle* néven illettek. A teljesen körbevágott kenyér, amelyen az *alsó haja* és a *felső haja* is rajta van, a *karéj*. Ha csak a kenyér oldalából vágtak le egy darabot, az volt a *szelet* vagy *szegdelés*, a karéj felét pedig *szorítónak* hívták. Ha a kenyér túlkelt, kirepedt, a kiforrott részt a kenyér *domójának* nevezték. Ha a kenyér kezdett megszáradni, akkor zsiradékot fogyasztás előtt megpirították. Tavasszal közkedvelt volt a *hájás kenyér*. A disznóölések utáni háj felfüstölése tradicionális palóc szokás. A hájat megsózták, gömböc alakúra felcsavarták és felfüstölték. Ezzel a füstölt hájjal megkenték a megszáradt kenyeret, és a kemencében átsütötték. Ha sok volt a száraz kenyér, vagy siettek a leves elkészítésével, a levesekbe levesbetétként került a szegdelts vagy csíkokra vágott kenyér. A kenyér került a tányér aljába, és erre szedték rá a rántott-, tojásos, habart- vagy csórélevest. Főzelékek, káposzta és húseletek mellé is kenyeret fogyasztanak. Aludttejbe, íróba vagy tejeskávéba kézzel tördelt kenyeret tesznek. Népi hiedelem volt, hogy a tejbe törni, és nem késsel vágni kell a kenyeret, nehogy véres legyen a tehén teje.

Aratások és nagyobb mezőgazdasági munkák idején több kenyér fogyott. Ha a kenyér elfogyott, főtt tésztát vagy hajában sült krumplit kínáltak helyette. Kenyérpótlóként sütöttek *krumplilángost* vagy *krumplilaskát* (*nánickát*), ami főtt krumpli és búzaliszt keveréke, melyet vékony, tenyérynyi darabokra nyújtottak, és a tűzhely tetején sütöttek meg. A legrégebbi kenyeret helyettesítő étel, ami általánosan ismert, a *bodag* (Reguly 1975). Búza- vagy rozslisztből, sóval, vízzel, erjesztő anyag nélkül gyúrt tészta, melyet ujjnyi vastagságú 30-40 cm átmérőjű lepénnyé formáltak, és kemencében megsütötték. A kenyértésztából gyakran kiszakítottak egy darabot, sütőlapáton elnyújtották és megsütötték. Ez volt a *lángos* vagy *lángelő*. Zsírral, tejföllel, fokhagymával ízesítették.

Tej és tejtermékek

A tejnek nem csak a táplálkozásban volt kiemelkedő fontossága, hanem egyfajta jövedelemszerzést jelentett a tejből készült készítmények háznál vagy piacon történő árusítása. Tehenet nem tudott mindenki tartani, s a tejet nagyobb gazdáktól hordták pénzért. (Cs. Schwalm 1989) Nem volt ritka, hogy a család csak a tej értéktelenebb részéből táplálkozott –savó, író, fehérle– mert az értékeesebb portékát eladták a piacokon. A tejet frissen fejve, még langyosan, habosan is fogyasztották reggelire, vacsorára, de forralva is tejelevesnek, vízzel hígítva fehérle levesnek, reszelt tésztával sűrítve, kásának megfőzve. Számptalan változata ismeretes a tej felhasználásának, melyet az év minden napján fogyasztottak, még ünnepekkor is. Önálló lakodalmi éték a tejbekása, de a reggeli tejeskávé még a gyermekágyasnak hordott étkek közül is kiemelkedik.

A jellegzetes savanyú levesek, főzelékek habarása tejjel történik, még ha tejfölt használtak, gyakran azt is tejjel szaporították. A lefejt tejet először kicsit állni hagyták, hogy a tej habja lepadjon, majd tiszta vászonruhán, később szűrőn átszűrték, cserépköcsögökbe öntötték. Nyáron a hűvös kamrába, télen a kemencepadkára tették, és 2-3 nap alatt a tej megaludt. Az aludttej kenyérrel gyakori nyári vacsora, vagy mezei munkánál, ha nem tudtak főtt ételt enni, a szalonna után fogyasztották. (Cs. Schwalm 1989) A megaludt tej leszedett föle a tejfől. A tejfölből csak keveset használtak föl a saját háztartásban, értéke miatt inkább a piacra vitték cserépedényben, ún. tejföls csuporban. Tejfölből köpülési technológiával készítették a vaját. A kicsapódott vaját hideg vízbe tették formázták, hol csak tányéron kis tömbökbe, hol vajcifrázó fából faragott dobozkába. Negyed és fél kilós tömbökben árusították a piacon. A vaj köpüléséből visszamaradt író habarásként felhasználták, vagy ételt (csík, ganca) ízesítettek vele, vagy csak egyszerűen megitták. Az aludttejet szép, lassú tűzön felmelegítették –megfonnyasztják, megaggatják–, majd vászonzsákba téve lecsepegtették, így készítették a túrót. A lecsepegett leve a savó, mely a csóréleves alapanyaga. A túrót főtt tésztákra tették, vagy sült tésztákat ízesítettek vele. De a sózott, vöröshagymás túró igazi böjti eledel volt. Ha az ételek gyakoriságát nézzük, bab, krumpli, főtt tészták, káposzta lehetne a sorrend (Cs. Schwalm 1989). Ha a heti étrendet nézzük, leggyakoribbak a tésztás napok.

A kenyér a vidék fő tápláléka, kenyérgabona a búza és rozsliszt keveréke, de kukoricalisztból, árpalisztból, zablisztból is készül alkalmanként kenyér. A kenyér erjesztőanyaga a kovász vagy a pár, de krumplit is tesznek hozzá szaporítóanyagként. Jellegzetes kenyérpótló a bodag (bodak) vagy a laska. Kenyértésztából készítenek egyéb tésztákat is, mint a lángos, vakaró.

Közkedveltek a pépes ételek, a ganca vagy más néven a zsámiska, melynek mindkét konyhatechnológiai változata széles körben ismert, a szagztatott, valamint az egyben megfőzött és tálalt. Alapanyagát tekintve lehet árpa, kukorica, krumpli, illetve az utóbbi időben a rizs is. A gyúrt kifőtt tészták búzalisztból készülnek, legismertebb formája, a csík vagy a haluska (nagykocka).

Leves mindig kerül az asztalra. Elkészítési módja igazán változatos, egy-egy alapanyagból nem ritka, hogy három-négyféle levest is tudnak főzni. Jellegzetes a tejjel vagy tejfőllel habart, ún. savanyú leves, de a rántott levesek kínálata is igen változatos. A húsk közül a sertéshúsnak van a legnagyobb jelentősége, tradicionális az orjára bontásos feldolgozás. A húsk jelentős hányadát füstöléssel tartósítják, palócföldi sajátosság a háj felfüstölése. A táji adottságok, kiterjedt erdőségek következtében a gomba fontos szerepet tölt be. Frissen és szárítva is fogyasztják, jellegzetes böjti és karácsonyi étel készül belőle.

Kalácsok közül kiemelkedik a lakodalmakra készített morvánkálács vagy a karácsonyi molnárkálács. Kalácstésztából készül a túros vagy kompéros (krumplis) lepény. A summássággal több alföldi ételféleség honosodott meg palócföldön, ilyen a csigatészta, mint levesbetét. Szlovák

hatásra került az ételek sorába a nyers krumpli és liszt keverékével készült sztrapacska, vagy az újra reneszánszát élő tócsni vagy macok.

A palóc konyha bemutatása után álljon itt egy idézet arról, ami napjainkig is jellemzi a palóc népcsoport vendégfogadását. A Hont vármegyei származású Szeder Fábián (1819) bencés tanár volt az első, aki palócokról írt tanulmányában a nyelvjárás és az életmód (palóc ház beosztása, berendezése, népviselet, népi játékok) ismertetésén kívül a népcsoport jellemrajzáról is ejtett pár szót. A vidámsággal és emberbecsüléssel párosult palóc vendégszeretet az a jellemvonás, amit a dolgozat témájával kapcsolatosan nem lehet eléggé kihangsúlyozni, illetve amire napjainkban is érdemes építeni, és amelyről korának ékes tollú írója ekképpen vall: *„A’ hegyes sovány környékbelinek is elegendő jó kedvük, minden szegénységek mellett is, és kevéssel megelégedvén, a’ hol szerét tehetik, békesen, de vigan mulatnak a’ bor vagy pálinka mellett. Legyen ismerős vagy idegen, egyformán kedvelik, és társaságokba hívják, sőt kénytetik. A gazdagabbak kinyitott pinczéik előtt senki sem megy el, a’ kit egy italra be ne intenének; de a szegény is örömet nyújtja másnak csigés korsóját. Házoknál a’ látogatót mindig megkínálják valamivel, ha más nincs, kenyérrel, és ha valaki ebéd vagy harmadebéd közt lép be házukba, azt az asztalhoz ültetik...Ez a’ régi szokás. Ezt látja fia az apjától, lánya az anyjától, és így a jó megörökösödik”* (Szeder 1835, in: hasonmás kiadás 2005, p. 73-74)

4. GASZTROTURISZTIKAI RENDEZVÉNYEK NÓGRÁD MEGYÉBEN

4.1. A turizmus fejlesztését célzó országos és térségi stratégiák gasztroturisztikai kitekintéssel

Egy térséget turisztikai szempontból feldolgozó értekezés nem lenne teljes, ha nem mutatná be a turizmus térségi fejlesztésével kapcsolatos tervezési dokumentumokat. A következőkben a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiát (2005), az Észak-Magyarország Régió turizmusfejlesztési stratégiáját (2006), a Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptiót (2013), a Palóc Út Klaszter középtávú marketingstratégiája és 3 éves marketing és kommunikációs akciótervét (2011), illetve a Magyar Turizmus Zrt. Marketingtervét (2014) vázoló fel az értekezés szempontjait figyelembe véve.

A 2005-2013 közötti időszakra készített Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (továbbiakban: NTS) (Magyar Turisztikai Hivatal, 2005) volt a turizmus első, átfogó és széleskörű szakmai és társadalmi egyeztetéssel elkészített fejlesztési stratégiája, melynek fő célkitűzése az életminőség turizmus általi növelése volt. Az NTS kihangsúlyozza, hogy a belföldi turizmus fejlesztésének minden országban létfontosságúnak kell lennie, mert a nemzetközi turizmus szezonális dömpingjével szemben ez járul hozzá a tér- és időbeli koncentráció viszonylag kiegyenlített enyhítéséhez, számos munkahelyet biztosítva ezzel a nemzetgazdaságnak. Magyarország, bár számos értékes turisztikai vonzerővel bír, nemzetközi vonzerőt csupán Budapest, Balaton és néhány jelentősebb, nagy hagyományú gyógyfürdő jelent. Az országot az NTS mégis „mini Európa”-ként aposztrofálja, mivel benne szétszórtnak ugyan, de minden megvan, ami a kontinensre jellemző.

A stratégia fontosnak tartja a turistafogadás feltételeinek javításában a szálláshelyek mellett a vendéglátást is. Hangsúlyozza a gasztronómiai hagyományok újjáélesztését. Az autóutak és autópályák mellett olyan csárdák, vendéglők létesítését ajánlja versenyképes árú és minőségű vendéglátóipari szolgáltatásokkal, mely megállásra és a környéken kisebb körtúrák megtételére ösztönzi a látogatókat. Javasolja olyan magyar étteremlánc kialakítását is Budapesten, nagyvárosokban, forgalmasabb csomópontokban, amely gyors, kulturált étkezési alternatívát biztosít a gyorséttermekkel szemben. Újra divatosná tenné az étteremben étkezést. Cél a magyar gasztronómiai hagyományok felélesztése, modernizációja, illetve a biogazdálkodás és a tájjellegű konyha szorgalmazása a vendéglátásban.

Az NTS volt az a dokumentum, mely elsőként javasolta az Európában több helyen is sikeresen működő turisztikai desztinációs menedzsment (továbbiakban: TDM) rendszert a turizmus működtetésére. Az alulról építkező rendszer (önkormányzatok, helyi szolgáltatók és civil szervezetek összefogása) feladata a turisztikai termékfejlesztés három szinten (helyi, régiós, országos), és mindezt (értékesítés is) közös informatikai rendszeren keresztül. A szervezetek megalakulása mögött az a felismerés áll, hogy a közös piaci fellépés mögött sokkal nagyobb eséllyel érhető el üzleti siker a turisztikai piacon, mint egy-egy szolgáltatónak egyedül, vagyis csak az összefogás révén növelhető a turisztikai vállalkozások versenyképessége. A megalakulásnak csak ott van értelme, ahol elegendő mennyiségű turisztikai attrakció áll rendelkezésre.⁹ A másik fontos megállapítása a stratégiának, hogy a turizmus hosszú távú kiszámíthatóságát, illetve az egyértelműen meghatározott feladatokat és hatásköröket az önálló turizmus törvény tudná biztosítani.

⁹ Nógrád megyében időközben két helyi TDM alakult: a 9 település résztvevőinek összefogásával létrejött RTDM Rétság Nyugat-Nógrád Megyei TDM Nonprofit Kft. és a Salgótarján Helyi TDM Közhasznú Egyesület.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) forrásainak lehívásához alkották meg az Észak-Magyarország Régió turizmusfejlesztési stratégiáját (RMC Regionális Marketing Centrum Kft. 2006). A területi prioritások között a stratégia szól többek között a Hollókő-Szécsény-Ipolytarnóc területéről is, melynek karakteres arculata révén turisztikai márka építhető fel. Nógrád megyére több helyen is utal a dokumentum. A Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet szubalpin klímája révén kiválóan alkalmas az asztmatikus betegségek gyógyítására. Az aktív turizmuson belül a kerékpáros turizmusnál kiemeli, hogy különösen kedvezőek a megyében a feltételek a hegyi kerékpározásra, az extrém sportok területén a pásztói sárkányrepülési lehetőséget, valamint a Salgó Rallyet említi meg, a téli sportoknál pedig arról szól, hogy Mátraalmás község területén van az ország egyetlen nemzetközi versenyek lebonyolítására alkalmas sífutópályája. Az ökoturizmus vonatkozásában felhívja a figyelmet az Országos Kék túra régió áthaladó, a legszebb látnivalókat összesítő szakaszaira, illetve a természetbarát turizmus szempontjából különösen kiemelt területekként nevezi meg a Duna-Ipoly Nemzeti Parkot, a Karancs-Medves és a Cserhát térségét, a Mátrát és a Mátrai Tájvédelmi Körzetet, valamint hangsúlyozza az erdei iskolák szerepét is. Garantált programként szakképzett vezetővel ökotúrák szervezését javasolja e kiemelt területeken, nem elhallgatva azt sem, hogy évről-évre komoly teljesítménytúrák (pl. Hanák-Kolos, Mátra Bérc) és hegyikerékpáros versenyek zajlanak a vidéken. A hazai és nemzetközi hivatásturizmus területén a megyéből három települést (Salgótarján, Szécsény, Szirák) is alkalmasnak tart. A tematikus utak terén a több megyét is érintő Palóc Utat, valamint az Észak-magyarországi várak útját emeli ki Nógrád megye esetében.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió (továbbiakban: NTK) (Nemzetgazdasági Minisztérium, Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal 2013), a versenyképes turizmus 2014-2024 közötti időszakra szóló koncepciója szerint a turizmus társadalmi és fenntarthatósági szempontból az életminőség javításának lényeges eszköze, nagyban hozzájárul az egyén és a közösség jól-létéhez. A koncepció foglalkozik a gasztronómiával is. A gasztronómiai hagyományok erősítése komoly országimázs alakító hatással bírhat, amiből versenyelőny származhat a szomszédos konkurens országokkal szemben. Napjaink időszerű kérdése a magyar gasztronómia megújítása. Szükséges egyrészt követni az egészséges és minőségi táplálkozás irányába elmozduló nemzetközi trendeket, de mindezt csak úgy szabad megtenni, hogy a hagyományainkat is megőrizzük. Ahhoz, hogy a hazai vendéglátás megfeleljen a korszerű táplálkozás minőségi elvárásainak, más országok gyakorlatához hasonlóan jó minőségű, helyben, a környéken, vagy legalábbis Magyarországon termelt alapanyagokra van szükség. A jó minőségű nyersanyagok előállítására ma még hiányzik az erőteljes ösztönzés, nem működik egységes, komoly minőséggarancia rendszer, holott minden természeti adottsága megvan az országnak, hogy kiváló élelmiszereket termeljenek. Ezen kívül humán erőforrás oldalról fontos a gyakorlatorientált, korszerű szakmai törzsanyagokon alapuló gasztronómiai képzési rendszer kialakítása. Az NTK kimondja, hogy a TDM intézményrendszer kiépítése a hazai turizmus versenyképességének egyik kulcskérdése, mivel az ágazat fejlődésének és versenyképességének egyik erős gátját az képezi, hogy nincs mögötte egyértelmű kompetenciákkal és megfelelő finanszírozással ellátott szervezeti-irányítási rendszer. Az új turizmus irányítási struktúra (TDM szervezeti rendszer) kialakítása elkezdődött (a dokumentum írásakor 85 regisztrált TDM szervezet működött országosan¹⁰), de kiépültsége még nem nevezhető teljesnek. Erősen befolyásolja a fenntarthatóságot az is, hogy számos helyen a szervezet finanszírozása csak pályázati forrásokból biztosítható, nem pedig az idegenforgalmi adó és állami kiegészítésének a turizmusba történő minél teljesebb visszaforgatásából. Ehhez az is fontos, hogy az önkormányzatok belássák, hogy a turizmusba visszaforgatott összegek –az ágazat multiplikátor hatása révén– nagy jelentőséggel bírnak a turizmus munkahelyteremtő és gazdaságélénkítő

¹⁰ A helyi és térségi szintű TDM szervekkel az Magyar Turizmus Zrt. a Regionális Marketing Igazgatóságokon (RMI) keresztül alakít ki partnerséget, amit közös akciók, társfinanszírozott kampányok, együttes kiadványok és vásári megjelenések jellemeznek. (Magyar Turizmus Zrt. 2014a)

hatása miatt. Ennek hiányában több szervezetben kialakult az önkormányzat és a turisztikai vállalkozások közötti bizalmi hiány. A helyi és térségi szervezet kialakulását követnie kell a megyei, regionális, majd nemzeti turisztikai szervezet kialakulásának és megszilárdulásának. Egy olyan átlátható, kiszámítható szervezeti struktúrára van szükség, mely hozzájárul a turizmus komplex fejlesztéséhez és a turisztikai bevételek növeléséhez. A hazai turisztikai intézményrendszer továbbfejlődésének alapját az NTK szerint –az NTS gondolatmenetéhez kapcsolódva– csupán a turizmusról és vendéglátásról szóló törvény tudná biztosítani.

2005. márciusban létrejött a Palóc Út Egyesület Parádon, melynek fő célkitűzése a palóc hagyományok (értékek és örökség) turisztikai terméké fejlesztése tematikus út¹¹ formájában. Már a kezdeteknél tervbe volt véve Heves megyén kívül a Nógrád megyei és a határ menti szlovákiai települések bevonása is a programba (jelenleg a palocut.hu honlap térképe alapján közel 60 település tagja az egyesületnek). A létesítés oka, hogy a palóc értékek vonzereje külön-külön kevésnek bizonyul, illetve a települések elég szétszórta helyezkednek el, jelentősebb érdeklődés csak úgy alakítható ki irántuk, ha ezek csoportjai egymással összefogott formában kínálnak időtöltési lehetőséget a turisták számára. A hatékonyabb együttműködés (termékfejlesztés, marketingstratégia) érdekében 2011. május 20-án az egyesület klaszterre alakult, melyben munkacsoportok kerültek kialakításra –jelenleg három működik: Falusi turizmus, falusi szálláshelyek, rendezvények és palóc gasztronómia Munkacsoport; Tárgyalkotó népművészek és kézműves mesterségek Munkacsoport; Marketing, pályázat előkészítő és lebonyolító Munkacsoport (palocut.hu 1). Ennek a szervezeti rendszernek az az előnye, hogy így a tagok nem csupán egy központi szervezettel tartják a kapcsolatot, hanem egymás között is megosztják a tapasztalatokat és új ötleteket dolgoznak ki. A klaszter vezető szerve a Klaszter Bizottság, melynek munkáját az előbb említett munkacsoportok segítik elő.

A klaszter marketingstratégiája (Proiectum Kft. 2011) foglalkozik a helyi szintű palóc tájkonyha kérdésével is. A falusi vendégházak, illetve a legtöbb étterem kínálatában szerepelnek ugyan helyi jellegzetességek, problémát jelent azonban, hogy a térség vendéglátóipari képzőhelyein nem ismertetik meg a tanulókat a palóc gasztronómia jellegzetes ételeivel, ez nem része a központi tematikának, és a vizsgatételek közt sem szerepel. A gyakorlati hely oktatóján múlik, hogy a fiatalok mennyire ismerkednek meg a helyi gasztronómiai specialitásokkal. Erre nincs tankönyv sem. Lényeges szempont, hogy a szakemberek ne csak a palóc levest és a sztrapacskát ajánlják a helyi ízek iránt érdeklődő vendégnek, hanem kapjanak több információt a munkájukhoz, az étlap összeállításához és a palóc menüsor elkészítéséhez. A helyi termékeknek nincs kialakult piaca. Míg a borospalackon természetes, hogy fel van tüntetve a termelő neve, addig az étteremben nem lehet tudni, hogy kitől származik a tej, a kecskesajt, a tojás, a lekvár vagy a méz. A Palóc Úton is gondot okoz az, ami országos szinten is jellemző, hogy a nagyobb városok kivételével (Budapesten napjainkban pl. „gasztroforradalom” zajlik) kevés helyen tudnak fenntartani minőségi vendéglátóhelyeket. Kevesen merik felvállalni a karakteres egyedi arculatot és a helyi alapanyagok magas arányú felhasználását, a választék legtöbb helyen csupán a közízlést (pizza, gyros, kóla) tükrözi. Kevés azon szolgáltatók száma, ahol folyamatosan magas színvonalon a helyi hagyományoknak megfelelő kínálatot és kiszolgálást tudják produkálni. A marketingstratégia javasolja, hogy legyen a térség valamennyi éttermében néhány palóc étel vagy akár menüsor, lehessen házi szörpöt vagy helyi pálinkát rendelni, a szálláshelyeken reggelinél lehessen házi lekvárt vagy helyi mézet fogyasztani. A helyi termékek viseljék a kézműves jellegre utaló palóc védjegy címét. A falusi szálláshelyeken ne csak grillpartit, nyársalást vagy bográcsoszt tartsanak, hanem készítsék el a család tradicionális kedvenc ételeit is. Gasztronómiai ajánlatok kidolgozására is nyújt néhány példát a dokumentum, pl.

¹¹ Tematikus út: „Egy közös témához kapcsolódó, külön helyszínen található látványosságok, turisztikai szolgáltatások, programok összekapcsolása egységes megjelenésű turisztikai terméké. A tematikus útvonalak létesítésének célja, hogy az önmagukban jelentős vonzerőt nem jelentő látványosságokat összekötik, ezáltal növekszik az együttes vonzerő értéke.” (Magyar Turisztikai Hivatal 2005, p. 162)

főzőkurzusok előre megállapított időpontokban: konkrét menüsorok elkészítése és elfogyasztása ismert személyek bevonásával, vagy Palóc Ingyentúra: ajánlatok kidolgozása étkezéssel, szállással, programokkal egyszerre több helyszín bevonásával, a verseny végén a vendégek véleménye alapján minősítik a vendéglátóhelyeket, ételeket, italokat, a nyertesek pedig nyilvánosságot kapnak.

Létrehozták az egy évre szóló Palóc Út Kedvezménykártyát, melynek felmutatásával az elfogadóhelyeken a termékekhez és szolgáltatásokhoz minimum 10% kedvezménnyel lehet hozzájutni. (palocut.hu 2).

A Palóc Út térségeibe a vendégek többnyire kiránduló jelleggel utaznak szálláshely igénybevétele nélkül. Az átlagos tartózkodási idő a leglátogatottabb helyeken (pl. Hollókő) is két éjszaka alatt marad. A cél a vendégejszakák számának növelése, vagyis a tematikus út révén a vendégeknek olyan élményekkel járó szolgáltatások nyújtása, ami miatt legközelebb több napot töltenének itt el. Ezek promotálásához kiadványok, intenzív marketingmunka és információs rendszerek is szükségesek. A klaszter filozófiájának lényege olyan komplex élménycsomagok kialakítása, amely tartalmaz minden olyan élménygazdag szolgáltatást, ami meggyőzi a turistát arról, hogy a Palóc Út településein több napot is érdemes eltölteni. A potenciális vendég így kényelmes helyzetbe kerül, mivel nem neki kell az információkat begyűjtenie és megszerveznie utazásának programjait, mert azt a klaszter kész csomagban, tálcán kínálja fel neki értékesítésre. Én ilyen bármikor (természetesen előzetes egyeztetéssel) rendelkezésre álló kész programcsomagokat csupán Hollókő, Kazár, Terény és a Palóc Út Klaszter honlapján találtam a települések honlapjait böngészve. A stratégia azt is javasolja, hogy a kazári és hollókői példának megfelelően még több palóc településen be kell építeni már az iskolai képzés anyagába is, hogy a gyerekeknek és a fiataloknak magyarul és a tanult nyelven is legyen információjuk településük, környezetük értékeiről, valamint a palóc hagyományokról.

A klaszter másik javasolható ötlete, hogy a termékfejlesztés központjában a bármikor elővehető programcsomagok és ún. „garantált programok” álljanak, amivel elméletileg érvényre juttatható a négyévszakos turizmus termékfejlesztési prioritása is. A folyamatosan kiszámítható turisztikai kínálat elmaradhatatlan eleme a garantált programok, amikor a vendég az előre meghirdetett, ismétlődő programra (pl. falubemutató séta, városnéző túra) biztosan számíthat. Ezek a programok fontosak lehetnek az utazási döntésben akkor is, ha a vendég végül a helyszínen úgy dönt, hogy mégsem veszi igénybe a szolgáltatást. Hatékonyan azonban csak úgy működtethetők, ha megvan a minimális látogatószám, illetve egy-egy alkalom elmaradása nem okoz számottevő költségvesztést (a kínálatban legyenek ingyenes és fizetős elemek egyaránt). Érdemes meggyőzni alapvetően nem turisztikai szak-vagy mesterembereket, hogy legalább egy szezonban vállaljanak el heti egy nap párórás foglalkozást a vendégekkel, pl. állatsimogatási és etetési lehetőség helyi állattartónál, kézműves bemutató (nyitott mesterporta) kézműves technikák elsajátításával, borkóstoló helyi borásznál, hagyományörző együttesek nyilvános próbája stb. Nagyon lényeges a közös promóció! Meglátása szerint (és ezt én is igazolhatom Nógrád megye településeinek szintjén) a klaszter térségének települési honlapjain többnyire egy ilyen programot sem hirdetnek, jobbára csak az évente ismétlődő eseményeket listázzák ki. A Tourinform irodák¹² pedig a kérdés hallatán általában csak rendezvényeket kínálnak fel, ami nem esik egybe a garantált program fogalmának jelentésével.

A klaszter ezen kívül fontosnak tartja a szabadidős vásárlásokat is: az otthonokban felhalmozott szuvenírek visszaemlékeztetnek az egykori élményekre, reményt adnak a desztinációba való visszatérésre, kifejezik a kreativitást, esztétikai értéket képviselnek, ráadásul munkahelyek

¹² A Vendégváró sorozatban Nógrád megyéről megjelent útikönyv (Filip szerk. 2006) szerkesztése idején a könyv tanúsága szerint még 7 településen (Balassagyarmat, Bátorfyerénye, Hollókő, Kazár, Rétság, Salgótarján, Szécsény) működtek Tourinform irodák, jelenleg csak a megyeszékhelyen üzemeltet egyet az illetékes Regionális Marketing Igazgatóság.

fenntartásához is hozzájárulnak, ami csökkentheti az elvándorlást. E termékek nélkül elképzelhetetlenek az egyesület rendezvényei, azzal is gyarapítva az élményszerzést, hogy a vásárlás színhelyén kézműves bemutatón is részt vehetnek az érdeklődők. 2011-ben egy sikeres határon átnyúló pályázat keretén belül (HUSK/0801/1.3.1/0071 kódszámú projekt „Palóc Út, közös tematikus útvonal - komplex látogatóbarát fejlesztése” címmel, 820,7 ezer euro támogatással) 9 borsodi, hevesi, nógrádi és szlovákiai településen Palóc Galériák és 20 településen Szekrénygalériák kiépítésével is gazdagodott a Palóc Út szolgáltatásainak köre. Ezeken a helyeken nívós, autentikus palóc ajándéktárgyak megvásárlására nyílik lehetőség. A Palóc Út honlapján kézműves termék webshopot is üzemeltetnek. A stratégia szerint ösztönözni kell, hogy a Palóc Út valamennyi szolgáltatójánál is (szálláshelyek, éttermek, információs irodák, kiállítóhelyek) a vendégek eredeti palóc termékekkel találkozhassanak és azt helyben meg is vásárolhassák. A fiatal korosztályok miatt érdemes megvizsgálni a hagyományos és a modern elemek ötvöztetését, pl. tradicionális motívumok alkalmazása modern termékeknél. A minőség érdekében fontosnak tartja a kézműves termékeknél a védjegy kidolgozását, hogy csak olyan termékek kerülhessenek a klaszter áruválasztékába, amelyek az igazi palóc kultúra jegyeit hordozzák és kielégítik a turisták igényeit is.

A nyilvános rendezvények (turisztikai rendezvények, jeles napok ünnepei, falunapok,) terén arra a következtetésre jut a marketingterv, hogy még a tárgyévét megelőző ősz során a teljes Palóc Útra szükséges összeállítani az éves rendezvénynaptárt (ezt meg lehetne tenni az egész megye vonatkozásában is, én Salgótarján, Balassagyarmat és Pásztó városok honlapján találkoztam ilyenekkel), amit aztán időközben aktualizálni, bővíteni és koordinálni is szükséges. Az éves térségi/megyei rendezvénynaptár segítene a szezonális ingadozások mérséklésében, hatékonyabban reklámozható (elektronikus és nyomtatott forma is), komplex programcsomagok rendelkezhetők hozzá szállással, étkezéssel, ezáltal növelve a tartózkodási időt és a költségi hajlandóságot. Sőt a marketingterv egyenesen azt ambicionálja, hogy a *Palóc Út településein megvalósuló rendezvények mindegyike* esetében lehetőséget kell teremteni, hogy a vendég ne csak egynapos kirándulás formájában vegyen részt a rendezvényen, hanem előre összeállított csomag keretében könnyen, gyorsan, kedvezőbben juthasson hozzá a tartózkodáshoz szükséges szolgáltatásokhoz (szállás, étkezés, programon való részvétel), és a csomagnak minden esetben tartalmaznia kell egy bónuszt (pl. ingyenes belépő koncertre, előadásra, kiállításra, strandra stb.). Túracsomagként kifejezetten ajánlja a „Gourmet, Ingyenc túrák” lehetőségét is, aminek lényege, hogy többnapos program keretében vendéglátóhelyeken, falusi szálláshelyeken, időponttól függően gasztrorendezvényeken ismerkedhet a vendég a palóc ízekkel, illetve arra is lehetőséget kap, hogy betekintszen a konyhába, kipróbálhassa az ételkészítés egyes folyamatait, és megkaphassa a helyi recepteket. De szerepel a túracsomag ajánlatok között Geopark túrák (Geoparkkal együttműködve), botanikai túrák (Bükki Nemzeti Parkkal együttműködve), Mária Út túrák (Mária Út Egyesülettel közös programcsomagok), Kék Túra vagy helyi gasztronómiával fűszerezett Tanya Túra is.

Ha már a tematikus utaknál tartunk, meg kell említenünk, hogy Nógrád megyén áthalad a Mária Út kelet-nyugati tengelye¹³ és a jelenleg 23 felső-magyarországi várat összekötő „Északi várak útján” tematikus út (Nógrád megyei tagok: Nógrád, Hollókő, Salgó, Somoskő várai) is. (eszakivarak.hu). Sőt 2014. augusztus 10-én nyílt meg a szentei Maszlik Tej Kft. birtokán a Palóc Sajtút állomás 22,6 millió Ft LEADER támogatás segítségével. A Magyar Sajtút Hálózat részeként funkcionáló létesítményben bemutatóterem, kóstolóhelyiség és mintabolt nyert elhelyezést (turizmusonline.hu 1).

A 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról a következőképpen fogalmazza meg a hungarikum definícióját: „*gyűjtőfogalom, amely egységes*

¹³ Mária Út Nógrád megyei útvonala: Nagyoroszi-Patak-Dejtár-Balassagyarmat kitérő a Palócvári Madonnához és a Nyírjesi szent forrásokhoz-Csesztve-Szügy-Nógrádgárdony-Varsány-Szécsény-Kisgéc-Magyargéc-Nógrádmegyer-Márkháza-Mátraverebély-Szentkút (varsany.hu 1)

osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye”. A megyében a kulturális örökség kategórián belül Hollókő mint világörökség magától értetődően hungarikumnak minősül. Hollókőn kívül az agrár- és élelmiszergazdaság kategóriában a pálinkát mint hungarikumot is érdemes lenne promotálni a megye kiemelkedő gasztronómiai értékei között. Az 1880-as években a nógrádi bor még országos elismertségnek örvendett, Pestet a budai borok mellett Nógrád vármegye látta el asztali borokkal, ezen kívül Bécsbe is szállítottak csemegeszőlőt és bort is jelentős mennyiségben a piacokra, a filoxeravész azonban az évtized végére kipusztította az egykor nemes szőlőtökéket (Borovszky szerk. 1911). Helyét átvette a nógrádi emberek életében a pálinka. Farkas et al. (2014) írják tanulmányukban, hogy a pálinka ismertsége Magyarországon évszázadokra nyúlik vissza. A gyümölcsök számára kedvező csapadék-, hőmérsékleti és napfényviszonyok állnak rendelkezésre. Ezeken kívül a kiváló talajadottságok (agyagos és löszös homok, mészkő, vulkánikus kőzetek) különleges ízvilágot kölcsönöznek a gyümölcsöknek, amit a hagyományos előállítási technológia tesz egyedivé. Mindezek az adottságok Nógrád megyére is jellemzőek. Ismert kereskedelmi főzdek a Márkházi Pálinkafőző Társaság és az Etesi Pálinkafőzde, melyek saját honlapot is üzemeltetnek.

Időközben a 114/2013. (IV.16.) kormányrendelet „a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról” alapján a Nógrád Megyei Értéktár Bizottság 2015-ig a lehetséges nyolc szakrendi kategória alapján –a sport tematika kivételével– ezidáig az alábbi hét területen nyilvánított ki *Nógrádikumokat*: agrár- és élelmiszergazdaság (3), egészség és életmód (1), épített környezet (2), ipari és műszaki megoldások (1), kulturális örökség (12), természeti környezet (2), illetve turizmus és vendéglátás (7). (nogradikum.hu) A bennünket leginkább érdeklő utóbbi kategóriába kerültek eddig: Szurdokpuszti Libakultusz, Haluskafesztivál (Vanyarc), Rétesfesztivál (Hasznos), Szilvaszombat (Kétybodony), Múltidéző Zsigmond Napok (Pásztó), Muzsikál az erdő (rendezvénysorozat), Nemzetiségi Nap (Terény). Mivel ezeket a turisztikai termékeket (ezekből 4 gasztronómiai rendezvény!) a megyei értéktár bizottság hivatalosan díjazottjai közé emelte, ez a tény már önmagában is erősítheti a rendezvények promotálhatóságát. Ezt is érdemes lenne a marketing szintjén kiaknázni.

A Magyar Turizmus Zrt. (továbbiakban: MT Zrt.) (2014a) marketingtervében¹⁴ az NTK-hoz hasonlóan hangsúlyozza, hogy az egészségtudatos táplálkozás növekedésével egyre nagyobb az igény a helyben termelt őshonos élelmiszerek iránt, melyek a hazai konyhát tájegységenként felismerhetővé teszik. A borokra jellemző terroir élmény a gasztronómiában is jelentkezik. A belföldi turizmus keretén belül nagy lehetőséggel rendelkezik a bor- és gasztroturizmus, már csak azért is, mert a kóstolók jól kiegészítik egymást a kulturális vagy a wellness turizmussal is. Sőt azt is kihangsúlyozza, hogy az évente megrendezett 9 ezer fesztivál és nagyrendezvény között tematika szerint első helyen a népművészeti (22%), majd közvetlen utána a gasztronómiai (18%!) tárgyúak következnek. Hangsúlyozza, hogy a kutatások szerint a hazai turisták belföldi utazásra költött összege már 25%-ban a SZÉP kártya révén realizálódik. 2014 végére több, mint 24 ezer munkáltató több, mint 1 millió dolgozója használt SZÉP kártyát, melyből eredően 73 milliárd Ft költség valósult meg (7,3%-kkal több, mint 2013-ban).

Az MT Zrt. keretén belül működő Agrármarketing Centrumnak (továbbiakban: AMC) az a fő feladata, hogy elősegítse a tudatos fogyasztói vásárlást, az egészséges táplálkozás és a hazai élelmiszerek preferenciáját és a környezettudatos magatartásformák kialakítását (Magyar Turizmus Zrt. 2014b). Az AMC célja új eszközök bevezetése, melyek az uniós által finanszírozott Közösségi Agrármarketing Reform Alapprogram (továbbiakban: KAMRA) projektjeinek

¹⁴ Az MT Zrt. a 2004-2014 közötti időszakban éves marketingtervet dolgozott ki, 2015-től azonban nem egyéves, hanem hároméves (középtávú) marketingstratégiát épít fel. A legutóbbi stratégia tehát 2015-2017 időszakra vonatkozik. Az éppen aktuális időszakra külön turisztikai, illetve agrár marketingterv készült.

keretében valósulnak meg. A számos KAMRA projektből azt a néhányat emeltem csak ki, melyek a tervek szerint 2016-2018 között realizálódnak, és jó hatással lehetnek a városi és vidéki gasztronómiára, illetve a helyi gazdálkodókra egyaránt:

KAMRA bolthálózat projekt:

Értékesítési hálózat kialakítása főként a hazai nagyvárosokban, célcsoportja a városi középosztályrétegek. A pályázó vállalkozások vállalják, hogy kizárólag 30 km-es körzetből származó, jó minőségű, a háztartások igényeit kielégítő helyi élelmiszereket forgalmaznak. Mindehhez az AMC biztosítja a know-how-t, a közös Kamra bolt arculatot és a közös promóciót. Hosszú távú fejlesztési lehetőségként szerepel a bolthálózat országos kiépítése és elterjesztése is. Tervezik a KAMRA bolt online értékesítési hálózattal való bővítését is. Fő cél: a termék által megtett út lerövidítése, az értéklánc minimalizálása.

KAMRA polc projekt:

Prémium agrártermékek, helyi agrárspecialitások, válogatáscsomagok turizmushoz kapcsolódó (szuvenír) értékesítési hálózatának kialakítása. A „városi” KAMRA polcokon a külföldön is ismert és keresett magyar élelmiszeripari termékek (hungarikumok: törkölypálinka, akácméz, kalocsai paprika) forgalmazása történik. Célcsoport: a Budapestre, vidéki megyeszékhelyekre, nagyvárosokba utazó külföldiek. A „vidéki” KAMRA polcokra olyan garantált minőségű, helyi agrár és kézműves termékek kerülnek, amelyek jellemzőek az adott tájegységekre (kolbász, juh- és kecskesajt, lekvár, méz, bor). Ezek célcsoportja a vidékre látogató hazai és külföldi turisták. A turisztikai szolgáltató partnerek (szállodák, Tourinform irodák, ajándékboltok) vállalják, hogy ügyféltereikben KAMRA polcot üzemeltetnek. A beszállítói partnerek felelnek a termékek megfelelő mennyiségéért és minőségéért. Az AMC biztosítja a jogi és technikai hátteret, a koordinációt, a közös arculatot és promóciót. Cél: a hazai agrártermékek (élelmiszerek és feldolgozott termékek) piacra juttatása szuvenír termékként bel- és külföldi vendégeknek egyaránt.

KAMRA étterem és Hungarikum rendezvényközpont projekt:

A hazai étteremi kínálatból hiányzik a turisták igényeihez igazított, magyar gasztronómiai értékeket és élelmiszeripari hungarikumokat bemutató vendéglátóhely. Cél: Budapest egy turisták által gyakran látogatott környékén olyan mintaétterem kialakítása, amely Magyarországra és annak egyes régióira jellemző, jó minőségű, helyi alapanyagokból készített hagyományos menüt kínál. A szolgáltatói térben helyet biztosítanak a magyar kultúrát és képzőművészetet bemutató rendezvényeknek is. Hosszú távon megvalósulhat franchise rendszerben egy étteremhálózat kialakítása Magyarországon, illetve egy mintaétterem létesítése külföldön is. Fő cél: a magyar gasztronómia, kultúra és a hungarikumok bemutatása bel- és külföldön, országimázs növelés.

KAMRA gyorsétterem projekt:

Mintaétterem, majd hálózat kialakítása. Gyorséttermi étkezésre alkalmas, magyar alapanyagokra épülő egészséges menüsor kialakítása. Célcsoport: nagyvárosi lakosság táplálkozástudatos rétege, cél: alternatíva felkínálása a házon kívüli étkezésben a jelenlegi török, kínai és amerikai gyorséttermi láncokkal szemben.

2016. február 11-én rendezte meg az MT Zrt. 11. alkalommal a Torkos csütörtök akciót, mely egyúttal a „Gasztróélmények évének” nyitányául is szolgált¹⁵. A marketingakció lényege, hogy a

¹⁵ A témaév keretében 4-5 nagyobb gasztronómiai esemény megszervezését tervezik, melyek célja a magyar alapanyagok és ízek népszerűsítése itthon és külföldön egyaránt. Minden hónapban más és más ételeket, ételcsoportokat tálalnak a gasztróélmények bemutatása során, szem előtt tartva a legújabb globális trendeket, illetve

csatlakozott éttermek ezen a napon ételeiket és italaikat 50% kedvezménnyel értékesítik. Újdonság ettől az évtől, hogy az éttermeknek az alkoholtartalmú italokra nem kötelező a kedvezmény kiterjesztése. (programturizmus.hu) Nógrád megye 7 étteremmel¹⁶ képviselte magát az eseményen (torkoscsutortok.itthon.hu), amely ahhoz képest nagyon kevés, hogy a KSH 2015. decemberben 307 éttermet és büfét tartott számon a megyében. (KSH tájékoztatási adatbázis). Ezek tapasztalatom szerint a nagyobb és ismertebb éttermek közül kerültek ki, melyek már amúgyis jelentős visszajáró vendégkörrel rendelkeznek. Érdemes lenne más, minőségi alapanyagokkal és színvonalas szolgáltatást biztosító éttermeknek is igénybe venni ezt az akciót ismertségük növelése érdekében.

Kedvező lehetőséget tartogat a vendéglátók számára, hogy az éttermi étkezés áfája 2017-ben 18, 2018-ban pedig 5%-ra csökken. Ennek fejében a vendéglátós vállalkozások 2018-tól 4%-os turisztikai hozzájárulást fizetnek országbrand építésre. Az így náluk maradó 18%-ból viszont lehetőségük lesz bérfejlesztésre (az ágazatból sokan külföldön vállaltak munkát az itthoni alacsony bérezés miatt), az alapanyagok minőségének növelésére, vagy az eddig elmaradt beruházások pótlására. (Körkérdés a szakmához, Turizmus Trend Vendég&Hotel 2016. 7-8. sz.)

A következő két alfejezet fő célja számba venni, hogy a módszertani fejezetben részletezett források kutatása alapján Nógrád megye kistérségeinek településein milyen gasztronómiai rendezvényeket vagy más típusú rendezvényt kísérő gasztronómiai versenyeket szerveztek a primer kutatás és az értekezés műhelyvitája között eltelt három teljes évben (2013-2015). A két alfejezet végén az önálló gasztronómiai rendezvények, illetve a főző- és sütőversenyek összegezése valósul meg táblázatos formában, kistérségi bontásban.

4.2. Tradicionális gasztronómiai rendezvények Nógrád megye kistérségeiben

Érdemes kistérségenként részletezni, hogy melyek azok a települések, ahol tradicionális gasztronómiai rendezvényeket tartottak 2013-2015 között. Az alábbi összeállítás törekszik a gasztronómiai esemény legutolsó alkalommal történő, vagyis legfrissebb rendezését megjeleníteni, már ahol ez lehetséges volt. **Félkövér** betűstílussal emeltem ki azon településeket, ahol a gasztrorendezvény nagy hagyománynak örvend (pl. legalább három egymás utáni alkalommal megtartották), vagy akár egy-két szervezés után is a nagy sikerre való tekintettel (Héhalom, Palotás) a település márkáivá, ismertetőjegyévé váltak, vagy arra jó esélyük van.

Rétsági kistérség:

A Rétsági kistérségben a félkövér betűkkel kiemelt három tradicionális gasztronómiai rendezvény (kétbodonyi Szilvaszombat, kiscseti Pampuskafesztivál, nógrádi Civil Szervezetek Napja-Vándor Fakanál Főzőverseny) rendelkezik legalább három éves múlttal, és mindegyiket megtartották 2015-ben is. Nekik van arra esélyük –valószínűleg a jó szervezésnek köszönhetően is– hogy hosszútávon akár a települések márkáivá válhassanak. (22. táblázat)

a kárpát-medencei, regionális és kistérségi ízeket és hagyományokat egyaránt. Az eseményeket regionális és külképviseleti szervezésű vagy támogatású, illetve agrármarketing termékpályákhoz kötődő események sora kíséri a 2016-os évben. (turizmusonline.hu 2)

¹⁶ Torkos csütörtök 2016 akcióban résztvevő éttermek Nógrád megyéből: Bableves Csárda és Cserhát-völgy Fogadó (Alsótold), Muskátli Étterem (Hollókő), Vadvirág Étterem (Kozárd), Galcsik Fogadó és Étterem, illetve Salgó Hotel Étterem (Salgótarján), Gösser Club Étterem (Balassagyarmat) (torkoscsutortok.itthon.hu). Az akcióhoz 2016-ban országosan 600 étterem kapcsolódott, 2015-ben több, mint 110 ezer vendég torkoskodott a csatlakozott éttermekben. (Horváth 2016)

22. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Rétsági kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Alsópetény	Márton-napi libanapok, liba ingyencségek a „Hármaskönyvhöz” címzett fogadóban	2013.11. hó három héten át	1
2. Diósjenő	I. halászléfőző verseny	2015.04.25.	2
3. Felsőpetény	Süteménysütő Verseny	2015.04.04.	3
4. Kéthodony	XIII. Szilvaszombat	2015.08.29	4
5. Kiscset	Kiscseti Pampuskafesztivál ¹⁷	2015.08.21.	5
6. Nagyoroszi	VI. Nagyoroszi Palóc Gulyás Fesztivál és Veteránautós- Motoros Találkozó ¹⁸	2013.08.18.	6
7. Nógrád	Civil Szervezetek Napja IV. Vándor Fakanál Főzőversennyel	2015.07.04.	7
	Hagyományörző disznóvágás	2014.03.01.	8
8. Nőtincs	Márton napi liba napok a Seholziget Élmenyparkban	2013.11.09-10	9
	Gesztenye ünnep, „Őszi ízek gesztenyéből” a Seholziget Élmenyparkban ¹⁹	2015.10.23-25.	10
	Családi falusi disznóvágás a Seholziget Élmenyparkban	2013.11.30.	11
	„Felvidéki ízek hétvégéje” bor és gasztronómia bemutató a Seholziget Élmenyparkban	2015.06.27-28.	12
9. Rétság	II. Traktor Derby és Palacsinta Fesztivál, Ultrakönnyű Repülő Találkozója ²⁰	2014.08.17.	13
10. Szendehely	Orbán-napi szőlő- és borünnep	2014.05.31.	14
11. Sente	Palóc kalácsfesztivál (falunap) ²¹	2013.08.10.	15
12. Tolmács	I. Tolmácsi Sütisütő verseny	2015.03.07.	16

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Pásztói kistérség:

A Pásztói kistérség 7 olyan tradicionális gasztronómiai rendezvénnyel is büszkélkedhet (erdőkürti Palóc Ízek Fesztiválja, Garábi Szilvaérés Ünnepe, kozárdi Magyar Ízek-Magyar Színek Gasztronómiai és Gyümölcsfesztivál, Kozárdi Gazdaünnep és Almavirág Fesztivál,

¹⁷ 2011-ben volt a IV., már nem sorsámozzák¹⁸ 2014-ről és 2015-ről nincs információ¹⁹ 2013-ban is volt, nem sorsámozzák²⁰ 2015-ről nincs információ²¹ 2014-ről és 2015-ről nincs információ

Hasznosi Rétesfesztivál, Püspöki Libafesztivál és Vanyarci Haluskafesztivál), melyek jócskán több, mint 3 éves hagyománnyal bírnak, illetve a rendezők elszántsága és a programok színvonala következtében a települések márkáivá válhattak. Van még ezen kívül két olyan gasztronómiai rendezvény (héhalmi Böllér Bajnokok Ligája, palotási Tortafesztivál-utóbbi határon túli nevezésekkel is), melyek bár még nem érték meg a kritikusnak mondható legalább három éves kort, de a jó sajtóvisszhang és a színvonalas szervezés révén szintén jó eséllyel válhatnak településeik márkáivá. (23. táblázat)

23. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Pásztói kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Csécse	IV. Csécei Csurgatós Falunap ²²	2014.07.12.	17
2. Erdőkürt	XI. Palóc Ízek Fesztiválja	2015.08.15.	18
	Falusi disznótor	2015.02.21.	19
3. Garáb	V. Garábi Szilvaérés Ünnepe	2015.08.30.	20
4. Héhalom	I. Böllér Bajnokok Ligája	2015.04.25.	21
5. Kálló	I. Szent István napi lecsófőző vigasság	2015.08.20.	22
6. Kisbágyon	II. Kisbágyoni pálinkák versenye	2014.03.01.	23
7. Kozárd	Magyar Ízek-Magyar Színek	2014.09.13.	24
	X. Gasztronómiai és Gyümölcsfesztivál ²³		
	Kozárdi Gazdaünnep és IX. Almavirág Fesztivál ²⁴	2014.05.02.	25
	Márton-napi Ludasságok a Vadvirág Étteremben	2015.11.08-tól	26
8. Palotás	II. Tortafesztivál	2015.05.16.	27
9. Pásztó	VIII. Hasznosi Rétesfesztivál és XV. Magdolna napi búcsú	2015.07.18.	28
10. Szurdokpüspöki	VIII. Püspöki libafesztivál	2015.08.14-15.	29
11. Vanyarc	XI. Vanyarci Haluskafesztivál	2015.09.12.	30

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Balassagyarmati kistérség:

A Balassagyarmati kistérségben 4 olyan tradicionális gasztronómiai rendezvény (érsekvadkerti Nagygönc Fesztivál, ilinyi Derelyefesztivál, nógrádkövesdi Palócfasírt Fesztivál, szécsénkei Lecsófesztivál) sorolható fel, melyeket 2015-ben (immár többedjére) is megrendeztek, és már

²² 2015-ös falunapon már nem volt gasztronómiai esemény

²³ 2015-ről nincs információ

²⁴ 2015-ről nincs információ

beérettnek látszanak. Könnyen elképzelhető, hogy legalábbis a megyén belül e falvak nevének említésekor többen azonnal az adott rendezvényekre asszociálnak, ami jó jel a márkává válás útján. Külön kiemelendő a Terényi Ostyasütés- és hordás régmúlt időkre visszanyúló gasztronómiai hagyománya, mely bizonyíthatóan a rendszerváltás előtti évtizedekben is fenn tudott maradni, és napjainkig is él, mivel generációk adták és adják tovább ezt a szép hagyományt. (24. táblázat)

24. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Balassagyarmati kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Balassagyarmat	Pünkösdi Palóc Piknik ²⁵	2014.06.07.	31
2. Csesztve	Csesztvei piknik ²⁶	2015.07.25.	32
3. Dejtár	palóc étek főzőestjei	rendszeres	33
4. Drégelypalánk	Bogrács party és játékest helybéli fiataloknak	2014.08.02.	34
5. Érsekvadkert	Szent István napi ünnepség Nagygönc Fesztivállal ²⁷	2015.08.20.	35
6. Hont	I. Sütisütő verseny amatőr cukrászok számára	2015.11.14.	36
7. Iliny	Ilinyi Falunap és VI. Derelyefesztivál	2015. 07.25.	37
8. Mohora	Főzőverseny a Dolinkában	2013.03.16.	38
	Borverseny a Dolinkában	2013.05.11.	39
	Fasírtsütő verseny a Dolinkában	2013.06.15.	40
9. Nógrádkövesd	V. Palócfasírt Fesztivál Nógrádkövesd	2015.08.22.	41
10. Órhalom	II. Mézeskalács sütő verseny	2015.12.13.	42
11. Patak	Falunapi Pampuska Fesztivál	2015.05.24.	43
12. Patvarc	III. Patvarci Krumplibaba Fesztivál ²⁸	2014.08.02.	44
13. Szanda	Hagyományos bor- és süteményverseny ²⁹	2015.02.07.	45
	V. Váraljai Aranyvareca Főzőverseny Szandaváralján ³⁰	2014.09.06.	46
	„Egészséges Életmód Főzőverseny” Szandán ³¹	2014.08.16.	47
14. Szécsénke	III. Lecsőfesztivál	2015.09.05.	48
	Mézeskalácssütés és karácsonyi díszek készítése	2014.12.13.	49

²⁵ 2013-ban is megtartották, de nincs sorszámozva, 2015-ről nincs információ

²⁶ 2014-ben is megtartották, de nincs sorszámozva

²⁷ 2010-ben Nagygönc fesztivál néven már megszervezték, nincs sorszámozva

²⁸ a II.-at 2010-ben tartották, 2015-ről nincs információ

²⁹ 2013-ban is megtartották, nincs sorszámozva

³⁰ 2015-ről nincs információ

³¹ 2015-ről nincs információ

15. Terény	Ostyasütés, ostyahordás ³²	2015.12.07-12., ill. 22	50
	Disznótor	2014.11.16.	51

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Salgótarjáni kistérség:

A Salgótarjáni kistérségben is szép számmal vannak akár jóval több, mint hároméves hagyománnyal rendelkező és a mai napig is élő tradicionális gasztronómiai rendezvények, szám szerint a félkövéren kiemelt kilencet (Kazári Laskafesztivál és Tócsniparti, kishartyáni Ménes-patak főzőverseny, Szelei Szilvanap, szilasogonyi Kőleves Fesztivál, illetve csupán Salgótarjából öt rendezvény: Tarjáni Tavaszi Borfesztivál, Mézeskalácsház készítő verseny, Gorkij-telepi főzőverseny, Rónafalusi Vendégség, Tarjáni Borszalón) sikerült kikutatni. Ezzel a komoly mennyiséggel a kistérségek között dobogós helyezést értek el, bár nem érdemes eltekinteni attól, hogy a rendezvények többségét a megyeszékhely adja. Vannak a rendezvények között olyanok is (pl. Kazári Laskafesztivál és Tócsniparti, Szilasogonyi Kőleves Fesztivál), melyeknek hírneve bizonyítottan a megye határain kívül is ismert. (25. táblázat)

25. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Balassagyarmati kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Ipolytarnóc	Hagyományos tavaszi főzőverseny, ³³ azon évben Halászléfőző Verseny	2013.04.20.	52
	Csülökpörkölt főző verseny	2013.09.21	53
	Rackapörkölt főző verseny	2015.10.24.	54
2. Karancsalja	Borkóstoló és süteményverseny	január-február	55
3. Karancslapujtó	Karancslapujtói Park Party Főzőverseny ³⁴	2015.05.16.	56
	Hagyományörző batyus nyársalás	2014.04.30.	57
4. Kazár	VIII. Kazári Laskafesztivál és Tócsniparti	2015.05.30.	58
5. Kishartyán	V. Ménes-patak főzőverseny	2015.05.01.	59
6. Mátraszele	X. Szelei Szilvanap	2015.09.05.	60
7. Ságújfalu	Borverseny ³⁵	2015	61
8. Salgótarján	VII. Tarjáni Tavaszi Borfesztivál	2015.05.01-03.	62
	VI. Salgótarjáni Bányarém Fesztivál és III. Palóc Pálinka Ünnepe ³⁶	2014.09.05-06.	63

³² népszokás, nincs sorszámozva

³³ 2014-ről és 2015-ről nincs információ

³⁴ 2013-ban és 2014-ben is megtartották, nincs sorszámozva

³⁵ 2014-ben is megtartották, de nincs sorszámozva

	Libahúsból készült ételek és újborkok a salgótarjáni Kiskulacs vendéglőben	2013.11.07-17.	64
	„Egy szelet Salgótarján”-süteménysütő verseny ³⁷	2014.06.02.	65
	IV. Mézeskalács ház készítő verseny	2015.12.14.	66
	VIII. Gorkij-telepi főzőverseny	2015.08.15.	67
	XV. Rónafalusi Vendégség	2015.10.13.	68
	VI. Tarjáni Borsalon	2015.11.28.	69
9. Sóshartyán	Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság hagyományos lövészeti és főzőversenye	2015	70
10. Szilaspogony	XIII. Kőleves Fesztivál	2015.09.05.	71

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Bátonyterenyei kistérség:

Az előző kistérségekhez képest kisszámú települést tartalmazó Bátonyterenyei kistérségnek sincs szégyelni valója, hiszen három viszonylag érettnak és jól bejáratottnak mondható tradicionális gasztronómiai rendezvénnyel (mátranovák Vargánya Fesztivál, mátraterenyei Palacsinta Fesztivál, nemti Nyúl Ételek Főzőversenye) bír, melyet valószínűleg a jövőben is meg fognak rendezni. Sajnálatos tény, hogy a színvonalas keretek között szervezett nagykeresztúri Regionális Palóc Pálinka- és Párlatverseny 2014 óta nem hallat magáról. Egy ilyen magas színvonalú rendezés közreműködésével szervezett pálinkaverseny a megyében hiánypótló gasztronómiai rendezvény, és csak remélni lehet, hogy újra életre sikerül keltetni. (26. táblázat)

26. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Bátonyterenyei kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Mátranovák	V. Vargánya Fesztivál	2015.06.20.	72
2. Mátraterenye	VI. Palacsinta Fesztivál	2015.07.18.	73
3. Nagykeresztúr	III. Regionális Palóc Pálinka-és Párlatverseny és II. Erdei és Vadon Termő Gyümölcsökből Készült Pálinkák Országos versenye	2014. 08.14-16.	74
4. Nemeti	III. Nyúl Ételek Főzőversenye	2015.03.28	75

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Szécsényi kistérség:

A szintén alacsony településszámmal rendelkező Szécsényi kistérség semmivel sem marad el arányaiban a tradicionális gasztronómiai versenyek terén a többi kistérségtől. Hiszen négy olyan rendezvény (Hollókői Bornapok, Hollókői GasztroVár, Falusi disznótor Benczúrfalván, Varsányi

³⁶ 2015-ről nincs információ (ld. Nagykeresztúrnál is)

³⁷ 2015-ről nincs információ

Lepényfesztivál) is akadt a kutatások során, melyet már legalább több, mint háromszor rendeztek meg, és valószínűleg a jövőben is folytatódik a hagyomány, és településük márkáivá váltak, válnak vagy válhatnak. Salgótarján és Kozárd mellett Hollókő a harmadik olyan település a megyében, mely több hagyományos gasztronómiai rendezvényt is magáénak mondhat. (27. táblázat)

27. táblázat: Tradicionális gasztronómiai rendezvények a Szécsényi kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztrorendezvény elnevezése	Megszervezés időpontja	Forrásmegjelölés
1. Hollókő	VIII. Hollókői Bornapok	2015.05.09-10.	76
	I. Hollókői Pálinkanap ³⁸	2013.06.22.	77
	Hollókői GasztroVár ³⁹	2015.09.20.	78
2. Nógrádszakál	III. Ipolymenti Halászlé Fesztivál ⁴⁰	2014.08.16.	79
3. Szécsény	Falusi disznótor, Benczúrfalva ⁴¹	2015.11.28.	80
	Csipkebogyó nap	2014.11.24.	81
4. Szécsényfelfalu	Kapunyitogató: Felfalusi „Tüzesvas” fesztivál	2015.05.09.	82
5. Varsány	VIII. Varsányi Lepényfesztivál	2015.08.22.	83

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

A 28. táblázatra tekintve látható, hogy a legtöbb önálló gasztronómiai rendezvényt a Balassagyarmati (29 településből 15-ben), a Salgótarjáni (24 településből 10-ben), a Rétsági (25 településből 12) és a Pásztói (26 településből 11-ben) kistérségek településein rendezték meg, de ez nagyban összefügghet azzal is, hogy ebben a négy kistérségben lényegesen magasabb a települések száma, mint a Bátorterenyi (14 település) és a Szécsényi (13 település) kistérségekben. Amennyiben a kistérségeken belül gasztronómiai rendezvényt szervező települések arányát nézzük, a sorrend: Balassagyarmati (52%), Rétsági (48%) kistérségek, és csak mögöttük lemaradva jönnek közel azonos aránnyal a Pásztói (42%) és a Salgótarjáni (42%) kistérségek. Jelen felmérés szerint a megyében 2013 és 2015 között összesen 83 féle hagyományos gasztronómiai rendezvényt tartottak, ami a megye 131 településének 43%-án valósult meg. Szám szerint a legtöbb gasztronómiai rendezvényt a Balassagyarmati (21), Salgótarjáni (20), Rétsági (16) és Pásztói (14) kistérségekben szervezték meg e kutatás végeredménye szerint.

28. táblázat: A tradicionális gasztronómiai rendezvények előfordulása kistérségenként Nógrád megyében 2013-2015 között

Kistérség neve	Gasztrorendezvényt tartó települések száma és aránya a kistérségeken belül	Gasztrorendezvények száma
Rétsági	12 (48%)	16
Pásztói	11 (42%)	14

³⁸ 2014-ről és 2015-ről nincs információ, az is lehetséges, hogy ez a rendezvény egy egyszeri próbálkozás volt

³⁹ Már 2013-ban is megtartották, de nincs sorszámozva

⁴⁰ 2015-ről nincs információ

⁴¹ 2013-ban és 2014-ben is megtartották, de nincs sorszámozva

Balassagyarmati	15 (52%)	21
Salgótarjáni	10 (42%)	20
Bátonyterenyi	4 (28%)	4
Szécsényi	5 (38%)	8
Megye összesen	57 (43%)	83

Forrás: települések honlapja, Facebook oldala és digitálisan elérhető saját folyóirata

4.3. Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok Nógrád megye kistérségeiben

Érdemes még azokat a településeket is kiemelni, ahol a gasztronómia 2013-2015 között kísérőprogramként volt ugyan jelen, de nem, mint egy bemutató vagy kóstoló, hanem kifejezetten főző- vagy sütőversenyek formájában. Utóbbiakra jellemző, hogy csapatokban szerveződnek, szinte kivétel nélkül előzetes regisztrációhoz kötöttek, ami vagy ingyenes, vagy nevezési díjjal jár. Meghatározott időben lehet elfoglalni a főzőhelyeket (ezt többnyire a szervezők előkészítik, a versenyzőknek az alapanyagot és a tálalás eszközeit kell magukkal hozniuk). A verseny végén általában szakértő zsűri értékeli, amit eredményhirdetés és díjkiosztás követ. A településeken szervezett versenyek –a tradicionális gasztronómiai rendezvényeknél bevált módszer szerint– kistérségi bontásban, s azon belül a települések betűrendje szerint követik egymást. Egy-egy település neve után jön, vagy több verseny esetében jönnek a verseny(ek) megnevezése(i), illetve hogy mely rendezvény kísérőprogramja(i) volt(ak), amit a rendezvények időpontja és a forrásmegjelölés követ.

Rétsági kistérség:

A Rétsági kistérségben 12 településen összesen 20 gasztronómiai versenyt tartottak az elmúlt három évben, leginkább falunapok és majálisok kísérő rendezvényeként. Diósjenőn, Legénden, Nézsaán, Nőtincsen és Szentén 2-2, Rétságon pedig 4 gasztronómiai versenyt is szerveztek 2013-2015 között. (29. táblázat)

29. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Rétsági kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Alsópetény	VIII. Halászléfőző fesztivál	„Szent István napi rendezvények Alsópetény” (falunap)	2014.08.16-20.	1
2. Berkenye	pogácsasütő verseny	IV. Berkenyei Svábbál – IV. Schwabenball von Berkina	2014.02.22.	2
3. Borsosberény	lecsófőző verseny	Falunap	2013.08.17.	3
4. Diósjenő	diós sütemények versenye	XVII. Jenő nap	2015.07.11.	4
	egyesületek, intézmények, civil szervezetek főzőversenye	IV. Majális	2014.05.01.	5
5. Keszeg	VI. Főző- és Favágó Verseny	Favágó Verseny	2015.07.18.	6
6. Legénd	főzőverseny	Majális	2013.05.11.	7
	főzőverseny	Falunap	2015.05.01.	8
7. Nagyoroszi	főzőverseny	I. Asinel Fesztivál	2015.08.20.	9
8. Nézsa	főzőverseny	Szlovák majális	2014.05.01	10

	süteménysütő verseny	Karácsonyi Vásár	2013.12.08.	11
9. Nőtincs	főzőverseny	”Együtt könnyebb”- Testvértelepülési kapcsolatok ápolása, Szüreti falunapok Nőtincsen	2015.09.18-20.	12
	főzőverseny	Majális	2015.05.01.	13
10. Rétság	bográcsos főzőverseny	Városi majális	2013.05.01.	14
	Süti-sütőverseny	Rétság Megújul! projektzáró rendezvény	2013.09.20-21.	15
	II. Rétsági Sütisütő Verseny	Városi gyereknap	2015.05.31.	16
	süteményverseny	Hunyadi János Nyugállományúak Klubjának II. Anna bálja	2014.07.26.	17
11. Romhány	„Süssünk, süssünk valamit” süteményverseny	Szüreti felvonulás	2015.09.26.	18
12. Szenté	Hétpróba főzővereny	Családi nap és helyi termékek vására, Falunap	2014.05.24.	19
	palacsintasütő verseny	Szentei LEADER Fesztivál	2014.08.10.	20

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Pásztói kistérség:

A Pásztói kistérségben 11 településen tartottak főző- és sütőversenyeket, szám szerint 15 alkalommal, leginkább falu- és városnap, illetve valamilyen szakmai rendezvény kísérőelemeként. Erdőtarcán két-, Pásztón pedig négyféle versenyt is szerveztek 2013-2015 között. (30. táblázat)

30. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Pásztói kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Alsótold	„Sztárséf” főzőverseny	XVII. Toldi Nap	2013.08.31.	21
2. Bér	főzőverseny helyi és idénytermékekből	Gyüttment fesztivál	2015.08.27-30.	22
3. Egyházas- dengeleg	„Ízvarázs” főzőverseny és „Stampa-Mustra” pálinkaverseny	XVII. Hazaváró Juniális (falunap)	2013.06.21-22.	23
4. Erdőtarcsa	fánk-sütőverseny	Farsangi bál	2013.02.09.	24
	sütisütőverseny	Dél-nógrádi falvak találkozója	2014.07.29.	25
5. Garáb	főzőverseny	Garábi vadásznapi	2014.06.28.	26
6. Héhalom	főzőverseny	XV. Falunap és III. Járási Polgárőrnapi	2015.08.20.	27
7. Kálló	főzőverseny	Együtt Kállóért Közösségi Nap	2014.05.18.	28
8. Kisbágyon	bográcsos főzőverseny,	Falunap	2015.08.01.	29

	süteményverseny			
9. Kutasó	főzőverseny	Falunap	2013.08.24.	30
10. Palotás	főzőverseny	VIII. Palotási falunap	2014.07.19.	31
11. Pásztó	szabadtéri bográcsos főzőverseny	VIII. Múltidéző Zsigmond Nap az Árpád-házi királyok udvarában	2014.04.27.	32
	Farsangi Sütemény-sütő verseny	Farsangoló télbúcsúztató maskarázó családi nap	2013.02.10	33
	őszi gyümölcstálkészítő verseny	„IX. Szőlő- és Borünnep”	2013.09.28-29.	34
	vadétel főzőverseny	XXIII. Megyei Vadásznapi	2014.09.27.	35

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Balassagyarmati kistérség:

A Balassagyarmati kistérségben 9 településen összesen 12 gasztronómiai verseny volt a három év folyamán, leginkább falunapokon és az „Itthon vagy! – Magyarország, szeretlek!” rendezvénysorozat keretében. Balassagyarmaton, Bercelen és Drégelypalánkon 2-2 alkalommal is zajlottak versenyek. (31. táblázat)

31. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Balassagyarmati kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Balassagyarmat	sörivő versenyek	XIX. Sörfesztivál	2015.07.14-19.	36
	főzőverseny	II. Határmenti Kofavizit	2015.09.04-05.	37
2. Bercel	„Keverd-kavard” főzőverseny	„Szomszédoló”	2015.08.15.	38
	főzőverseny	Egészségfejlesztő Családi Fesztivál	2015.09.19.	39
3. Csesztve	Csesztvei Süteménysütő Verseny	Szüreti fesztivál és falunap	2015.09.26.	40
4. Dejtár	sütés nélküli sütik versenye	„10 éve a 20 éves Európai Unióban” Testvértelépülési találkozó	2014.06.18-22.	41
5. Drégelypalánk	főzőverseny (III. Bogrács-csata)	Falunapi Vigalom	2013.08.18	42
	Palánki boros gazdák Borversenye, ill. borkorcsolya verseny (sütemények)	Palánki Szüreti Vigasság	2013.09.28.	43
6. Iliny	főzőverseny	„Itthon vagy! – Magyarország, szeretlek!”	2013.09.29.	44
7. Órhalom	IV. főzőverseny pálinka mustra, káposztáslepeny verseny	„Itthon vagy! – Magyarország, szeretlek!”	2014.09.27.	45
8. Szanda	sörivő verseny	Roma Nap	2013.07.13.	46
9. Szügy	főzőverseny	„Szügyi hagyományok dalban és kemencében” (falunap)	2013.08.31.	47

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Salgótarjáni kistérség:

A Salgótarjáni kistérségben 10 településen összesen 14 alkalommal mérték össze a csapatok főző és sütő tudományukat, főként falunapokon, illetve szakmai rendezvényeken. A legtöbb, vagyis 2-2 alkalommal Karancsberényben, Karancskeszin és Salgótarjában szerveztek gasztronómiai versenyeket a három év alatt. (32. táblázat).

32. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Salgótarjáni kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Egyházasgerge	süteménysütő verseny	Szüreti Felvonulás és Falunap	2013.10.05	48
2. Etes	bográcsos főzőverseny, „Nagyanyáink sütötték” süteménysütő verseny	Falunap	2013.08.19.	49
3. Ipolytarnóc	VIII. Pacalt főzők versenye	Szent Anna napi búcsúhoz kötődő falunap	2015.07.25-26.	50
4. Karancsalja	„Borminősítő és Süteménysütő verseny”	Falunap	2015.07.25.	51
5. Karancsber.	süteményverseny	Falunap	2013.07.13.	52
	Retro Majális Főzőverseny	Majális	2015.05.01.	53
6. Karancskeszzi	süteményverseny	Pusztanapi sokadalom: Marakodipusztaiak találkozója	2014.06.28.	54
	főzőverseny és mézes-sütemények versenye	I. Édes – mézes palóc méhésztalálkozó	2015.09.22.	55
7. Mihálygerge	nemzetközi főzőverseny, illetve Nemzetközi Kisüsti Pálinkaverseny	Különleges Hangszerek XIV. Nemzetközi Találkozója	2014.10.03-05.	56
8. Ságújfalu	főzőverseny	„Ménés menti olimpia”	2013.09.29.	57
9. Salgótarján	reneszánsz desszertkészítő verseny	Salgótarjáni Nyári Játékok	2014.06.24-28.	58
	Bányász és Hagyományos Ételek Főzőversenye	Salgótarjáni Városi Bányásznapi	2015.09.06.	59
10. Somoskő-újfalu	főzőverseny	X. Somosi Falunap	2014.09.13.	60

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Bátonyterenyi kistérség:

A Bátonyterenyi kistérségben 5 településen szerveztek mindössze 9 gasztronómiai versenyt, leginkább falu- város- vagy sportnap keretében. Egyedül Bátonyterenyén volt egynél több alkalom 2013-2015 között, ami a város esetében összesen 5 főzőversenyt is jelent. (33. táblázat)

33. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Bátorterenyi kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Bátortereny	„Palóc Íz-Lelő” Hagyományörző Szabadtúzi Sütő- Főzőverseny	III. Palóc Világtalálkozó	2015.08.07-09	61
	„Palóc Ízek Főzőverseny”	Városnap és Szüreti Fesztivál	2014.09.27-28.	62
	főzőverseny	I. Lakótelepi juniális és városi sportnap	2014.06.07.	63
	főzőverseny	Egészség- és családi nap	2015.07.04.	64
	főzőverseny	II. Bányavárosi Családi sportnap	2015.09.27.	65
2. Dorogháza	főzőverseny	Falunap	2013.09.14.	66
3. Márkháza	főzőverseny	„Itthon vagy! –Magyarország, szeretlek!”	2013.09.28.	67
4. Nemti	főzőverseny	Falunap	2015.09.26.	68
5. Szuha	főzőverseny	XVI. Almások-Almása, Almás nevű települések találkozója	2014.08.02-03.	69

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

Szécsényi kistérség:

A Szécsényi kistérségben 7 településen összesen 12 főző- vagy sütőversenyt rendeztek az elmúlt három évben, főként falunap vagy szakmai és szüreti rendezvény kapcsán. A legtöbb alkalommal Ludányhalászin (3) és Szécsényben (4) mérhették össze tudásukat a csapatok. (34. táblázat)

34. táblázat: Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok a Szécsényi kistérségben (2013-2015)

Település	Gasztronómiai verseny	Befogadó rendezvény	Időpont	Forrás
1. Hollókő	vadétel- és halászléfőző verseny	Nógrád megyei XXII. Vadásznapi, III. Polgárörnap és I. Horgásznapi	2013.07.06	70
2. Ludányhalászi	sörivó, virslievő verseny	IX. Ludányhalászi falunap	2015.06.13.	71
	főzőverseny	VIII. Ludányi Falunap és Járasi Halász- és Vadásznapi	2014.05.31-06.01	72
	Halászlé főzőverseny	VI. Öregpityka Családi Horgász Majális, Gyermek és Házi Verseny	2015.05.24.	73
3. Nógrád-megyer	III. pálinkaverseny és süteménymustra	„Múlt, jelen, jövő” Szüreti napok	2014.09.18-20.	74
4. Nógrádsipek	főzőverseny	Farsangi télűző felvonulás	2015.02.14	75
5. Rimóc	VIII. Szüreti Főzőverseny, ill. XX. Borverseny és IV. Pálinkaverseny	Szüreti rendezvény és felvonulás	2015.09.19.	76
6. Szécsény	Laskakészítő verseny	Szent Iván napi Tűzgrás Fesztivál	2013.06.22.	77
	IV. Ízek viadala-főzőverseny	„Hazalátogató hétvége”,	2015.08.21-22.	78

Benczúrfalva				
	bográcsgulyás főzőverseny	Nemzetközi Tűzoltó Hidak	2015.09.05.	79
	halászlé és vadétel főző verseny	Országos (és Megyei) Vadásznapi és Megyei Horgásznapi	2015.09.12.	80
7. Szécsény-felfalu	főzőverseny	„Felfaló fesztivál”	2014.10.04.	81

Forrás: ld. számozott végjegyzetben a fejezet végén

A különféle más típusú rendezvényekhez kapcsolódó gasztronómiai versenyek esetében – hasonlóan az önálló gasztronómiai rendezvényekhez – a nagyobb településszámmal rendelkező kistérségekben rendezték meg a legtöbb versenyt. A 35. táblázat tanulsága szerint a sorrend Rétsági (20), Pásztói (15), Salgótarjáni (14), majd Balassagyarmati (12) kistérségek. A kistérségi szintet tovább szemlélve azonban föltűnik, hogy a legkevesebb (13) településből álló Szécsényi kistérség esetében a települések több, mint fele (54%) szervezett valamilyen gasztronómiai megmérettetést. A másik érdekesség, hogy a legmagasabb számú településsel (29) rendelkező Balassagyarmati kistérségben a települések alig egyharmadában (31%) volt csupán valamilyen főző- vagy sütőverseny. Megyei szinten az önálló gasztronómiai rendezvényekhez nagyon hasonló arányban (települések 41%-a) szerveztek gasztronómiai versenyeket, melyek száma csak kettővel alacsonyabb (81), mint a tradicionális gasztronómiai rendezvényeké (83). Ez egyfajta kiegyensúlyozottságot tükröz – legalábbis a megye szintjén – a kétféle típusú (az önálló és az egyéb eseményekhez kapcsolódó) gasztronómiai rendezvények között.

35. táblázat: Valamely rendezvényhez kapcsolódó gasztronómiai (főző-, illetve sütő-) versenyek száma (db) és aránya (%) kistérségenként Nógrád megyében (2013-2015)

Kistérség neve	Gasztronómiai versenyt tartó települések száma és aránya kistérségenként	Gasztronómiai rendezvények száma
Rétsági	12 (48%)	20
Pásztói	11 (42%)	15
Balassagyarmati	9 (31%)	12
Salgótarjáni	10 (41%)	13
Bátonyterenyi	5 (36%)	9
Szécsényi	7 (54%)	12
Megye összesen	54 (41%)	81

Forrás: települések honlapja, Facebook oldala és digitálisan elérhető saját folyóirata

a) Szöveghöz hivatkozások (tradicionális gasztronómiai rendezvények):

1. 5mp.eu 1
2. diosjeno.hu 1
3. facebook.com/Fels%C5%91pet%C3%A9ny-Hivatalos-Oldala-780522732035006/timeline
4. facebook.com/ketbodony/timeline
5. facebook.com/events/463668190480074/
6. Szuperinfó-Infonograd.hu
7. picasaweb.google.com
8. nograd-var.hu 1
9. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 1
10. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 2
11. seszi.hu
12. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 3
13. retsag.net 1

14. szendehelyi-ovoda.hu
15. szente.hu
16. tolmacs.hu
17. facebook.com/gabor.kubatov/media_set?set=a.785964848092083.1073741940.100000357251170&type=3
18. erdokurt.hu 1
19. erdokurt.hu 2
20. facebook.com/narconon.garab/timeline
21. hehalom.hu 1
22. kallo.hu
23. kisbagyon.hu 1
24. facebook.com/kozard.kozseg
25. kozard.hu
26. facebook.com/AgrotourismKozardon/timeline
27. palotas.hu 1
28. szallaszona.hu
29. szpuspoki.hu
30. vanyarc.hu
31. salgotarjan.hu 1
32. facebook.com/CsesztveMadachfalva
33. dejtár.hu 1
34. facebook.com/Dregelypalank/timeline 1
35. sugarkankalin.hu 1
36. sugarkankalin.hu 2
37. iliny.hu
38. mohora.hu
39. mohora.hu
40. mohora.hu
41. facebook.com/nogradkovesdkozseg.hivatalosprofilja/timeline?ref=page_internal
42. orhalom.hu 1
43. facebook.com/kozseg.patak
44. patvarc.hu
45. szanda.hu 1
46. szanda.hu 2
47. szanda.hu 3
48. facebook.com/Sz%C3%A9cs%C3%A9nke-776693455702406/timeline 1
49. facebook.com/Sz%C3%A9cs%C3%A9nke-776693455702406/timeline 2
50. tereny.hu 1
51. tereny.hu 2
52. 36jopaloc.hu
53. osmaradvanyok.hu 1
54. osmaradvanyok.hu 2
55. karancsalja.hu 1
56. mngsz-eszabukki.hu 1
57. facebook.com/karancslapujto/timeline
58. laskafesztival.kazar.hu
59. facebook.com/Kisharty%C3%A1n-206842636040493/timeline
60. infonograd.hu 1
61. facebook.com/S%C3%A1g%C3%BAjfalv-813904355311127/timeline
62. stjazz.hu
63. stkult.info 1
64. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 1
65. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 2
66. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 3
67. salgotarjan.hu 2
68. infonograd.hu 2
69. salgotarjan.hu 3
70. salgotarjan.hu 4
71. facebook.com/events/519408114875568
72. nhc24.hu
73. palacsintafeszt.matratereny.hu
74. stkult.info 2
75. mngsz-eszabukki.hu 2
76. napok.4t.hu

77. facebook.com/IloveHolloko/timeline
78. holloko.hu
79. palocok.com 1
80. mngsz-eszakkukki.hu 3
81. szecseny.hu 1
82. facebook.com/szecsenyfelfalu.kozseg/timeline 1
83. varsany.hu 2

b) Szövegekőzi hivatkozások (Főző- és sütőversenyek, mint kísérőprogramok):

1. alsopeteny.hu
2. facebook.com/events/1473769832849752/?active_tab=highlights
3. facebook.com/Ber%C3%A9nyi-H%C3%ADrmond%C3%B3-143340212500343/timeline
4. diosjeno.hu 2
5. diosjeno.hu 3
6. keszeg.hu
7. legend.hu
8. facebook.com/legendkozseg/timeline
9. facebook.com/ClubAsinel/timeline
10. nezsa.hu 1
11. nezsa.hu 2
12. notincs.hu
13. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 4
14. facebook.com/V%C3%A1rosi-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-K%C3%B6zpont-%C3%A9s-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-R%C3%A9ts%C3%A1g-240745935978610/timeline 1
15. retsag.net 2
16. facebook.com/V%C3%A1rosi-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-K%C3%B6zpont-%C3%A9s-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-R%C3%A9ts%C3%A1g-240745935978610/timeline 2
17. retsag.net 3
18. romhany.hu
19. facebook.com/events/220680984808369/
20. facebook.com/events/640226859388339/
21. alsotold.hu
22. facebook.com/csobankapuszta/timeline
23. dengeleg.hu
24. facebook.com/Szabadid%C5%91s-T%C3%A1rsas%C3%A1g-Egyes%C3%B3letErd%C5%91tarcsa-414430978588524/timeline
25. erdotarcsa.hu
26. kelet-cserhat-vt.hu
27. hehalom.hu 2
28. cserhatalja.eu
29. kisbagyon.hu 2
30. kutaso.hu
31. palotas.hu 2
32. paszto.hu 1
33. erikanet.hu 1
34. paszto.hu 2
35. paszto.hu 3
36. infonograd.hu 3
37. issuu.com 1
38. facebook.com/bercel.tv/timeline
39. bercel.hu
40. csesztve.hu
41. dejtár.hu 2
42. facebook.com/Dregelypalank/timeline 2
43. facebook.com/Pusztaberki/timeline
44. onkormanyzat.mti.hu
45. orhalom.hu 2
46. szanda.hu 4
47. szugy.hu
48. egyhazasgerge.hu

49. erikanet.hu 2
50. facebook.com/olah.angela.7
51. karancsalja.hu 2
52. karancsbereny.hu 1
53. karancsbereny.hu 2
54. facebook.com/muvelodesihaza.karancskeszit/timeline
55. infonograd.hu 4
56. atempo.sk
57. kishartyan.eoldal.hu
58. itthoneszakmagyarorszag.blog.hu
59. stkult.info 3
60. facebook.com/PetofiSandorMuvelodesiHazEsKonyvtar/timeline
61. palocvilagtalalkozo.hupont.hu
62. issuu.com 2
63. issuu.com 3
64. batonytereny.hu
65. facebook.com/adyendre.muvhaz.9
66. doroghaza.hu
67. markhaza.hu
68. nemti.hu
69. facebook.com/matraalmas/timeline
70. nport.hu
71. ludanyhalaszi.hu 1
72. ludanyhalaszi.hu 2
73. oregpotyka.hu
74. palocok.com 2
75. facebook.com/sipekihirmondo/timeline: facebook.com/sipekihirmondo/timeline
76. rimoc.hu
77. szecseny.hu 2
78. szecseny.hu 3
79. katasztrofavedelem.hu
80. omvk.hu
81. facebook.com/szecsenyfelfalu.kozseg/timeline 2

5. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

5.1. Bevezetés

A Nógrád megyei gasztroturizmus helyzetét kérdőíves felmérés segítségével mértem fel. Három önálló felmérés keretében összesen 842 főt kérdeztem meg. A célcsoportok a vendégek, a vendéglátó szakiskolai hallgatók és a szállásadók voltak. A felmérés során feltártam és elemeztem a Nógrád megyei turizmus jellegzetességeit, a kérdezettek elvárásaiban, véleményeiben tapasztalható eltéréseket. A három csoport kérdéseinek egy része azonos volt, míg a többi a célcsoportok szerint eltért egymástól. A kérdőívben zárt és nyitott kérdések egyaránt előfordultak.

A 130 *vendég* megkérdezése Hollókőn történt, ahol a nagyobb rendezvényeket kerestem fel, mivel itt voltak elérhetők nagyobb létszámban turisták. Ezek közül két eseményen, a Hollókői Húsvéti Fesztiválon (2013. március 30.-április 1.), illetve a Hollókői Bornapokon (2013. április 27-28.) valósult meg kérdőíves vizsgálat két segítőtárs közreműködésével (kérdőívek kiosztása és begyűjtése).

Az alapképzésben (BA) résztvevő *hallgatók*, mint leendő szakemberek megkérdezése képezte a második bázist. Az időpont (2013. szeptember-október) és helyszín kiválasztása úgy történt a három intézményben, hogy a magasabb létszámot feltételezve a nagyobb előadótermekben kerestem meg a szakma leendő művelőit (Szent István Egyetem-33 fő másodéves, Szolnoki Főiskola-544 fő szintén másodéves, Budapesti Gazdasági Főiskola-113 elsőéves hallgató).

A *szállásadók* megkérdezése az internetről gyűjtött, Nógrád megyében vendéglátással-szállásadással foglalkozók adatbázisa segítségével történt. A meglévő információk alapján, telefonon történt előzetes egyeztetés után valósult meg a kérdőívezés (2013 nyara és ősze). 22 vendéglátó egységtől érkezett pozitív válasz, mely alapján minden megkeresett vendéglátó kitöltötte és visszaküldte a kérdőíves felmérést.

Dolgozatom tehát három különböző *statisztikai sokaság* egyedeit vizsgálja külön-külön, majd együtt is, melyekből statisztikai következtetéseket vonok le.

5.2. A Nógrád megyébe érkező turisták körében végzett felmérés eredményei

A turisták a keresleti oldalt testesítik meg az idegenforgalomban. Ezért ajánlatos a kérdőíves fejezet elemzéseit ezzel a csoporttal kezdeni. Elsőként a válaszadók tulajdonságaira kérdeztem rá, majd területi jellemzőik, szokásaik és véleményeik értékelését hajtottam végre.

5.2.1. Demográfiai, anyagi jellemzők, motivációk

A válaszadók között enyhe nőtöbbség volt megfigyelhető, míg korcsoportok szerint az aktív, fiatal felnőttek súlya volt meghatározó. Ők általában házasok, és gyermekeikkel együtt érkeznek (67%-a a megkérdezetteknek) Nógrád megyébe. (36. táblázat)

A 24 év felettiek 49%-a középfokú, 44%-a felsőfokú végzettségű. A foglalkozásokat tekintve a mérnökök, a közgazdászok és a tanárok vannak a turisták között nagy arányban, de található

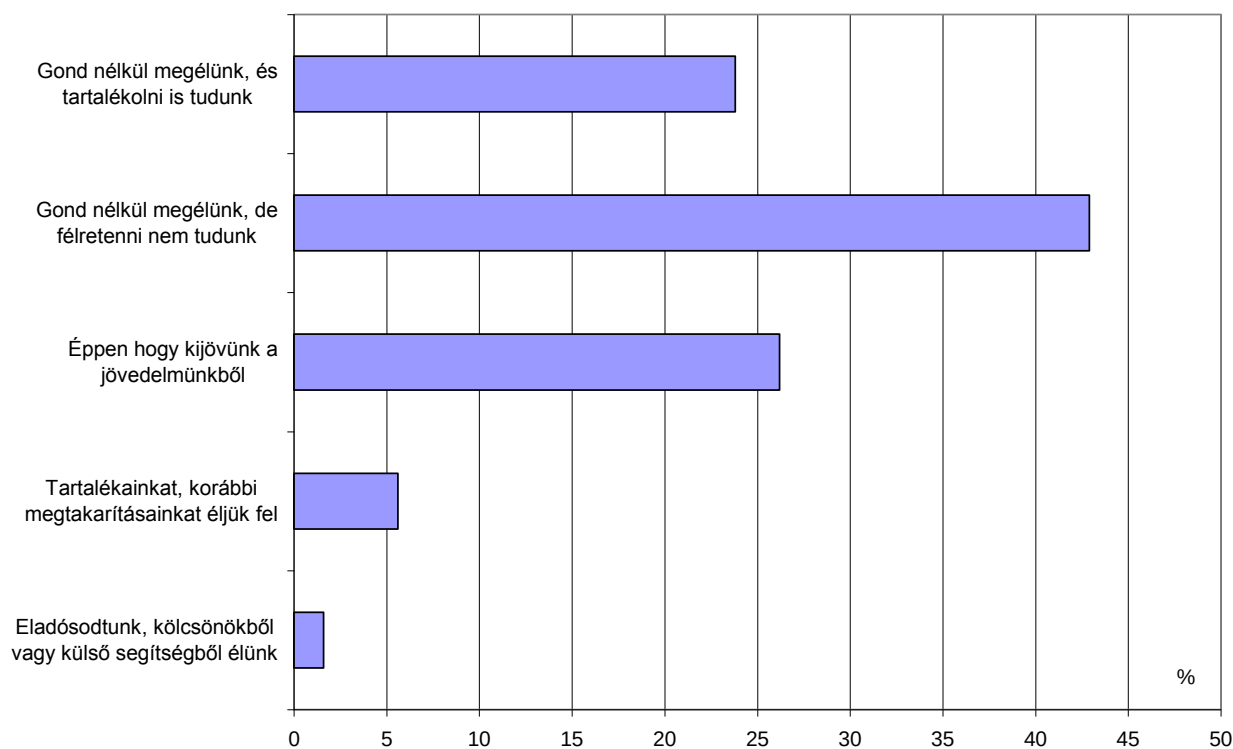
közöttük színművész, tűzoltó és szakács is. A 24 év felettek 70%-a dolgozik, túlnyomó többségük alkalmazott, akiket teljes munkaidőben foglalkoztatnak.

36. táblázat: A válaszadók nemek és korcsoportok szerint

Korcsoport\Nem	Férfi	Nő	Összesen
0-18	3	10	13
19-24	4	7	11
25-29	8	6	14
30-39	12	21	33
40-49	11	15	26
50-59	6	8	14
60-X	8	11	19
Összesen	52	78	130

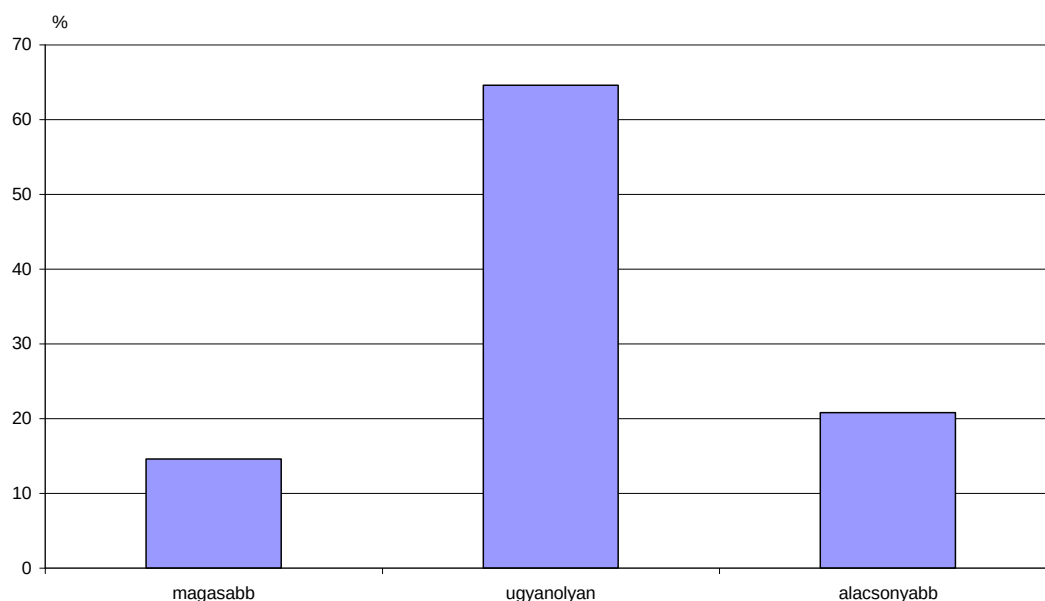
Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

Ezzel függ össze, hogy a megkérdezettek többsége (64,6%-a) szerint életszínvonala átlagos Magyarországon (19. ábra). A saját anyagi helyzetüket a legtöbben úgy jellemezték, hogy megélnék gond nélkül, de nem tudnak félretenni (42,9%). Ezt követte a következő két válasz, melyek az előző helyzetet szimmetrikusan veszik közre: éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből, illetve gond nélkül kijövünk, és még félretenni is tudunk. (18. ábra)

18. ábra: HOGYAN JELLEMEZNÉ A CSALÁDJÁ/AZ ÖN MOSTANI ANYAGI HELYZETÉT? –KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZOK ELOSZTLÁSAI

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

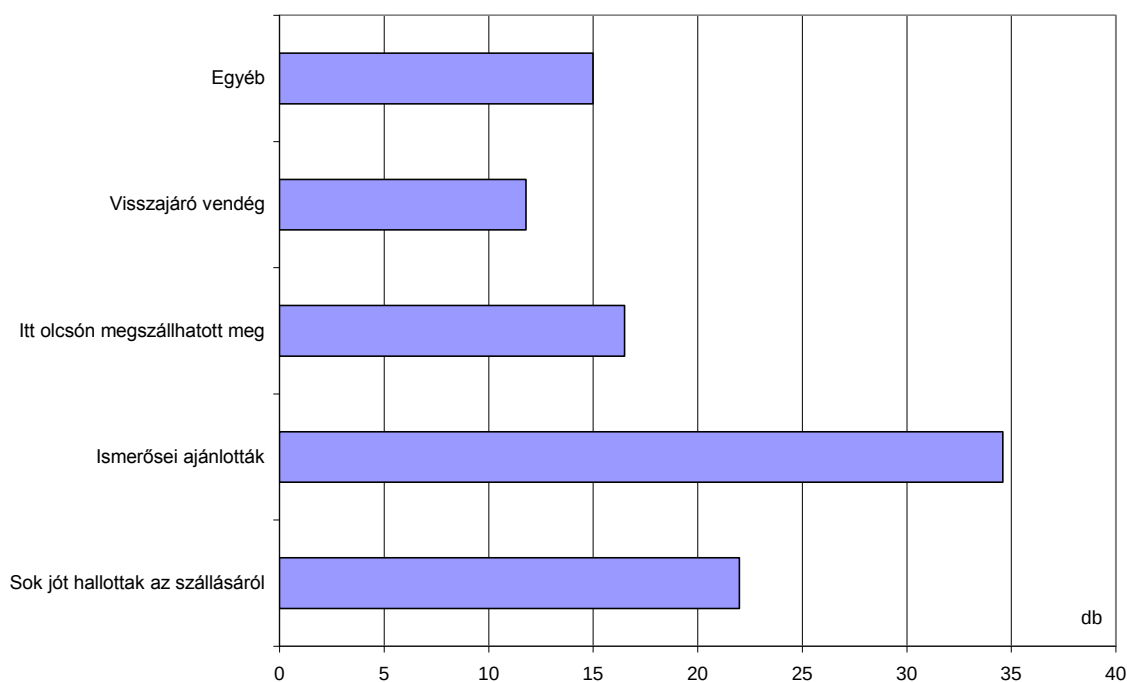

19. ábra: ÖN, ILLETVE CSALÁDJÁNAK AZ ÉLETSZÍNVONALA AZ ÁTLAG MAGYARORSZÁGIHOZ KÉPEST – VÁLASZOK MEGOSZLÁSAI

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

Az mindenképpen leszögezhető, hogy a megkérdezett Nógrád megyébe *látogató turisták többsége 30-49 év közötti, családjával együtt érkezik, és közepes anyagi helyzettel rendelkezik.*

A kutatás szerint az *ismerősök, a távolabbi kapcsolatok ajánlásai a meghatározóak abban, hogy miért egy adott, konkrét helyre mennek a turisták.* (20. ábra)

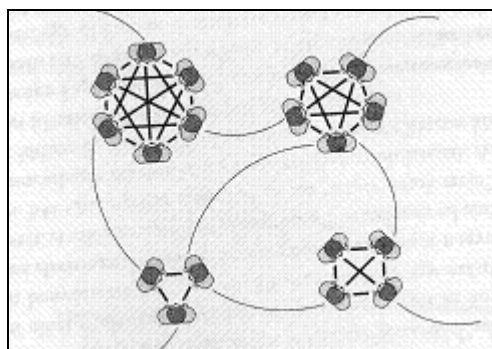

20. ábra: MILYEN OKOK JÁTSZOTTAK SZEREPEK ABBAN, HOGY ÉPPEN IDE JÖTT?

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

Az eredmények összhangban vannak a hálózatielmélet következtetéseivel (Buchanan 2003). Eszerint az emberek halmazán az ismeretség (ekvivalencia) reláció hálózatot indukál. A hálózatok vizsgálata a XX. században kezdődött el, Erdős Pál és Rényi Alfréd matematikusok gráfelméleti cikkeivel (Erdős – Rényi 1959, 1960). Érdekes és paradigma-váltó tézise volt e kornak, hogy a földünkön bármely két embert 6 „lépésnyi” (ismertségi kapcsolat) köt össze (six degrees of separation) az Amerikai Egyesült Államok elnökétől az eszkimó főkavadászig bárkit. E kezdeti úttörő tételek után csak később vált a hálózatielmélet a felismert absztrakciókkal új tudományággá. Ezt azok a felismerések alapozták meg, melyek szerint minden hálózat, legyen az élő vagy élettelen, természetben meglévő, vagy mesterséges, azonos szervezőelv alapján jön létre, egyszerű szabályokkal (Barabási 2008). Azaz az internet, az emberi kapcsolatok vagy éppen az emberi agy neuronhálózata belső tulajdonságaikban nagyon hasonlóak.

A hálózatokat a gyenge kapcsolatok „ereje” tartja össze. Hiszen egy tetszőlegesen kiválasztott elemmel szoros összefüggésben (kötődésben) lévő elemek leggyakrabban egymással is szoros kapcsolatban vannak. Így sok, kis, szorosan összekötött csoport mellett fontos szerephez jutnak a gyengébb kapcsolatok. Az ismeretségi emberi kapcsolatokra lefordítva a szorosabban vett barátai az embernek általában egymásnak is nagyobb valószínűséggel szorosabb barátai, mint nem. Ezeket a szoros összeköttetésű, magas fokszámú gráfokat a gyenge kapcsolatok, az „ismerősök” tartják össze. (21. ábra)

21. ábra: AZ ERŐS ÉS GYENGE KAPCSOLATOK

Forrás: Barabási (2008)

A hálózatielmélet gyenge kapcsolatainak erejét látszanak bizonyítani a turizmusban is a megkérdezettek válaszai. A távolabbi rokonok, ismerősök ajánlásai, a „reklámok” fontossága, az információk elérése, láthatósága sokszor fontosabb, mint amilyen jelentőséget tulajdonítanak neki. *A turisztikai potenciált minél több helyről érkező, minél változatosabb célközönséggel érdemes erősíteni.*

5.2.2. Területi vizsgálatok

A megkérdezettek 36%-a Budapesten lakik, míg 9% Szatmárnémetin (Erdély), 7 % Salgótarjánban, 4 % Debrecenben, 3 % Főton, illetve Csömörön. Azaz a Nógrád megyei turizmusban a helyi (megyei) vendégek mellett a Közép-magyarországi régióból érkezőknek, az erdélyieknek és a többi megyei nagyvárosból idelátogatóknak van az eredmények szerint meghatározó súlyuk. A 130 turista összesen 34 településről érkezett Hollókőre. (37. táblázat)

37. táblázat: A két hollókői kétnapos rendezvény (2013) résztvevői lakóhely szerint, fő

Lakóhely	Résztvevő (fő)
Budapest	47
Csömör	4
Dabas	1
Debrecen	5
Fót	4
Győr	2
Hajdúböszörmény	3
Hódmezővásárhely	3
Hollókő	1
Jászberény	1
Kaposvár	1
Karancskeszi	3
Kartal	1
Kecskemét	3
Kiskunlacháza	3
Kozárd	1
Maglód	1
Mikepércs	1
Mikesbuda	1
Nagykőrös	2
Nagylóc	3
Nyíregyháza	2
Pilisvörösvár	1
Polgár	2
Pomáz	2
Salgótarján	9
Szatmárnémeti (Erdély)	12
Szigetszentmiklós	3
Szombathely	1
Tata	2
Tatabánya	1
Tiszaújváros	1
Vámspércs	1
Városhely	2
Összesen	130

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A „Kérjük, sorolja fel, mely (magyar) településen járt turisztikai céllal az utóbbi egy évben!” – kérdésre a megkérdezettek 15%-a nógrádi települést sorolt fel. További 15% pedig a régió más megyéit említette. Érdekes megjegyezni, hogy nem a megyében lakók jelölték meg a megyei településeket. Ami azt bizonyítja, hogy nem elhanyagolható a visszajáró vendégek aránya, akik már némi helyismerettel rendelkeznek a megyében. Ezt támasztja alá a további kérdés révén kapott eredmény is.

Ha azt hallja, hogy „Nógrád megye”, mely szavakat társítaná hozzá? - nyitott kérdés elemzéséhez a tartalomelemzés módszertanát érdemes felhasználni.

A 130 személy 212 választ adott. A válaszok gondolathalmazai hat válasz köré csoportosultak. A legtöbb válaszadó *palócokhoz, hagyományokhoz* kötődő dolgokat említett (palócok, néphagyomány, hagyomány, hagyományőrzés stb., összesen 71 említés). A *konkrét települések* megnevezése is hangsúlyos volt, mint például Hollókő, Salgótarján, Ipolytarnóc stb. (62 alkalom). A harmadik csoportot a *természettel, tájegységekkel* kapcsolatos említések alkotják

(erdők, hegyek, szép tájak stb., összesen 28 alkalom.) A negyedik csoportot összesen húszan képezik, ez a homogén rész a *vidék*, *vidéki turizmus* fogalomkörhöz köthető. Az ötödik és egyben az egyedüli *negatív asszociációkat* tartalmazó csoport a munkanélküliség, a cigány lakosság és az elmaradottság fogalom köré csoportosul, összesen 16 említéssel. Az utolsó, hatodik csoport (15 említés) a *gasztronómiával* kapcsolatos fogalmakat tömörítette magába. Különleges és palóc ételeket is megemlítették a válaszadók.

Az idelátogatók, pontosabban a mintába kerülő 130 személy, összesen 141 kulturális rendezvényt tudott megnevezni. Természetesen a legtöbben ugyanazokat a rendezvényeket ismerik. A legtöbben a Hollókői Húsvétot említették (77-en), majd a Salgótarjáni Dixieland fesztivál és a Kozárdi napok következtek. Ezekon felül leginkább kisebb falunapokat, bornapokat neveztek még meg. Tehát *a Nógrádba látogatók jelentős ismeretekkel rendelkeznek a megyéről, az itteni látnivalókról. Többen visszajáró vendégek.*

Az eddig felvázolt képet tovább árnyalja, hogy a visszajáró vendégek, a nógrádi turisták regionális szinten a hét régióból negyedikként említették csak Észak-Magyarországot, mint potenciális visszavándorlási térséget. A falusi turizmust az emberek első sorban az Észak-alföldi régióhoz kötik. (38. táblázat)

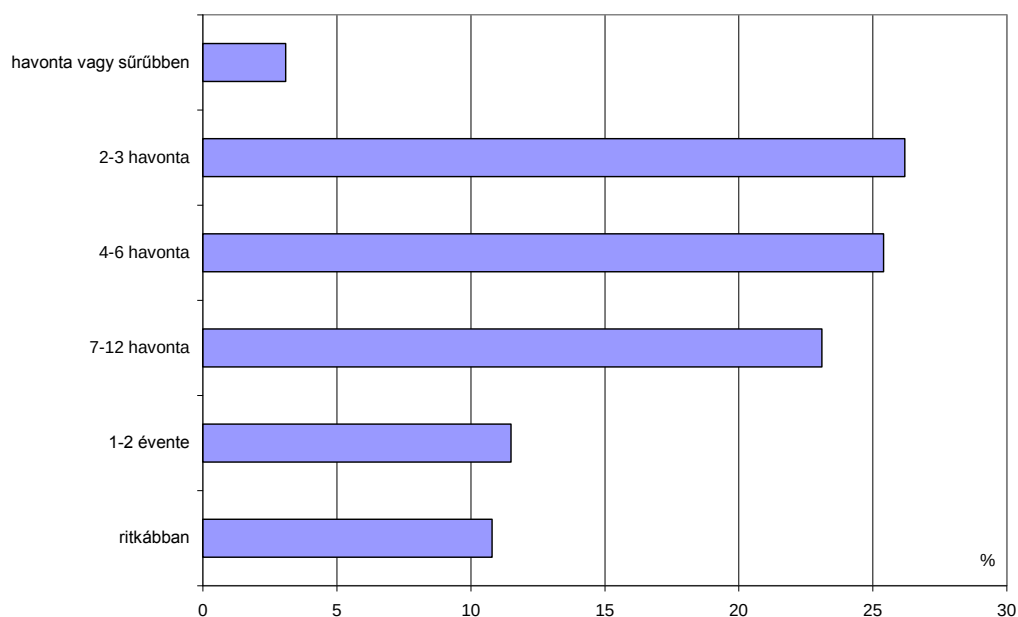
38. táblázat: Melyik régiót/megyét célozná meg falusi turizmus keretein belül?

Régió	Megoszlás (%)
Észak-Magyarország	14,7
Észak-Alföld	31,0
Dél-Alföld	6,9
Közép-Magyarország	1,7
Dél-Dunántúl	18,1
Nyugat-Dunántúl	22,4
Közép-Dunántúl	5,2
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

5.2.3. Turisztikai szokások, vélemények

A turisták demográfiai-anyagi jellemzőin túl lényeges megvizsgálni a turisztikai szokásaikat is. A megkérdezettek mintegy negyede válaszolta, hogy 2-3, 4-6, illetve 7-12 havonta szokott turista utakban részt venni. (22. ábra) Ezek többsége 3-4 napig tart. (39. táblázat) Érdekes módon a 4-6 havonta érkezők több időt töltenek el a célterületen, mint a 7-12 havi rendszerességgel utazók. Azaz *a gyakoribb (de nem túl gyakori) turisztikai események nem feltétlenül járnak a turizmusra fordított idő rövidülésével.*

22. ábra: MILYEN RENDSZERESSÉGGEL SZOKOTT TURISTA UTAKBAN RÉSZT VENNI? – KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZOK MEGOSZLÁSAI

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

39. táblázat: Általában milyen hosszú ideig marad egy-egy helyen?

Válasz	Megoszlás (%)
1 nap	3,8
1-2 nap	25,4
3-4 nap	50,8
1-2 hét	20,0
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A legtöbben szabadidős tevékenység miatt érkeznek szálláshelyükre, de nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik a kikapcsolódást rokonaik, barátaik látogatásával kapcsolják össze. (40. táblázat) A látogatás célja és gyakorisága közötti *asszociációs kapcsolatok* elemzése szerint a két változó közötti kapcsolatot mérő mutató értéke:

$$\Phi = \sqrt{\sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \frac{(p_{ij} - p_{i.} \cdot p_{.j})^2}{p_{i.} \cdot p_{.j}}} = 0,499.$$

Forrás: Vita – Hunyadi – Mundruczó (2001)

p_{ij} : a kontingencia táblázatban az adott változó értéke az ij cellában

$p_{.j}$: a változó várható értéke az adott sorban

$p_{i.}$: a változó várható értéke az adott oszlopban

Tehát a két változó nem független egymástól. Az indikátorok azt mutatják, hogy az utazás célja és rendszeressége között közepesen erős kapcsolat van. A rokoni, baráti látogatások a 7-12 havonta érkezőkre sokkal inkább jellemző, mint a többiekre. (23. ábra)

Hasonlóan igaz ez az utazás célja és hossza közötti összefüggésekre is. Azaz a két változó összefügg egymással.

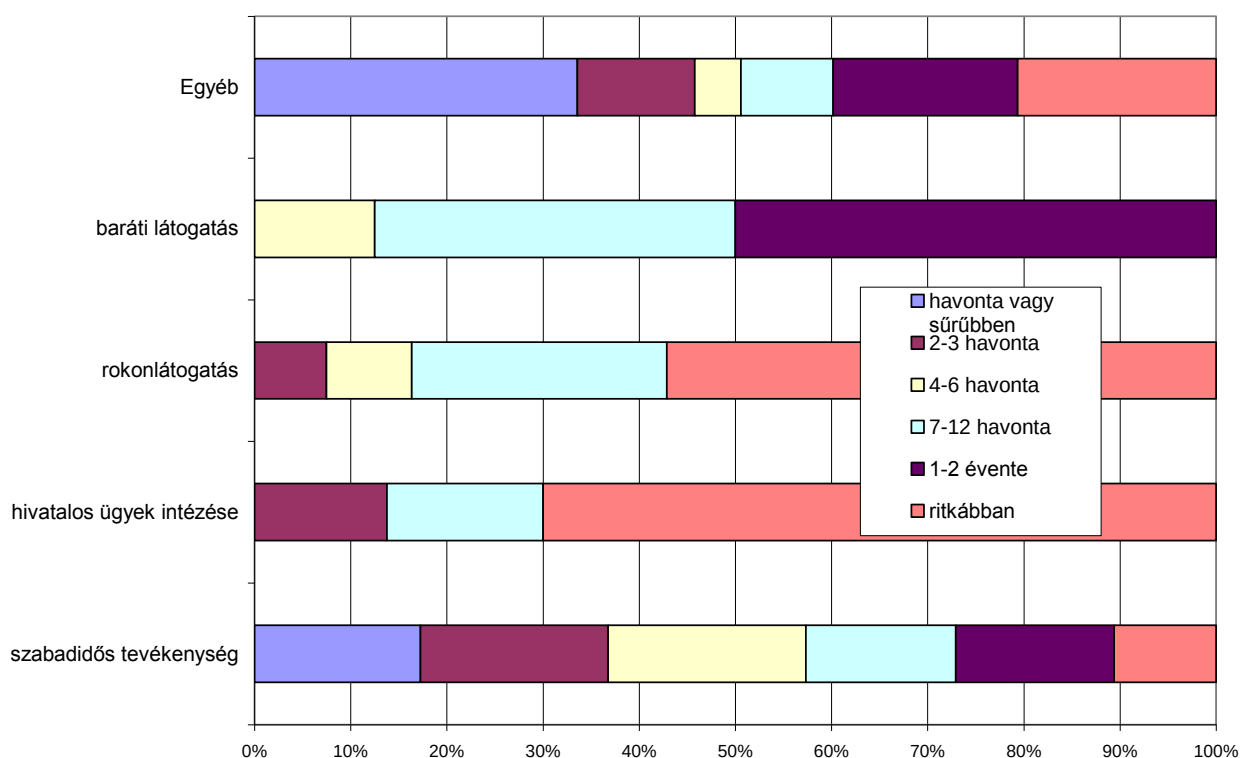
$\phi = 0,499$

A két ismerv között a közepesnél kicsit gyengébb összefüggés oka, hogy az egy napos vagy 1-2 napos utak legtöbbször szabadidős tevékenységekhez köthetők, míg a hosszabb látogatások során hangsúlyosabbak a rokon-, barátlátogatások, illetve a hivatalos ügyek intézése. (24. ábra)

40. táblázat: Milyen céllal jött jelenlegi szállodájába/panziójába?

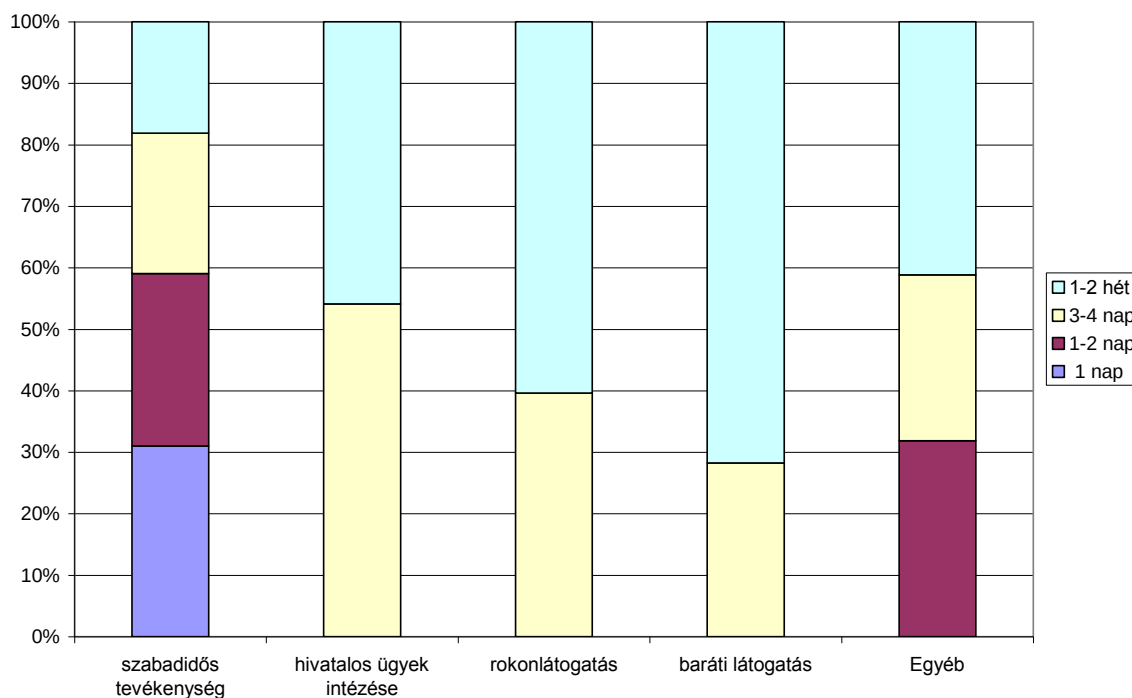
Válasz	Megoszlás (%)
Szabadidős tevékenység	73,4
Hivatalos ügyek intézése	3,2
Rokonlátogatás	9,7
Baráti látogatás	5,6
Egyéb	8,1
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

23. ábra: Milyen céllal jött jelenlegi szállodájába/panziójába? – AZ IDŐTARTAMOK SZERINT

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

24. ábra: Milyen céllal jött jelenlegi szállodájába/panziójába? – A GYAKORISÁG SZERINT

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A turisták a vízpartot, városi, kulturális örökség látogatását és a *bor-öko-falusi turizmust* keresik legtöbbször utazásaik során (41. táblázat). Az attrakciók és a célok között közepesen erős összefüggést fedezhető fel:

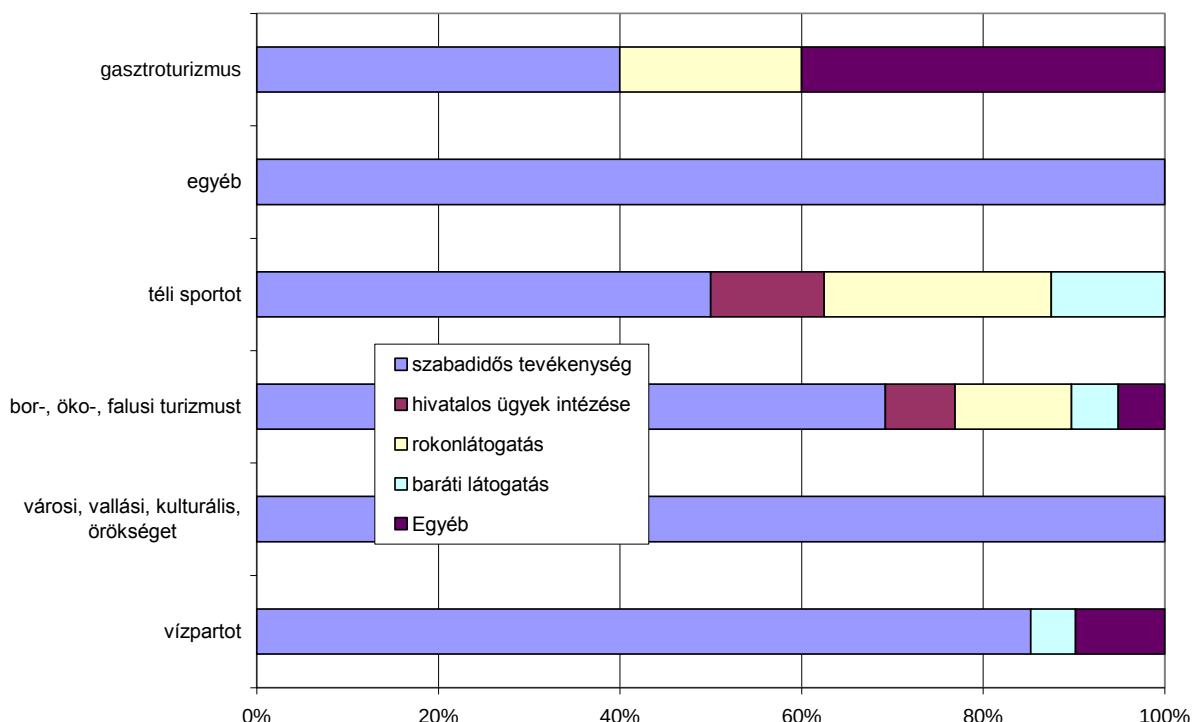
$$\phi = 0,502$$

A bor, öko, falusi és a gasztroturizmus az eredmények szerint *legtöbbször a szabadidős tevékenységekhez, illetve a rokon és baráti látogatásokhoz kapcsolódik.* (25. ábra) Ez nem jelent mást, mint azt, hogy a turisták pusztán a falusi turizmus kedvéért kevesebb utazásra vállalkoznak, mint a vízparti attrakciók vagy városlátogatások miatt, azonban ha a falusi turizmus valamilyen más kiegészítő céllal párosul, mint a szabadidős tevékenység vagy a baráti és rokonlátogatások, akkor vezető szerepet is képes lehet betölteni. Ezt támasztja alá, hogy általában kevesebb időt töltenek a pusztán falusi turizmus vagy gasztroturizmus (66, illetve 57% tölt el 3 vagy annál több napot) céljával érkezők, mint a vízpartra menők (75%-uk 3 vagy több napot tölt el). Viszont a gasztroturizmust preferálók 86%-a 6 hónapnál sűrűbben jön, míg a vízparti attrakciók esetén 56%-os ez az arány.

41. táblázat: Milyen attrakciókat keres turisztikai utazásai során?

Válasz	Megoszlás (%)
Vízpartot	35,4
Városi, vallási, kulturális, örökséget	34,8
Bor-, öko-, falusi turizmust	11,0
Téli sportot	10,5
Egyéb	5,0
Gasztroturizmus	3,3
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

25. ábra: Milyen attrakciókat keres turisztikai utazásai során? – A látogatás célja szerint

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A megkérdezett turisták 89,8%-a (saját bevallásuk szerint) ismeri a *falusi turizmus* fogalmkörét, 4,7% nem ismeri azt, míg a többiek már hallottak róla, de pontosan nem tudják, mit takar a fogalom.

Akik ismerik a fogalmat, legtöbbször a *nyugalom, pihenés, csend, hagyomány, kikapcsolódás, gasztronómia, természet* szavakkal jellemzik azt. Ebből az is következhet, hogy a válaszadókat ezek a fogalmak ragadták meg leginkább, ezeket keresik, amikor vidéki turizmussal kapcsolatba kerülnek. Ez a megközelítés anyagi helyzettől, életszínvonalától függetlenül megtalálható.

A turisták többsége, 81,9%-a már volt gasztronómiai rendezvényen, illetve részt vett gasztronómiai turizmusban, 18% még nem vett részt ilyen eseményen. A válaszadók 17%-a számára ezek inkább csak a lakóhelytől mért kisebb távolságban jelentenek vonzerőt, míg 1,4% kifejezetten emiatt utazik messzire is, 10% pedig véletlenül, üdülés során találkozott ezzel az élménnyel. (42. táblázat)

42. táblázat: Próbálta-e már a gasztronómiai turizmust, gasztronómiai rendezvényeket?

Válasz	Megoszlás (%)
1. Igen, mindkettőt	44,2
2. Nem, egyiket sem.	18,1
3. Ha lakóhelyem közelében gasztronómiai rendezvény zajlik, oda ellátogatok, de ezért nem szoktam messzebb utazni.	17,4
4. Csak gasztronómiai rendezvényeken vettem eddig részt.	5,1
5. A gasztronómiai turizmus keretein belül megismertem más népcsoportok ételeit.	3,6
6. Kifejezetten egyes kultúrák gasztronómiájának megismerése miatt utaztam.	1,4

7. Véletlen olyan helyen jártam, üdültem, ahol gasztronómiai rendezvény zajlott, ezért vettem részt benne.	10,1
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

Akik kóstolták ezeket az ételeket, azok több, mint négyötöde elégedett volt vele. 30%-nak olyan kulináris élményt nyújtanak, amit ki kell próbálni, akár árukat figyelmen kívül hagyva is. 46%-nak az ételek ízletesek, ezért általában megkóstolják, amelyiket lehet. 6% szerint túl drágák, 10% szerint nem egészségesek vagy zsírosak, illetve túl fűszeresek. (43. táblázat)

43. táblázat: Véleménye szerint a gasztronómiai fesztiválokra felszolgált ételek...

Válasz	Megoszlás (%)
...túl drágák, ezért nem kóstolom meg azokat, csak megnézem.	6,0
...nem túl drágák.	7,5
...ízletesek, ezért általában megkóstolom, amelyiket lehet.	46,3
...túl zsírosak	6,0
...az egészséges táplálkozásba nem illeszthetők be, ezért nem kóstolom meg azokat	3,7
...túl fűszeresek/túl intenzív az ízük	0,7
...olyan kulináris élményt nyújtanak, amit ki kell próbálni, akár árukat figyelmen kívül hagyva is.	29,9
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A válaszolók 70%-a ismert Nógrád megyére jellemző ételeket. A felsorolások között a palóc leves (27), sztrapacska (26), tócsni (21) és a laska (10) voltak a dominánsak, azonban olyan talán kevésbé ismert ételek is felmerültek, mint a mácsánka, herőce, haluska, kemencés lángos, pampuska, bodag, görhe, ganca és a ferentő, jelezve, hogy a válaszadók valóban kipróbálták és megismerték a helyi ételeket. Ami még fontosabb, hogy emlékeznek is rá. Ez talán azt is jelenti, hogy elégedettek voltak, és különlegesnek, egyedinek ítélték a gasztronómiai élményüket. *A vendégek többsége ismeri és szereti a megyei ételeket.*

A legtöbben máskor is elmennének Nógrád megyébe a falusi vagy gasztroturizmus keretei között. (44. táblázat)

44. táblázat: Ellátogatna-e a területre gasztronómiai, illetve falusi turizmus keretein belül legközelebb is?

Válasz	Megoszlás (%)
Igen	83,1
Nem	6,2
Nem tudja	10,8
Összesen	100,0

Forrás: Vendég kérdőív alapján saját szerkesztés

A szerző kíváncsi volt a vizsgálat végén a vendégek turisztikai szektorral, a munkaerőpiaccal kapcsolatos vélekedéseire is. Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerőpiaci beilleszkedésének növelésére?” – kérdésre a válaszadók 94%-a válaszolt igennel.

A megkérdezettek első része a *turizmus szektornak adna kedvezményeket, a körülményeken javítanának*: „jobb infrastruktúra, szállások javítása”, „munkahelyteremtés” „Adózási kedvezmények ennek a szektornak.”, „csökkentené a turizmust terhelő áfát”, mások szerint: „Nincs nemzeti koncepció, tényleges irányvonalak, csak kezdeményezések.” Ezért sokan úgy gondolják: „több reklámra van szükség”, „hagyományok megismertetéséhez”, ami „minőségre törekvéssel” és „gasztrohangsúllyal” valósulhatna meg.

5.3. A turizmus szakos hallgatók körében végzett felmérés eredményei

A hallgatók speciális helyet foglalnak el a vizsgálatban. Hiszen egyaránt megjelennek a keresleti és kínálati oldalon is. A tanulmányaik révén, mint leendő turisztikai szakemberek, illetve a szabadidejükben, mint gyakorló turisták. A rövid demográfiai helyzetfelmérés után a diákok véleményeinek, gondolatainak kielemezése zajlik ebben az alfejezetben.

5.3.1. A demográfiai jellemzők

A főiskolai, egyetemi hallgatók megkérdezése három különböző felsőoktatási intézményben valósult meg. A Budapesti Gazdasági Főiskolán 113, a Szent István Egyetemen 33, míg a Szolnoki Főiskolán 544 megkérdezés történt. Az interjúalanyok között erős nőbőlet mutatkozik, amit a hallgatók nemek közötti eltolódása indokol. (45. táblázat)

45. táblázat: A válaszadók iskola és nemek szerint

Helyszín	Férfi	Nő	Összesen
BGF	33	80	113
Szent István Egyetem	13	20	33
Szolnoki Főiskola	126	418	544
Összesen	172	518	690

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

A válaszolók többsége 19-24 éves, de idősebb generációk is megtalálhatók a mintában (46. táblázat). A hallgatók 209 különböző magyar településen laknak életvitelszerűen, azaz jelentős a diverzifikáció, noha az iskolaválasztások miatt ezek közül kiemelkedik Budapest (45,3%) és Szolnok (4,2%).

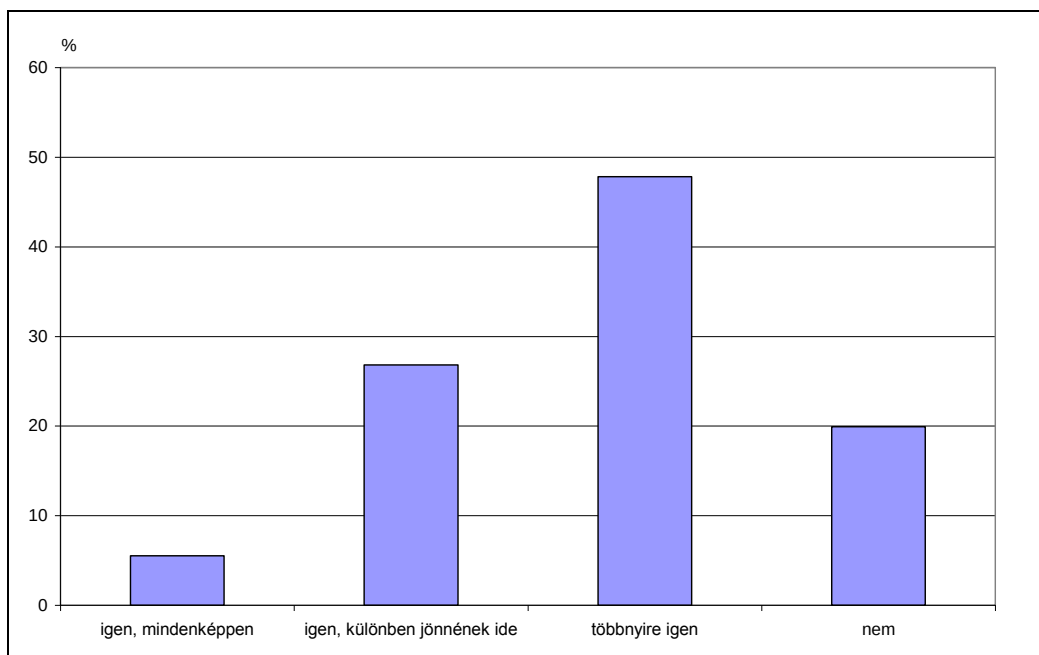
46. táblázat: A válaszadók korcsoportok és nemek szerint

Korcsoport\Nem	Férfi	Nő	Összesen
0-24	153	496	649
25-29	9	5	14
30-39	5	9	14
40-X	5	8	13
Összesen	172	518	690

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

5.3.2. Turisztikai szokások

A következő kérdés a diákok felé az volt, hogy véleményük szerint a turisták elégedettek-e a Nógrád megyei szolgáltatásokkal. (26. ábra)

26. ábra: ÖN SZERINT ELÉGEDETTEK-E A TURISTÁK NÓGRÁD MEGYEI SZOLGÁLTATÁSOKKAL?

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

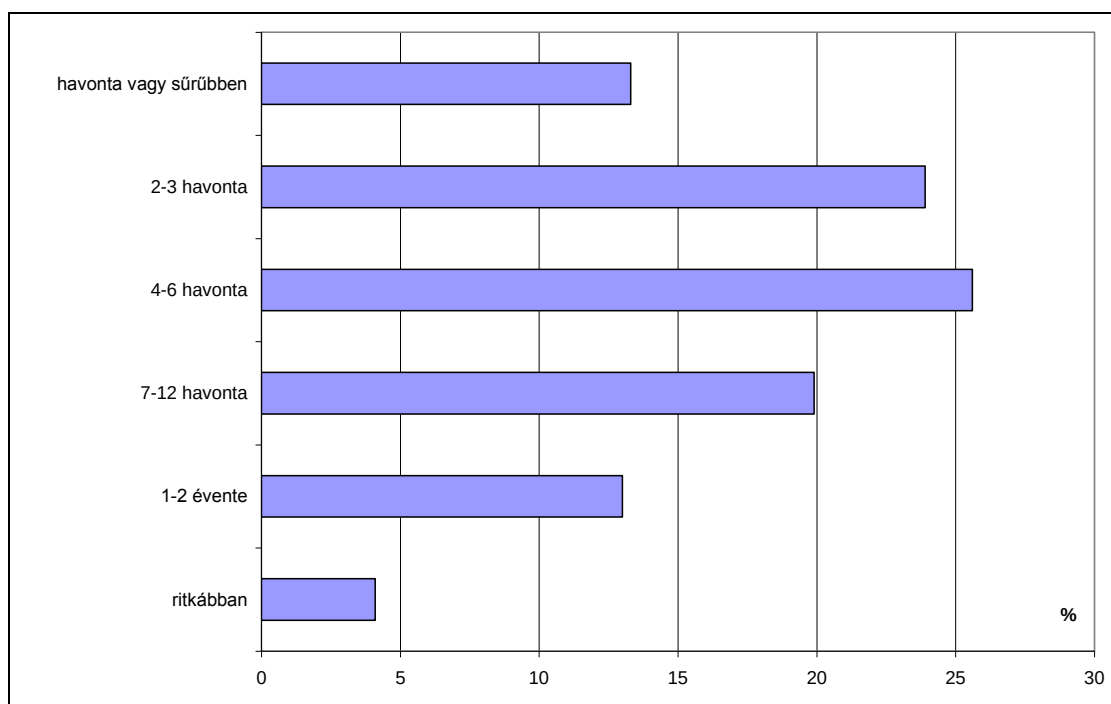
A többség szerint a turisták többnyire pozitívan látják a helyzetet. Mindössze néhány százalék véli úgy, hogy mindenképpen elégedettek. Az ő indokaik két homogén információegységre bonthatóak. Az első a *természeti környezettel, látnivalókkal* okolja választát: „Mert Nógrád megye szép.” „Mert sok a látnivaló.” „Sok a természeti forrásuk, látnivalók, világörökségük.” „Hollókőn igyekszenek színesíteni a programokat, a várromok is látogatottak.” „Palócföld hagyományőrző tevékenységei érdekesek.” „Gazdag flóra és fauna, műemlékek”. A másik érvrendszer a *vendégszeretet* fogalma köré csoportosul: „Azért, mert segítőkészek, kedvesek.” „Magas színvonalú szolgáltatások és vendégszerető lakosok miatt.”

Az „igen, különben nem jönnének ide” válaszok mögötti érvek esetében három összetartozó információegységet különböztethetünk meg. Az első a *kapcsolatok, helyismeret* köré épül: „Elszeparált hely, ahova nem jönnének sűrűn, kivéve, ha ismerik és szeretik.” „Ha megfelelő szolgáltatást kap egy turista, oda visszamegy, és elmeséli ismerőseinek.” „Nógrád megye nem túl híres, aki oda megy, az céltudatos.” A második a *falusi turizmussal* függ össze: „Hollókő a világörökség része, a falusi turizmus >>paradicsoma<<.” „Sok a népi emlék és kultúra.” „Hollókő.” „Néprajzi értékek miatt.” A harmadik csoport kissé *skeptikus* véleményeket fogalmaz meg: „Nem rendelkezik akkora vonzerővel, hogy jó tapasztalat esetén is visszatérjenek.” „Mert Nógrád megye nem tartozik a legfejlettebb megyék közé.”

A domináns, „Többnyire igen” válaszok indokai között a *további fejlesztések szükségességei* húzódnak meg: „A lehetőségek adóttak, melyet többé-kevésbé ki is használnak, de fejlesztésre volna még szükség.” „Egyre fejlettebb a vendéglátás, idegenforgalom, de van még mit fejleszteni.” „Egyre több a színvonalas szálláshely és felújított, restaurált >>látványosság<<, a falusi turizmus élénkíteni látszik.” „Fejlesztésre lenne szükségük.” „Mert van még mit fejleszteni,

lendíteni a turizmuson.” „Nem elég reklámozott, nem elég fejlett.” „Nyilván vannak fejlesztésre váró szegmensek, találhatunk nagy társadalmi és fejlettségi különbségeket.”

A „Nem” válaszok indokait három homogén információegységre bonthatjuk. Az első a *szolgáltatások, infrastruktúra hiányával* függ össze: „Sokszor nincs közvilágítás.” „A hely nincs felkészülve turisták fogadására.” „Alacsony színvonal.” „Az infrastruktúra nem megfelelő.” „Elmaradott a térség.” „Elmaradott, a turisták inkább Pest megyét választják.” „Fejletlen infrastruktúra, rossz utak.” „A szolgáltatások színvonala nem egyezik meg az európai normákkal.” „A kisebbség élvezhetetlenné teszi a programokat, a biztonság hiánya miatt.” A második információegység pedig a *láttnivalók hiányával és minőségével* hozható kapcsolatba: „Nem sok a láttnivaló, inkább a fővárost és a Balatont látogatják.” „Kevés a hotel, le vannak pusztulva a láttnivalók.” „Kihalt, semmi érdekes nem található ott.” „Kevés a turisztikai attrakció.” „Mert nincsenek megfelelő programok a turistáknak.” „Részben a népesség összetétele miatt, és nincs túl sok turisztikai látványosság.” „Nincs olyan dolog, amiért a turisták érdeklődését felkeltenék a Nógrád megyei szolgáltatások.” „Nincs a térségben olyan attrakció, amiért a turisták tömege ellátogatna.” A harmadik csoport *főleg a reklám, marketing hiányával* magyarázza a turisták elégedetlenségét: „Mert kevesen látogatnak el ebbe a térségbe. Eddig nem igen hallottam Nógrád megyei turisztikai kínálatról.” „A magyar köztudatban negatív híre van, a külföldiek részére gyenge a marketing. Nem reklámozzák magukat” „Nem ismer senki onnan látványosságokat.” „Nincs kiemelkedő reklám.”

27. ábra: ÖN SZERINT MILYEN RENDSZERESSÉGGEL SZOKTAK MAGYARORSZÁGON TURISTA UTAKBAN RÉSZT VENNI?

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

A diákok szerint a legtöbben félévente vagy gyakrabban turistáskodnak (27. ábra), és a legtöbbször 3-4 napig maradnak. (47. táblázat)

47. táblázat: Ön szerint általában milyen hosszú ideig maradnak a turisták átlagosan egy-egy helyen?

Válasz	Megoszlás (%)
1 nap	1,6
1-2 nap	21,3
3-4 nap	64,2
1-2 hét	12,4
2 hétnél több	0,4
Összesen	100,0

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

Talán az egyik legérdekesebb eredmény, hogy a diákok szerint a turisták közül legalább ugyanannyian rokonlátogatás miatt jönnek Nógrád megyébe, mint szabadidős tevékenységek miatt. (48. táblázat) A diákok válaszaiból arra következtethetünk, hogy az utazások célja és hossza között nincs szignifikáns összefüggés, a két változó kvázi független egymástól:

$$\phi = 0,156$$

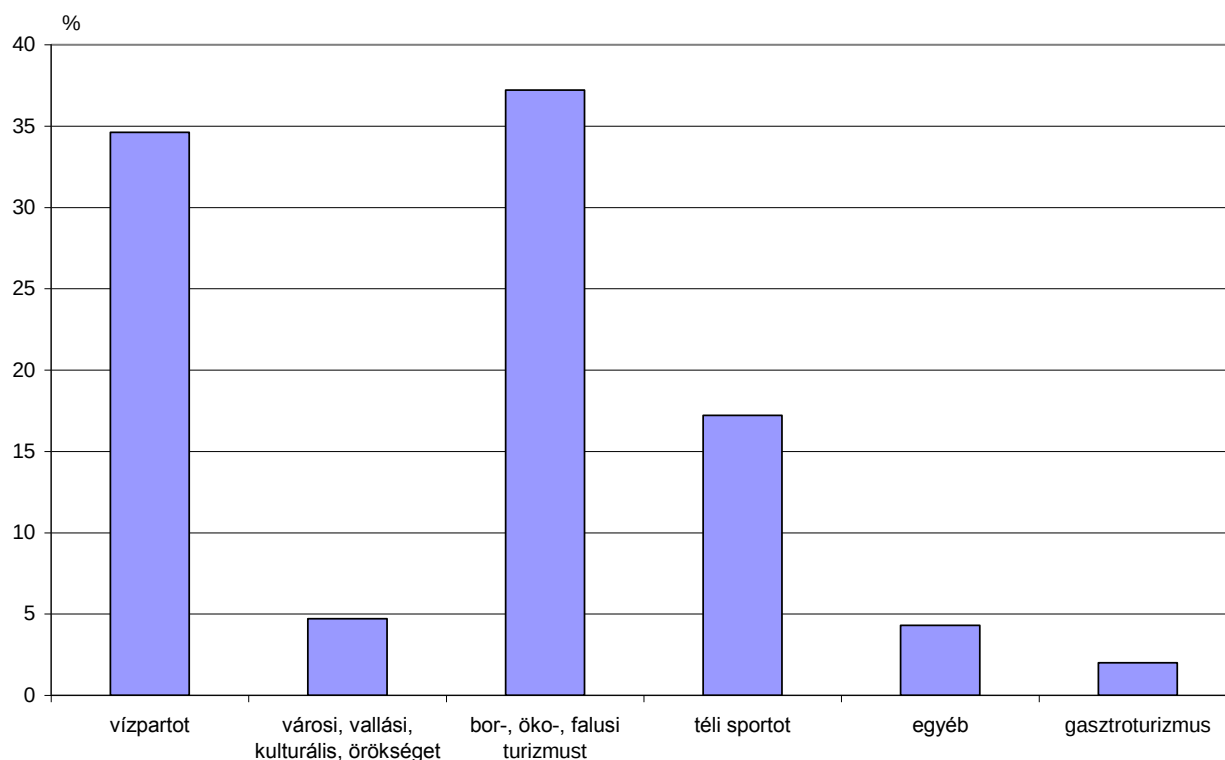
Az utazások célja és gyakorisága között hasonló asszociációs kapcsolat állapítható meg:

$$\phi = 0,184$$

48. táblázat: Ön szerint a turisták általában milyen céllal érkeznek Nógrád megyébe?

Válasz	Megoszlás (%)
Szabadidős tevékenység	40,8
Hivatalos ügyek intézése	3,5
Rokonlátogatás	44,3
Baráti látogatás	6,1
Egyéb	5,4
Összesen	100,0

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

28. ábra: ÖN SZERINT LEGINKÁBB MILYEN ATTRAKCIÓKAT KERESNEK A TURISTÁK UTAZÁSAIK SORÁN?

Forrás: Hallgatói kérdőív alapján saját szerkesztés

A diákok szerint a bor-, öko-, falusi turizmust keresik a legtöbben (28. ábra). Lehet, hogy amiatt gondolkodnak így, mert erről tanulnak a legtöbbet, vagy mert ez a legdivatosabb. A diákok válaszaiban a turisztikai attrakció és az utazás célja sem kapcsolódik olyan erősen össze, mint az a turisták esetében tapasztalható volt. A válaszok közötti asszociációs kapcsolat sokkal gyengébb értékeket mutat, ami arra utal, hogy a turisták válasza sokkal tudatosabbak voltak, mint a diákok eredményei:

$\phi = 0,239$

A turistákhoz hasonlóan a diákoknak is feltettem a kérdést: „Ha azt hallja, hogy Nógrád megye, mely szavakat társítaná hozzá?”. A nyitott kérdés eredményeinek értékeléséhez ebben az esetben is a tartomelemzés módszertana bizonyult a leghatékonyabbnak.

A 690 személy 1101 választ adott. A válaszok gondolathalmazai 6 homogén információegységre bonthatók, akárcsak a turisták esetén. A legtöbb hallgató a konkrét *települések megnevezésével* válaszolt, mint például Hollókő (115), Salgótarján (194), összesen 368 alkalommal. A második csoportot a *természettel, tájegységekkel kapcsolatos említések* alkotják (erdők, hegyek, szép tájak stb.), összesen 217 alkalommal. Itt hangsúlyos a földrajzi értelemben vett határ kifejezés különböző formáinak megjelenése: határ, északi határ, szlovák határ, észak, periféria, határátkelő, határvidék, Magyarország széle stb.

A harmadik csoportot összesen 207-en említették, ez a *munkanélküliség, a cigány lakosság és az elmaradottság* fogalom köré csoportosul. A negyedik rész összesen 152 említéssel a *vidék, vidéki turizmus* fogalomkörhöz köthető. Az ötödik csoport a *palócokhoz, hagyományokhoz* kötődő dolgokat említett (palócok, néphagyomány, hagyomány, hagyományörzés stb.), összesen 115 említéssel. A hatodik rész a *gasztronómia* fogalmait tömörítette magába, mindösszesen 42 említéssel.

Érdekes megfigyelni, hogy amíg a turisták számára a palóc hagyományok, a gasztroturizmus jut eszébe Nógrádról, addig a diákoknak sokkal inkább az elmaradottság köti le a figyelmét. Itt egyrészt leendő turizmusban dolgozó szakemberek, másrészt mint gyakorló vagy leendő turisták szempontjából is lényeges ez az eredmény.

A „Nevezzen meg kulturális rendezvényeket Nógrád megyében!” kérdésre 690 megkérdezett diák mindössze 197 választ tudott adni, ami első benyomások alapján elmarad a turisták ismereteitől. A legtöbben itt is a *Hollókői Húsvétot* ismerték (66-an), majd a *Bánki nyári fesztivál* és a *Salgótarjáni Dixieland Fesztivál* következtek. Érdekes, hogy amíg a többség számára ismeretlenek ezek a rendezvények, addig páran nagy ismerettel rendelkeznek a megyével kapcsolatban, és olyan rendezvényeket is említettek, mint a *Balassagyarmati Sörfesztivál*, *Salgótarjáni ugrógála*, *Bánki Jazz Fesztivál*, *Drégely vára várjáték*, *Anna-napi palóc búcsú*, *Kétdonyi szilvaszombat*, *Nógrádi Folklór Fesztivál*, *Traktor majális-Bokor*, *Almavirág Fesztivál-Kozárd*. Fontos hangsúlyozni, hogy a turisták csak ezért tűntek tájékozottabbnak a diákoknál, mert legalább azt a rendezvényt ismerték, ahol voltak. A hallgatók sokkal több és kisebb rendezvényt is meg tudtak említeni. Azaz a fiatalabb generáció tájékozottsága a falusi turizmus területén mélyebb, mint az átlag turistáké.

A főiskolai, egyetemi hallgatókhoz mérten igen kevésnek látszik, hogy a válaszadók 75%-a ismeri csak a falusi turizmus fogalomkörét, míg közel 8% nem ismeri, és 17% hallott már róla, de pontosan nem tudja, mit takar a fogalom. A legtöbbször a *hagyományok megismerése*, *természet*, *nyugalom*, *falusi élet*, *falusi szokások* szavakkal jellemzik azt. Tehát hasonlóképpen ragadják meg a fogalmat, mint a turisták. A gasztronómiai turizmusról többen hallottak, mint a falusi turizmusról, 5% nem hallott erről, a maradék mintegy 10% hallott róla, de nem ismeri pontosan a fogalmat.

A legtöbben (103) a nógrádi ételek közül a palóc levest ismerik, ezt követi a sztrapacska (39), illetve a tócsni (18). Fontos megjegyezni, hogy a válaszok között szerepel a ganca, haluska, lepcsánka, macók, palóc gulyás, vízen kullogó, nógrádi pecsenye, nógrádi lepény is, melyek annyira nem nevezhetők országos ismertségű ételeknek.

A diákok véleményét is megkérdeztem a turisztikai munkavállalás beilleszkedésével kapcsolatosan. Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?” kérdésre nem meglepő módon, szinte egyöntetűen (99,3%) igen volt a válasz. Elsődlegesen itt nem is a válaszok, hanem a mögöttük lévő érvrendszerek feltárása volt a lényeges.

A válaszadók egyrészt a *marketing tevékenységet hiányolják*: „A marketing tevékenységet élnék ki a külföldön.” „Desztinációk erősítése.” „Több turistavezető, jobb hirdetések Nógrád megyéről.” „Kicsit több marketingfogást kellene alkalmazni a külföldiek számára, az itthon lévőkben pedig erősíteni kellene, hogy a saját országuk is varázslatos, előbb ezt ismerjék meg.” „Jobb reklám Magyarországnak, újdonságok.” Ugyanakkor nem csak a turisták számára: „Vonzóbbá kell tenni a munkavállalást, hogy Magyarországot attraktívvá tegyék a külföldiek számára.” „Vonzóbbak legyenek a turisztikai munkák.” „Jobban összehangolnám a térségek közti kommunikációt.” Másrészt *kedvezményeket adnának*: „Adókedvezményt adnék a munkáltatóknak, ezáltal ösztönözve őket több munkavállaló felvételére.” Harmadrészt a *minőséget fokoznák*: „A szolgáltatás minősége a legfontosabb.” „A turistáknak élményekre van szükségük. Ezt kell megadni, plusz a nyelvismeretet kellene fejleszteni.” „A szervezettség nagyon alulmarad a többi megyéhez képest.” A *képzés hatékonyságát, a munkaerőpiaci beilleszkedést* is fontosnak tartják: „A friss diplomával rendelkezők bevonását a turizmusba, a munkaerő piacra.” „A szakmai gyakorlatokért pénzbeli juttatás a munkaerő motiválására és a pályakezdekők előítéletmentes alkalmazására lenne szükség.” „Diplomásokat, szakmailag képzetteket alkalmaznák, ha már tanultak érte.” „Célirányos oktatás.” „Gyakorlatorientáltabb képzéseket kéne szervezni, tartani.”

A *politikai vetület* is megmutatkozik a válaszokban: „Egy turisztikai törvényre lenne szüksége az országnak.” „Hatékonyabb turizmus politika.” „Több állami pénzt fektetnék a turizmusba, ezzel új munkahelyek is lennének. Magyarország adottságai kihasználatlanok, sok bevételt lehetne belőle szerezni.” A *vidékfejlesztéssel* való összhang is hangsúlyos: „Hagyományokra kellene támaszkodni.” „Vidékfejlesztés: ezáltal újabb turisztikai szolgáltatások megjelenése lehetséges, és munkahelyteremtő is lehet.”

5.4. A szállásadók körében végzett kérdőíves felmérés eredményei

5.4.1. Demográfiai, földrajzi jellemzők

A megye 18 településén lévő vendégházak, fogadók tulajdonosait, szállásadókat kérdeztem meg kérdőíven. Összesen 22 fő válaszára épül a szállásadók véleményeinek elemzése (49. táblázat).

49. táblázat: A válaszadók település szerint

Település	Válaszadók száma (fő)
Alsópetény	1
Balassagyarmat	1
Bánk	1
Diósjenő	2
Doboskút	1
Drégelypalánk	2
Hollókő	1
Kozárd	1
Kutasó	1
Mátramindszent	1
Pásztó	1
Rétság	1
Romhány	1
Salgótarján	3
Szécsény	1
Szirák	1
Szurdokpüspöki	1
Terény	1
Összesen	22

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A mintában szereplő szállásadó fele férfi, fele nő, 43,5 éves átlagos életkorral, majdnem 13 év szórással, ami azt jelzi, hogy hozzávetőleg minden korosztályt sikerült megkérdezni. (50. táblázat)

50. táblázat: A válaszadók korcsoportok és nem szerint

Korcsoport\Nem	Férfi	Nő	Összesen
19-24	0	1	1
25-29	0	2	2
30-39	2	4	6
40-49	3	2	5

50-59	4	1	5
60-X	2	1	3
Összesen	11	11	22

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A negyven éven aluliak mindegyike beszél idegen nyelvet, mindenki tud angolul, míg az e feletti korosztályból már csak 50% beszél valamilyen más nyelvet a magyaron kívül. Itt azonban már a német a meghatározó. A válaszolók 16 különböző helyen laknak. (51. táblázat)

51. táblázat: A válaszolók lakóhelyek szerint

Lakóhely	Válaszadók száma (fő)
Alsópetény	1
Balassagyarmat	1
Bánk	1
Budapest	4
Buják	1
Diósjenő	1
Drégelypalánk	2
Hollókő	1
Kutasó	1
Nógrádkövesd	1
Pásztó	1
Rétság	1
Salgótarján	3
Szécsény	1
Szurdokpuszpöki	1
Vác	1
Összesen	22

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

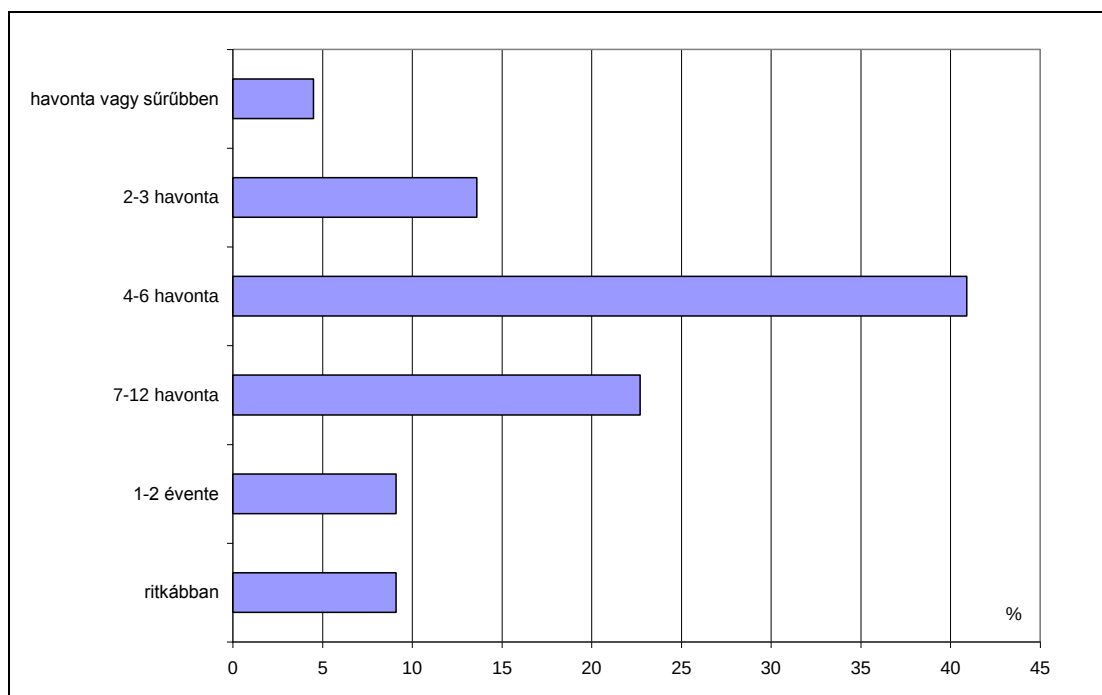
Érdekes eredmény, hogy harmaduk nem ott lakik, ahol a szálláshely-szolgáltatását végzi. Legtöbben Budapesten élnek. Ez némileg megkérdőjelezi az „autentikus” falusi turizmus jelenlétét a nógrádi szálláshely szolgáltatásban.

A megkérdezett szállásadók 64%-a középfokú végzettségű, a többiek felsőfokúak. Mindössze 23%-nak van szakirányú végzettsége, a többiek között történelemtanár, néprajzos és gépész is előfordul. Azaz sarkosan fogalmazva némely esetben a szakértelem hiánya a helyismeret hiányával párosul. 77% 0-9 embert, míg 23% 10-49 munkavállalót foglalkoztat, tehát valóban kis kapacitású turisztikai szállásadásról, vidéki turizmusról van szó (legalábbis ebben az értelemben).

A válaszadók majdnem fele tagja valamilyen helyi vagy megyei turisztikai egyesületnek vagy szervezetnek, azonban mindenki másnak... Ez egyrészt a szervezetek nagy számát is jelentheti, másrészt (véleményem szerint) a valós összefogás hiányára is utalhat.

5.4.2. Szálláshelyek turisztikai jellemzői

Az tapasztalható, hogy a megkérdezettek közel fele szerint 4-6 havonta szoktak a turisták utazni, a 7-12 havi rendszerességet állítók 23%-ot, a 2-3 hónapi gyakoriságot említők 13%-ot tettek ki. (29. ábra)

29. ábra: Ön szerint a vendégek milyen rendszerességgel szoktak Magyarországon turista utakban részt venni?

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A vendégek többsége a szállásadók szerint csak 1-2 napig marad szálláshelyén. Két hétnél több időt senki sem tölt el a szálláshelyeken. (52. táblázat) A válaszokban az időtartamokat és a gyakoriságot kombinálva megállapítható, hogy azok, akik szerint gyakrabban érkeznek a vendégek, általában a kevesebb ideig maradó tartózkodást választották, mint azok, akik ritkábban érkeztek.

52. táblázat: Ön szerint általában milyen hosszú ideig maradnak a turisták átlagosan egy-egy helyen?

Válasz	Megoszlás (%)
1 nap	13,6
1-2 nap	45,5
3-4 nap	36,4
1-2 hét	4,5
2 hétnél több	0,0
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A többség szerint a *szabadidős tevékenység* mellett a *rokonlátogatás* a leghangsúlyosabb ok, amiért a turisták Nógrád megyébe érkeznek (53. táblázat). A szabadidős tevékenységekre sűrűbben, a barát-, rokonlátogatásokra általában ritkábban kerül sor a szállásadók szerint. (30. ábra)

Azaz a turisták látogatásainak gyakorisága és az érkezés célja között szoros összefüggés fedezhető fel:

$$\phi = 0,795$$

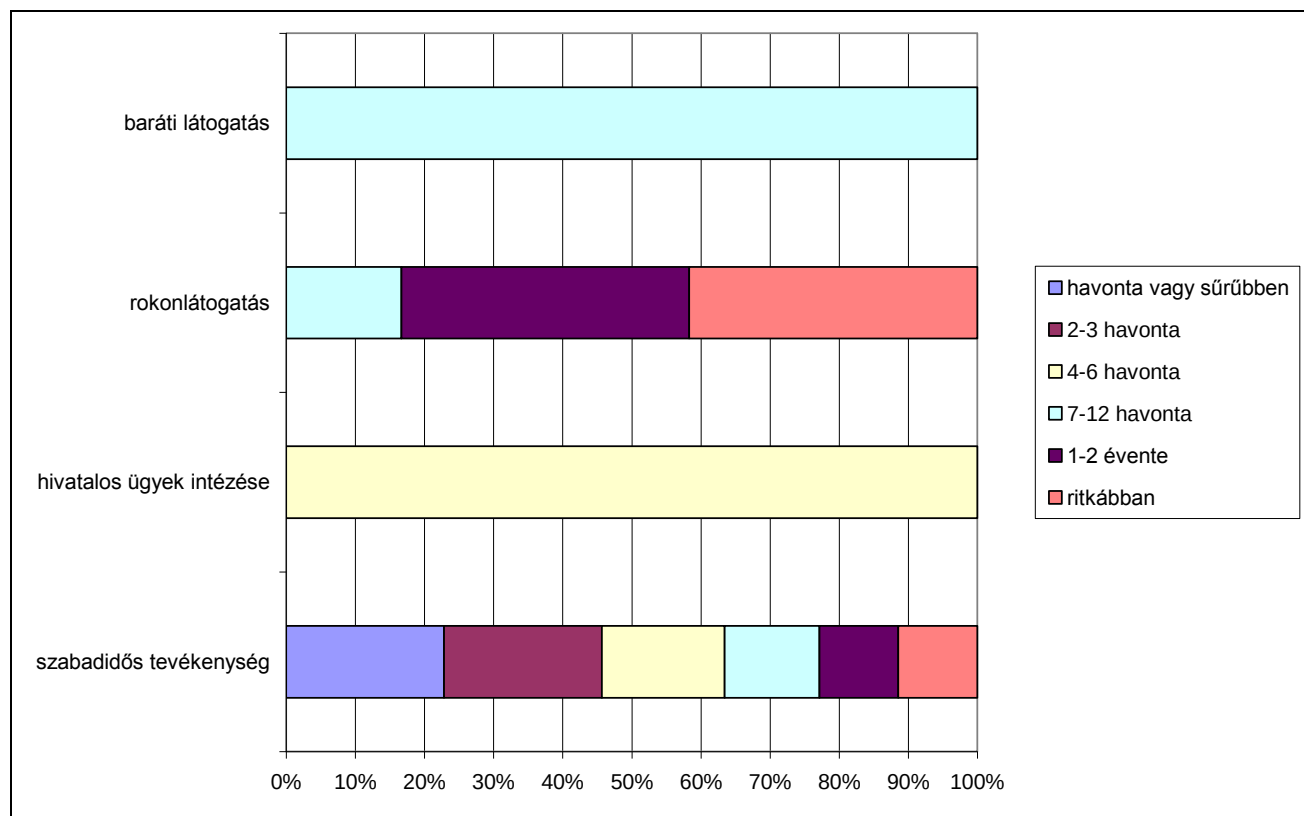
A rokonlátogatások alkalmával maradnak a legtöbb időt a turisták (31. ábra). Ezek az eredmények összhangban vannak a turisták által adott válaszokkal, erősítve az eddigi eredményeket. Hasonlóan szoros kapcsolatot feltételeznek a szállásadók a látogatások célja és a tartózkodás hossza között is:

$$\phi = 0,676$$

53. táblázat: Ön szerint a turisták általában milyen céllal érkeznek Nógrád megyébe?

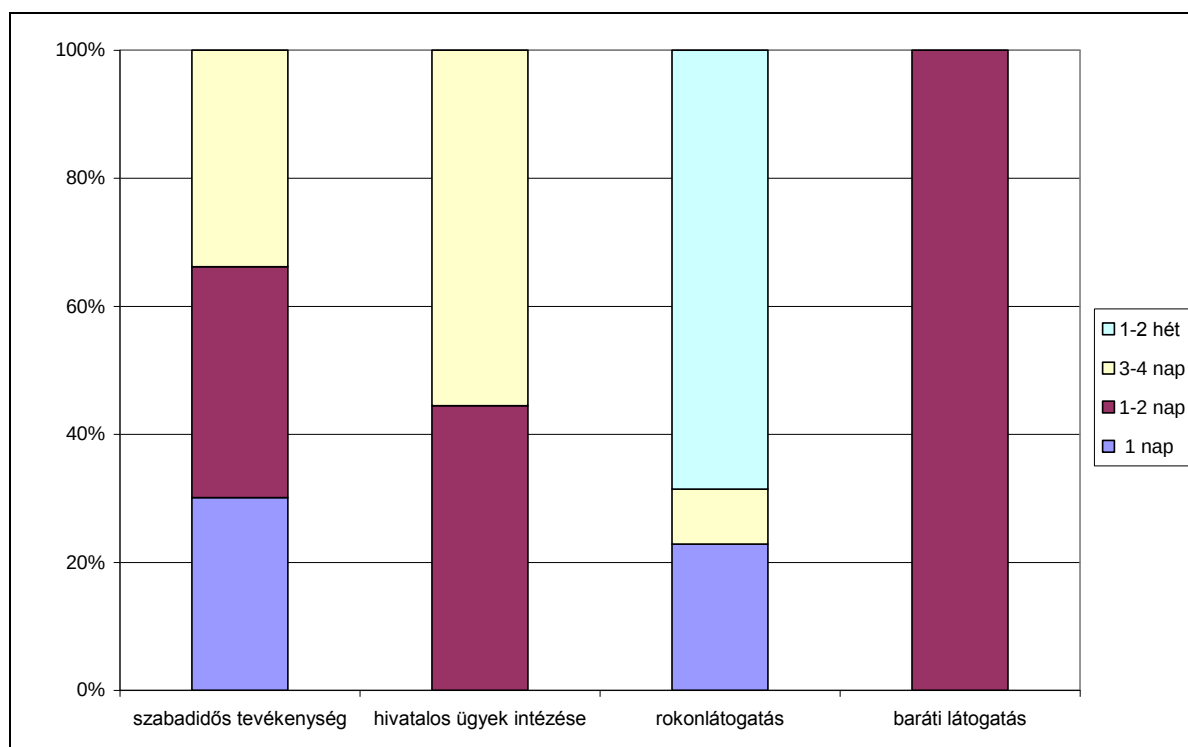
Válasz	Megoszlás (%)
Szabadidős tevékenység	59,3
Hivatalos ügyek intézése	11,1
Rokonlátogatás	22,2
Baráti látogatás	3,7
Egyéb	3,7
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

30. ábra: MILYEN CÉLLAL ÉRKEZNEK A VENDÉGEK SZÁLLÁSHELYÜKRE? – A GYAKORISÁG SZERINT

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

31. ábra: MILYEN CÉLLAL ÉRKEZNEK A VENDÉGEK SZÁLLÁSHELYÜKRE? – AZ IDŐTARTAM SZERINT

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A turisták a vízpartot, városi, kulturális örökség látogatását preferálják a leginkább a szállásadók szerint. Ezt a csoportot követik véleményük szerint a bor-öko-falusi turizmust keresők. (54. táblázat) A látogatások célja a szállásadók véleményei szerint szoros kapcsolatban vannak az attrakciók keresésével. A két változó asszociációs kapcsolatot leíró statisztikák a következők:

$$\phi = 0,856$$

A szállásadók szerint a bor-öko-falusi- és gasztroturizmus sokkal többször kapcsolódik a rokon és baráti látogatásokhoz, mint a szabadidős tevékenységekhez. Ez nem jelent mást, mint azt, hogy *a turisták pusztán a falusi turizmus kedvéért kevesebb utazásra vállalkoznak, mint a vízparti attrakciók vagy városlátogatások miatt. Azonban, ha a falusi turizmus valamilyen más kiegészítő céllal történik, mint a baráti, rokonlátogatások, akkor vezető szerepet tud betölteni.* Ezt erősíti, hogy általában kevesebb időt töltenek a falusi turizmus vagy gasztroturizmus (66, illetve 57% tölt el 3 vagy annál több napot) céljával érkezők, mint a vízpartra menők (75%-uk 3 napot vagy hosszabb időt tölt el). Viszont a gasztroturizmust preferálók 86%-a 6 hónapnál sűrűbben jön, míg a vízparti attrakciók esetén 56%-os az arány a szálláshelyek tulajdonosai szerint.

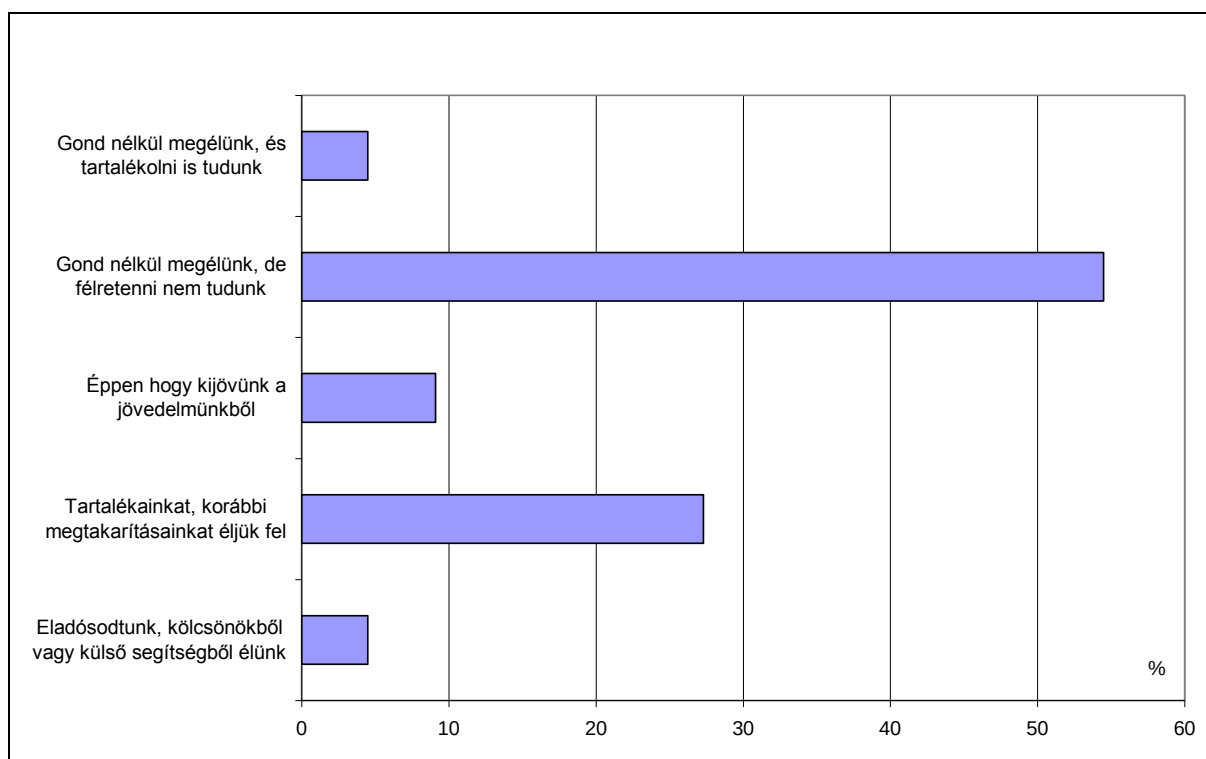
54. Ön szerint leginkább milyen attrakciókat keresnek a turisták utazásaik során?

Válasz	Megoszlás (%)
Vízpartot	33,3
Városi, vallási, kulturális, örökséget	30,0
Bor-, öko-, falusi turizmust	23,3
Téli sportot	10,0
Gasztroturizmust	3,3
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A gasztroturizmusra adott válaszok általában a baráti látogatásokkal vannak kapcsolatban, míg a szabadidős tevékenységek a vízparti attrakciókkal függenek össze.

A szálláshelyek tulajdonosainak anyagi helyzete a válaszokból kiindulva fejlesztésekre, további bővítésekre nem ad módot. 55% megél, de nem tud félretenni, míg 27% korábbi megtakarításait éli fel. (32. ábra)

32. ábra: HOGYAN JELLEMEZNÉ A CSALÁDJA/AZ ÖN MOSTANI ANYAGI HELYZETÉT?

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

Ez mutatkozik meg abban is, hogy minden körülmények között több turista érkezésére van szükség véleményük szerint. (55. táblázat) A diákok esetén ugyanezt a kérdést feltéve, mindössze a válaszadók fele választotta ezt az opciót, míg 40%-uk szerint a minőségi szolgáltatás igénybe vételére van csak szükség, a maradék, mintegy 10% szerint nincs szükség több turistára.

55. táblázat: Ön szerint szükség van-e több turistára Nógrád megyében?

Válasz	Megoszlás (%)
Igen, mindenképpen	100,0
Igen, ha minőségi szolgáltatásokat vesznek igénybe	0,0
Nem, pont elegenden vannak	0,0
Nem, így is túl sokan vannak	0,0
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

Ezzel együtt a szállásadók látnak perspektívát abban, amivel foglalkoznak. (56. táblázat)

56. táblázat: Ön lát-e perspektívát a falusi turizmusban?

Válasz	Megoszlás (%)
Igen	90,5
Nem	9,5
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

Az eredmények szerint azért vélekednek így a szállásadók, mert egyrészt *a városi emberek számára vonzó célpontnak* gondolják *a vidéki turizmust*: „A 30 év alatti városi embereknek fogalma sincs a falusi életéről, de van igény rá, hogy megismerje.” „Egyre többen kíváncsiak a vidéki életre.” „Mert a városiak szívesen menekülnek vidékre a szmog és a zaj elől.” „A városi emberek megfizethető nyugalomra vágnak.” Másrészt a *természeti kincseikben és az unikális környezetben* is bíznak: „Sok szép helyünk van, és biztosan sokan kíváncsiak lennének rá.” „Mert Nógrád megye gyönyörű, és finomak az ételek.” „A falusi turizmus teljesen mást nyújt, mint egy városlátogatás.”

Megközelítően ugyanennyien látnak perspektívát a gasztroturizmusban is. (57. táblázat) A legfőbb indok: „Az emberek szeretik a hasukat.” „Az emberek szeretnek jól enni.”

57. táblázat: Ön lát-e perspektívát a gasztroturizmusban?

Válasz	Megoszlás (%)
Igen	90,9
Nem	9,1
Összesen	100,0

Forrás: Szállásadói kérdőív alapján saját szerkesztés

A kérdés más vetületét érinti, hogyha a helyben megtermelt alapanyagokból készítik az ételeket, az többletértéket, többlethasznót, nagyobb hozzáadott értéket jelent az adott helynek, míg a turistáknak autentikus élményeket. *A gasztroturizmus a turizmuson túlmutató implicit hatással is rendelkezhet a helyi mezőgazdaság felé.*

Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?” kérdésre mindössze 55% válaszolt igennel, 45% szerint nincs szükség a beilleszkedés növelésére.

Az igen válaszok esetén, a *kisebb települések támogatása*: „Jobban odafigyelnék a kisebb települések turisztikai látnivalóira. Jobban segíteném a kisebb településeket a fejlődésben.” *A szerkezetátalakítás megkönnyítése, a munkanélküliség enyhítése*: „Azt az ipari és mezőgazdasági potenciált, ami megszűnt a megyékben, legegyszerűbben a turizmus fejlesztésével lehetne pótolni-enyhíteni. Ehhez kellenének szakemberek.”

„Ha azt hallja, hogy Nógrád megye, mely szavakat társítaná hozzá?” - nyitott kérdés elemzéséhez az eddig alkalmazott tartalomelemzés módszertana a leginkább felhasználható.

A 22 személy 57 választ adott. A válaszok gondolathalmazai 6 homogén információegységre bonthatók. A legtöbb válaszadó válaszát a *természettel, tájegységekkel* kapcsolatos említések alkotják (erdők, hegyek, szép tájak, Börzsöny stb., összesen 17 alkalom). A második és egyben az egyik legjelentősebb *negatív* asszociációkat tartalmazó csoport a munkanélküliség, a cigány lakosság és az elmaradottság fogalom köré csoportosul, összesen 12 említéssel. A harmadik csoportot összesen 11-en képviselik, ez a homogén rész a *vidék, vidéki turizmus* fogalmkörhöz köthető. A *palócokhoz, hagyományokhoz kötődő dolgokat* összesen 5-en kötötték a megyéhez, pontosan annyian, ahányan *konkrét településekre* asszociáltak. Az utolsó legkisebb csoport (3 említés) a *gasztronómia* fogalmait emelte ki.

A szálláshelyek tulajdonosai sokkal több kulturális rendezvényt tudtak megnevezni Nógrád megyében, mint a turisták vagy a diákok. A Bánki fesztiválok, a Balassagyarmati sörfesztivál, a Hollókői Húsvét, a megyei jazzfesztivál, a Salgótarjáni Dixieland Fesztivál a nevesebb események sorába tartozik. Ezen kívül ismert a Drégelypalánki várnapi, a Kozárdi almavirág fesztivál, a Kazári laskafesztivál, a Kétybodonyi szilvaszombat, a Zsigmond napok Pásztón, a Márton-napi libanapok (Alsópetény), a Szécsényi napok, a Szurdokpüspöki libafesztivál vagy például a Vanyarci haluska fesztivál.

Ezzel együtt érdemes kiemelni, hogy *sok szállásadó csak az adott település rendezvényeivel van tisztában, globális megyei rálátása szinte senkinek sincs.*

A „Kérjük soroljon fel Nógrád megye nevezetes, jellemző ételei közül néhányat, melyet ajánlana a turistáknak!” kérésre a 22 válaszadó 48 ételt sorolt fel. A legtöbben a sztrapacska, a palócgyulást, a laskát, a tócsnit és a gancát említették, ugyanakkor a gölödin levest, a göncöt, a hibányt, a hollókői sistergőt és a kerőcét is megemlítették.

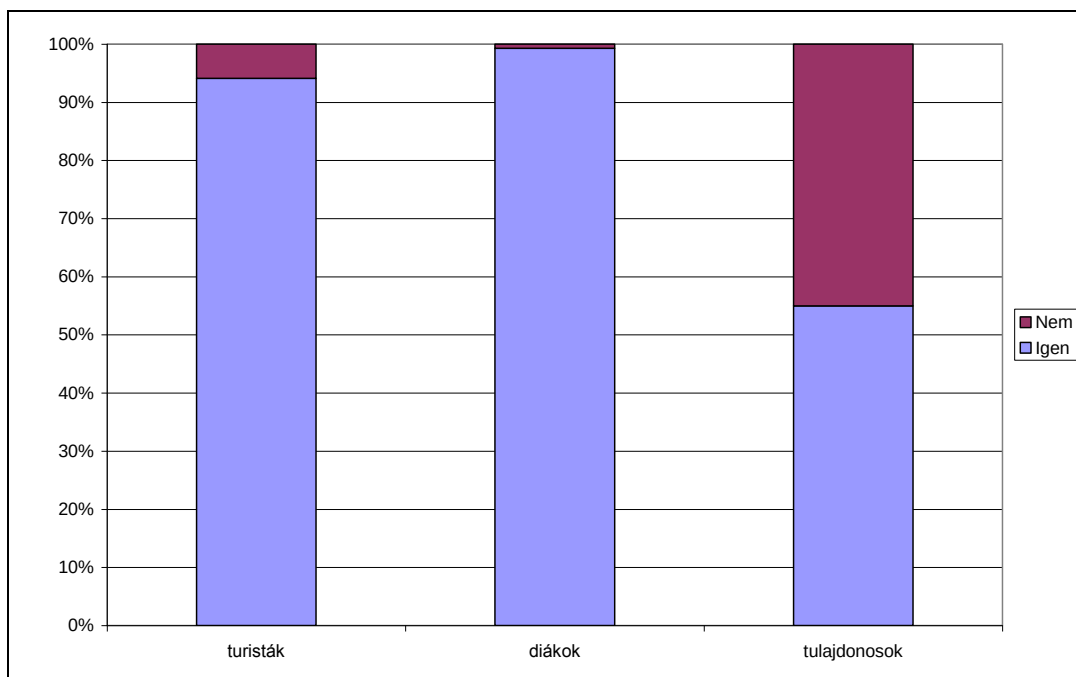
5.5. Közös értékelés

Ebben az alfejezetben egyrészt a kérdőívezések célcsoportonkénti legfontosabb eredményeit összegzem, másrészt a részek közötti összefüggéseket szintetizálom és integrálom a közös kérdésekre adott válaszok eredményei alapján.

Vizsgálatom alapján Nógrád megyében a turisták között az aktív, fiatal felnőttek súlya a meghatározó. Ők általában házasok, gyermekeikkel együtt érkeznek, és közepes vagy annál gyengébb anyagi helyzettel rendelkeznek. A Nógrádba látogatók jelentős ismeretekkel rendelkeznek a megyéről, az itteni látnivalókról, ismerik és szeretik az itteni ételleket. Többen visszajáró vendégek.

A szállásadók átlagosan idősebbek a turistáknál. A negyven éven aluliak mindegyike beszél idegen nyelvet, mindenki tud angolul, míg az e feletti korosztályból már csak 50% beszél valamilyen más nyelvet a magyaron kívül. Többen nem ott laknak, ahol a szálláshelyszolgáltatását végzik. Közülük legtöbben Budapesten élnek. Ez némileg megkérdőjelezi az „autentikus” falusi turizmus jelenlétét a nógrádi szálláshely szolgáltatásban. Ezzel is indokolható, hogy a szállásadó csak az adott település rendezvényeivel van tisztában, globális megyei rálátása senkinek sincs. A megkérdezett szállásadók 23%-ának van csak szakirányú végzettsége. Ezekben a szegmensekben mindenképpen további fejlesztésekre, javulásra lenne szükség. További problémát jelenthet, hogy a szálláshelyek tulajdonosainak anyagi helyzete fejlesztésekre, további bővítésekre többnyire nem ad módot.

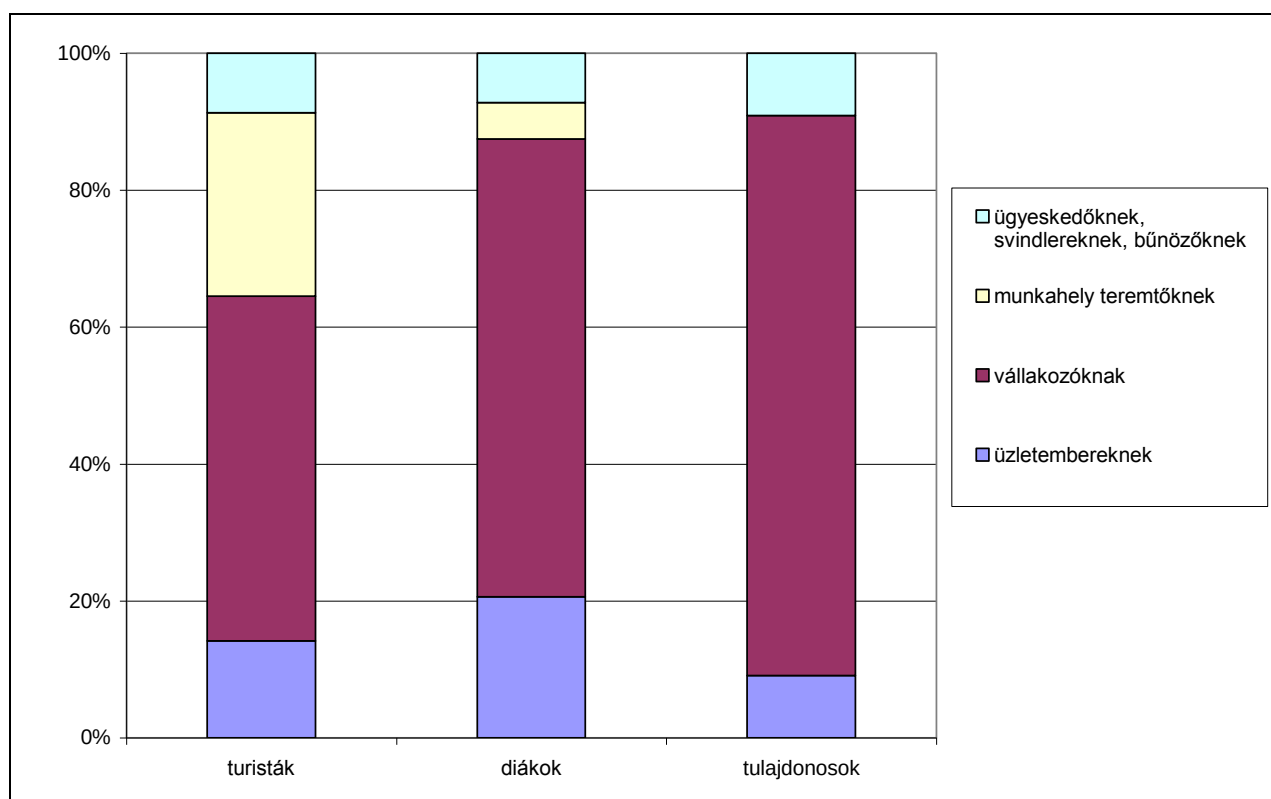
Meglepő módon a végzettségek hiánya, a nem túl erős anyagi helyzet ellenére is a szállásadók azok, akik szerint legkevésbé szükséges a turisztikai munkavállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelése. (33. ábra)

33. ábra: ÖN SZERINT SZÜKSÉG VAN-E A MAGYARORSZÁGON TURISZTIKAI MUNKÁT VÁLLALÓK MUNKAERŐ-PIACI BEILLESZKEDÉSÉNEK NÖVELÉSÉRE?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

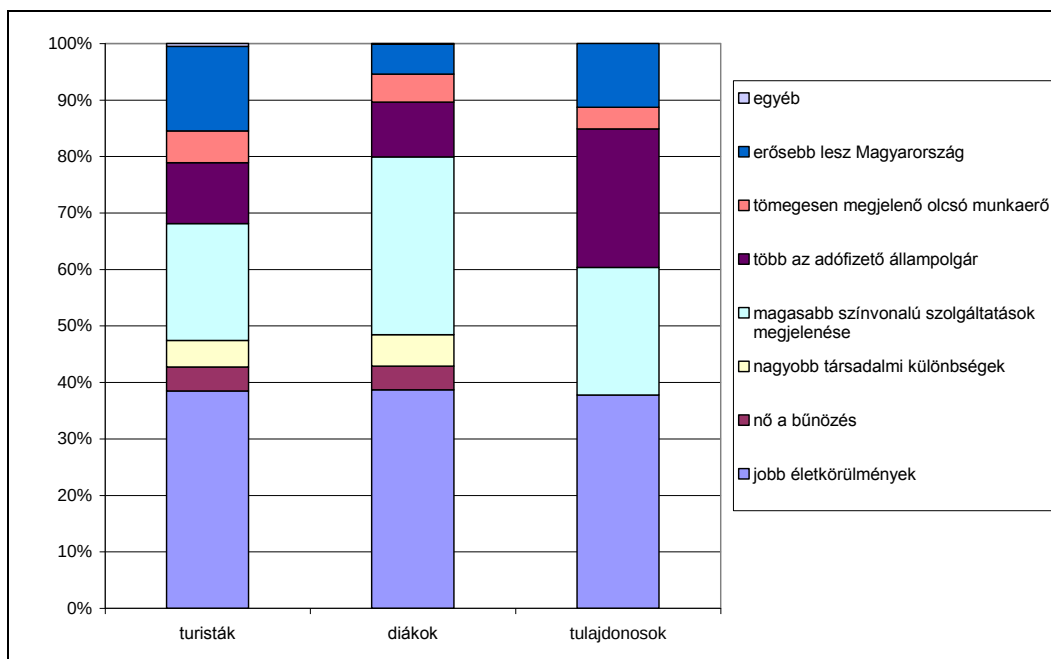
Ennek oka, hogy sokkal kevésbé gondolnak magukra munkahelyteremtőként, mint ahogy a másik két csoport érzi őket. A szálláshely tulajdonosok inkább üzletemberként, vállalkozóként aposztrofálják magukat. (34. ábra)

34. ábra: ÖN SZERINT ÁLTALÁBAN MINEK TARTJA AZ UTCA EMBERE A SZÁLLODA/PANZIÓ TULAJDONOSOKAT MAGYARORSZÁGON?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

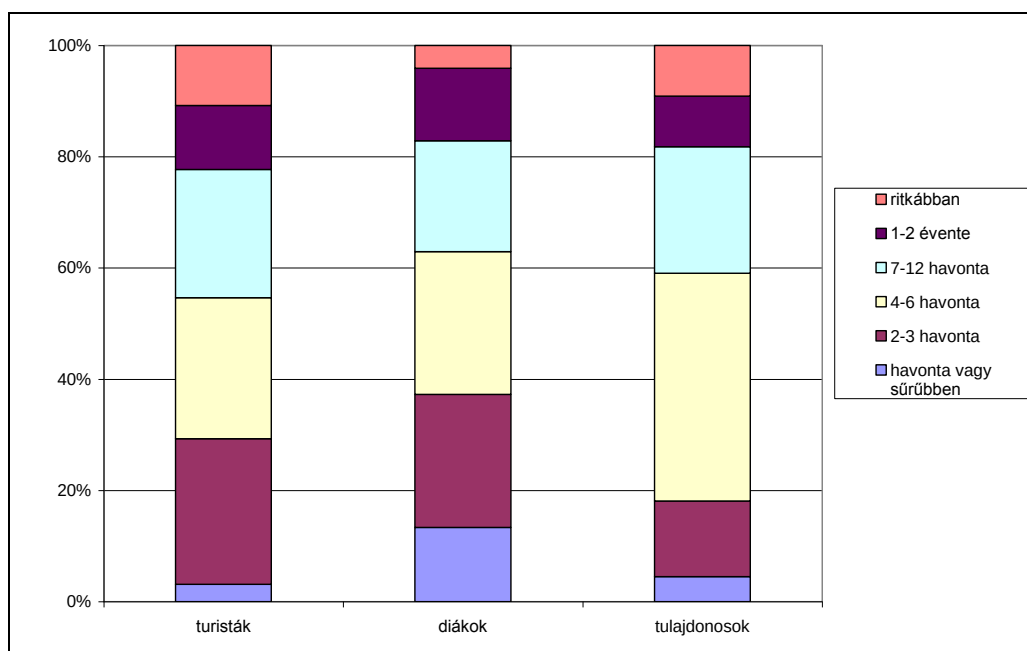
A turizmus fellendülésének következményeit is „üzletiesebb” szemmel nézik a szállásadók, mint a másik két csoport. A szállásadóknál a több adófizető állampolgár válasz sokkal hangsúlyosabb, mint a diákok vagy a turisták esetén a magasabb színvonalú szolgáltatások megjelenése. (35. ábra)

35. ábra: MILYEN KÖVETKEZMÉNYEKEL JÁRNA NÓGRÁD MEGYE SZÁMÁRA A TURIZMUS FELLENDÜLÉSE?

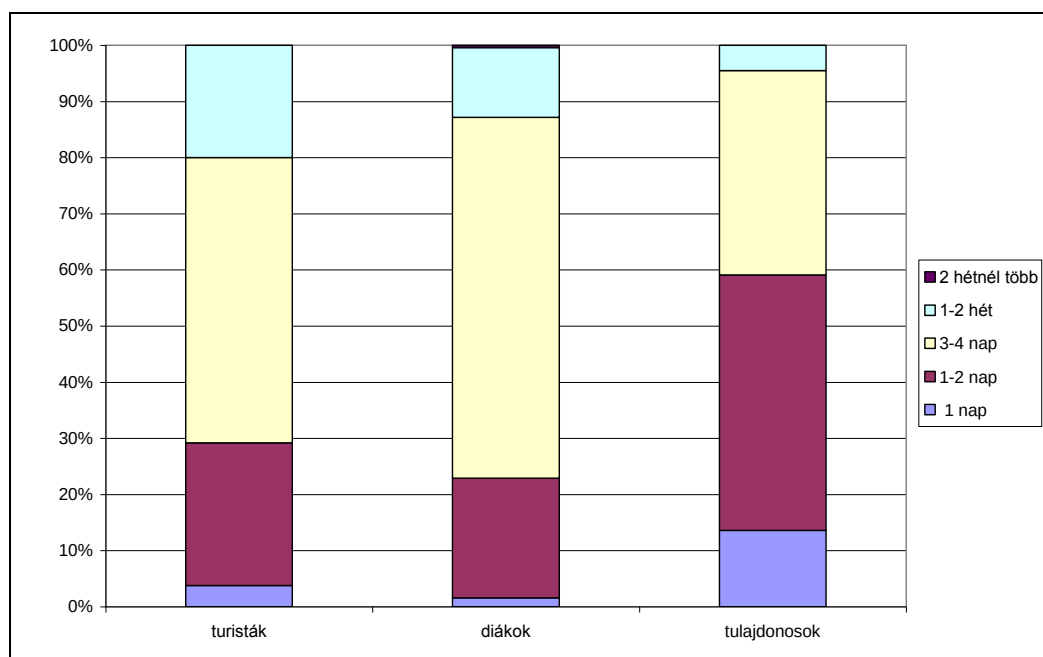
Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

A turisztikai bevételek növelhetők a gyakoribb és/vagy hosszabb ideig tartó látogatásokkal, illetve a szezonális kiterjesztésével. Ezért is fontos e kérdések elemzése. A turista utak gyakoriságának és hosszúságának statisztikai nagyban függenek a számbavételi egység megválasztásától, azaz attól, ki szolgáltatja az adatokat. A turisták szerint gyakrabban és hosszabb ideig maradnak, mint a szállásadók statisztikai alapján várható lenne. (36. és 37. ábra)

36. ábra: MILYEN RENDSZERESSÉGGEL SZOKOTT TURISTA UTAKBAN RÉSZT VENNI?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

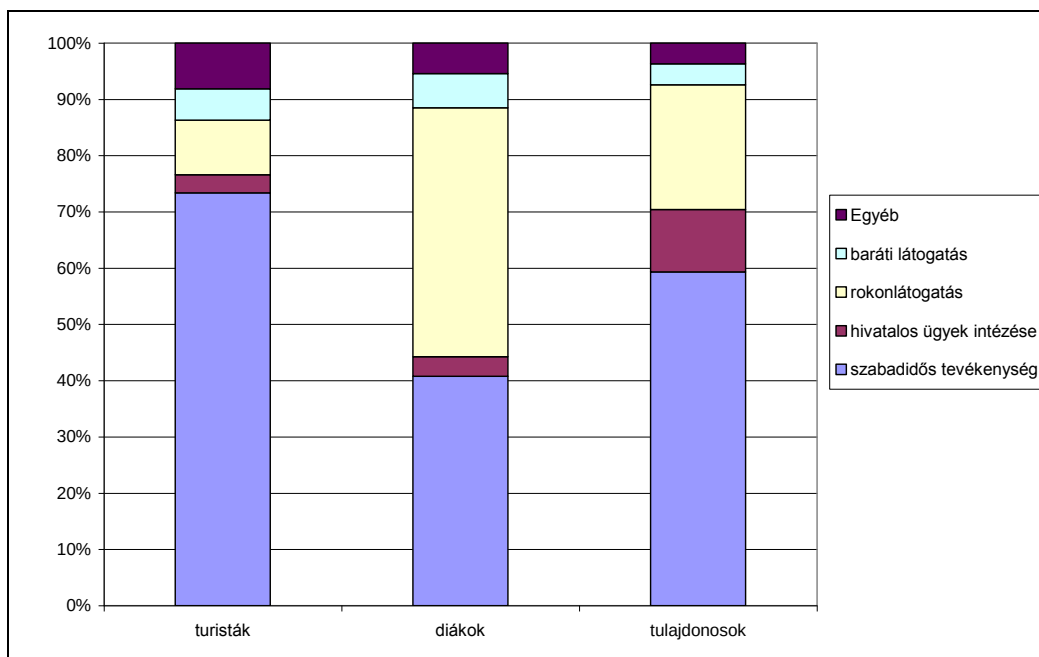
37. ábra: ÁLTALÁBAN MILYEN HOSSZÚ IDEIG MARAD EGY-EGY HELYEN?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

Nagyobb eltérések találhatók a célcsoportok szerint azokban az esetekben, amikor az utazások céljai az összevetés tárgya. A diákok arányérzete teljesen különbözik a keresleti és kínálati oldaltól. Azonban a rokonlátogatások és a hivatalos ügyek intézése nem olyan magas arányú, mint azt a szállásadók gondolják. Az utazások során keresett attrakciókat összevetve nagyobb a harmónia a két csoport között, noha a diákoknál a tanulmányaikból ismert bor-, öko és falusi turizmus hangsúlyosabb a valóságnál.

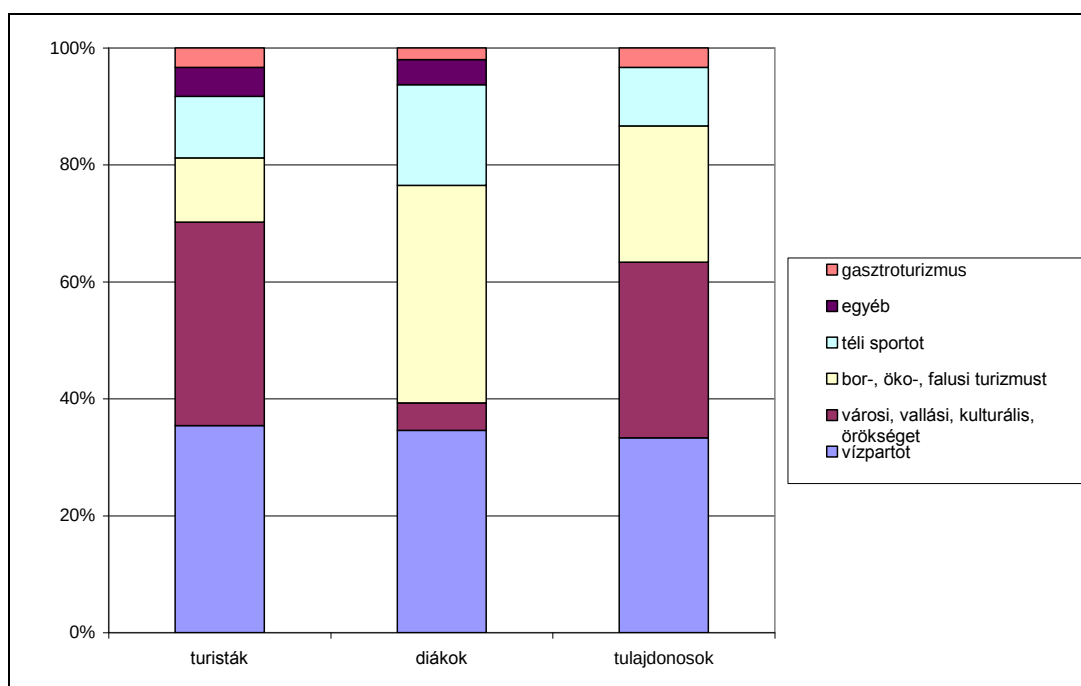
Ugyanakkor egységesen igaz, hogy a legtöbbször szabadidős tevékenység miatt érkeznek szálláshelyükre, de nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik a kikapcsolódást rokonaik, barátaik látogatásával kapcsolják össze. (38. ábra) Az utazások célja, illetve gyakorisága és hossza közötti asszociációs kapcsolatok a változók szoros kapcsolatára utalnak. Ez azt jelenti, hogy a rokonok, barátok látogatása a 7-12 havonta érkezőkre sokkal inkább igaz, mint a többiekre. *Az egynapos vagy 1-2 napos utak kifejezetten csak szabadidős tevékenységekhez köthetők, míg a hosszabb látogatások során hangsúlyosabbak a rokon-, barátlátogatások.*

A turisták a vízpartot, városi, kulturális örökség látogatását és a *bor-öko-falusi turizmust* keresik legtöbbször utazásaik során. (39. ábra) A Csuprov, Cramer és Pearson-féle nevezetes statisztikák eredményei szerint az utóbbi válasz (és a gasztroturizmus) *sokkal többször kapcsolódik a rokoni és baráti látogatásokhoz*, mint a szabadidős tevékenységekhez. Ez nem jelent mást, mint azt, *hogy a turisták pusztán a falusi turizmus kedvéért kevesebb utazásra vállalkoznak, mint a vízparti attrakciók vagy városlátogatások miatt*, azonban, ha a falusi turizmus valamilyen más kiegészítő céllal párosul, mint a baráti, rokonlátogatások, akkor vezető szerepet is képes lehet betölteni.

38. ábra: MILYEN CÉLLAL JÖTT JELENLEGI SZÁLLODÁJÁBA/PANZIÓJÁBA?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

39. ábra:ÖN SZERINT LEGINKÁBB MILYEN ATTRAKCIÓKAT KERESNEK A TURISTÁK UTAZÁSAIK SORÁN?

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

A hallgatók láthatóan más attrakciókat keresnek Nógrád megyében. Ennek egyik oka az, hogy erőteljesen mást gondolnak a megyéről. A vendégek számára a palócok, a hagyományok lennének a legfontosabbak, nem pedig a szállások által gondolt természeti környezet. Más szavakkal a szép táj nem pótolhatja a tradíciókat. A passzivitás helyett (szép a természet, nézegessék azt) aktív közreműködésre, több programra, nagyobb összefogásra lenne szükség a vendégek számának növeléséhez. Elgondolkodtató viszont mindhárom csoport részéről az az

eredmény, hogy a megye említése kapcsán a gasztronómia a legutolsó helyen jut a résztvevők eszébe. (58. táblázat)

58. táblázat: Ha azt hallja, hogy „Nógrád megye”, mely szavakat társítaná hozzá? - nyitott kérdésre kapott gondolathalmazok sorrendjei

Gondolathalmazok	Turisták	Diákok	Szállásadók
Természet, tájegységek	3	2	1
Negatív asszociációk	5	3	2
Vidék, vidéki turizmus	4	4	3
Palócok, hagyományok	1	5	4
Konkrét települések	2	1	4
Gasztronómia	6	6	6

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

5.6. A Nógrád megyei vendégek, szállásadók csoportosítása

Ebben az alfejezetben a vendégek és a vendéglátók heterogén sokaságát alkotó objektumok homogén csoportokra bontása történik meg. Az eljárások során létrehozott csoportok további következtetésekre akkor alkalmasak, ha csoporton belüli viszonylatban az objektumok homogének, tehát globális heterogenitásuk oka a csoportközi viszonylatokban keresendő.

5.6.1. Vendégek klaszterezése

A vendégek kérdőíveiből az adatszolgáltató kora, iskolai végzettsége, hogy kikkel érkezett Nógrád megyébe, mennyi ideig marad, milyen rendszeresen látogat ide, a család anyagi helyzetére, életszínvonalára, és a mennyi pénzt lennének hajlandók elkölteni kérdésekre adott válaszok voltak mennyiségi ismérvekké átalakíthatók. A változók nagy száma miatt elsőként faktoranalízist végeztem a vizsgált adatbázison, majd a faktorokat klasztereztem.

A Kaiser-Meyer-Olkin teszt értéke 0,57. Ez biztosítja a faktoranalízis elvégezhetőségét, az eredmények statisztikailag megbízható alkalmazhatóságát.

A bázis-transzformációhoz szükséges megfelelő nyolc tagból álló lineáris egyenletrendszer megoldásaiból az alábbi faktorsúlyok származnak. (59. táblázat)

59. táblázat: A faktoranalízis által magyarázott variancia

Faktor	Kezdeti faktorsúlyok		
	Total	A magyarázott variancia %-a	Kumulált variancia %-a
1	2,136	26,703	26,703
2	1,242	15,524	42,227
3	1,202	15,030	57,257
4	1,009	12,607	69,864
5	0,778	9,722	79,586
6	0,718	8,979	88,565
7	0,621	7,758	96,323
8	0,294	3,677	100,000

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

A Littly Jeffy (Székelyi – Barna 2004) elvet alkalmazva az egynél nagyobb faktorsúlyokat szükséges megtartani a további számításokhoz. Ebben az esetben az eredetileg nyolcdimenziós vektortér négydimenzióssá redukálódik, olyan módon, hogy a lehető legtöbb információ marad meg a rendszerben. A dimenziók számának csökkentésével a teljes variancia 69,864%-át sikerül átemelni a bázis-transzformáció során.

A vektortér eredeti és az új bázisa közötti kapcsolat, azaz a faktorok és a kiinduló változók közötti összefüggés az alábbiak szerint alakul. (60. táblázat)

60. táblázat: Összefüggések az eredeti változók és a faktorok között

	Faktor			
	1	2	3	4
Kor	,237	-,467	,248	-,180
Iskolai végzettség	,010	,009	,677	,051
Kikkel érkezik	,086	,501	,049	,062
Milyen rendszeresen jön	,263	-,386	-,084	,079
Milyen hosszú ideig marad	-,078	,069	,062	,722
Milyen az anyagi helyzete	-,678	,107	-,178	,013
Milyen az életszínvonala	,991	,039	-,069	-,101
Mennyi pénzt lenne hajlandó költeni	-,295	,140	,194	,112

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

Az első faktor az anyagi életkörülményekkel, a második az utazási szokásokkal és a korral, a harmadik az iskolai végzettséggel, a negyedik pedig a tartózkodás hosszával van szoros kapcsolatban.

Az elsődleges cél a vendégek osztályokba sorolása válaszaik alapján, így a faktoranalízis során előálló négy faktort a válaszadó 130 vendégre kell majd klaszterezni a k-közép, nem hierarchikus klasztereljárás segítségével. Az osztályba sorolások során négy csoportot képeztem. Az első csoportban 27, a másodikban 52, a harmadikban 32, a negyedikben 19 vendéget sorolt be a statisztikai eljárás. Az eredményeket az 61. táblázat foglalja össze.

61. táblázat: A vendégek csoportokra bontásának eredményei

Változó	1	2	3	4	Összesen
Kor (év)	47,2	35,5	42,2	36,1	39,6
Befejezett felsőfokú végzettség (%)	29,6	40,4	34,4	42,1	36,9
Családdal együtt érkeztek (%)	64,2	72,3	57,2	71,0	66,7
3 havonta vagy sűrűbben szoktak turista utakban részt venni (%)	14,8	23,1	31,3	63,2	29,3
1 hétnél kevesebb ideig marad (%)	96,3	59,6	100,0	78,9	80,0

<i>Család anyagi helyzete: Gond nélkül megélünk, és tartalékolni is tudunk (%)</i>	0,0	13,5	25,0	78,9	23,1
<i>Család életszínvonala alacsonyabb az átlagnál (%)</i>	100,0	0,0	0,0	0,0	20,8
<i>50 ezer forintnál többet lenne hajlandó falusi turizmusra költeni (%)</i>	0,0	9,6	12,5	36,8	12,3
100 férfira jutó nő (fő)	170,0	147,6	166,7	111,1	150,0
Nőtlen, hajadon személyek aránya (%)	25,9	44,2	40,6	47,4	40,0
Milyen céllal jött a jelenlegi szállodájába? – rokonlátogatás (%)	17,5	9,1	4,9	8,3	9,7
Milyen attrakciókat keres turisztikai utazásai során? – vízpart (%)	36,4	32,3	30,7	50,7	35,4
Milyen attrakciókat keres turisztikai utazásai során? - bor/öko/falusi turizmus (%)	12,3	12,0	11,4	5,5	11,0
Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy éppen ide jött? - visszajáró vendég (%)	15,5	9,5	7,5	19,6	11,8
Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy éppen ide jött? - sok jót hallott a szállásról (%)	13,4	22,6	19,4	39,5	22,0
Ön szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/ panzió tulajdonosokat Magyarországon? – üzletembereknek (%)	0,0	16,0	18,8	22,2	14,2
Ön szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/ panzió tulajdonosokat Magyarországon? - ügyeskedőknek, svindlereknek, bűnözőknek (%)	25,9	6,0	3,1	0,0	8,7
Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése? - jobb életkörülmények (%)	24,4	41,1	40,7	47,4	38,5
Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése? - nő a bűnözés (%)	11,7	1,5	4,9	0,0	4,2
Szokott-e turizmus céljából utazni (belföldre/külföldre)? - belföldre és külföldre egyaránt (%)	39,7	96,8	56,9	95,9	75,0
Szokott-e turizmus céljából utazni (belföldre/külföldre)? - csak belföldre (%)	52,8	7,8	31,8	5,4	22,7

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

A dőlt változók azok a mennyiségi (vagy azzá alakítható) ismérvek, melyet a faktoranalízis során felhasználtam. Ezek arra használhatók, hogy a kialakított csoportokat jellemezni lehessen, a többi, felvétel során keletkező indikátorral pedig a csoportok tulajdonságait lehet elemezni.

Az első csoport átlagéletkora a legmagasabb, itt a legkevesebb a felsőfokú végzettségűek aránya, ritkán járnak üdülni, viszont akkor legalább egy hétig maradnak. Az anyagi helyzetük gyenge, nem túl sokat költenek turizmusra. Tehát az első klaszter turistái alacsony keresetű, kevésbé képzett, idősebb felnőttek közül kerülnek ki.

A második csoportot főként iskolázott, fiatal, családos felnőttek alkotják. Az anyagi helyzetük gyenge, de az előző csoportnál jobb. Ők sűrűbben turistáskodnak, de kevesebb ideig maradnak a szálláshelyükön.

A harmadik csoportba tartozók anyagi helyzete jobb mindkét előző csoport értékénél, negyedük tud tartalékokat is képezni, noha csak 12,5%-uk költ alkalmanként 50 ezer forint/főnél többet egy-egy alkalommal falusi turizmusra. A képet némileg árnyalja, hogy harmaduk egy évben legalább négy alkalommal utazik, és mindenki rövid ideig marad a szálláshelyén. Ez a csoport a legidősebb, ahol a középfokú végzettség dominál.

A negyedik csoport a fiatal, felsőfokú végzettségű, gazdagnak mondható réteget sűríti magában. Évente sokszor vesznek részt turista utakban, ott relatíve sok időt töltenek, sok pénzt költenek, és a családjukkal együtt érkeznek.

Tehát összesen négyféle turistatípust tudtunk megkülönböztetni Nógrád megyében a klaszteranalízis segítségével. *Az első csoportot főként a kispénzű, ritkán turistáskodó réteg, a másodikat az alacsonyabb jövedelmű, magasabb turisztikai aktivitással rendelkező értelmiségi családok, a harmadikat a főként idősebb, jobb anyagi körülményekkel rendelkező középfokú végzettségűek, míg az utolsót a gazdag, családos felsőfokú végzettséggel rendelkezők alkotják.*

Az első típusra jellemző, hogy a rokonlátogatás erősen felülreprezentált, inkább csak belföldi utakban vesz részt, visszajáró vendég, a reklámok, ajánlások nem befolyásolják, leginkább egy évben egyszer jön, a bor/öko/falusi turizmus iránt érdeklődik, és egy hétig marad, kevés pénzt akar költeni. Pessimista attitűddel bír, a szálloda/panzió tulajdonosokat nem üzletembernek, hanem ügyeskedőknek tartja, a turizmus fellendülését a bünözés növekedésével, és nem a jobb életkörülményekkel hozza összefüggésbe.

A második típus jellegzetessége, hogy a rokonlátogatások jelentősek, belföldi és külföldi utakban egyaránt részt vesznek. Tizedük visszajáró vendég, egy évben többször jönnek, a bor/öko/falusi turizmus iránt érdeklődnek, és többségük alkalmanként egy hétig is marad, nem akarnak sok pénzt költeni. A korszerkezet miatt optimista attitűddel bírnak, a szálloda/panzió tulajdonosokat üzletembernek, nem ügyeskedőknek tartják, a turizmus fellendülését a jobb életkörülményekkel és nem bünözés növekedésével hozzák összefüggésbe.

A harmadik csoport esetén a rokonlátogatások alulreprezentáltak, a vízparti attrakciók a meghatározóak, belföldi és külföldi utakban egyaránt részt vesznek, de a belföldiek súlya a determináns. Nem visszajáró vendégek, a rokonok, barátok ajánlásai fontosak számukra. Egy évben többször jönnek, de csak pár napig maradnak. A bor/öko/falusi turizmus iránt korlátozottan érdeklődnek, de esetenként hajlandók több pénzt is költeni. Ez a csoport is optimista attitűddel bír, a szálloda/panzió tulajdonosokat üzletembernek tartják, a turizmus fellendülését a jobb életkörülményekkel hozzák összefüggésbe.

A negyedik klaszter jellegzetessége a rokonlátogatások alul-, a vízparti attrakciók a felülreprezentáltsága, főként a külföldi utakban vesznek részt. Sokan visszajáró vendégek, a rokonok, barátok ajánlásai fontosak számukra. Egy évben többször jönnek és hosszú ideig maradnak. A bor/öko/falusi turizmus iránt csak nagyon korlátozottan érdeklődnek, viszont hajlandók sok pénzt is áldozni a turizmusra. A bor/öko/falusi turizmus iránt legfőképpen a gyengébb anyagi potenciállal rendelkező turisták érdeklődnek. A rosszabb életszínvonalon élők sokkal nagyobb százalékban ügyeskedőnek, a gazdagabb, iskolázottabb réteg üzletembernek tartja a szállásadókat. Ez a csoport is az anyagi helyzetéből, iskolai végzettségéből következően a szálloda/panzió tulajdonosokat üzletembernek tartja, valamint a turizmus fellendülését a jobb életkörülményekkel hozzák összefüggésbe.

5.6.2. A szállásadók klaszterezése

A szállásadók kérdőíveiből az adatszolgáltató kora, iskolai végzettsége, hogy szerintük a vendégek mennyi ideig maradnak, milyen rendszeresen látogatnak ide és a saját anyagi helyzetükre adott válaszok voltak mennyiségi ismérvekké átalakíthatók. A felsorolt ismérvek alacsony számossága miatt nem volt szükség a klaszteranalízist megelőző faktoreljárással alkalmazására. A szállásadók száma indukálta azonban, hogy a k-közép klaszterezési eljárást itt nem alkalmazhattam. Ebben az esetben a láncmódszert választottam. Ez olyan agglomeratív eljárás, mely esetén két klaszter távolsága a legközelebbi (azaz maximális hasonlóságot mutató) elemeik távolsága. A Minkowski-féle távolságméréssel (i és c pontok között) három csoportot

különböztetnek meg. Az első csoportba 27, a másodikba 52, a harmadikba 32 szállástulajdonost sorolt be a statisztikai eljárás. Az eredményeket az 62. táblázat foglalja össze.

62. táblázat: A szállásadók csoportokra bontásának eredményei

Változó	1	2	3	Összesen
Kor (év)	32,5	58,9	47,3	43,5
Befejezett felsőfokú végzettség (%)	36,4	28,6	50,0	36,4
Véleményük szerint a turisták 3 havonta vagy sűrűbben szoktak turista utakban részt venni (%)	18,2	0,0	50,0	18,2
Véleményük szerint a turisták 1-2 napig maradnak (%)	54,5	71,4	50,0	59,1
Család anyagi helyzete: Gond nélkül megélünk (%)	81,8	42,9	25,0	59,1
100 férfira jutó nő (fő)	266,7	40,0	33,3	100,0
Milyen céllal jönnek a turisták? - szabadidős tevékenység (%)	59,3	46,6	81,5	59,3
Milyen attrakciókat keresnek a turisták utazásaik során? – vízpart (%)	40,0	20,9	36,6	33,3
Milyen attrakciókat keresnek a turisták utazásaik során? - bor/öko/falusi turizmus (%)	35,0	18,3	0,0	23,3
Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy a turisták éppen ide jöttek? - visszajáró vendég (%)	0,0	35,5	62,2	22,6
Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy a turisták éppen ide jöttek? - sok jót hallott a szállásról (%)	8,6	27,0	0,0	12,9
Őn szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/panzió tulajdonosokat Magyarországon? - vállalkozóknak (%)	81,8	71,4	100,0	81,8
Őn szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/panzió tulajdonosokat Magyarországon? - ügyeskedőknek, svindlereknek, bűnözőknek (%)	0,0	28,6	0,0	9,1
Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése? - jobb életkörülmények (%)	39,9	34,8	36,6	37,7

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

A dőlt változók itt is azok a mennyiségi (vagy azzá alakítható) ismérvek, melyeket a klaszteranalízis során alkalmaztam. Ezek arra használhatók, hogy a kialakított csoportokat jellemezni lehessen, a többi, felvétel során keletkező indikátorral pedig a panzió/szálloda tulajdonosok tulajdonságait lehet elemezni.

Az első csoport átlagéletkora a legalacsonyabb, közöttük sok a felsőfokú végzettségű szállásadó, akiknek az anyagi helyzete a legstabilabb. Véleményük szerint a turisták viszonylag ritkán járnak üdülni, és nem is maradnak sok ideig.

A második csoportot főként középfokú végzettségű, idősebb, nyugdíjas korúak alkotják. Az anyagi helyzetük közepes. Véleményük szerint a turisták ritkán, egy évben egyszer vagy kétszer utaznak, és nagyon rövid ideig maradnak a szálláshelyükön.

A harmadik csoportba tartozók anyagi helyzete mindkét előző csoportnál gyengébb. Az idősebb aktív korba tartoznak, és felsőfokú végzettség jellemzi őket. Véleményük szerint a turisták sűrűn jönnek, és több ideig maradnak.

Tehát összesen háromféle panzió/szálloda tulajdonost tudtunk megkülönböztetni Nógrád megyében a klaszteranalízis segítségével. *Az első csoportot főként a gazdagabb, fiatal, felsőfokú végzettségűek, a másodikat az alacsonyabb jövedelmű, idősebb, középfokú végzettségűek, a harmadikat pedig az idősebb, felsőfokú végzettséggel rendelkező, gyengébb anyagi körülményekkel bírók alkotják.*

Az első csoportba többségében nők tartoznak, véleményük szerint a turistákat a vízpart és a bor/öko/falusi turizmus vonzza. Szerintük nincs visszajáró vendég, a turisták reklámok, ajánlások alapján döntenek, mindig más, akciós szállásokat keresve. Leginkább egy-két napig maradnak a turisták, és nem is látogatnak hozzájuk sűrűn. Véleményük szerint Nógrád megye számára a turizmus fellendülése jobb életkörülményeket eredményezne.

Az második csoportra jellemző a férfiak túlsúlya, véleményük szerint a turistákat a vízpart és a bor/öko/falusi turizmus kevésbé vonzza. Szerintük több a visszajáró vendég, de a reklámok, ajánlások is lényeges szerepet kapnak a vendégek szálláshelyválasztásában. Leginkább egy-két napig maradnak a turisták, és nem is látogatnak hozzájuk sűrűn. Véleményük szerint a turizmus fellendülése jobb életkörülményekkel kapcsolódna össze az egész megye számára, noha harmaduk véleménye, hogy rájuk nem üzletemberként vagy vállalkozóként tekintenek a vendégek, hanem ügyeskedőknek tartják őket.

Az harmadik csoportra még jellemzőbb a férfiak túlsúlya, 100 férfira csak 33 nő jut. Tapasztalatuk alapján a turistákat szabadidős céllal jönnek, a vízpartot keresik, míg a bor/öko/falusi turizmus nem vonzza őket. Szerintük a turisták kétharmada visszajáró vendég. A vendégek egy évben többször jönnek, és nemcsak egy-két napig maradnak. Véleményük szerint Nógrád megye számára a turizmus fellendülése jobb életkörülményeket hozna, és úgy gondolják, hogy rájuk a vendégek vállalkozóként tekintenek.

6. HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA, ILLETVE AZ ÚJ VAGY ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

6.1. A hipotézisek igazolása

Hyp1: Nógrád megyében léteznek azok a hagyományok, melyekre alapozva egy gasztroturisztikai fejlesztés megvalósítható.

Az első hipotézis igazolódott. A szakirodalmi feldolgozás és a megye turisztikai rendezvényeinek teljeskörű áttekintése után kiderült, hogy igen gazdag gasztronómiai hagyományok léteznek a megyében, amelyekre alapozva kialakítható egy gasztroturisztikai koncepció és fejlesztés.

Hyp2: Nógrád megye jelenlegi gazdasági-társadalmi helyzete nem teszi lehetővé a turizmus jelentős fejlesztését.

Látszólag ellentmondás van az első és a második hipotézis között, pedig sajnos *a második kijelentés is igaz.* Nógrád hazánk egyik társadalmilag és gazdaságilag legkevésbé fejlett megyéje, 2015-ben a kedvezményezett járások 100%-ával a leginkább felzárkóztatásra szoruló megye volt az országban. Nógrád a kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszakák tekintetében a megyék sorrendjében az utolsó helyet foglalta el 2014-ben, ami az országos vendégéjszakák 0,5%-át tette ki. Az egyéb szálláshelyek esetében Nógrád az utolsó előtti volt 2014-ben, az összes vendégéjszaka 1%-ával, tőle alacsonyabb részesedésű csupán Komárom-Esztergom megye volt.

Hyp3: Sok olyan turista van, aki kifejezetten csak a falusi turizmus miatt nem menne Nógrád megyébe, viszont más eseményekkel, rendezvényekkel összekapcsolva már érdeklődést mutat a gasztroturizmus iránt.

A harmadik hipotézis is igazolódott. Ez azt jelenti, hogy más rendezvényekre, hosszabb üdülést eltöltő, családi vagy rokonlátogatáson résztvevő magyar és külföldi vendégek számára lenne érdemes 1-2 napos fakultatív programok keretében falusi és/vagy gasztroturizmust is eladni. Ebben az esetben azok is vendégek lehetnének, akik egyébként kiesnének e szolgáltatások köréből

Hyp4: A Nógrád megyei turizmus esetén nem érvényesül a szezonális.

A hazai turizmus gyakori problémája szezonális. Mivel Nógrád megye turizmusa kevésbé kötődik a vízpartokhoz, illetve a magas hegycsúcsokhoz, így azt feltételeztem, hogy a szezonális nem jelenik meg erőteljesen a térség turizmusában.

A valóságban, illetve a kutatások alapján megállapítható, hogy a legtöbb rendezvényt, sőt a kimondottan gasztronómiával összekapcsolt rendezvények többségét is a nyári hónapokban szervezik, ezért erős szezonális jelenik meg. *Így ez a megállapítás elvetendő.* A turisztikai bevételek növelhetők lennének a gyakoribb és/vagy hosszabb ideig tartó látogatásokkal, illetve a szezonális időbeli kiterjesztésével.

Hyp5: A turizmusban érintett csoportok (szállásadók, turisták) véleményei, válaszai között jelentősek az eltérések a turisztikai szokásokkal kapcsolatban.

A kutatás alapján a Nógrád megyébe látogató turisták és szállásadók csoportjai között jellegzetes különbségek figyelhetők meg. Erre a legjobb bizonyíték a vendégek és a szállásadók klaszteranalízise során kialakított különféle csoportok. Ezeknek a csoportoknak a beazonosítása

segít a megyei turizmus hatékonyságának, a vendégek elégedettségének a növelésében. A *hipotézis igaznak bizonyult*.

Hyp6: A Nógrád megyébe látogató turisták és szállásadók csoportjai nem homogének. Jellegzetes csoportok különíthetők el közöttük.

A hipotézis beigazolódt. A vendégek szignifikánsan gyakoribb és hosszabb idejű tartózkodásról számolnak be Nógrád megyében, mint a szállásadók. Az alfejezetben bemutatott példák alátámasztják a fenti hipotézist. Összességében megállapítható, hogy a diákok állnak legmesszebb a turisták igényeinek, szokásainak ismeretétől, ugyanakkor a szálláshelyek tulajdonosai sincsenek sokszor tisztában azzal, hogy miért jön, mit keres Nógrád megyében egy-egy turista.

Hyp7: Nógrád megye gasztroturizmusa területi egyenlőtlenséget mutat. A megye hat kistérségében eltérő intenzitással jelennek meg a gasztroturisztikai programok.

Az adott elemzések során az derült ki, hogy ez a *hipotézis csak részben valósult meg*, mert a megye mind a hat kistérsége rendelkezik minimum 3-3 jól bejáratott (azaz legalább három alkalommal megrendezett) tradicionális gasztronómiai rendezvénnyel, amelyet 2015-ben is bizonyíthatóan megtartottak (ld. a 4.2. alfejezet rendezvénylétárában **vastag** betűvel kiemelve). Ilyen a Rétsági kistérségben 3 rendezvény (pl. Kétybodonyi Szilvaszombat, Kiseccseti Pampuskafesztivál), a Pásztói kistérségben 5 rendezvény (pl. erdőkürti Palóc Ízek Fesztiválja, Garábi Szilvaérés Ünnepe, Hasznosi Rétesfesztivál, Püspöki libafesztivál, Vanyarci Haluskafesztivál), a Balassagyarmati kistérségben 4 rendezvény (pl. érsekvadkerti Nagygönc Fesztivál, Illyi Falunap és Derelyefesztivál, nógrádkövesdi Palócfasírt Fesztivál, szécsényi Leccsófesztivál), a Salgótarjáni kistérségben 9 esemény (pl. Kazári Laskafesztivál és Tócsniparti, Szelei Szilvanap, Tarjáni Tavaszi Borfesztivál, Rónafalusi Vendégség, szilaspogonyi Kőleves Fesztivál), a Bátorterenyi kistérségben 3 esemény (pl. mátránovádi Vargánya Fesztivál, mátraterenyi Palacsinta Fesztivál, nemti Nyúl Ételek Főzőversenye), illetve a Szécsényi kistérségben 4 esemény (pl. Hollókői Bornapok, Hollókői Gasztrovár, benczúrfalvai Falusi disznótör Szécsényben, Varsányi Lepényfesztivál).

Hyp8: A megye hatékonyan ki tudja aknázni a szlovák kisebbség adta kulturális és gasztronómiai lehetőségeket.

A jelentős arányú, főként szlovák kisebbséggel rendelkező települések gasztronómiai rendezvényein a szlovák népcsoport jellegzetes ételeinek hagyományát csak kis részben ápolják és népszerűsítik. Egyedül a Nógrád-Hevesi Szlovákok Egyesülete által szervezett Vanyarci Haluskafesztivál tartozik a megyében azon gasztronómiai rendezvények közé, amely révén a jelentős szlovák kisebbséggel rendelkező faluban szlovák eredetű étel készítésével ápolják a nemzetiségi konyha hagyományait. *A hipotézis tehát nem igazolódt be.*

6.2. Új és újszerű tudományos eredmények

A kutatómunkám új vagy újszerű tudományos eredményeit az alábbiakban ismertetem:

1. Az értekezésben széleskörű hazai és külföldi szakirodalmi háttérre támaszkodva a gasztroturizmus fogalmát beillesztettem a turizmus, a falusi turizmus és a gasztronómia fogalmai közé. A gasztroturizmus kutatása újszerű kutatási terület, mely egyre fontosabbá válik a turisztikai piacon. Megállapításaim hozzájárulhatnak a kistérségi,

régiós és országos fejlesztési célok pontosabb meghatározásához, illetve a turizmusfejlesztési és marketingstratégia hatékonyságának növeléséhez.

2. Nógrád megye gasztroturizmusával kapcsolatosan széleskörű leltárt készítettem a tradicionális gasztronómiai rendezvényekről, illetve a főző- és sütőversenyekről, mint kiegészítő programokról. A leltár elkészítése hiánypótló, hiszen egyrészt ilyen átfogó összeállítás még nem született Nógrád megye gasztronómiai rendezvényeiről, másrészt segíti a stratégiaalkotást, a cselekvési tervek megalapozását. A későbbiekben az elkészült leltár további hasznosítására is sor kerülhet.
3. Az értekezés újszerű eredményének tekintem a topológikus térképek adaptációját és a regionális GDP meghatározását a térségi turizmusban. A térképi megjelenítés segítségével az egyes megyék különböző turisztikai szempontok szerinti helyzete meggyőzően volt szemléltethető és számos következtetés levonását lehetővé tette.
4. A kutatás teljesen újszerű eleme a közel ezer főt érintő, Nógrád megye falusi turizmusára fókuszáló kérdőíves felmérés, amely a szálláshelyek tulajdonosainak, a vendéglátó szakiskolai hallgatóknak és a vendégeknek az oldalairól egyszerre igyekszik megközelíteni a megyei jellegzetességeket, az elvárásokban, véleményekben tapasztalható eltéréseket. Ennek egyik eleme, hogy a szállásadók teljesen máshogy másként érzékelik a turisták szükségleteit. A disszertációban a különböző célcsoportok közötti összefüggéseket feltártam. A turisták és a vendéglátók körében jól elkülöníthető klasztereket állítottam fel.
5. A 2. mellékletben a természeti és az ember által alkotott turisztikai értékek komplex leltárát vázoltam fel táblázatos formában, ami ráirányíthatja a szolgáltatók figyelmét az egymásra utaltságra, az összefogás szükségességére (pl. közös komplex turisztikai csomagok összeállítása), másrészt a döntéshozók számára is segítséget nyújthat a megye turizmusának hatékonyabb tervezéséhez.

7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A gasztroturizmus egy adott terület gasztronómiai értékeinek megismerését célzó helyváltoztatás. Ebben a turizmusfajtában fontos a vendéglátók és a vendégek, valamint a gasztronómiai és az egyéb turisztikai termékek kapcsolata. A gasztronómiai rendezvényekkel egyidőben lehetőség nyílik a népművészet, a népszokások, a népi mesterségek felelevenítésére, az egyes népcsoportok, nemzetiségek kultúrájának bemutatására. A térségenként eltérő hagyományok adják a gasztroturisztikai kínálat sokszínűségét.

A gasztroturizmus egy holisztikus terület lett, mely sok szférát áthat, más turisztikai ágakkal is kölcsönhatásban van, így hatása is szerteágazó. A gasztroturizmus egyértelműen komplex módon hathat a hátrányosabb térségekre is: új munkahelyeket teremthet, jó reklámot nyújthat a helyi termékeknek, a helyi gazdaság megerősödésének, valamint minden turizmusfajtaához kapcsolható. Magyarországon a gasztroturizmus legnépszerűbb formái az étel- és italfesztiválok, melyek megfelelő marketingstratégiával, sikeres desztináció-menedzsmenttel elősegíthetik a multiplikatív előnyök érvényesülését a desztinációkban. A gasztroturizmus hálózatként való felfogására nagy szükség van, amely eddig még nem történt meg.

Az értekezésben Nógrád megye gasztroturizmusát vizsgáltam. Az ismertetett tényezők (népesedés, foglalkoztatottság, az infrastruktúra és a különböző ágazatok) helyzete alapján elmondható, hogy a megye igen erősen rákényszerül arra, hogy külső és belső erőforrásaira egyaránt támaszkodjon. Ebben a környezetben, a megye falusias jellege, természeti kerete és gazdag gasztronómiai kínálata kitörési lehetőséget kínál a vidéki és falusi turizmus fejlesztése révén a hátrányos helyzetű megye gazdálkodásának diverzifikálása szempontjából. Ebbe az irányba tett lépés lehet pl. a falusi desztinációk kisebb létszámú konferencia-helyszíneinek vagy csapatépítő tréningeknek való felhasználása. Minimális befektetéssel teljesen új vendégkör célozható meg, ami pl. a közigazgatásban vagy az oktatásban dolgozók számára is megfelelő alternatíva lehet. Változatossága és újdonsága révén biztos piacot jelentene az üzleti szféra, amellet jó reklám is az alkalmazottak, tulajdonosok későbbi turisztikai célválasztása, illetve a jó hír, az információk terjesztésének szempontjából.

Nógrád megye határrégió is egyben. A határrégiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (Anderson – O'Down 1999). A növekvő tranzakciós költségek okán a nemzeti határok negatívan érintették e régiók gazdaságát, nem beszélve arról, hogy az adott nemzeti piac potenciális vásárlóereje is a perifériákon gyengébb. A felmerülő adók és vámok, a különböző nyelvek és a kultúrák gátolták a határon átnyúló kereskedelmet, csökkentve az igényt a hazai vagy külföldi gyártók elhelyezkedésére e régiókban (Hansen 1977).

E kedvezőtlen kép a globálissá váló (transznacionális) piaci folyamatok és a nagy nemzetközi gazdasági integrációk, egyezmények (pl. World Trade Organization) korában megváltozott. A *határrégiók egyre inkább aktív kontakttérré* (Nemes-Nagy 1998; Nijkamp 1998) váltak. E változó képben kellene a határ menti megyének megtalálni a saját profilját. Nógrád megyében tehát a határ mentiség előnyt is jelenthet. Jóval erősebben kell kapcsolódni a szlovákiai magyar és nem magyar gazdasági térhez.

Nógrád megye területfejlesztési koncepciója szerint a nemzetközi kapcsolatok formálása során a gazdasági-kooperációs előnyök eléréséhez a természetes történelmi kötődések megfelelő alapot nyújtanak. Ennek érdekében érzékelhető törekvés mutatkozott a határ-menti kapcsolatok ápolására, új partnerek és együttműködési formák kialakítására (pl. a Szlovákiával közös Eurorégiók, mint potenciális fejlesztési lehetőség a megye számára). Egyetértve az előzőekkel megállapítható, hogy a palóc identitás is fontos szerepet tölt be a megye belső hálózatának és

szellemiségének fejlesztésében. Az identitásélmény elengedhetetlen feltétele a megye erőforrásai hatékony kiaknázásának, a kooperációkon alapuló előnyök érvényesítésének.

Egyetértek azokkal a stratégiákkal, marketingtervekkel és koncepciókkal, melyek azt hangsúlyozzák, hogy a turisztikai vállalkozások egyenként nem lehetnek sikeresek, a titok nyitja a turizmusban résztvevő vállalkozások és szolgáltatók összefogása, ami a TDM rendszer lényege is. A falusi turizmus integráló hatása révén mozgásba képes hozni a helyi gazdaságot és társadalmat egy desztinációban, de önmagában többnyire csupán kiegészítő jövedelemforrást nyújt, teljes megélhetést csak keveseknek jelent. A cél az lenne, hogy a kisvállalkozások minél változatosabb, 2-3 napos programcsomagokat állítsanak össze, amihez a kistérségben lévő szolgáltatók együttműködése nélkülözhetetlen. Csak így van esély arra, hogy a turisták több vendégéjszakát és magasabb költséget generáljanak a megye, illetve a régió számára.

A gasztroturizmus célcsoportja korosztálytól is független. Szegmentumait adják a városokban élők (esetükben a vidéki környezet iránti igény szerves része a motivációnak) és a vidéki környezetben élők is, akik mint a hagyományok őrzői szintén kíváncsiak a gasztroattrakciókra. Az utazási döntés meghozatalában a turista motivációján és utazási lehetőségein kívül a marketingkommunikációnak is nagy szerepe van. Hatékony az a reklámtevékenység, melyben minél jobban kifejeződik a reklámhatás négy szakasza: figyelem- és érdeklődésfelkeltés, vágy és cselekvésre ösztönzés (Sándorné 1991, hivatkozva Fehér – Kóródi 2008).

A turisztikai termékek csomagolását katalógusok, prospektusok, szórólapok, programfüzetek és egyéb kiadványok (napjainkban elektronikus források: saját honlap, Facebook, blog) tölthetik be. A reklám hatótényezői a tartalmi elemeken kívül az érzékelési elemek (szín, ritmus) és a formai elemek (alak, nagyság, elhelyezés). Az utazási döntésben az érzelmi jelleg dominál, amire az érzékelési és formaelemek képesek közvetlen hatni. A vidéki területeken a következő sorrend felépítése javasolt: vonzerőfejlesztés, fogadóképesség fejlesztés, termékfejlesztés, élménymenedzselés és desztinációmarketing (Fehér – Kóródi 2008). Egyelőre várat magára annak a honlapnak vagy internetes felületnek a megjelenése, ahol a vidéki gasztroturisztikai programok naprakész állapotban karbantartva elérhetőek lennének.

Nógrád megye gasztrorendezvényeit számbavéve, elmondható, hogy a megye összes kistérségében vannak olyan települések, ahol a vizsgált három évben (2013-2015) rendeztek valamilyen tradicionális gasztronómiai rendezvényt. Ezekre jellemző, hogy a gasztronómiai esemény áll a történések központjában, minden más, bármilyen színvonalas esemény, kísérő program csupán. A rendezvény gasztronómiai jellegét leginkább az teszi egyértelművé, hogy szinte minden esetben szerepel valamilyen gasztronómiára utaló megnevezés a rendezvény nevében. Fontos sajátosságuk e rendezvényeknek az, hogy ciklikusan, az év ugyanazon időszakában rendezi meg őket a települési önkormányzat, a civil szervezet, esetleg a kettő együtt. Minél magasabb számban ismétlődik meg a gasztronómiai rendezvény, annál nagyobb eséllyel válik a település márkájává, azaz a rendezvény neve a kívülállók számára is összefor a település nevével. Ez nem jelenti azt, hogy a rendezvény évről-évre sablonosan ugyanazon séma szerint épül fel. A kísérő programokat lehet változtatossá tenni, hogy minél több korosztály számára vonzóbb legyen (pl. egy gasztronómiai rendezvényen is kell legyen gyerekprogram), de a középpontban álló tradicionális gasztronómiai elem lényege stabil. Ez azt jelenti, hogy a résztvevők már előre tudják, hogy milyen gasztronómiai esemény, események, mint váz köré épül a rendezvény.

Fontos következtetéseket tudtam levonni a turizmusban érintett célcsoportok vizsgálatával. A Nógrád megyei turizmusban érintett csoportok nagymértékben különböztek az utazások céljait tekintve. Leginkább a hallgatók percepciója különbözött a valós keresleti és kínálati oldaltól. A megyében a rokonlátogatások és a hivatalos ügyek intézése nem olyan magas arányú, mint azt a szállásadók gondolják. Valamint az utazások során keresett attrakciókat összevetve nagyobb az eltérés az egyes csoportok között, noha a hallgatóknál a tanulmányaikból ismert bor-, öko és falusi turizmus hangsúlyosabb a valóságnál.

A klaszterelemzés segítségével összesen négyféle turistatípust tudtam megkülönböztetni Nógrád megyében. Az első csoportot főként a kispénzű, ritkán turistáskodó réteg, a másodikat az alacsonyabb jövedelmű, magasabb turisztikai aktivitással rendelkező értelmiségi családok, a harmadikat a főként idősebb, jobb anyagi körülményekkel rendelkező középfokú végzettségűek, míg az utolsót a gazdag, családos, felsőfokú végzettséggel rendelkezők alkotják. Ezeknek a csoportoknak a beazonosítása segít a megyei turizmus hatékonyságának, a vendégek elégedettségének a növelésében.

Az értekezés fontos eredményének tartom annak felderítését, hogy a turisták többsége kifejezetten a falusi turizmus miatt nem menne Nógrád megyébe. Ezért a többnapos szabadidős tevékenységet eltöltő vagy család- és rokonlátogatásban („VFR tourism”: Visiting Friends and Relatives) részt vevő magyar és külföldi vendégek számára lenne érdemes 1-2 napos fakultatív programok keretében falusi és/vagy gasztroturizmust értékesíteni. Ebben az esetben azok is vendégek lehetnének, akik egyébként kiesnének e szolgáltatások köréből.

A Nógrád megyei falusi turizmust az egész országra (legalábbis a nagyobb városokra) kiterjedően lenne érdemes reklámozni a vendégkör bővítése érdekében. A már ott lévő turistákat arra lehetne bízni, hogy hagyják meg a szálláshelyeken az elérhetőségeiket, így az adott akciókról, rendezvényekről közvetlenül a potenciális vendégeket lehetne elérni, illetve rajtuk keresztül az ő ismerőseiket is. Ahogy láttuk, ez a leginkább jövedelmező reklám, hiszen az ismerősök, rokonok révén jut el a legtöbb helyre az információ. Arról nem is beszélve, hogy mivel az ország minden tájáról érkeznek Nógrádba turisták, így országosan is elérhetők lennének a megye turisztikai desztinációi.

Sikeres stratégia érdekében nem csak a nyári hónapokra kellene koncentrálni. A szezon kitolásával több turista, nagyobb bevétel lenne elérhető, aminek a foglalkoztatottságban is nyoma lenne. A turisztikai bevételek növelhetők a gyakoribb és/vagy hosszabb ideig tartó látogatásokkal, illetve a szezonális kiterjesztésével. (Ebbe az irányba tett lépés lehet a falusi desztinációk kisebb konferenciahelyszíneknek vagy csapatépítő tréningeknek való felhasználása.)

Együttműködések erősítése révén (pl. a 2. mellékletben felsorolt lovas-, vadász-, horgászturizmus, erdei iskolai szolgáltatók, nemzeti park igazgatóságok, stb. intenzívebb bevonása a falusi turizmus szolgáltatóinak termékeibe) komplex turisztikai szolgáltatásokat kell kínálni, és azokhoz kapcsolódva a tájjellegű gasztronómiai adottságokat hangsúlyosabban kell érvényesíteni a vendéglátóhelyeken. A gasztronómia értékei kiválóan alkalmasak arra, hogy az egyéb vonzerők kínálatát kiegészítsék és kiemeljék. A gasztrókultúra hasonlóan kiemelkedő részét képezi az északi régió, így Nógrád megye idegenforgalmi vonzerejének, mint a természeti környezet.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A gasztroturizmus a turizmus innovatív és egyre inkább növekvő ágazata. Az értekezés középpontjában a gasztroturizmus helyzetének a vizsgálata volt Nógrád megyében. A bevezetésben ismertettem a kutatás célját, indokoltam a témaválasztást, ismertettem az értekezés felépítését és a hipotéziseket.

A bevezetés után a második fejezetben a turizmus és a gasztroturizmus fogalmát és jelentőségét ismertettem. A szakirodalmi feldolgozás elemezte a turizmus és a gasztroturizmus fejlődését. Ebben a részben külön foglalkoztam a turizmus helyzetével nemzetközi, uniós, magyarországi és regionális vonatkozásban is. A turizmus helyzetképének és tendenciáinak elemzése rámutatott a turizmus és azon belül is a gasztroturizmus egyre növekvő gazdasági jelentőségére, ugyanakkor pedig arra, hogy Nógrád megye turizmusa gyenge, fejlődési potenciálja alacsony, noha számos kihasználatlan lehetősége van a vidéki, a falusi és a gasztroturizmus területén.

A harmadik fejezet az értekezés leghosszabb fejezete. Ennek eleje a felhasznált forrásokkal és az alkalmazott módszerekkel foglalkozik. A disszertációt megalapozó kutatások egyrészt szakirodalmi feldolgozást, valamint a világhálón történő adatbányászatot tettek szükségessé, másrészt pedig saját kérdőíves felmérés feldolgozását jelentették. Az adatokat Excel, SPSS, illetve a ScapeToad programokkal dolgoztam fel. Ez utóbbi segítségével topológikus térképeket állítottam elő, mely a turizmus területén újszerűnek tekinthető. A fejezet ezenkívül Nógrád megye gazdasági és társadalmi bemutatását tartalmazza, természetesen elsősorban csak a témához kapcsolódó legfontosabb területeket érintve. Elsőként a természetföldrajzi jellemzőit ismertettem a megyének, majd a népesedés elemzése következett. Külön foglalkoztam a nemzetiségek jelenlétével is a megyében, hiszen jelenlétük nagyban elősegítheti az egyedi gasztroturisztikai termékek megjelenését a térségben. Ugyancsak érintettem a közlekedés és a gazdasági helyzet témakörét, majd a vendégforgalom és a falusi turizmus jellemzőit vizsgáltam. Az utolsó alfejezetben már a palóc gasztronómia jellegzetességeivel foglalkoztam, hiszen ez az az alap, amire Nógrád megye gasztroturizmusa épülhet.

Lényeges és meglehetősen munkaigényes része a disszertációnak a vizsgált megye összes gasztroturisztikai vagy ahhoz kapcsolódó rendezvényének a feldolgozása és elemzése a negyedik fejezetben. Egyrészt a kimondottan gasztroturisztikai, másrészt az egyes rendezvényeket kísérő gasztronómiai témájú versenyeket gyűjtöttem össze a teljesség igényével. Az egyes programokat kistérségenként rendeztem, így a területi összefüggésekre is fényt tudtam deríteni.

Az ötödik fejezetben elsősorban a kérdőíves vizsgálat eredményeit ismertetem. A kérdőíves vizsgálat három különböző célcsoportot kérdezett többnyire hasonló témakörökben. Az elemzések érintették a célcsoportok demográfiai, társadalmi helyzetét, turisztikai szokásaikat, attitűdjeiket. A fejezet végén összehasonlítottam a célcsoportokat és klasztereket is képeztem belőlük.

Az értekezés hatodik és hetedik fejezetében ismertettem az új és újszerű tudományos eredményeket, a hipotézisek beigazolódását, valamint megfogalmaztam a következtetéseket és a javaslatokat. A disszertáció főszövegét jelen összefoglalás zárja. Az azt követő terjedelmes mellékletekben helyeztem el a felhasznált szakirodalmak jegyzékét, illetve a megye kistérségi bontású turisztikai értékleltárát. Utóbbi a megye kedvező turisztikai adottságait részletezi, illetve a turisztikai szakma számára nyújthat értékes támpontot a turisztikai termékfejlesztésben.

Az értekezés talán legfontosabb mondanivalója az, hogy Nógrád megye gasztronómiai adottságai nincsenek kihasználva, így alapvető szükséglet a turizmus szempontjából e meghatározó terméktípus megfelelő fejlesztésekkel történő kiaknázása. Együttműködések erősítése révén komplex turisztikai szolgáltatásokat kell kínálni, és azokhoz kapcsolódva a tájjellegű gasztronómiai adottságokat hangsúlyosabban kell érvényesíteni a vendéglátóhelyeken. A gasztronómia értékei kiválóan alkalmasak arra, hogy az egyéb vonzerők kínálatát kiegészítsék és

színesebbé tegyék. A gasztrókultúra hasonlóan kiemelkedő részét képezi az északi régió, s így Nógrád megye turisztikai vonzerejének, mint a csodálatos hegyek és a neves rendezvények.

SUMMARY

Gastro-tourism is an innovative and expanding sector of tourism. The dissertation focuses on the discussion of situation of gastro-tourism in Nógrád County. The introduction details the objective of research, the relevance of topic and drafts the structure of the dissertation as well as the hypotheses.

Following the introduction, the second chapter deals with the concept and significance of tourism and gastro-tourism. The review of references gives an analysis of tourism and gastro-tourism. This chapter covers separately the situation of tourism from international, European Union, Hungarian and regional aspects. The analysis of the current situation and tendencies in tourism points out the increasing economic importance of tourism – especially gastro-tourism – and also the fact that the tourism sector in Nógrád County is weak, its development potential is low, although there are a number of unutilized possibilities in the field of rural, village and gastro-tourism.

The third chapter is the longest one in the dissertation. This chapter starts with the details references used and the applied methods. The research that provided the basis for the dissertation included, on the one hand, the review of references and data mining on the Internet, while on the other hand, processing of own questionnaire surveys. The data were processed with the help of Excel, SPSS and ScapeToad programs. This latter was used to produce topologic maps, which can be regarded as novel in the field of tourism. In addition to these, this chapter introduces Nógrád County in terms of economy and society; detailing, of course, primarily the main areas related to the topic. First of all the natural geographic features of the county are discussed, then the population is analysed. The situation of ethnic minorities in the county is separately examined because their presence can substantially enhance the introduction of specific gastro-tourism products in the region. The transportation and economic situation is also analysed, as well as the characteristics of customer turnover and rural tourism. The last sub-chapter explores the special features of Palóc gastronomy since this can be the basis for the gastro-tourism of Nógrád County.

The fourth chapter is a very important and laborious part in the dissertation that provides a review and analysis of all the gastro-touristic or related events in the examined county. For the sake of completeness I have collected every single specifically gastro-touristic event and program, as well as the gastronomic competitions organised as side events. The individual programs are arranged by micro-regions thus the regional context and relations could also be explored.

The fifth chapter introduces first of all the results of the questionnaire survey. The questionnaire survey had three different target groups in mostly similar topics. The examinations concerned the demographic and social situation, as well as the touristic habits and attitudes of target groups. At the end of the chapter I compare and form clusters of the target groups.

In the sixth and seventh chapters of the dissertation I discuss the new and novel scientific achievements, the confirmation of hypotheses and draft the conclusions and recommendations. The main part of dissertation is closed by the current summary. The rather long attachment to the dissertation contains the list of references I used, as well as the touristic value inventory of the county, also divided by micro-regions. This latter provides details about the favourable touristic attributes of the county and offers valuable support for the tourism sector in terms of touristic product development.

The main conclusion of the dissertation is perhaps that the gastronomic qualities of Nógrád County are rather under-utilized, thus there is a basic need to exploit this decisive type of product

with appropriate developments in terms of tourism. The strengthening of cooperation can help to develop complex touristic services and – in connection with these – the regional gastronomic values can be emphasised more strongly in catering and hospitality services. The values of gastronomy are perfectly suitable to complement and enrich the variety of other attractions. The gastronomic culture can have as prominent role in the touristic appeal of the Northern region – including Nógrád county – as the beautiful surroundings and popular events.

1. MELLÉKLET: IRODALOMJEGYZÉK

1.1. Irodalomjegyzék (gasztronómiai rendezvények felhasznált forrásai nélkül)

1. 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1000014.KVVV/> (letöltve: 2016.05.23.)
2. 67/2007 (VI.28.) országgyűlési határozat a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A07H0067.OGY/ts/ffffff4/> (letöltve: 2017.01.15.)
3. 105/2015. (IV.23.) kormányrendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1500105.KOR/ts/ffffff4/> (letöltve: 2017.01.15.)
4. 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelet a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300114.KOR/lr/lawrefP%2810%29L%2848%29> (letöltve: 2016.11.06.)
5. 239/2009. (X. 20.) Kormányrendelet a szálláshely-szolgáltatási tevékenység folytatásának részletes feltételeiről és a szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásának rendjéről
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A0900239.KOR/ts/20170101/> (letöltve: 2017.01.12.)
6. 240/2006 (XI.30.) kormányrendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A0600240.KOR/ts/ffffff4/> (letöltve: 2017.01.15.)
7. 290/2014 (XI.26.) kormányrendelet a kedvezményezett járások besorolásáról
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1400290.KOR/ts/20150424/lr/chain988> (letöltve: 2017.01.15.)
8. 311/2007 (XI.17.) kormányrendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A0700311.KOR/ts/ffffff4/> (letöltve: 2017.01.15.)
9. 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99600053.TV/> (2016.12.20.)
10. 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200030.TV/> (letöltve: 2016.12.22.)
11. 2016. évi CLVI. törvény a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1600156.TV/lr/lawrefL%281%29> (letöltve: 2017.01.22.)
12. Amuquandoh, F. E. – Asafo-Adjei, R. (2013): Traditional food preferences of tourists in Ghana, in: British Food Journal, 115 (7) 987-1002. p.

- <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/BFJ-11-2010-0197> (letöltve: 2015.07.11.)
13. Anderson, J. – O’Down, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance, in: *Regional Studies*, 33 (7) 593–604. p
 14. Bagyinszky I.-né (2002): Köztéri alkotások, domborművek, emléktáblák, in: Szvircsek F. (szerk.) (2002) *Salgótarjáni új almanach*, Salgótarján: Nógrádi Történeti Múzeum Baráti Köre, 267-270. p
 15. Babbie, E. (2004): *The Practice of Social Research*, 10th edition, Wadsworth: Thomson Learning Inc., 640 p.
 16. Bakó F. (1989): A palóc etnikai és műveltségi csoport fő jellemzői (Összefoglalás), 821-889.p, in: Bakó F. (szerk.): *Palócok IV.: Rítus és folklór*, Eger: Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, 924 p.
 17. Barabási A. L. (2008): *Behálózva: a hálózatok új tudománya*, 2. átdolgozott, bővített kiadás, Budapest: Helikon Kiadó, 320 p.
 18. Beer, C. L. – Ottenbacher, M. C. – Harrington, R. J. (2012): Food Tourism Implementation in the Black Forest Destination, in: *Journal of Culinary Science and Technology*, 10 (2), 106-128. p
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15428052.2012.677601?needAccess=true>
 (letöltve: 2015.07.11.)
 19. Bessiere, J. (2001): The role of rural gastronomy in tourism, 115–118 p., In: Roberts, L. and Hall, D. (eds.): *Rural Tourism and Recreation: Principles to Practices*, New York: CABI, 272 p.
 20. Bernáth T. – Zoltán Z. (2003): Hátrányos helyzetű mezőgazdasági körzetek és a piacgazdaság, Budapest: Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., 151 p.
 21. Björk, P. – Kauppinen-Räsänen, H. (2014): Culinary-gastronomic tourism – a search for local food experiences, in: *Nutrition & Food Science*, 44 (4) 294-309. p
<http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/NFS-12-2013-0142> (letöltve: 2015.07.11.)
 22. Boita, M. – Anghelina, A. – Costi, B. (2014): Gastronomic Tourism Management Revitalizer Factor of the Tourism Offer, in: *Information Society and Sustainable Development*, Special Issue, 398-401. p
 23. Borda J. et al (1993): *Gasztronómai lexikon*, Budapest: Mezőgazda Kiadó, 496 p.
 24. Borovszky S. (szerk.) (1911) *Nógrád vármegye*, Budapest: Országos Monográfia Társaság (Magyarország vármegyéi és városai sorozat) 748 p.
 25. Buchanan, M. (2003): *Nexus, avagy kicsi a világ: A hálózatok úttörő tudománya*, Budapest: Typotex, 236 p.
 26. Buck, K. – Kaminski, L. E. – Stockmann, D. P. – Vail, A. J. (2007): Investigating Opportunities to Strengthen the Local Food System in Southeastern Michigan, Executive Summary. University of Michigan, School of Natural Resources and Environment, 263 p.
<http://www.erb.umich.edu/Research/Student->

- [Research/Local%20Food%20System%20in%20South%20Eastern%20Michigan/Local_Food_Systems_full_report.pdf](#) (letöltve: 2015.04.23.)
27. Bükki Nemzeti Parki Igazgatóság (2008): Bemutatkozik a Novohrad – Nógrád Geopark. <http://ipolytarnoc.kvvm.hu/uploads/File/geopark/N%C3%B3gr%C3%A1d-Novohrad%20Geopark.pdf> (letöltve: 2014.08.13.)
 28. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság (2013): Tájvédelmi Körzetek <http://bnpi.hu/oldal/tajvedelmi-korzetek-53.html> (letöltve: 2014.08.12.)
 29. Cai, L. A. (2002): Cooperative Branding for Rural Destinations, in: *Annals of Tourism Research*, 29 (3) 720-742. p.
 30. Consultax Kft.- Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft.- Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala (2012): Nógrád megye területfejlesztési koncepciója 2014-2020. Helyzetfeltáró munkaanyag, 68 p. http://megye.nograd.hu/files/terfejl/KONCEPCIO_TELJES.pdf (letöltve: 2014. 07. 30.)
 31. Cs. Schwalm E. (1981): A palóc lakodalmi kalácsok, in: *Ethnographia: a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata*, XCII. (2-3) 350-373. p. http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ethnografia_1981_092/?pg=363&layout=s (letöltve: 2014.05.21.)
 32. Cs. Schwalm E. (1989): A palócok táplálkozása ünnepeken és hétköznapiakon, 379-495. p., in: Bakó Ferenc (szerk.) (1989): *Palócok III. Termelés és a javak felhasználása*, Eger: Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, 889 p.
 33. Cs. Schwalm E. (2002): A palóc népi táplálkozás jellemzői, 421-429. p., in: Kapros M. – Lengyel Á. – Limbacher G. (szerk.) (2002): *Nógrád megyei múzeumok évkönyve XXVI.*, Balassagyarmat-Salgótarján: Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 465 p. http://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_NOGR_Muzevkonyv2002/?pg=0&layout=s (letöltve: 2014.02.12.)
 34. Csapó J. (2009): Az Európai Unió turizmusának térbeli folyamatai és trendjei. Egyetemi jegyzet, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, 143. p.
 35. Csizmadia L. (2011): Falusi és agroturizmus stratégiája (2011-2020) 15 p. <http://www.fatosz.eu/hu/szakmai+oldalak/falusi+turizmus+strategia/falusi+turizmus+strategia.html> (letöltve: 2014.03.18.)
 36. Csizmadia L. (2012): Falusi és agroturizmus komplexitása, 39-53. p. in: Hanusz Á. (szerk.) (2012): *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, 223 p.
 37. Dávid L. – Jancsik A. – Rátz T. (2007): Turisztikai erőforrások. A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása, Budapest: Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. (Globális BSc az üzleti alapképzésben) 289 p.
 38. Dövényi Z. (2010): Magyarország kistájainak katasztere. 2. átdolgozott, bővített kiadás, Budapest: MTA Kiadó, 876 p.

39. Erdős P. – Rényi A. (1959): „On Random Graphs. I.”, in: Publicationes Mathematicae 6., 290-297. p.
40. Erdős P. – Rényi A. (1960): On The Evolution of Random Graphs, in: Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Kutató Intézet Közleménye 5., 17-61. p.
41. eszakivarak.hu: Északi várak útján
<http://www.eszakivarak.hu/magyar/oldalak/bemutakozas/1/1/1/1/1/1> (letöltve: 2016.05.12.)
42. Farkas T. et al. (2014): HUNG-2013/624: A pálinka mint hungarikum területi jelentősége Magyarországon. Kutatási zárótanulmány, Gödöllő: Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, 163 p.
43. fatosz.eu (2015) FATOSZ által elbírált védjegyek 2015. április
http://www.fatosz.eu/?l1=static_content&l2=plug_static_content&l3=main&id=412&mid=7 (letöltve: 2015.08.03.)
44. Fehér Gy. – Faragó Z. – Szokoly M.-né (2005): Nógrádi tájakon, Budapest: Frigóira Kiadó, 164 p.
45. Fehér I. – Kóródi M. (2008): A vidéki turizmus fejlesztése, Budapest: Szaktudás KiadóHáz Zrt. 196 p.
46. Fejlesztések a Főnix Kastélyszanatóriumban: Ahol élmény a gyógyulás (2015), Turizmus Panoráma XV. évf. 11. sz., 22. p.
47. Fekete M. (2010): Falusi Turizmus Nemzeti Tanúsító Védjegy – szükséges jó, vagy felesleges pénzkidobás?, 147-159. p. in: Bernschütz M.–Deés Sz.–Kenéz A. szerk.: *eset@marketing.edu. Marketing esettanulmányok. Kihívások és megoldások a magyar piacon*, Budapest: Akadémiai Kiadó (Marketing Szakkönyvtár) 234 p.
48. Filip G. (szerk.) (2006): VendégVáros Látnivalók Nógrád megyében, 2. javított, bővített kiadás, Miskolc: Well-Press Kiadó, 232 p.
49. Frank J. (2006): Európa konyhája. Válogatás 25 ország receptjeiből, Budapest: Corvina Kiadó, p. 80
50. Győri D. – Szabó Sz. (2010): Fejezetek Nógrád megye gyümölcstermesztéséből, Földrajzi Közlemények, 134 (1) 75-88. p. <http://tgf.elte.hu/upload/cikkek/gydszsz.pdf> (letöltve: 2015.02.12.)
51. Hagyományok Háza (2013) Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája Helyzetelemzés-szinopszis
<http://www.hagyomanyokhaza.hu/document/1519/original/00067585.pdf> (letöltve: 2015.10.20)
52. haldorado.hu (n. d.): Maconkai-víztározó és tórendszere
<http://www.haldorado.hu/xwater.php?xwaterid=1> (letöltve: 2015.08.03.)
53. Hall, C. M. – Sharples, E. (2003): The Consumption of Experiences or the Experience of Consumption?: An Introduction to the Tourism of Taste 1-24. p., in: Hall, C. M. – Sharples, E. – Mitchell, R. – Cambourne, B. – Macionis, N. (eds.): *Food Tourism Around the World: Development, Management and Markets*, Oxford: Butterworth-Heinemann

54. Hall, C. M. – Sharples, L. – Mitchell, R. – Macionis, N. – Cambourne, B. (2003): Food Tourism Around the World: Development, Management and Markets. Oxford: Butterworth-Heinemann, 373 p.
http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Food%20Tourism.pdf (letöltve: 2015.05.22.)
55. Hall, C. M. – Sharples, L. (2008): Food and Wine Festivals and Events Around the World, Oxford: Butterworth-Heinemann, 351 p.
56. Hansen, N. (1977): Border Regions: a Critique of Spatial Theory and a European Case Studies, in: Annals of Regional Science, 11, 1-12. p.
57. Harrington, R. J. – Ottenbacher, M. C. (2010): Culinary Tourism – A Case Study of the Gastronomical Capital, in: Journal of Culinary Science and Technology, 8 (1) 14-32. p.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15428052.2010.490765?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
58. Hanusz Á. (2012): 20 éves a falusi turizmus Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szervezete, 69-82. p, in: Hanusz Á. (szerk.) (2012): *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyháza: Nyíregyházi Főisola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudomány Intézete, 223 p.
59. Horng, J.-S. – Su, C.-S. – So, S-I A. (2013): Segmenting Food Festival Visitors: Applying the Theory of Planned Behavior and Lifestyle, in: Journal of Convention and Event Tourism, 14 (3) 193-216. p.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15470148.2013.814038?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
60. Horváth A. (2016): Felemásra sikeredett idén a torkos csütörtök, Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 39. sz., február 16., 15. p.
61. Horváth G. – Csüllög G. (2011): Magyarország, Budapest: Kossuth Kiadó (Metropol Könyvtár) 103 p.
62. Hu, Y. – Banyai, M. – Smith, S. (2013): Expenditures, Motivations and Food Involvement Among Food Festival Visitors: The Hefei, China, Crawfish Festival, in: Journal of China Tourism Research, 9 (4) 467-488. p.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19388160.2013.839410?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
63. Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület (2008): Novohrad-Nógrád Geopark <http://osmaradvanyok.hu/index.php?p=novohrad-nograd-geopark> (letöltve: 2014.08.13.)
64. Istvánffy Gy. (1898): Néphit és népszokások: Újabb adalékok a palóczok ethnographiájához, in: Ethnographia IX. évf., 4. füzet, 305-315. p.
[https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ethnografia_1898_009/?pg=353&layout=s&query=SZO%3D\(istv%C3%A1nffy\)](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ethnografia_1898_009/?pg=353&layout=s&query=SZO%3D(istv%C3%A1nffy)) (letöltve: 2014.07.23.)

65. Jászberényi M. (2014): A kulturális turizmus elméleti háttere, 11-22. p., in: Jászberényi M. (szerk.) (2014): *A kulturális turizmus sokszínűsége*, Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, 380 p.
66. Jovicic, D. (2014): Cultural tourism in the context of relations between mass and alternative tourism, in: Current Issues in Tourism, 1-8. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13683500.2014.932759?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
67. Juhari Nagy J. (2004): Európa eszik, Budapest: Szabad Föld Kiadó, 234 p.
68. kektura.eu: Szakaszok <http://www.kektura.eu/szakaszok.html> (letöltve: 2015.11.22.)
69. Kenyeres Consulting Tanácsadó Bt. (2006) Salgótarján mj. város településrendezési terv örökségvédelmi hatástanulmány képzőművészeti alkotások katasztere <http://www.kozadat.salgotarjan.hu/docs/news/225618.pdf> (letöltve: 2015.10.16.)
70. Kim, Y. H. – Duncan, J. – Chung, B. W. (2015): Involvement, Satisfaction, Perceived Value, and Revisit Intention: A Case Study of a Food Festival, in: Journal of Culinary Science and Technology, 13 (2) 133-158. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15428052.2014.952482?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
71. Kim, S. – Ellis, A. (2015): Noodle production and consumption: from agriculture to food tourism in Japan, Tourism Geographies, in: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment, 17 (1) 151-167. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14616688.2014.978812?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
72. Kisbán E. (1968): Táplálkozás, 95-103. p, in: Bakó Ferenc (szerk.) (1968): *Módszerek és feladatok: Palóc Tanácskozás Egerben, 1967. nov. 10-11.*, Eger: (k. n.) (Palóc Kutatás. Módszertani Közlemények 1.) 211 p.
73. Kisbán E. (1970): A kenyér a táplálkozási struktúrában, 97-125. p., in: Ortutay Gy. (főszerk.) (1970): *Népi kultúra – Népi társadalom: a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának évkönyve, IV.*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 389 p.
74. Kovács D. (2003): Falusi vendéglátás Magyarországon, Budapest: Agroinform Kiadóház (Vidékfejlesztők Könyvtára), 123 p.
75. Körkérdés a szakmához: Mit hozhat a konyhára a négy százalék?, in: Turizmus Trend Vendég&Hotel 2016. 7-8. sz., 50-51. p
76. Kövecsesné Gősi V. (2009) Az erdei iskola a környezeti nevelés szolgálatában, Iskolakultúra 2009/5-6. sz. melléklete, 3-10. p. www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2009/szeparatum-2009-5-6.pdf (letöltve: 2015.12.21.)
77. kozterkep.hu (n. a.): köztéri és épületen belüli szobrok adatbázisa településenkénti keresési lehetőséggel (letöltve: 2015. 10.28.)
78. KSH (n. a.): 4.1.1.1 A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_12 (letöltve: 2014.05.09.)

79. KSH (2006): A Magyar Köztársaság helységnévkönyve 2006. január 1., Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 232 p.
80. KSH (2008) Nógrád megye statisztikai évkönyve 2007 (21.2. Kistérségek adatai: népesség, népmozgalom 2007) Miskolc: KSH Miskolci Igazgatósága, CD-ROM melléklet
81. KSH (2011) Nógrád megye statisztikai évkönyve 2010 (9.2. Kistérségek adatai: népesség, népmozgalom 2010) Miskolc: KSH Miskolci Igazgatósága, CD-ROM melléklet
82. KSH (2013a): 6.1.3. Népsűrűség, települések száma, január 1. (2001–) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005.html (letöltve: 2014.05.09)
83. KSH (2013b): Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2013.01.01. 269 p (Nógrád megye 69-72. p.). http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2013.pdf (letöltve: 2014.07.01.)
84. KSH (2013c): 2011. évi népszámlálás. 3. Területi adatok. 3.13. Nógrád megye, Miskolc 240 p. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_13_2011.pdf (letöltve: 2013.05.29.)
85. KSH (2014a): Táblák (STADAT) - Idősoros éves, területi adatok - Népesség, népmozgalom. http://www.ksh.hu/stadat_eves_6_1 (letöltve: 2014.07.30.)
86. KSH (2014b): Népsűrűség, települések száma, január 1. (2001-2014) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005.html (letöltve: 2014.08.12.)
87. KSH (2014c): Tájékoztatói adatbázis: Népszámlálási adatok 2011-es településszerkezetben járással <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (letöltve: 2014.08.12.)
88. KSH (2015a): Magyarország közigazgatási helységnévkönyve 2015. január 1., Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 230 p. https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2015.pdf (letöltve: 2017.01.15.)
89. KSH (2015b): Nógrád megye statisztikai évkönyve 2014, (9.2. Kistérségek adatai: népesség, népmozgalom 2014) KSH Miskolci főosztály <https://www.ksh.hu/epolc/megyevk14/14/html/index.html> (letöltve: 2017.01.10.)
90. KSH Tájékoztatói adatbázis (főként területi vendégéjszaka adatok) <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>
91. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005) Magyarország műemlékjegyzéke Nógrád megye, Budapest <https://www.e-epites.hu/1130> (letöltve: 2014.11.21.)
92. Lee, A. H. J. – Wall, G. – Kovacs, J. F. (2015): Creative food clusters and rural development through place branding: Culinary tourism initiatives in Stratford and Muskoka, Ontario, Canada, in: Journal of Rural Studies (39) 133-144. p. http://ac.els-cdn.com/S0743016715000467/1-s2.0-S0743016715000467-main.pdf?_tid=b7039710-7446-11e6-a665-00000aacb35d&acdnat=1473175954_ffb7240af7c7efbec0bb376e669ca127 (letöltve: 2015.07.11.)
93. Lee, K.-H. – Scott, N. (2015): Food Tourism Reviewed Using the Paradigm Funnel Approach, in: Journal of Culinary Science and Technology, 13 (2) 95-115. p

- <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15428052.2014.952480?needAccess=true>
(letöltve: 2015.07.11.)
94. Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete, Budapest: Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, 525 p.
 95. Limbacher G. (2002): A palóc régió kutatási programja a jelenben, 309-332. p., in: Kapros M., Lengyel Á., Limbacher G. (szerk.) (2002): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, XXVI. kötet*, Balassagyarmat-Salgótarján: (k. n.), 465 p.
 96. Long, L. M. (1998): Culinary Tourism: A Folkloristic Perspective on Eating and Otherness, in: *Southern Folklore*, 55 (3) 181-204. p.
 97. Long, L. M. (2004): *Culinary Tourism*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 306 p.
 98. MacDonald, H. – Deneault, M. (2001): *National Tourism & Cuisine Forum: Recipes for Success*, Ottawa: Canadian Tourism Commission
 99. A magyar bányászat emlékezete, emlékek, emlékhelyek: bányástörténeti információs térkép (2010) http://mekosztaly.oszk.hu/limbo/egyeb/terkep/Terkep_nagy.pdf (letöltve: 2015.10.16.)
 100. magyarhosok.hu (n. a.): háborús emlékművek adatbázisa, településenkénti keresési lehetőséggel (letöltve: 2015.10.25)
 101. Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (n. a.) Nyilvántartásba vett lovas szolgáltatók listája http://mkeh.gov.hu/kereskedelmi/idegenforg_nyilv/lovasszolg (letöltve: 2015.07.27.)
 102. Magyar Köztársaság Kormánya (2007) Észak-magyarországi Operatív Program 2007-2013, 151 p. http://www.terport.hu/webfm_send/320 (letöltve: 2014.08.12.)
 103. Magyar Lovas Turisztikai Szövetség (2014): Patkós minősítések 2014 http://www.mltsz.hu/files/download_files/82/2014.evipatkosminositesek.pdf (letöltve: 2015.08.01.)
 104. Magyar Lovas Turisztikai Szövetség (2015): Patkós minősítések 2015 http://www.mltsz.hu/files/download_files/158/2015.evipatkosminositesek.pdf (letöltve: 2015.08.01.)
 105. magyarnemzetiparkok.hu (n. d.): nemzeti parkok tanösvényei rész (letöltve: 2015.10.12.)
 106. Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Térségi Tervezési Iroda (2005) Nógrád megye területrendezési terve: Javaslattevő fázis, egyeztetési anyag http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/teruletrendezes/nograd_javaslattevo_0503.pdf (letöltve: 2015.09.04.)
 107. Magyar Turisztikai Hivatal (2005): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013, 210 p <http://2010-2014.kormany.hu/download/4/5c/20000/NemzetiTurizmusfejlesztesiStrategia.pdf#!DocumentBrowse> (letöltve: 2014.04.14.)
 108. Magyar Turizmus Zrt. – Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség (2009): Lovasturizmus fejlesztési stratégia 2007-2013 77 p. <http://2010->

2014.kormany.hu/download/3/6c/20000/Lovas%20strategia.pdf#!DocumentBrowse

(letöltve: 2014.05.18.)

109. Magyar Turizmus Zrt. (2014a): Marketingterv 2015 Turizmus, 85 p. (személyes e-mail címre küldte el regisztrációt követően a Magyar Turizmus Zrt.)
<http://szakmai.itthon.hu/turizmusmarketing-es-agrarmarketing-strategia-igenylese>
(letöltve:2015.05.22.)
110. Magyar Turizmus Zrt. (2014b): Marketingterv 2015 Agrármarketing, 34 p. (személyes e-mail címre küldte el regisztrációt követően a Magyar Turizmus Zrt.)
<http://szakmai.itthon.hu/turizmusmarketing-es-agrarmarketing-strategia-igenylese>
(letöltve:2015.05.22.)
111. Magyar Turizmus Zrt. (2016a): Turizmus Magyarországon: helyzetelemzés, 41 p.
http://itthon.hu/documents/28123/4083489/Helyzetelemzes_2015_12_160118.pdf/ac71e601-e4ee-4438-95ed-134971f55e6a (letöltve: 2016.07.12.)
112. Magyar Turizmus Zrt. (2016b): Turizmus Magyarországon 2015, előzetes adatokkal, 16 p.
http://itthon.hu/documents/28123/4083489/MTE_4000_105x210_LA4_StatElo_2015_HU_TELJES_web.pdf/9b850425-6445-4725-8b56-ad573ea8be88 (letöltve: 2016.07.12.)
113. Malonyay Dezső (1922): A magyar nép művészete V.: Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod magyar népe: a palócok művészete, Hasonmás kiadás (1987), Budapest: Helikon Kiadó, 333 p.
114. Manga J. (1979): Palócföld, Budapest: Gondolat Kiadó, 322 p.
115. Martonné Erdős K. (2000): Magyarország természeti földrajza I., Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, p. 245.
116. Mason, M. C. – Paggiaro, A. (2012): Investigating the role of festivalscape in culinary tourism: The case of food and wine events, in: Tourism Management (33) 1329-1336. p.
http://ac.els-cdn.com/S0261517711002810/1-s2.0-S0261517711002810-main.pdf?_tid=80936052-7446-11e6-9340-00000aabb0f26&acdnat=1473175863_9198ab998d6f4bae92d8612c3b148bbd (letöltve: 2015.07.11.)
117. Medway, D. (2015): Rethinking Place Branding, Springer International Publishing, Switzerland, Chapter 13., 191-209. p. http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-319-12424-7_13#page-1 (letöltve: 2015.07.11.)
118. Méhes L. (2009): Hollókő és a palóc vidék, Miskolc: Well-Press Kiadó Kft., 220 p.
119. Mezősi G. (2011): Magyarország természetföldrajza, Budapest: Akadémiai Kiadó, 393 p.
120. Michalkó G. (2008): A turisztikai tér társadalomföldrajzi értelmezésének új dimenziói, MTA Doktori értekezés, Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 211 p.
<http://real-d.mtak.hu/95/1/Michalko.pdf> (letöltve: 2015.08.24.)
121. Michalkó G. (2012): Turizmológia: elméleti alapok, Budapest: Akadémiai Kiadó (Turizmus Szakkönyvtár) 266 p.

122. Mowle, J. – Merrilees, B. (2005): A Functional and Symbolic Perspective to Branding Australian SME Winerie, in: Journal of Product and Brand Management, 14 (4) 220-227. p.
123. muemlekem.hu (n. a.): műemléki és helyi védettségű létesítmények adatbázisa településenkénti keresési lehetőséggel (letöltve: 2014.10.14.)
124. museum.hu (n. a.): múzeumok, közgyűjtemények adatbázisa településenkénti keresési lehetőséggel (letöltve: 2015.11.30.)
125. naturparkok.hu: Mi a Natúrpark? <http://www.naturparkok.hu/mi-a-naturpark> (letöltve: 2015.10.22.)
126. nogradgeopark.eu: Fogalomtár (Nemzeti Park, Tájvédelmi Körzet, Természetvédelmi terület, Helyi jelentőségű természetvédelmi terület, Geopark) <http://www.nogradgeopark.eu/fogalomtar> (letöltve: 2015.10.22.)
127. Nemesik P. (1976): A borsodnádasdi kétlaki summásság életmódjának változása, 19-63. p. In: Dobrossy István (szerk.). (1976): *Foglalkozások és életmódok. Válogatott tanulmányok honismereti szakkörök és kutatók munkáiból*. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, (A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai VII.) 243 p.
128. Nemes-Nagy J. (1998): Tér a társadalomkutatásban: bevezetés a regionális tudományba, Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület (Ember, település, régió) 260 p.
129. Nemzetgazdasági Minisztérium, Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (2013): Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió: Erőt adó Magyarország. A versenyképes turizmus koncepciója 2014-2024, 81 p. <https://www.nth.gov.hu/hu/media/download/260> (letöltve: 2014.05.23.)
130. Nijkamp, P. (1998): Moving Frontiers: a Local-global Perspective, Vrije Universiteit of Amsterdam, Faculty of Business Administration and Econometrics, in: Research Memorandum (22) 22 p.
131. Nógrádi Geopark Nonprofit Kft. (2014): Global Geoparks Network of UNESCO. What is a Geopark? <http://www.nogradgeopark.eu/index.php?f=1&s=2> (letöltve: 2014.08.13.)
132. nogradikum.hu: Nógrádikum - „Kincseink őrzője” <http://nogradikum.hu/ertekeink-kategoria/26-emlekhelyek-szobrok/44-szent-gyorgy-albert-szobor-es-emlekhely-teren> (letöltve: 2015.11.27.)
133. Organ, K. – Koenig-Lewis, N. – Palmer, A., – Probert, J. (2015): Festivals as agents for behaviour change: A study of food festival engagement and subsequent food choices, in: Tourism Management (48) 84-99. p. http://ac.els-cdn.com/S0261517714002210/1-s2.0-S0261517714002210-main.pdf?_tid=02e67b5c-7447-11e6-a87e-00000aacb362&acdnat=1473176082_1d96eff29d0f33f91b7abdf6490d40f1 (letöltve: 2015.07.11.)
134. Özel, Ç. H – Kozak, N (2012): Motive Based Segmentation of the Cultural Tourism Market: A Study of Turkish Domestic Tourists, in: Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 13 (3), 165-186. p.

<http://tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1528008X.2012.645199?needAccess=true>

(letöltve: 2015.07.11.)

135. palocut.hu 1: Munkacsoportok <http://palocut.hu/hu/munkacsoportok-pub> (letöltve: 2016.08.17.)
136. palocut.hu 2: Vásároljon olcsóbban! Szerezzen Ön is kedvezménykártyát és járjon jól a Palóc Úton! <http://www.palocut.hu/hu/kedvezmenykartya> (letöltve: 2016.08.02.)
137. Pál J. (főszerk.) (1997): Nógrád megye kézikönyve, (h. n.): CEBA Kiadó (Magyarország kézikönyve sorozat 12.) 674 p.
138. Pál T. – Rácz A. (összeáll.) (2006): Magyarország turizmus szatellit számlái: első eredmények: turizmus 2004, Budapest: KSH, 32 p
139. Paládi-Kovács A. (1997): Táplálkozási tájak az északi magyar népterületen (A régi Torna megye konyhájáról), 139-158. p., in: Kúti K. (szerk.) (1997): *Morzsák. Tanulmányok Kisbán Eszter tiszteletére*, Budapest: (k. n.), 245 p.
140. Paládi-Kovács A. (2002): A palócok eredete, etnikai összetevői, 263-275. p., in: Kapros M., Lengyel Á., Limbacher G. (szerk.) (2002): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, XXVI. kötet*, Balassagyarmat-Salgótarján: (k. n.) 465 p.
141. Paládi-Kovács A. (2007): A palóc kiszí és a savanyú ízirány kérdése. in: *Ethnographia – a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata*, 118 (1) 1-14 p.
142. Perczel Gy. (szerk.): (2003) Magyarország társadalmi gazdasági földrajza, 2. átdolgozott kiadás, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, p. 633
143. Petercsák T. (2002): A palóckutatás célkitűzései, 293-297. p., in: Kapros M., Lengyel Á., Limbacher G. (szerk.) (2002): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, XXVI. kötet*, Balassagyarmat-Salgótarján: (k. n.) 465 p.
144. Presenza, A. – Del Chiappa, G. (2013): Entrepreneurial strategies in leveraging food as a tourism resource: a cross-regional analysis in Italy, in: *Journal of Heritage Tourism*, 8 (2-3) 182-192. p.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1743873X.2013.767810?needAccess=true>
(letöltve: 2015.07.11.)
145. programturizmus.hu: A 11. Torkos csütörtökkel indul a Gasztroélmények éve 2016 <http://www.programturizmus.hu/ajanlat-torkos-csutortok.html> (letöltve: 2016.02.05.)
146. Puczkó L. – Rátz T. (2005): A turizmus hatásai, 4. javított kiadás, Budapest: Aula Kiadó Kft., 494 p.
147. Proiectum Kft.(2011): A Palóc Út Klaszter középtávú marketingstratégiája és 3 éves marketing és kommunikációs akcióterve, 4 pdf fájlban:47+48+27+48 p.
<http://palocut.hu/hu/marketingterv> (letöltve: 2015.07.14.)
148. Reguly A. (1975): Palóc jegyzetei 1857, Sajtó alá rendezte: Selmeczi Kovács A., Eger: Heves Megyei Nyomda (Dolgozatok a palóckutatás köréből 1) 159 p.
149. Richards, G. (2002): Gastronomy: an essential Ingredient in Tourism Production and Consumption? 3-20. p. in: Hjalager, A-M. – Richards, G. (eds.) (2002): *Tourism and Gastronomy*, London: Routledge, 238 p.

150. RMC Regionális Marketing Centrum Kft. (2006): Észak-Magyarország Régió turizmusfejlesztési stratégiája 2007-2013, Miskolc: (k. n.) 117 p. <http://2010-2014.kormany.hu/download/9/8e/20000/eszak-Magyarország.pdf#!DocumentBrowse> (2013.05.22.)
151. Sanchez, S. – Castillo-Canalejo, C. A. M. (2015): A comparative study of tourist attitudes towards culinary tourism in Spain and Slovenia, in: British Food Journal, 117 (9) 1-29. p. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/BFJ-01-2015-0008> (letöltve: 2015.07.11.)
152. Sánchez-Canizares, S. M. – López-Guzmán, T. (2012): Gastronomy as a tourism resource: profile of the culinary tourism, in: Current Issues in Tourism, 15 (3) 229-245. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13683500.2011.589895?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
153. Sidali, K. L. – Kastenholz, E. – Bianchi, R. (2013): Food tourism, niche markets and products in rural tourism: combining the intimacy model and the experience economy as a rural development strategy, in: Journal of Sustainable Tourism, 1-19. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09669582.2013.836210?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
154. Silkes, C. A. (2012): Farmer's Markets: A Case for Culinary Tourism, in: Journal of Culinary Science and Technology, 10 (4) 326-336. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15428052.2012.733177?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
155. Smith, S. (2001): Draft Proposal for a Chair of Culinary Tourism, Ontario: University of Waterloo
156. Smith, S. – Costello, C. – Muenchen, R. A. (2010): Influence of Push and Pull Motivations on Satisfaction and Behavioral Intentions within a Culinary Tourism Event, Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism, 11 (1) 17-35. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15280080903520584?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
157. Sohn, E. – Yuan, J. J., (2013): Who are the culinary tourists? An observation at a food and wine festival, in: International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 7 (2) 118-131. p. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/IJCTHR-04-2013-0019> (letöltve: 2015.07.11.)
158. Sotiriadis, M. D. (2015): Culinary tourism assets and events: suggesting a strategic planning tool, in: International Journal of Contemporary Hospitality Management, 27 (6) 1214-1232. p. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/IJCHM-11-2013-0519> (letöltve: 2015.07.11.)
159. Spilková, J. – Fialová, D. (2013): Culinary Tourism Packages and Regional Brands in Czechia, Tourism Geographies, in: An International Journal of Tourism Space, Place, Environment, 15 (2) 177-197. p.

<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14616688.2012.726268?needAccess=true>

(letöltve: 2015.07.11.)

160. Stephenson, G. – Lev, L. – Brewer, L. (2006): When Things Don't Work: Some Insights into Why Farmers' Markets Close. Special Report 1073, Oregon State: University Extension Service
161. Szabadfalvi J. (1963): Juhmakkoltatás az északkelet-magyarországi hegyvidéken, 131-145. p., in: *Műveltség és Hagyomány V.*, Debrecen: (k. n.) 222 p.
162. Szabó G. (2011): A falusi turizmus termékei és termékspecializációi, in: Michalkó G. (szerk.) (2011): Turisztikai terméktervezés és fejlesztés, Pécs: Pécsi Tudományegyetem <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html#d6e318> (letöltve: 2016.12.23.)
163. Szabó G. (2012): A hazai falusi turizmus helyzete és jövőképe, 177-190. p., in: Hanusz Á. (szerk.) (2012): *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, p. 223
164. Szeder F. (1819) A palócokról, in: Tudományos Gyűjtemény (1819) VI. kötet, Hasonmás kiadás (2005) Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 5-26. p
165. Székelyi M. – Barna I. (2004): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára, Budapest: Typotex, 453 p.
166. tajterektar.hu (n. a.): BCE Tájépítészeti Karának tájérték leltára településenkénti keresési lehetőséggel (letöltve: 2015.11.25.)
167. Teixeira, V. A. V. – Ribeiro, N. F. (2013): The lamprey and the partridge: a multi-sited ethnography of food tourism as an agent of preservation and disfigurement in Central Portugal, in: *Journal of Heritage Tourism*, 8 (2-3) 193-212. p. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1743873X.2013.767813?needAccess=true> (letöltve: 2015.07.11.)
168. Teo, P. – Chang, T. C. (2000): Singapore: Tourism Development in a Planned Context, 117-128. p, in: Hall, C. M. – Page, S. J. (eds.) (2000): *Tourism in South and Southeast Asia*. London: Routledge, 308 p.
169. termeszetvedelem.hu 1: Védett földtani alapszelvények http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=menu_2237 (letöltve: 2015.10.22.)
170. termeszetvedelem.hu 2: Natura 2000 - Általános tudnivalók. Az Európai Unió ökológiai hálózata http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=menu_2090 (letöltve: 2015.10.22.)
171. termeszetvedelem.hu 3: Natúrparkok http://www.termeszetvedelem.hu/?pg=sub_788 (letöltve: 2015.10.22.)
172. terport.hu (n. a.) Nógrád megye. <http://www.terport.hu/megyek/magyarorszag-megyei/nograd-megye> (letöltve: 2014. 07.30.)
173. Tikkanen, I. (2007): Maslow's hierarchy and food tourism in Finland: five cases, in: *British Food Journal*, 109 (9) 721-734. p

- <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/00070700710780698> (letöltve: 2015.07.11.)
174. torkoscsutortok.itthon.hu: Étteremkereső <http://torkoscsutortok.itthon.hu/torkos-csutortok> (letöltve: 2016.02.05.)
175. Tóth G. (2009): Kísérlet a regionális turisztikai GDP becslésére Magyarországon, in: Statisztikai Szemle, 87 (10-11) 1038-1057. p.
176. Tóth G. (2010): A turisztikai régiók fejlettségének és versenyképességének vizsgálata Turizmus Bulletin, 14 (1-2) 107-117. p.
177. turizmusonline.hu 1: Átadták az első Palóc Sajtút-állomást http://www.turizmusonline.hu/cikk/atadtak_az_elso_paloc_sajtot_allomast?utm_source=newsletter&utm_medium=napi_turizmus_hirlevel&utm_campaign=12442 (letöltve: 2014.12.20.)
178. turizmusonline.hu 2: Az MT Zrt. új marketingstratégiája: 2016 a Gasztroélmények Éve http://www.turizmusonline.hu/belfold/cikk/az_mt_zrt_uj_marketingstrategiaja_2016_a_gasztroelmenyek_eve (letöltve: 2016.02.20.)
179. Tusor A. – Sahin-Tóth Gy. (2001): Gasztronómia, 3. kiadás, Budapest: Képzőművészeti Kiadó és Nyomda (KIT oktatási struktúra) p. 219
180. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program: Tájékoztató a támogatási adatok közzétételéről https://www.mvh.gov.hu/portal/MVHPortal/default/kozerdekmenu/kozerdeku_adatok/tevekenysegi_adatok/kozzeteteli_listak/Z20080910001 (letöltve: 2014.03.08.)
181. UNWTO (2012): Global Report on Food Tourism. Spain, 68 p. http://dtxqtq4w60xqpww.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/global_report_on_food_tourism.pdf (letöltve: 2014.08.16.)
182. UNWTO (2015): Tourism Highlights 2015 Edition UNWTO, Madrid: (k. n) 15 p. <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> (letöltve 2016.08.18.).
183. varsany.hu 1: Mária út Nógrád megyei állomásai <http://varsany.hu/wp-content/uploads/2015/06/T%C3%BAr%C3%A1zzon-az-Ipoly-ment%C3%A9n.pdf> (letöltve: 2016.05.25.)
184. Velleman, P. F. – Wilkinson, L. (1993): Nominal, ordinal, interval, and ratio typologies are misleading., in: The American Statistician, 47 (1) 65-72. p. <http://www.spss.com/research/wilkinson/Publications/Stevens.pdf> (letöltve: 2015.08.12.)
185. Vita L. – Hunyadi L. – Mundruczó Gy. (2000): Statisztika, 3. javított kiadás, Budapest: Aula Kiadó, 886 p.

1.2. Irodalomjegyzék (gasztronómiai események)

1. 36jopalloc.hu: Halászléfőző verseny Ipolytarnócon 2013. április 20. 10:00 - 18:00 (híradás)
http://www.36jopalloc.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=4 (letöltve: 2015.11.20.)
2. 5mp.eu 1: (alsópetényi Hármaskönyv Fogadó honlapja) novemberben 3 héten keresztül liba ingyencsége (híradás)
<http://5mp.eu/web.php?a=harmaskonyvfogado&o=XM5ts6Nftv> (letöltve: 2013.12.11.)
3. alsopeten.hu: Szent István Napi rendezvények Alsópetény 2014. augusztus 16-20. (plakát) <http://www.alsopeten.hu/prg1408.pdf> (letöltve: 2015.12.12.)
4. alsotold.hu: XVII. Toldi nap 2013. augusztus 31. szombat (plakát)
<http://www.alsotold.hu> (letöltve: 2013.12.20.)
5. atempo.sk: Különleges Hangszerek XIV. Nemzetközi Találkozója 2014.X.3-5. (programterv) <http://www.atempo.sk/naptar/2287-kulonleges-hangszerek-xiv-nemzetkozi-talalkozoja-harmadik-nap.html> (letöltve: 2015.12.10.)
6. batonyterenye.hu: Bátonyterenyi Egészség és Családnapi a Városház téren 2015. július 4. szombat (plakát) <http://www.batonyterenye.hu/index.php?start=24> (letöltve: 2015.10.22.)
7. bercel.hu: Egészségfejlesztő Családi Fesztivál Bercel 2015-09-19. 10.00 (plakát)
http://bercel.hu/_web/hirek-bercel.html (letöltve: 2015.12.22.)
8. cserhatalja.eu: „Együtt Kállóért Községi Nap” 2014. május 18. (plakát)
<http://www.cserhatalja.eu/new/docs/egyuttkalloertknapi.pdf> (letöltve: 2015.10.22.)
9. csesztve.hu: Csesztvei süteménysütő verseny 2015. szeptember 26-án (szombat) (plakát)
<http://csesztve.hu/HU/2-231/Csesztvei-Szureti-Fesztival-2015-09-26> (letöltve: 2015.12.20.)
10. dejtár.hu 1: A falu http://dejtár.hu/?l=HU&m=12&i=A_falu (letöltve: 2015.12.10.)
11. dejtár.hu 2: „10 éve a 20 éves Európai Unióban” Testvértelépülési Találkozó <http://dejtár.hu/HU/25/Rendezvenyek.Testvertelepulesi-Talalkozo-2014> (letöltve: 2015.12.10.)
12. dengeleg.hu: Hazaváró Juniális 2013. június 21-22. Dengeleg 2013. jún., XIX. évf. 3. sz., 1. p. http://dengeleg.hu/files/download/2013_03.pdf (letöltve: 2015.11.10.)
13. diosjeno.hu 1: A Kukac Büfé eseményei 2015. április 25. (híradás), Jenői Napló 2015. okt., XVI. évf. 6. sz., 8. p., <http://diosjeno.hu/ujsag/2015oktober.pdf> (letöltve: 2015.12.10.)

14. diosjeno.hu 2: XVII. Jenő nap Diósjenő Szent István park 2015. július 11. (plakát), diós sütemények versenyével, (Jenői Napló 2015. máj., XXV. évf. 3. sz., 1. p.)
<http://diosjeno.hu/ujsag/2015majus.pdf> (letöltve: 2015.12.10.)
15. diosjeno.hu 3: Renner Péter: Nógrád Megyei Tűzoltónap és majális Diósjenőn (2013. május 11.) <http://diosjeno.hu/legfrissebb/page33.htm> (letöltve: 2015.12.10.)
16. doroghaza.hu: Falunap Dorogháza 2013. szeptember 14. (plakát)
http://doroghaza.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=181:falunap-2013-szeptember-14&catid=37:archivum&Itemid=109 (letöltve: 2015.12.11.)
17. egyhazasgerge.hu: egyhazasgerge.hu: Süteménysütő verseny (plakát)
<http://www.egyhazasgerge.hu/index.php?start=5> (letöltve: 2015.12.21.)
18. erdokurt.hu 1: Palóc Ízek Fesztiválja 2015. Erdőkürt 2015. augusztus 15. (plakát)
<http://erdokurt.hu/index.php/hirek-erdokurt/erdokurt-hirek-onkormanyzat-menu/134-erdokurt-hirek-meghivo-paloc-izek-fesztivalja-20150815> (letöltve: 2015.12.10.)
19. erdokurt.hu 2: Disznótor Erdőkürt, 2015. február 21. (plakát)
<http://erdokurt.hu/index.php/24-hirek/126-erdokurt-hirek-meghivo-falusi-disznotor-20150219> (letöltve: 2015.10.27.)
20. erdotarcsa.hu: Dél-nógrádi falvak találkozója (plakát)
<http://www.erdotarcsa.hu/index.php/hirek> (letöltve: 2015.10.22.)
21. erikanet.hu 1: Kultúrházak éjjel-nappal, farsangoló, télbúcsúztató, maskarázó családi nap 2013. február 10. vasárnap
http://www.erikanet.hu/oldal.php?menupont_id=6631&cikk_id=33365 (letöltve: 2015.10.25.)
22. erikanet.hu 2: Falunap-Etes 2013. augusztus 19. (programterv)
http://www.erikanet.hu/oldal.php?menupont_id=6631&cikk_id=34831 (letöltve: 2013.12.20.);
facebook.com/EtesiMuveszetiEsHagyomanyorzoEgyesulet/timeline:
Süteménysütő verseny 2013. szeptember 19. (felhívás)
<https://www.facebook.com/EtesiMuveszetiEsHagyomanyorzoEgyesulet/photos/a.329922370437202.75919.251608241601949/475333652562739/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.20.)
23. facebook.com/adyendre.muvhaz.9: 2. Bányavárosi családi nap 2015. szeptember 27. (vasárnap) (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1640058192926612&set=a.1387123614886739.1073741830.100007673414219&type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
24. facebook.com/AgrotourismKozardon/timeline: Márton Napi Ludasságok 2015. november 8-tól (plakát)

- <https://www.facebook.com/AgrotourismKozardon/photos/a.319982984769385.56213.319938088107208/673285466105800/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.12.)
25. facebook.com/Ber%C3%A9nyi-H%C3%ADrmond%C3%B3-143340212500343/timeline: Meghívó Borsosberény falunap 2013. augusztus 17. (plakát)
<https://www.facebook.com/143340212500343/photos/oa.186529768186613/195430543957976/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.12.)
26. facebook.com/bercel.tv/timeline: Meghívó a „Szomszédoló” elnevezésű, szomszéd falvakat megmozgató játékos közösségi napra 2015. augusztus 15. (plakát)
<https://www.facebook.com/bercel.tv/photos/a.1466889483633214.1073741828.1465510277104468/1470159063306256/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
27. facebook.com/ClubAsinel/timeline: 1. Asinel Fesztivál Nagyoroszi, HMO 2015. augusztus 20. (plakát)
<https://www.facebook.com/ClubAsinel/photos/a.749336781770815.1073741826.224346400936525/898566616847830/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.12.)
28. facebook.com/CsesztveMadachfalva: Családi Piknik, Csesztvén 2015. július 25-én szombaton 14 órától (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1678275139050625&set=a.1377114465833362.1073741829.100006044643725&type=3&theater> (letöltve: 2015.12.21.)
29. facebook.com/csobankapuszta/timeline: Gyüttment Fesztivál Csobánkapusztá, (2015) augusztus 27-30 (plakát)
<https://www.facebook.com/csobankapuszta/photos/gm.1473391526315478/991198180932350/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
30. facebook.com/Dregelypalank/timeline 1: Bogrács parti és játék est Drégelypalánkon 2014. augusztus 2. (plakát)
<https://www.facebook.com/Dregelypalank/photos/a.286892964665395.69571.119093854778641/805635256124494/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.20.)
31. facebook.com/Dregelypalank/timeline 2: Falunapi Vigalom Drégelypalánkon 2013. augusztus 18. vasárnap (plakát)
<https://www.facebook.com/119093854778641/photos/a.286892964665395.69571.119093854778641/626659337355421/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.20.)
32. facebook.com/events/1473769832849752/?active_tab=highlights: IV. Berkenyei Svábbál-IV. Schwabenball von Berkina 2014. február 22. (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=3701573673617&set=gm.1473771426182926&type=3&theater> (letöltve: 2015.11.20.)
33. facebook.com/events/220680984808369/: Családi nap és helyi termékek vására 2014. május 24. Szente (plakát)

- <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=720849341292292&set=gm.220681744808293&type=3&theater> (letöltve: 2014.11.23.)
34. facebook.com/events/463668190480074/: Kisecseti Pampuskafesztivál 2015.08.21. sportpálya (plakát)
http://kisecset.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=141:iv-pampuska-fesztival&catid=1:friss-hirek&Itemid=50 (letöltve: 2015.10.12.)
35. facebook.com/events/519408114875568: XIII. Kőleves Fesztivál 2015. szeptember 5.
<https://www.facebook.com/events/519408114875568> (letöltve: 2015.12.22.)
36. facebook.com/events/640226859388339/: Szentei LEADER Fesztivál Sente, 2014. augusztus 10. (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=551655178296580&set=gm.652774831466875&type=3&theater> (letöltve: 2014.11.23.)
37. facebook.com/Fels%C5%91pet%C3%A9ny-Hivatalos-Oldala-780522732035006/timeline: Keressük a falu legfinomabb süteményét, Felsőpetény 2015. április 4. (plakát) <https://www.facebook.com/Felsőpetény-Hivatalos-Oldala-780522732035006/> (letöltve: 2015.10.12.)
38. facebook.com/gabor.kubator/media_set?set=a.785964848092083.1073741940.100000357251170&type=3: Csécse: IV. Csécsei Csurgató Falunap (fényképalbum) (2014.07.12.)
https://www.facebook.com/gabor.kubator/media_set?set=a.785964848092083.1073741940.100000357251170&type=3 (letöltve: 2015.12.11.)
39. facebook.com/IloveHolloko/timeline: I. Hollókői Pálinkanap 2013. június 22. (plakát)
<https://www.facebook.com/IloveHolloko/photos/a.489697014419719.111281.489691234420297/539759216080165/?type=3&theater> (letöltve: 2014.07.14.)
40. facebook.com/karancslapujto/timeline: hagyományörző batyus nyársalás 2014.04.24-i bejegyzés <https://www.facebook.com/karancslapujto> (letöltve: 2015.11.20.)
41. facebook.com/ketbodony/timeline: XIII. Szilvaszombat (Kétdobony) (2015.08.29.)
<https://www.facebook.com/ketbodony/photos/a.1423410494632933.1073741828.1423379521302697/1450866015220714/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)
42. facebook.com/Kisharty%C3%A1n-206842636040493/timeline: V. Ménes-patak főzőverseny 2015. május 1-én, Kishartyán (beszámoló)
https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=913786768679406&id=206842636040493 (letöltve: 2015.12.22.)
43. facebook.com/kozard.kozseg: Magyar Ízek-Magyar Színek X. Gasztronómiai és Gyümölcsfesztivál Kozárdi Szüret 2014. szeptember 13.

- <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=733025286771010&set=a.317965311610345.73674.100001906354646&type=3&theater> (letöltve: 2015.11.12.)
44. facebook.com/kozseg.patak: Falunapi Pampuska Fesztivál, Patak sportpálya 2015.05.24. (Pünkösdszombat) (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=688542767916924&set=gm.385385968317966&type=3&theater> (letöltve: 2015.12.22.)
45. facebook.com/legendkozseg/timeline: Legénd –Falunap 2015. május 1. 10.00-tól 22.00-ig (plakát)
<https://www.facebook.com/337253819685998/photos/a.337291099682270.74342.337253819685998/810778035666905/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.24.)
46. facebook.com/matraalmas/timeline: XVI. Almások Almása 2014. augusztus 2-3. Mátraalmás (plakát)
<https://www.facebook.com/matraalmas/photos/a.205987232823519.53168.105582992863944/695401300548774/?type=3&theater> (letöltve: 2014.08.14.)
47. facebook.com/muvelodesihaza.karancskesz/timeline: Pusztanapi sokadalom: Marakodipusztaiak találkozója, Marakodipuszt, 2014.06.28. (plakát)
<https://www.facebook.com/muvelodesihaza.karancskesz/photos/a.889750654455928.1073741826.889750594455934/889815454449448/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.22.)
48. facebook.com/narconon.garab/timeline: Szilvaérés ünnepe 2015.08.30. Narconon Garáb Új Élet Központ (plakát)
<https://www.facebook.com/narconon.garab/photos/gm.425849974266444/888060681284890/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.22.)
49. facebook.com/nogradkovesdkozseg.hivatalosprofilja/timeline?ref=page_internal: V. Palócfasírt fesztivál 2015. augusztus 22. Nógrádkövesd (plakát)
<https://www.facebook.com/nogradkovesdkozseg.hivatalosprofilja/photos/a.939049876139709.1073741850.872162909495073/997018853676144/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
50. facebook.com/olah.angela.7: VIII. Pacalt főzők versenye, Ipolytarnóc, 2015. július 25. (plakát)
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=838644312879418&set=a.838644272879422.1073741966.100002015701488&type=3&theater> (letöltve: 2015. 11.22.)
51. facebook.com/PetofiSandorMuvelodesiHazesKonyvtar/timeline: I. Határmenti Bűnmegelőzési Nap és X. Somosi Falunap (2014. szeptember 13.) (plakát)
<https://www.facebook.com/PetofiSandorMuvelodesiHazesKonyvtar/photos/a.461345970620104.1073741828.457823460972355/703387793082586/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.22.)

52. facebook.com/Pusztaberki/timeline: Palánki Szüreti Vigasság Drégelypalánkon 2013. szeptember 28-án szombat du. 14 órától (plakát) <https://hu-hu.facebook.com/Pusztaberki/photos/a.178190798886783.36117.177594255613104/611574955548363/?type=1&theater> (letöltve: 2015.12.20.)
53. facebook.com/S%C3%A1g%C3%BAjfalú-813904355311127/timeline: Borverseny 2015 <https://www.facebook.com/813904355311127/photos/ms.c.eJw9k9kNxDAIRDtaAebsv7G1gUk~Ij2BYTZg4qRUDjarZP7VcKala~;gwu7A5kX9sLx5SyzFxQzypWfPjzmcF88Rj~f5fnA5YhwlsnX82LnQ06xzb~iJd30M~;7rgyePTR6pPT~t0KXMO2rFPPUE~t6zHOe~t16DnZfhnqn~;L2r1afUve7NeCvDAu4xu~;tr6LDe3893U~;9gGc~8FuV3vwi0U~;bH2b4ozX6t5~;Y6Ff4af7OV0DP~;fr8zudev~vDX7UYxr7o6Ffof~;ty49gX9cl35Hs1w~;87uHf~jm3YTvfz0i9~9UhmfpZihvl4tr9CW~8u0uO7VuDsfnQPbr8M~;tzFHN56MfvEuG~YvbJG~vUW9jH65bwXwnu5D2J49abk5NMf5MuzfA~-~-.bps.a.918081454893416.1073741845.813904355311127/918084171559811/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)
54. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 1: Márton napi libaételek a kiskulacs vendéglőben-Salgótarján 2013. november 7-17, 2013.11.06-i bejegyzés (letöltve: 2015.11.22.)
55. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 2: „Egy szelet Salgótarján” süteménysütő verseny 2014. június 2.(plakát) <https://www.facebook.com/salgotarjantdm/photos/a.174999475868984.32011.155454111156854/672191739483086/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.23.)
56. facebook.com/salgotarjantdm/timeline 3: IV. Mézeskalácsház készítő verseny plakát (2015.12.14) <https://www.facebook.com/salgotarjantdm/photos/pcb.907656825936575/907653135936944/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.15.)
57. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 1: Márton napi libanapok 2013. november 9-10. Falusi libaínomságokkal várjuk (plakát) <https://www.facebook.com/seholsziget.eu/photos/a.188860181168440.58876.174744465913345/583340061720448/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)
58. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 2: Gesztenyeünnep a Seholszigeten (Nőtincs, 2015. október 23-25.) 10-18-ig (plakát) <https://www.facebook.com/seholsziget.eu/photos/a.188860181168440.58876.174744465913345/923004221087362/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)
59. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 3: Felvidéki Ízek Hétvégéje Bor és gasztronómiai bemutató, vásár, családi vetélkedők (plakát) <https://www.facebook.com/seholsziget.eu/photos/a.188860181168440.58876.174744465913345/868457196542065/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)

60. facebook.com/seholsziget.eu/timeline 4: Seholsziget Élménypark családi majális 2015. május 1-2-3. (plakát)
<https://www.facebook.com/seholsziget.eu/photos/a.188860181168440.58876.174744465913345/843473295707122/?type=3&theater> (letöltve: 2015.12.11.)
61. facebook.com/sipekihirmondo/timeline: facebook.com/sipekihirmondo/timeline: Farsangi télúzó felvonulás Nógrádsipek 2015. február 14. szombat (plakát)
<https://www.facebook.com/sipekihirmondo/photos/a.828056463903990.1073741828.827549020621401/887154107994225/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
62. facebook.com/Sz%C3%A9cs%C3%A9nke-776693455702406/timeline 1: III. Lecsőfesztivál, Szécsénkei falunap, 2015. szeptember 5. (plakát)
<https://www.facebook.com/776693455702406/photos/a.776819522356466.1073741828.776693455702406/923890524316031/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.12.)
63. facebook.com/Sz%C3%A9cs%C3%A9nke-776693455702406/timeline 2: Emlékeztető (mézeskalács-sütés) (2014.december 12-i bejegyzés)
<https://www.facebook.com/Sz%C3%A9cs%C3%A9nke-776693455702406/> (letöltve: 2015.10.12.)
64. facebook.com/Szabadid%C5%91s-T%C3%A1rsas%C3%A1g-Egyes%C3%BCletErd%C5%91tarcsa-414430978588524/timeline: Farsangi bál 2013.02.09. (szombat) 14.00 Faluház (plakát)
<https://www.facebook.com/414430978588524/photos/a.427966420568313.102375.414430978588524/520856434612644/?type=3&theater> (letöltve: 2015.10.22.)
65. facebook.com/szecsényfelfalu.kozseg/timeline 1: Kapunyitogató Szécsényfelfalu Felfalusi „Tüzesvas” Fesztivál 2015. május 9. szombat (plakát)
<https://www.facebook.com/szecsényfelfalu.kozseg/photos/a.321604534661923.1073741827.321604461328597/486155501540158/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.22.)
66. facebook.com/szecsényfelfalu.kozseg/timeline 2: „Felfaló Fesztivál” 2014. október 4. Szécsényfelfalu-faluközpont (plakát)
<https://www.facebook.com/szecsényfelfalu.kozseg/photos/gm.663268423790764/378239212331788/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.22.)
67. facebook.com/V%C3%A1rosi-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-K%C3%B6zpont-%C3%A9s-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-R%C3%A9ts%C3%A1g-240745935978610/timeline 1: Főzőverseny! 2013. május 1-jén a Városi Majális keretében (plakát)
<https://www.facebook.com/240745935978610/photos/a.240750769311460.74430.240745935978610/482658705120664/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.22.)
68. facebook.com/V%C3%A1rosi-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-K%C3%B6zpont-%C3%A9s-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-R%C3%A9ts%C3%A1g-

- 240745935978610/timeline 2: II. Rétsági Süti Sütő Verseny 2015. május 31-én a Városi Gyereknap keretében
<https://www.facebook.com/240745935978610/photos/a.240750769311460.74430.240745935978610/808926945827170/?type=3&theater> (letöltve: 2015.11.23.)
69. hehalom.hu 1: Szilágyi Albert: 2015. a rendezvények éve, Héhalmi Hírmondó 2015. okt., XVI. évf. 2. sz. 12. p.
http://hehalom.hu/files/download/hehalmi_hirmondo/hehalmi_hirmondo_2015_2.pdf
 (letöltve: 2015.11.23.)
70. hehalom.hu 2: Falunap, III. Járási Polgárőr Nap, Héhalom, 2015. augusztus 20. (plakát)
<http://hehalom.hu/blog/tags/falunap> (letöltve: 2015.11.10.)
71. holloko.hu: A GasztroVár lesz a felújított vár első rendezvénye (Hollókői GasztroVár, 2015.09.20.)
<http://www.holloko.hu/hu/hirek/a-gasztrovar-lesz-a-felujitott-var-elso-rendezvenye.html> (letöltve: 2015.12.22.)
72. iliny.hu: Ilinyi Falunap és VI. Derelyefesztivál 2015. július 25. (szombat) (programterv)
<http://iliny.hu/HU/2-70/Falunap-es-Derelyefesztival-2015> (letöltve: 2015.11.22.)
73. infonograd.hu 1: X. Mátraszelei Szilvanap, Mátraszele Sportpálya, 2015. szeptember 5. (plakát)
<http://www.infonograd.hu/programok/olvas/x-matraszelei-szilvanap-11-36>
 (letöltve: 2015.12.10.)
74. infonograd.hu 2: Rónafalusi vendégség 2015. október 3. (szombat) Salgótarján-Rónafalu (plakát)
<http://www.infonograd.hu/programok/olvas/ronafalusi-vendegseg-15-08>
 (letöltve: 2015.11.23.)
75. infonograd.hu 3: XIX. Sörfesztivál Balassagyarmat 2015. július 14-19. (plakát)
<http://www.infonograd.hu/programok/olvas/xix-sorfesztival-balassagyarmat-11-00>
 (letöltve: 2015.12.22.)
76. infonograd.hu 4: I. Édes-mézes palóc méhésztalálkozó (programterv)
<http://www.infonograd.hu/hirek/olvas/i-edes-mezes-paloc-mehesztalalkozo-2015-09-11-120000> (letöltve: 2015.11.23.)
77. issuu.com 1: Balassagyarmati programajánló 2015. június-december, 15 p.
https://issuu.com/b.gyarmat/docs/balassagyarmati_programaj_nl_201/1 (letöltve: 2015.12.20.)
78. issuu.com 2: Városnap és Szüreti Fesztivál, Bátorterenyei Napló 2014. szept.-okt., 5. p.
https://issuu.com/ujbatonyterenyainaplo/docs/a_batonyterenyei_naplo_szeptember-o
 (letöltve: 2015.10.22.)

79. issuu.com 3: Lakótelepi Juniális (2014. június 7.) Bátorterenyi Napló 2014. jún., 4. p.
https://issuu.com/batonyterenyeinaplo/docs/a_batonyterenyi_naplo_junius_uj (letöltve: 2015.10.22.)
80. itthonszakmagyarorszag.blog.hu: Vitézek, legendák és új magyar rockopera - Salgótarjáni Nyári Játékok (programterv)
http://itthonszakmagyarorszag.blog.hu/2014/06/22/vitezek_legendak_es_uj_magyar_rockopera_salgotarjani_nyari_jatekok (letöltve: 2015.10.22.)
81. kallo.hu: I. Szent István napi lecsófőző vigasság Kálló 2015. augusztus 20. (plakát)
<http://www.kallo.hu/index.php/36-kiemelt-cikk-koezepen-alul/254-i-szt-istvan-napi-lecsofozo-vigassag-kallon> (letöltve: 2015.10.22.)
82. karancsalja.hu 1: Borkóstoló és süteményverseny (éves programok)
<http://karancsalja.hu/rendezvenyek-karancsaljan> (letöltve: 2015.12.11.)
83. karancsalja.hu 2: Falunap Karancsalja 2015.07.25. (plakát)
http://karancsalja.hu/files/download/falunap_plakat.pdf (letöltve: 2015.12.11.)
84. karancsbereny.hu 1: Programjaink: Karancsberényi falunap 2013. július.13. (híradás), Berényi Hírmondó 2013. jún., IV. évf. 11. sz., 2. p.
http://karancsbereny.hu/files/download/berenyi_hirmondo/berenyi_hirmondo_11.pdf (letöltve: 2015.11.22.)
85. karancsbereny.hu 2: Retro Majális-Főzőverseny 2015. május 1. (péntek) 10.00-tól a Művelődési Ház mögött (híradás) <http://karancsbereny.hu/blog/2015/04/15/retro-majalis-fozoverseny/38> (letöltve: 2015.11.22.)
86. katasztrofavedelem.hu: Nemzetközi tűzoltó hidak (2015.09.05.) (híradás)
http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=3808 (letöltve: 2015.10.22.)
87. kelet-cserhat-vt.hu: Garábi Vadásznapi 2014.06.28. (programterv) <http://www.kelet-cserhat-vt.hu/aktualitasok/81-gar%C3%A1bi-vad%C3%A1sznap-2014-06-28> (letöltve: 2015.12.11.)
88. keszeg.hu: VI. Főző- és Favágó Verseny (2015.07.18.) <http://www.keszeg.hu/keszegi-programok-2013> (letöltve: 2015.12.11.)
89. kisbagon.hu 1: Felhívás Butykos Versenyre! II. Kisbágyoni pálinkák versenye 2014. március 1. <http://www.kisbagon.hu/content/felhivas-butykoes-versenyre> (letöltve: 2015.10.22.)
90. kisbagon.hu 2: Falunapi főző- és sütőverseny 2015. augusztus 1. (hirdetés)
http://www.kisbagon.hu/node?page=3&utmt_~1=1 (letöltve: 2015.10.22.)

91. kishartyan.eoldal.hu: Ménes menti olimpia 2013 (beszámoló)
<http://www.kishartyan.eoldal.hu/cikkek/nyitooldal/menes-menti-olimpia-2013.html>
 (letöltve: 2015.10.22.)
92. kozard.hu: 9. Almavirág Fesztivál 2014. május 2. (péntek) Kozárdi Majális
http://www.kozard.hu/cms/docs/af2014_prog.pdf (letöltve: 2015.11.12.)
93. kutaso.hu: Kutasói falunap 2013. augusztus 24. szombat (plakát)
http://www.kutaso.hu/img_objs/kutasoi_falunap_meghivo_2013.jpg (letöltve: 2015.12.11.)
94. laskafesztival.kazar.hu: Laskafesztivál 2015 versenykiírás
<http://laskafesztival.kazar.hu/versenykiiras> (letöltve: 2015.06.02.)
95. legend.hu: Majális 2013. május 11-én, szombaton a legéndi sportpályán (plakát)
<http://www.legend.hu/index.php/legend-hirek-menu> (letöltve: 2015.10.12.)
96. ludanyhalaszi.hu 1: Lelovics T.: Falunap 2015, Ludányhalászi Hírmondó 2015. szept., XVII. évf. 3. sz., 4. p.
<http://www.ludanyhalaszi.hu/sites/default/files/hirmondo/XVII.%20%C3%A9vfolyam%203.%20sz%C3%A1m.pdf> (letöltve: 2015.11.22.)
97. ludanyhalaszi.hu 2: Szerkesztőség: Meghívó (VIII. Ludányhalászi Falunap) Ludányhalászi Hírmondó 2014. jún., XVI. évf. 2. sz., 6. p.
<http://www.ludanyhalaszi.hu/sites/default/files/hirmondo/XV.%20evfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf> (letöltve: 2015.11.22.)
98. markhaza.hu: Meghívó: Itthon vagy-Magyarország szeretlek Szent Mihály napi tűzgyújtás Márkháza Kultúrotthon 2013. szeptember 28. (plakát)
<http://www.markhaza.hu/?page=4> (letöltve: 2015.12.11.)
99. mnngsz-eszabukki.hu 1: 2015-ös évi tervezett programok, főzőversenyek (frissítve 2015.04.09.), Bükki Gasztronómiai Egyesület, Karancslapujtói Park Party Főzőverseny (2015.05.16.) <http://mnngsz-eszabukki.hu/index.php> (letöltve: 2015.10.22.)
100. mnngsz-eszabukki.hu 2: 2015-ös évi tervezett programok, főzőversenyek (frissítve 2015.04.09.), Bükki Gasztronómiai Egyesület, III. Nyúl Ételek Főzőversenye (Nemti, 2015.03.28.) <http://mnngsz-eszabukki.hu/index.php> (letöltve: 2015.11.22.)
101. mnngsz-eszabukki.hu 3: 2015-ös évi tervezett programok, főzőversenyek (frissítve 2015.04.09.), Bükki Gasztronómiai Egyesület, Falusi disznótor, Benczúrfalva (2015.11.28.) <http://mnngsz-eszabukki.hu/index.php> (letöltve: 2015.11.22.)
102. mohora.hu: 2013. évi rendezvényeink
<http://www.mohora.hu/www/rendezvenyek.html> (letöltve: 2013.12.15.)

103. napok.4t.hu: VIII. Hollókői Bornapok (2015.05.09-10.) (híradás)
<http://napok.4t.hu/esemeny/fesztival/viii-hollokoi-bornapok-2015> (letöltve: 2015.10.22.)
104. nemti.hu: Nemti Falunap 2015. szeptember 26. (plakát)
<http://www.nemti.hu/news.php?default.0.33> (letöltve: 2015.12.22.)
105. nezsa.hu 1: Kucsera Andrásné: Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat, Nézsaí Hírmondó 2014. ápr., III. évf. 1. sz., 5. p.
http://www.nezsa.hu/images/stories/hirek/2014/20140420_ujsag.pdf (letöltve: 2015.10.22.)
106. nezsa.hu 2: Karácsonyi vásár 2013. december 8. (plakát), Nézsaí Hírmondó 2013. dec., II. évf. 4. sz., 6. p.
http://www.nezsa.hu/images/stories/hirek/2013/20131201_ujsag.pdf (letöltve: 2015.10.22.)
107. nhc24.hu: Mihalik Júlia: Vargányás vigalom a Jaj-réten
<http://nhc24.hu/2015/06/varganyas-vigalom-a-jaj-reten/> (letöltve: 2015.10.22.)
108. nograd-var.hu 1: Pálmai I. és Pálmai L. filmje: Hagyományörző disznóvágás a Tájházban, Disznótor Nógrádon 2014.03.21. (feltöltött videó) http://nograd-var.hu/friss_hirek9.htm#teteje (letöltve: 2015.12.10.)
109. notincs.hu: "Együtt könnyebb"-Testvértelepülési kapcsolatok ápolása Szüreti falunapok Nőtincsen <http://www.notincs.hu/index.php/component/content/article/10-programs/117-2015-szuret> (letöltve: 2015.11.22.)
110. nport.hu: Nimródoknak szóltak a fanfárok (XXII. Vadásznapi, III. Polgárőrnapi és I. Horgásznapi, 2013. július. 06. híradás) <http://www.nport.hu/hirek/helyi-hirek/nimrodoknak-szoltak-a-fanfarok-505789> (letöltve: 2013.11.12.)
111. omvk.hu: Országos Vadásznapi és Megyei Horgásznapi a Szécsényi Országgyűlés 310. évfordulóján, 2015. szeptember 12. (plakát) <http://omvk.hu/esemeny/orszagos-vadasznapi-2015.html> (letöltve: 2015.11.23.)
112. onkormanyzat.mti.hu: Illy Községi Önkormányzata is csatlakozott az „Itthon vagy! Szeretlek, Magyarország!” programhoz (2013.09.29.)
http://onkormanyzat.mti.hu/hir/37293/iliny_kozseg_onkormanyzata_is_csatlakozott_az_itthon_vagy_szeretlek_magyarorszag_programhoz (letöltve: 2015.10.22.)
113. oregpotyka.hu: VI. Öregpotyka Családi Horgász Majális - 2015. május 24. (híradás) <http://www.oregpotyka.hu/index.php/hirek-18/148-majalis-2015> (letöltve: 2015.12.20.)
114. orhalom.hu 1: Advent Mézeskalács süti verseny 2015. december 13. (plakát)
<http://orhalom.hu/nagyhir.php?id=165> (letöltve: 2015.10.11.)

115. orhalom.hu 2: IV. Főzőverseny (plakát) <http://orhalom.hu/nagyhir.php?id=97> (letöltve: 2015.10.11.); orhalom.hu 3: „Itthon vagy! Magyarország szeretlek!” (2014.09.27.) Örhalmi Újság 2014. okt., XIII. évf. 3. sz., 8. p. http://orhalom.hu/letoltesek/ujsag/orhalmi_ujsag_2014_3.pdf (letöltve: 2015.10.11.)
116. osmaradvanyok.hu 1: Csülök verseny az Őslábnymoknál (2013. szeptember 21.) (híradás) <http://osmaradvanyok.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=77&cntnt01origid=23&cntnt01returnid=23> (letöltve: 2013.12.18.)
117. osmaradvanyok.hu 2: Rackapörkölt főző verseny (2015. október 24.) (híradás) <http://osmaradvanyok.hu/index.php?mact=News%2Ccntnt01%2Cdetail%2C0&cntnt01articleid=105&cntnt01origid=21&cntnt01returnid=21> (letöltve: 2015.11.20.)
118. palacsintafeszt.matraterenye.hu: VI. Palacsinta Fesztivál Mátraterenye/Nádújfalu 2015. július 18. <http://www.palacsintafeszt.matraterenye.hu/programok.htm> (letöltve: 2015.10.22.)
119. palocok.com 1: III. Ipolymenti Halászlé Fesztivál 2014. augusztus 16. (híradás) <http://www.palocok.com/III.Ipolymenti%20Hal%C3%A1szl%C3%A9%20Fesztiv%C3%A1l> (letöltve: 2015.08.02.)
120. palocok.com 2: Múlt, jelen, jövő – Nógrádmegyeren <http://www.palocok.com/M%C3%BAlt,%20jelen,%20j%C3%B6v%C5%91%20N%C3%B3gr%C3%A1dmegyeren> (letöltve: 2015.10.22.)
121. palocvilagtalalkozo.hupont.hu: „Palóc Íz-Lelő” Hagyományörző Szabadtűzi Sütő-Főzőverseny <http://www.palocvilagtalalkozo.hupont.hu/10/paloc-izlelo-fozoverseny> (letöltve: 2015.10.22.)
122. palotas.hu 1: Adorján A.: II. Palotási Tortafesztivál (2015. május 16.) Palotási Hírek 2015. jún., XVI. évf. 2. sz., 1-3. p. <http://www.palotas.hu/iratok/ph/ph201506.pdf> (letöltve: 2015.10.11.)
123. palotas.hu 2: Falunapi Hívogató 2014. július 19. (híradás), Palotási Hírek 2014. jún., XV. évf. 2. sz., 5. p. <http://www.palotas.hu/iratok/ph/ph201406.pdf> (letöltve: 2015.10.11.)
124. paszto.hu 1: Múltidézés az Árpád-kor jegyében, Pásztói Hírlap 2014. máj., XXV. évf., 1-3. p. http://www.paszto.hu/files/hirlap/phirlap_1404.pdf (letöltve: 2015.10.22.)
125. paszto.hu 2: IX. Szőlő- és Borünnep 2013. szeptember 28-29. (plakát) <http://www.paszto.hu/?q=rendezveny> (letöltve: 2013.12.20.)

126. paszto.hu 3: Nógrád megyei vadásznapi 2014. szeptember 27-én (programterv)
Pásztói Hírek 2014. szept., XXV. évf. 7. sz., 10. p.
http://www.paszto.hu/files/hirlap/phirlap_1407.pdf (letöltve: 2015.11.22.)
127. patvarc.hu: III. Patvarci Krumplibaba Fesztivál 2014. augusztus 2. (szombat)
(programterv) http://patvarc.hu/?l=HU&m=11-116&i=Kozerdeku_Kozlemenyek.Krumplibaba_fesztival_2014#txt116 (letöltve: 2015.10.22.)
128. picasaweb.google.com: Civil Szervezetek Napja IV. Vándor Fakanál
Főzőversennyel (Nógrád, 2015.07.04.)
<https://picasaweb.google.com/107465092842453732995/CivilSzervezetekNapja20150704#> (letöltve: 2015.10.22.)
129. retsag.net 1: Rétsági kalauz: Programajánló: Augusztus 17. vasárnap 14:00
Traktor Derby és Palacsinta Délután, Hangadó 2014. aug., XV. évf. 8. sz., 6. p.
<http://www.retsag.net/hangado/hang1408.pdf> (letöltve: 2015.11.22.)
130. retsag.net 2: Rétsági kalauz: Programajánló: Szeptember 20-21. péntek, szombat
Rétság megújul! (programterv), Hangadó 2013. szept., XIV. évf. 9. sz., 6. p.
<http://www.retsag.net/hangado/hang1309.pdf> (letöltve: 2015.11.22.)
131. retsag.net 3: GiK: Hunyadi Anna bál 2014.07.26. (híradás)
<http://www.retsag.net/kt20142/kt1406.htm> (letöltve: 2015.11.22.)
132. rimoc.hu: B-VÁ: Ősszel érik babám a fekete szőlő... Rimóci Szüreti 2015,
Rimóci Újság 2015. okt., XXI. évf. 10. sz., 13. p.
<http://www.rimoc.hu/ujsag/2015/2015.10.pdf> (letöltve: 2015.12.10.)
133. romhany.hu: Szüreti felvonulás 2015.09.26. (plakát)
<http://www.romhany.hu/hirek/50-hirek/446-szureti-felvonulas-es-bal> (letöltve: 2015.11.30.)
134. salgotarjan.hu 1: TDM Salgotarján: Rendezvénynaptár 2014, Balassagyarmat:
Pünkösdi Palóc Piknik (2014.06.07) www.salgotarjan-turizmus.hu/hu/letoltes//salgotarjani-rendezvenynaptar-2014/salgotarjani-rendezvenynaptar-2014.pdf+&cd=6&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltve: 2014.11.10.)
135. salgotarjan.hu 2: Főzőverseny Pálfalván, Tarjáni Városlakó 2015. augusztus 27.,
II. évf. 16. sz., 2. p. http://www.salgotarjan.hu/wp-content/uploads/fajl_helyimedia_20150827_tarjanivaroslako.pdf (letöltve: 2015.11.23.)
136. salgotarjan.hu 3: 6. Tarjáni Borszalon 2015. november 28. (híradás), Tarjáni
Városlakó 2015. november 19., II. évf. 22. sz., 8. p. http://www.salgotarjan.hu/wp-content/uploads/fajl_helyimedia_20151119_tarjanivaroslako.pdf (letöltve: 2015.11.23.)

137. salgotarjan.hu 4: Főztek és lőttek a rend őrei, Tarjáni Városlakó 2015. május 21., II. évf. 10. sz., 6. p. http://www.salgotarjan.hu/wp-content/uploads/fajl_helyimedia_20150521_tarjanivaroslako.pdf (letöltve: 2015.12.22.)
138. seszi.hu: Családi falusi disznóvágás (2013.11.30) <http://www.seszi.hu/szolgaltatasok-es-programok/programok> (letöltve: 2013.12.11.)
139. stjazz.hu: VII. Tarjáni Tavaszi Borfesztivál (2015.05.01-03.) <http://www.stjazz.hu/program/27-7-tarjani-tavaszi-borfesztival#.VnhL3pMXioM> (letöltve: 2015.10.22.)
140. stkult.info 1: 6. Salgótarjáni Bányaréms fesztivál és III. Palóc Pálinka Ünnepe 2014. szeptember 5-6. <http://www.stkult.info/aktualis/227-6-banyarem-fesztival-ime-a-teljes-program> (letöltve: 2015.11.23.)
141. stkult.info 2: Nevezési felhívás a III. Regionális Palóc Pálinka-és Párlatversenyre és a II. Erdei és Vadon Termő Gyümölcsökből Készült Pálinkák Országos versenyére <http://www.stkult.info/aktualis/208-palinkafozok-figyelem> (letöltve: 2015.11.23.)
142. stkult.info 3: Salgótarjáni Bányásznapi Ünnepe, 2015. szeptember 6. (vasárnap), Salgótarján, Fő tér (plakát) <http://www.stkult.info/aktualis/474-banyasznap-salgotarjan-2015> (letöltve: 2015.11.23.)
143. sugarkankalin.hu 1: Szent István napi ünnepség Érsekvadkertben 2015. augusztus 20. Nagyönc Fesztivál a Vásártéren (plakát) <http://sugarkankalin.hu/wp-content/uploads/2014/01/20150820-szentistvanvadkert.jpg> (letöltve: 2015.12.11.)
144. sugarkankalin.hu 2: Sütisütő verseny amatőr cukrászok számára 2015.11.14. <http://sugarkankalin.hu/wp-content/uploads/2014/01/honts%C3%BCtem%C3%A9ny.jpg> (letöltve: 2015.12.20.)
145. szallaszona.hu: 8. Hasznosi rétesfesztivál 2015. július 28. hasznosi sportpályán (plakát) <http://szallaszona.hu/8-hasznosi-retesfesztival/> (letöltve: 2015.11.22.)
146. szanda.hu 1: Hagyományos Bor- és Süteményverseny 2015-ben, február 7-én 15 órakor (plakát) <http://szanda.hu/?p=3391> (letöltve: 2015.10.11.)
147. szanda.hu 2: Főzőversenyek – Szandán – Váralján – felhívás <http://szanda.hu/?p=2969> (letöltve: 2015.10.11.)
148. szanda.hu 3: Főzőversenyek – Szandán – Váralján – felhívás <http://szanda.hu/?p=2969> (letöltve: 2015.10.11.)
149. szanda.hu 4: Roma Nap <http://szanda.hu/?paged=9> (letöltve: 2013.12.11.)
150. szecsény.hu 1: November 24-én „Csipkebogyó Nap”, Szécsényi Hírek 2014. dec., 4. p.

- http://www.szecseny.hu/fajlok/hirek/szecsenyi_hirek_uj/szecsenyi_hirek_2014_12.pdf
(letöltve: 2015.11.22.)
151. szecseny.hu 2: Tűzugrás Fesztivál 2013. június 22. Sétálútca (plakát)
http://www.szecseny.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1237&Itemid=209 (letöltve: 2015.11.22.)
152. szecseny.hu 3: Hazalátogató hétvége Benczúrfalva 2015. augusztus 21-22.
(plakát)
http://www.szecseny.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=48&Itemid=182&limitstart=55 (letöltve: 2015.11.22.)
153. szendehelyi-ovoda.hu: Orbán napi fellépés (híradás) <http://szendehelyi-ovoda.hu/kategoria/unnepsegek> (letöltve: 2015.12.02.)
154. szente.hu: Palóc Kalácsfesztivál 2013. augusztus 10. Sente-Közösségi tér
(plakát) <http://www.szente.hu/24-uncategorised/139-falunap-2013> (letöltve: 2014.11.23.)
155. szpuspoki.hu: 8. Püspöki Libafesztivál 2015. augusztus 14-15. az Általános Iskola területén (plakát) http://www.szpuspoki.hu/?page_id=106 (letöltve: 2015.12.22.)
156. szugy.hu: „Szügyi hagyományok dalban és kemencében” című falunap
(2013.08.31.) (hírek) <http://www.szugy.hu/Pages/Szugy/ContentSzugy.as> (letöltve: 2013.12.11.)
157. Szuperinfó-Infonograd.hu: Nagyoroszi Palóc Gulyás Fesztivál és Veteránautós-
Motoros Találkozó programajánló (2013.08.15.) (hirdetés)
http://nograd2.szuperinfo.hu/wp-content/blogs.dir/35/files/2013/08/2013_33_5.pdf
(letöltve: 2015.12.12.)
158. tereny.hu 1: Rendezvénynaptár 2015, Terényi Körkép 2015. aug., IX évf., 3. sz.,
24. p. http://tereny.hu/wp-content/uploads/2015/03/TerenyiKorkepIX_31.pdf (letöltve: 2015.10.22.)
159. tereny.hu 2: Szlovák nemzetiségi önkormányzat hírei: A szokások, hagyományok
felelevenítése, folytatása, Terényi Körkép 2014. húsvét, VIII. évf., 2. sz., 3. p.
http://tereny.hu/?page_id=1332 (letöltve: 2015.10.22.)
160. tolmacs.hu: Dinkó O.: Sütisütő verseny 2015. március 7. <http://www.tolmacs.hu/>
(letöltve: 2015.11.23.)
161. vanyarc.hu: XI. Haluskafőző fesztivál /sztrapacska-főző verseny/ 2015. szeptember
12. szombat (programterv) <http://www.vanyarc.hu/Haluskafesztival.html> (letöltve: 2015.12.11.)
162. varsany.hu 2: VIII. Lepényfesztivál 2015. augusztus 22. (plakát)
<http://varsany.hu/lepenyfesztival-2015-augusztus-22/> (letöltve: 2015.11.11.)

2. MELLÉKLET: NÓGRÁD MEGYE TURISZTIKAI VONATKOZÁSÚ ÉRTÉKLELTÁRA KISTÉRSÉGENKÉNT

2.1. Védett természeti értékek Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat: Nógrád megye kistérségeinek a Duna-Ipoly Nemzeti Park⁴² által határolt települései

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Borsosberény		Balassagyarmat			
Diósjenő		Dejtár			
Nagyoroszi		Drégelypalánk			
Nógrád		Hont			
		Ipolyszög			
		Ipolyvece			
		Patak			

Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu>

2. táblázat: Nógrád megye kistérségeinek tájvédelmi körzetek⁴³ határán elhelyezkedő települései

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
	Alsótold		Bárna	Bátonyterenye	Hollókő
	Buják		Karancsalja	Kisbárkány	Nagylóc
	Cserhátszenti.		Karancsberény	Márkháza	
	Ecseg		Karancslapujtó	Nagybárkány	
	Felsőtold		Kazár	Sámsonháza	
	Garáb		Mátraszele		
	Kozárd		Salgótarján		

⁴² „A nemzeti park a Természetvédelmi Világszövetség meghatározása szerint olyan terület, amelynek ökológiai egységessége megőrzendő a jelen és a jövő generációi számára; amely megvéendő mindenfajta mezőgazdasági és ipari hasznosítástól; és amelyen lehetőség nyílik nemcsak tudományos, hanem oktatási és szabadidős tevékenységek végzésére is.” (nogradgeopark.eu)

⁴³ „A tájvédelmi körzet természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő terület, tájrészlet, ahol a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény szerint >>az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése<<.” (nogradgeopark.eu)

Mátraszőlős

Pásztó

Pásztó

Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu>

Jelmagyarázat: zöld színnel jelölt települések: Kelet-cserhádi Tájvédelmi Körzet határán

kék színnel jelölt települések: Karancs–Medves Tájvédelmi Körzet határán

piros színnel jelölt települések: Mátrai Tájvédelmi Körzet határán

barna színnel jelölt település: Hollókői Tájvédelmi Körzet határán

3. táblázat: Nógrád megye egyéb országos jelentőségű természetvédelmi területei⁴⁴ és védett természeti emlékei⁴⁵ kistérségeként

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
			Ipolytarnóc	Bátonyterenye	
			Salgótarján	Nagykeresztúr	
			Salgótarján		
			Sóshartyán		
			Sóshartyán		

Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu>

Jelmagyarázat: zöld színnel jelölt településnevek: országos jelentőségű természetvédelmi terület

kék színnel jelölt településnevek: országos jelentőségű védett természeti emlék

4. táblázat: Nógrád megye helyi jelentőségű természetvédelmi területei és védett természeti emlékei kistérségeként

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Felsőpetény	Bér	Balassagyarmat	Bárna	Bátonyterenye	Ludányhalászi
Horpács	Buják	Bercel	Karancskeszzi	Mátranovák	Nógrádsipek
Nézsza	Csécse	Csitár	Karancskeszzi	Mátranovák	Nógrádszakál

⁴⁴ „Az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme. A természetvédelmi terület kijelöléséről, az azokon végezhető tevékenységekről a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rendelkezik.” A természetvédelmi területeknek Magyarországon kétféle típusa van: az országos és a helyi természetvédelmi területek. (nogradgeopark.eu)

⁴⁵ „Természeti emlék valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület. A 23. § (2) bekezdése alapján védett forrás, víznyelő, kunhalom, földvár természeti emlékek minősül.” (1996. évi LIII. törvény a természet védelméről, 28§ (5) bekezdés) A természetvédelmi területekhez hasonlóan a természeti emlékek is lehet országos, ill. helyi jelentőségűek.

Nógrád	Erdőtarcsa	Magyarnándor	Kazár	Szécsény
Nőtincs	Jobbágyi	Terény	Kishartyán	
Romhány	Tar		Litke	
			Salgótarján	
			Sóshartyán	
			Szilaspogony	

Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu>

Jelmagyarázat: zöld színnel jelölt településen: helyi jelentőségű természetvédelmi terület

kék színnel jelölt településen: helyi jelentőségű védett természeti emlék

5. táblázat: Nógrád megye védett földtani alapszelvényei⁴⁶ kistérségenként

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
	Bér	Hont	Ipolytarnóc	Mátraverebély	
	Buják		Kazár	Sámsonháza	
			Kishartyán		
			Salgótarján		
			Sóshartyán		

Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu>

Jelmagyarázat: barna színnel jelölt területek: országos jelentőségű védett természeti területen található földtani alapszelvények

6. táblázat: Ex lege védett barlangok⁴⁷ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Diósjenő	Buják	Hont	Kishartyán	Bátonyterenye	Nógrádszakál
Felsőpetény	Ecseg		Salgótarján	Mátraverebély	

⁴⁶ „Földtani alapszelvénynek azokat a földtani képződményeket tekintjük, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia szervezeti rendszerében működő, e célra alakult, tudományos kutatókból, oktatókból álló, a természetvédelem szervezetrendszerétől független tudományos testület annak nyilvánít... Védetté nyilvánításuk oka összetett: keletkezésüket tekintve természetesen ugyan, de a geológus szakma nyilvánítja őket a tudomány művelői számára etalonná, így e jelentőségük is indokolja a védetté nyilvánításukat. Ilyen értelemben tehát bizonyos mértékig a tudományos-kulturális örökség részét is képezik. Jelentős tudományos és ismeretterjesztő szerepük révén a szakmai és amatőr geoturizmus kedvelt célpontjai....megfelelő védőterülettel együtt, természeti emlékként kerülnek oltalom alá.” Kezelésükért az illetékes Nemzeti Park Igazgatóságok felelősek. (termeszetvedelem.hu 1)

⁴⁷ a) „a barlang a földkéreg alkotó kőzetben kialakult olyan természetes üreg, melynek hossz tengelye meghaladja a két métert és - jelenlegi vagy természetes kitöltésének eltávolítása utáni - mérete egy ember számára lehetővé teszi a behatolást;” (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, 23§ (3))

Nézsza	Erdőkürt	Szilaspogony	Sámsonháza
Ósagárd	Jobbágyi		Szuha
Romhány	Mátraszőlős		
	Pásztó		

Forrás: Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Térségi Tervezési Iroda (2005) 16/a. sz. függelék

7. táblázat: Ex lege védett lápok⁴⁸ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
	Pásztó	Ipolyszög	Etes		Nógrádszakál
		Patvarc	Ipolytarnóc		Szécsény
		Szügy	Karancslapujtó		
			Litke		
			Zabar		

Forrás: Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Térségi Tervezési Iroda (2005) 16/c. sz. függelék

8. táblázat: Ex lege védett földvárak⁴⁹ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Alsópetény	Bokor	Cserháthaláp	Karancsalja	Bátonyterenye	Nagylóc
Diósjenő	Buják	Hont	Karancskeszzi	Dorogháza	Nógrádmegyer
Legénd	Ecseg	Nógrádmarcál	Ságújfalu	Lucfalva	Nógrádsipek
Nézsza	Erdőtarcsa	Szanda	Salgótarján	Mátramindszent	Nógrádszakál
Nógrád	Héhalom	Szécsénke	Szilaspogony	Nemti	Piliny
Nógrádsáp	Jobbágyi	Szügy		Szuha	Rimóc
Rétság	Kozárd				Szécsény
Tereske	Mátraszőlős				

⁴⁸ d) „*a láp* olyan földterület, amely tartósan vagy időszakosan víz hatásának kitett, illetőleg amelynek talaja időszakosan vízzel telített, és

da) amelynek jelentős részén lápi életközösség, illetve lápi élő szervezetek találhatók, vagy

db) talaját változó kifejlődésű tözegtartalom, illetve tözegképződési folyamatok jellemzik;” (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, 23§ (3))

⁴⁹ „*g*) *a földvár* olyan védelmi céllal létesített vonalas vagy zárt alakzatú földmű, amely azonosíthatóan fennmaradt domborzati elemként történeti, kulturális örökségi, felszínalaktani, illetve tájképi értéket képvisel.” (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, 23§ (3))

Forrás: Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Térségi Tervezési Iroda (2005) 16/b. sz. függelék

9. táblázat: Natura 2000-es élőhelyek⁵⁰ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye	Alsótold	Balassagyarmat	Ipolytarnóc	Bátonyterenye	Ludányhalászi
Borsosberény	Bér	Dejtár	Karancsalja	Mátraverebély	Nagylóc
Diósjenő	Buják	Drégelypalánk	Karancslapujtó	Nagybárkány	Nógrádszakál
Keszeg	Cserhátszenti	Hont	Litke	Sámsonháza	Rimóc
Nagyoroszi	Ecseg	Hugyag	Sóshartyán	Szuha	Szécsény
Nézsza	Erdőkürt	Ipolyszög			
Nógrád	Felsőtold	Ipolyvece			
Nógrádsáp	Garáb	Órhalom			
Ósagárd	Kozárd	Patak			
Szendehely	Mátraszőlős	Patvarc			
	Pásztó	Szanda			
	Szurdokpüsp.				
	Tar				

Forrás: 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről

10. táblázat: Cserhát Natúrpark⁵¹ települései kistérségeiként

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
	Alsótold	Becske			Hollókő
	Bér	Cserháthaláp			Nagylóc

⁵⁰ „Az Európai Unió által létrehozott *Natura 2000* egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához.” (termeszetvedelem.hu 2)

⁵¹ „A *natúrpark* a természeti értékek fenntartásán alapuló, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság összefogása, együttműködése eredményeként létrejövő területfejlesztési együttműködés, amely az ökoturizmus fejlesztésén, a helyi nevezetességek, természeti értékek, a népi kultúra, hagyományok bemutatásán keresztül hozzájárul a természet és a táj értékeinek megőrzéséhez, a munkahelyteremtéshez és a lakosság életminőségének javításához.” (termeszetvedelem.hu 3) Négy fő pillére a természeti és kulturális örökség védelme, a környezeti nevelés és szemléletformálás, a vidékfejlesztés, ill. a turizmus és pihenés. (naturparkok.hu)

Bokor	Cserhátsurány	Nógrádsipek
Buják	Debercsény	Rimóc
Cserhátszenti.	Herencsény	Varsány
Ecseg	Magyarnándor	
Felsőtold	Mohora	
Garáb	Szanda	
Kozárd	Terény	
Kutasó		

Forrás: cserhatnaturpark.hu

11. táblázat: A Novohrad-Nógrád Geopark⁵² települései Nógrád megyei kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
	Alsótold	Cserhátsurány	Bárna	Bátonyterenye	Endrefalva
	Bér	Herencsény	Cered	Kisbárkány	Hollókő
	Bokor	Szanda	Egyházasserge	Lucfalva	Ludányhalászi
	Buják	Terény	Etes	Márkháza	Magyargéc
	Cserhátszenti.		Ipolytarnóc	Mátraverebély	Nagylóc
	Ecseg		Karancsalja	Nagybárkány	Nógrádmegyer
	Felsőtold		Karancsberény	Nagykeresztúr	Nógrádsipek
	Garáb		Karancskeszi	Nemti	Nógrádszakál
	Kozárd		Karancslapujtő	Sámsonháza	Piliny
	Kutasó		Karancsság		Rimóc
	Mátraszőlős		Kazár		Szécsény
	Szirák		Kishartyán		Szécsényfelfalu
	Tar		Litke		Varsány
			Mátraszele		
			Mihálygerge		

⁵²

„A *geopark* az UNESCO meghatározása szerint egy nemzeti szinten védett terület, mely számos geoterületet foglal magába, amelyek területén előforduló ritkaságok vagy esztétikai vonzerejük különösen értékes. Ezek a Föld-örökség területek részei a védelem, az oktatás és a fenntartható fejlődés egységes elképzelésének.” (nogradgeopark.eu)

Rákóczibánya

Ságújfalu

Salgótarján

Somoskőújfalu

Sóshartyán

Szalmatercs

Szilaspogony

Vizslás

Zabar

Forrás: Bükk Nemzeti Park Igazgatóság (2008)

2.2. Szakrális építmények (templom, kápolna, imaház, harangláb) Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat: Nógrád megye kistérségeinek szakrális építményei (db)

Kistérség	Templom		Imaház		Kápolna		Harangláb		Kolostor	Rom
Rétsági	r. k.	22	bap.	1	r. k.	14	r. k.	11		r. k. 4
	ev.	6	ev.	1			ev.	1		
	ref.	1								
Pásztói	r. k.	22	ev.	2	r. k.	17	r. k.	5	r. k. 1	r. k. 2
	ev.	7	bap.	3	ev.	1	ev.	2		
	bud.	1								
Balassagy.	r. k.	31	ev.	1	r. k.	16	r. k.	3		r. k. 2
	ev.	9	bap.	1			öku.	1		
	ref.	1								
	szerb	1								
	bud.	1								
Salgót.	r. k.	28	r. k.	1	r. k.	5	r. k.	3		
	ev.	3					ev.	1		
	ref.	1								
Bátonty.	r. k.	17	bap.	1	r. k.	5	r. k.	7	r. k. 1	r. k. 1
	ev.	4					ev.	1		
	öku.	1					öku.	1		
Szécsényi	r. k.	16	bap.	1	r. k.	10	r. k.	4	r. k. 1	r. k. 2
	ev.	1								
Megye össz.:	r. k.	136	r. k.	1	r. k.	67	r. k.	33	r. k. 3	r. k. 11
(részletezve)	ev.	30	ev.	4	ev.	1	ev.	5		
	ref.	3	bap.	7			öku.	2		
	szerb	1								
	bud	2								
	öku.	1								
Megye össz.:		173		12		68		40	3	11

Forrás: Pál szerk. (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Méhes (2009), települések honlapjai (letöltve: 2014. július)

Rövidítések: r. k.: római katolikus, ev.: evangélikus, ref.: református, bap.: baptista, bud.: buddhista, öku.: ökumenikus

**2. táblázat: Műemléki, illetve helyi védettségű templomok és szakrális építmények⁵³
Nógrád megye kistérségeiben (%)**

Kistérség	Műemlék templom	HV templom	Műemlék szakrális ép.	HV szakrális ép.
Rétsági	79,3	0	56,6	0
Pásztói	63,3	3,3	44,8	3,2
Balassagyarmati	46,5	2,3	36	3
Salgótarjáni	43,7	21,9	42,8	19
Bátonyterenyei	45,4	0	43,6	0
Szécsényi	53,0	6,2	40	8,6
Megye összesen	55,0	5,8	40,4	4,9

Forrás: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005), ill. muemlekem.hu

⁵³ A „szakrális építmények” közé került besorolásra minden olyan létesítmény, melyeknek szerepe van a liturgikus események bemutatásában. Ide tartozik a parókiák kivételével az összes templom, kápolna, imaház, harangtorony és esetlegesen a kolostorok és a templomromok is. A Szentháromságot vagy a szenteket ábrázoló szobrok az „egyéb kulturális értékek” között szerepelnek majd, ezen belül is a „szakrális jellegű szobrok” kategóriában. Építészeti értékei elismeréséül néhány római katolikus plébánia- vagy protestáns lelkészház is kiérdemelte a helyi vagy a műemléki védettséget. A szertartásokat vezető papok és lelkészek otthonaiként (többnyire helyileg is) kötődnek a szakrális építményekhez. Bár többnyire a hívők által sem látogathatók, de mint műemlékek kiemelt figyelmet érdemelnek, és bizonyára komoly építészeti értéket is képviselnek, sőt akár útikönyvek leírásaiba is bekerülhetnek, mint ahogy ez Nógrád megye esetében is tapasztalható. Ezen okokból a védelem alatt álló parókia épületek is –mint nem szoros értelemben vett szakrális értékek– részét képezik ezen értékleltárnak.

2.3. Kastélyok és kúriák Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat: Kastélyos-kúriás települések, ill. kastélyok-kúriák száma Nógrád megyében kistérségenként

Kistérség (település- szám)	Kastélyos települések száma, aránya	Kastélyok száma	Egy kastélyos településre jutó kastélyok száma	Egy kastélylyal rendelkező települések száma, aránya	Két kastélylyal rendelkező települések száma, aránya	Három kastélylyal rendelkező települések száma, aránya	Négy kastélylyal rendelkező települések száma, aránya	Ötnél több kastélylyal rendelkező települések száma, aránya
Rétsági (25)	17 (68%)	24	1,41	12 (70%)	4 (23%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)
Pásztói (26)	13 (50%)	23	1,77	6 (46%)	5 (38%)	1 (8%)	1 (8%)	0 (0%)
Balassagyarmati (29)	15 (52%)	36	2,4	7 (47%)	3 (20%)	3 (20%)	0 (0%)	2(13,3%)
Salgótarján (24)	11 (46%)	15	1,36	8 (73%)	2 (18%)	1 (9%)	0 (0%)	0 (0%)
Bátonyterenyei (14)	2 (14%)	2	1	2 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Szécsényi (13)	7 (54%)	13	1,85	2 (28%)	4 (57%)	1 (14%)	0 (0%)	0 (0%)
Megye (131)	65 (49%)	113	1,74	36 (57%)	17 (27%)	6 (9,5%)	2 (3,2%)	2 (3,2%)

Forrás: Pál (főszerk.) (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvédelem.hu, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

2a. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Rétsági* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Alsópetény	Gyurcsányi-Prónay-kastély	Petőfi u. 52.	B (1750-es évek)	M	Tv
Borsosberény	Tihanyi-Mocsáry-kúria	Rákóczi u. 2.	KI (1826)		Óv

Diósjenő	Sváb Sándor-féle kastély	Kastély	Sz (1906)		Eüi
Felsőpetény	volt Almásy-kastély	Petőfi u. 36.	Sz (1902)	HJTT	N. i.
Horpács	Mikszáth-kúria	Kossuth u. 5.	Ek (1906)	M+HJTT	Muz
	Szontágh-Mikszáth- kúria	Kossuth u. 3.	Kl (XIX. sz. első harmada)	M	Mt
Keszeg	volt Huszár-Purgly- kastély	Dózsa Gy. út 5.	B (1749)	M	Mt
Kétdobony	Brack-kastély		N. i.		Ü
Legénd	volt Káldy-kastély	Dózsa Gy. út 71.	B (1760 k.)	M	Mt
	Nyáry-kastély	Táncsics u. 6.	B (1750 k.)	M	Mt
	Hirsch-kúria	Dózsa Gy. út 87.	Kl (XIX. sz. eleje)		Öh+Mh
	Szandtner-Györgypály- kúria	Kossuth u. 12-14.	B (1770 k.)	M	Mt
Nagyoroszi	Stahrenberg-Berchtold- kúria	Szabadság tér 13.	B (1780)		Ái
	Wenckheim vadász-kastély	Külterület	N. i. (1905)		Tv
Nézsza	Reviczky-kastély	Szondy u. 99-101.	Ek (1770 k.)	M+HJTT	Ái
Nógrádsáp	Szabó Rudolf-féle kúria	N. i.	N. i.		Óv.
Nőtincs	Gyurcsányi-Szcitovsz- ky-kúria	Fő u. 1.	Kl (1809)	M+HJTT	Mt
Rétság	Kovács-kúria	Pusztaszántó Pusztaszántó út 20. első fele)	Kl (XIX. sz.)	M	Tv
Romhány	Prónay-kastély	Kossuth u. 70/B	Kl (1770 k.)	M	Mt
	Laszkáry-kúria	Kossuth u. 73.	Kl (XIX. sz. eleje)	M	Ü
Szátok	Révay-kúria	Kossuth u. 106-108.	B (XVIII. sz.)		Szi
Tereske	Huszár-kastély	Kossuth u. 84.	Kl (1848)	M	Óv+Ái

	Frideczky-Barcza-kúria	Kossuth u. 61- 63.	ké B (XVIII. sz. első fele)	M	Mt
Tolmács	Szentiványi-Herzfeld-kúria	Tolmácsi u.	B (XVIII. sz.)	M	Mt+Ü

Forrás: Pál (főszerk.) (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvédelem.hu (védett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: (ké) B: (késő) barokk, Ek: eklektikus, Kl: klasszicista, N. i.: nincs info, Sz: szecessziós, M: műemlék, HJTT: helyi jelentőségű természetvédelmi terület, Ái: általános iskola, Eüi: egészségügyi intézmény, Mh: művelődési ház, Mt: magántulajdon, Muz: muzeális, Óv: óvoda, Öh: önkormányzati hivatal, Szi: szociális intézmény, Tv: turisztikai vállalkozás, Ü: üres

2b. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Pásztói* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Alsótold	Veres-kúria	N. i.	Kl (1830)		Ü (Öt)
Bér	Lázár-kúria	Virágospuszta, 062/1 hrsz.	Kl (XIX. sz. első fele)	M	Tv
Csécse	Fráter-kastély	Madách út 6.	Egy (1820)	HJTT	Ái
	Keglevich-kastély	Bélahalompuszta	Kl (XIX. sz. eleje)	M+HJTT	Mt
Ecseg	Horváth Ödön-kúria	Béke u. 45.	Kl (1830)		Ái
Egyházas-dengeleg	Brach Dezső-féle kastély	Kossuth út 1.	N. i. (1820-as évek vége)		Ái+Kvt
Erdőtárca	Szentmiklóssy-Kubinyi-Petőfi út 1. kastély		B (1770 k.)	M	Tv
	Végh-kúria	Falujárók útja 1	Kl (1820 k.)	M	Mt
	Kubinyi-Márkus-kúria	Dózsa Gy. út 7.	Kl (1820 k.)	M	Óv+ Ái
	Dabasi-Halász-kúria	N. i.	N. i. (1890)	HJTT	Mt
Jobbágyi	Sréter-kúria	N. i.	Kl (1821)		Ü
Kálló	Sztankovánszky-kastély	N. i.	N. i. (1892)		Ái
Kisbágyon	Ondrejovich-kúria	Szabadság út	Kl (1831)		Mt
	Géczy-kúria	Szabadság u. 21.	Kl (1852)		Öh+Kvt+Fh
Mátraszőlős	volt Jankovich-kúria	N. i.	ké Kl (XIX. sz. közepe)		Mt

	volt Schmidt-kúria	N. i.	ké Kl (1850 k.)		Mt
Szarvasgede	Légárd-Pethő-kúria	Béke u. 6.	B (XVIII. sz. vége)	M	Mt
	Báthory-Hüttner-kúria	Kossuth út 119.	B (1890)		Öh+P+Kvt+Or
Szirák	Róth-Teleki-Degenfeld-Petőfi u. 26.		B (1748)	M	Tv
	Bozó-kúria	Petőfi út 36.	Kl (1840 k.)	M	Mt
	Bozó-ház	Róth Johanna u. 1.	Kl (1820 k.)	M	Óv
Vanyarc	Dessewffy-Bánffy-kúria	Hunyadi u. 1.	B (1763)	M	Kt
	Veres-Beniczky-kúria	N. i.	Kl (XIX. sz. első fele)		Mt

Forrás: Pál (főszerk.) (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvedelem.hu (védett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: (ké) B: (késő) barokk, , Egy: egyéb, Kl: klasszicista, N. i.: nincs info, M: műemlék, HJTT: helyi jelentőségű természetvédelmi terület, Ái: általános iskola, Fh: faluház, Kvt: könyvtár, Mt: magántulajdon, Or: orvosi rendelő, Óv: óvoda, Öh: önkormányzati hivatal, Öt: önkormányzati tulajdon, P: posta, Tv: turisztikai vállalkozás, Ü: üres

2c. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Balassa-gyarmat	Kaszinó Szálló	(Köztársaság tér 5.)	N. i. (1913)	HV	Muz
	Kacskovics- majd	Rákóczi fejed.	Kl (XIX. sz.	M	Muz
	Schiedl- major	útja 107.	első fele		
Becske	volt Balás-kúria	Fő u. 35.	Kl (1820 k.)	M	Mt
Bercel	volt Bene-Teichmann-ma Bodor-kastély	Kossuth tér 1.	ko B (1680 k.)	M	Mt
	Berczelly-kúria	Petőfi út 2.	ké Kl (1840-50 k.)	M	Eüi
	Csengey-kúria	Petőfi út 1.	B (XVIII. sz. vége)		Mt
	Kállay-(ma Bercel)	Kenderváros út 9.	B (1889)		Tv

	kastély				
	Marschall-kúria	Kenderváros út	N. i.		Eüi
	Mühlrad-kúria	Béke út	ké B (1782)		Ü
	Pápay-kúria	Árpád út	Kl (1810-es évek)		N. i.
	Székessy-kúria	Petőfi út	N. i		Mt
Cserháthaláp	Weis Emil-féle kúria	N. i.	N. i. (1925)		Ü
Cserhátsurány	volt Jánossy-kastély	Petőfi út 14.	B (XVII. sz. eleje)	M	Mt
	Simonyi-kastély	Szabadság u. 28.	B (XVIII. sz. eleje)	M	Ái
	Majláth-kastély	N. i.	N. i.		Mt
Csesztve	Majtényi-kastély	Kossuth u. 13.	B (1770 k.)	M	Öh+Kvt
	Madách-kúria	Kossuth u. 76.	Kl (XIX. sz. eleje)	M	Muz
	Rákóczi-kúria	N. i.	N. i. (1864)		N. i.
Csitár	Majláth-kastély	Nógrádgárdony, Kórház u. 1.	NR (1895)	HJTT	Tv+Eüi
Érsekvadkert	Drágffy-kúria	Hősök tere 7.	ké B (1790)		Muz
	Intézői lak	Szentlőrinc- puszta, 081 hrsz.	Kl (1840 k.)		Mt
Herencsény	volt Lisznyay-kúria	Kossuth út 76.	N. i. (XIX. sz.)		Öh
	Pszota András kúriája	N. i.	N. i. (XVIII. sz.)		Ü (Mt)
Magyarnándor	volt Buttler (ma Reviczky)-kastély	Kelecsénypuszta 0179 hrsz	Ek (1822)	M+HJTT	Mt
Mohora	Tolnay-kúria	N. i.	N. i.	HV	Muz
	Zichy-Vay-kastély	Kossuth u. 2.	B (XVIII. sz. eleje)	M	Mt
	Mauks-kúria	Rákóczi u. 25.	N. i.		Muz
Nógrádkövesd	volt Barcza-kúria	Kossuth út 48.	Ek (XIX. sz.)		Ü
Patvarc	Majláth-kastély	Gyarmati u. 86.	Ek (1830 k.)	M	Mt
Szanda	volt Sréter-kastély	Szandaváralja	N. i.		Tv
Szügy	volt Kubinyi-kastély	Rákóczi út 99-103.	B (1755)	M	Öh+Mh
	Simonyi-kastély	Hunyadi út 27.	B (1755)	M	Mt
	Beniczky-kúria	Mikszáth u. 10.	Kl (1830 k.)	M	Ü

Hanzély-kúria	N. i.	R (1886)	Szi
Paczolay-kúria	N. i.	N. i.	N. i.
Hisnyay kúria	N. i.	N. i.	N. i.

Forrás: Pál. (főszerk.) (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvedelem.hu (védtett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: N. i.: nincs info, (ko) B: (korai) barokk, Ek: eklektikus, (ké) Kl: (késő) klasszicista, N. i.: nincs info, R: romantikus, M: műemlék, HJTT: helyi jelentőségű természetvédelmi terület, HV: helyi védettség, Ái: általános iskola, Eüi: egészségügyi intézmény, Kvt: könyvtár, Mh: művelődési ház, Mt: magántulajdon, Muz: muzeális, Öh: önkormányzati hivatal, Szi: szociális intézmény, Tv: turisztikai vállalkozás, Ü: üres

2d. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Cered	Radvánszky-Humayer kúria	Jókai út 3.	N. i. (XX. sz. vége)		Öh+Mh+Fh
Egyházas-gerge	Mocsáry-kastély	N. i.	N. i. (XVII. sz.)		Mt
Ipolytarnóc	Bory-Lehoczky-kúria	Rákóczi út 8-10.	Kl (1810 k.)	M	Mt
Karancs-berény	Berényi-kúria	Petőfi u. 67.	Egy (XVIII. sz.)		Öh
	Légrády-kúria	N. i.	Kl (XVIII-XIX. sz. fordulója)		Ev
	Légrády-vadászház	Pálháza-pusztá 030 hrsz.	H (1937)	M	Mt
Karancskeszi	volt Záhorszky-Prónay-kúria	Fő u. 17.	ké B (1796)	M	Mt
Karancslapujtő	Mocsáry-kúria	Petőfi u. 4.	Kl (1740)	M	Mt
	Mocsáry-Papp Szász-kúria	Hunyadi u. 38	Kl (1820k.)	M	Óv
Karancsság	Kubinyi-Prónay-kastély	Alkotmány u. 10.	ké B (1794)	M	Ü (Mt)
Kishartyán	Podmaniczky-kúria	Kőkút-pusztá	B (XIX. sz. első fele)		Mt

Litke	egykori Koháry-kúria	Április 4. u. 8.	B (XVIII. sz.)	M	Tv
	magtára				
	Koháry-féle menház	Dózsa Gy. út 50.	Egy (1725)	M	Kv
Ságújfalu	Kubinyi-Prónay-kúria	Dózsa Gy. u. 15.	ké B (1770)	M	Öh+P+
					Or+Muz
Szalmatercs	Ruttkay-kúria	Arany J. u. 7.	B (XVIII. sz.)	M	Ü
			második fele)		

Forrás: Pál (főszerk.) (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) (2006), Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvedelem.hu (védett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: (ké) B: (késő) barokk, Egy: egyéb, H: historikus, Kl: klasszicista, N. i.: nincs info, M: műemlék, Ev: egyéb vállalkozás, Fh: faluház, Kv: kereskedelmi vállalkozás, Mh: művelődési ház, Mt: magántulajdon, Muz: muzeális, Or: orvosi rendelő, Óv: óvoda, Öh: önkormányzati hivatal, P: posta, Tv: turisztikai vállalkozás, Ü: üres

2e. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Bátonyterenyi* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Bátonyterenye	Gyürky-Solymossy-kastély	Népkert u. 7-9.	ké B (1790 k.)	M+HJTT	Muz
Mátraverebély	Almásy-kastély	Ady E. u. 28.	N. i. (1860-70 k.)	HV	Ái

Forrás: Pál (főszerk.) 1997, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) 2006, Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvedelem.hu (védett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: (ké) B: (késő) barokk, N. i.: nincs info, HV: helyi védettség, HJTT: helyi jelentőségű természetvédelmi terület, M: műemlék, Ái: általános iskola, Muz: muzeális

2f. táblázat: Kastélyok és kúriák Nógrád megye *Szécsényi* kistérségében

Település	Kastély/kúria	Cím	Stílus (dátum)	Védettség	Hasznosítás
Ludányhalászi	Ráday-kastély	Rákóczi u.	B (1700-40 k.)	HJTT	Szi
Nógrádmegyer	Szerémy-Pauncz-kúria	Petőfi út 159.	B (XVIII. sz.) második fele)	M	Kv
	Luchkovitz-kúria	Petőfi. u. 79.	B (XVIII. sz.) második fele)	M	Öh
	Tapolcsányi-kúria	Rákóczi út 12.	B (1750 k.)	M	Ev
Nógrádsipek	Nagy Sándor-kúria	Árpád út 3.	ké B (1820 k.)	M	Kv

	Balás-kúria	József A. út 6.	ké B (1820 k.)	M	Öt
Nógrádszakál	Veres Gyula-féle kúria	N. i.	N. i.		N. i.
Szécsény	Forgách-kastély	Ady E. utca 7.	B (XVII. sz. második fele)	M+HJTT	Muz
	volt Wattay-kúria	Benczúrfalva	B (XVIII. sz.)	M+HJTT	Ü (Tv)
	később Benczúr-kastély	Fő út 2.			
Szécsényfalva	Prónay-kúria	N. i.	N. i. (1845 k.)		N. i.
	Glos-kúria	N. i.	N. i. (1865 k.)		N. i.
Varsány	Harmos-Kiss-kúria	Petőfi út 1/A	ké B (1800 k.)	M	Mt
	Tábi kastély	Táb-puszta	N. i. (1938)		Ü

Forrás: Pál (főszerk.) 1997, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip (szerk.) 2006, Nógrád megye településeinek honlapjai, természetvedelem.hu (védtett kastélyparkok), Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (2005)

Rövidítések: (ké) B: (késő) barokk, N. i.: nincs info, HJTT: helyi jelentőségű természetvédelmi terület, M: műemlék, Ev: egyéb vállalkozás, Kv: kereskedelmi vállalkozás, Mt: magántulajdon, Muz: muzeális, Öh: önkormányzati hivatal, Öt: önkormányzati tulajdon, Szi: szociális intézmény, Tv: turisztikai vállalkozás, Ü: üres

2.4. Múzeumok, tájházak és kiállítóhelyek Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat: Múzeumokkal, tájházakkal és egyéb kiállítóhelyekkel rendelkező települések aránya (%) Nógrád megye kistérségein belül

Kistérség neve	Múzeummal, tájházzal rendelkező települések száma és aránya
Rétsági	17 (68%)
Pásztói	16 (61,5%)
Balassagyarmati	22 (76%)
Salgótarjáni	12 (50%)
Bátonyterenyei	9 (64%)
Szécsényi	4 (31%)

Forrás: települési honlapok látnivalók, nevezetességek menüpontja, museum.hu tematikus weboldal, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006).

2. táblázat: Múzeumok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Bánk	Bér	Balassagyarmat	Rákócziabánya	Bátonyterenye	Hollókő
Horpács	Kisbágyon	Csesztve	Salgótarján		Szécsény
	Pásztó	Mohora			
		Terény			

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

3. táblázat: Tájházak (falumúzeumok)⁵⁴ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Bánk	Bokor	Bercel	Karancslapujtő	Bátonyterenye	Hollókő
Berkenye	Héhalom	Dejtár	Kazár	Lucfalva	Rimóc
Borsosberény	Kozárd	Érsekvadkert	Ságújfalu	Mátramindszent	Varsány
Diósjenő	Vanyarc	Illy	Sóshartyán	Mátraterenye	
Felsőpetény		Magyarnándor	Vizslás	Nemti	
Keszeg		Patvarc		Szuha	

⁵⁴ A tájház vagy falumúzeum „...a népi építészet szempontjából jelentős, esetleg népi műemlékeknek minősített épületekben berendezett lakásbelsőket (esetleg műhelyeket, kezdetlegesebb ipari létesítményeket) bemutató muzeális intézmény.” (Hagyományok Háza 2013, p. 29)

Kétdobony	Szanda
Nógrád	Szügy
Szendehely	Terény
Szente	

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006),

4. táblázat: Helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Alsópetény	Bér	Balassagyarmat	Ipolytarnóc	Bátonyterenye	Hollókő
Borsosberény	Buják	Cserhátsurány	Karancsberény	Mátranovák	Rimóc
Nagyoroszi	Ecseg	Csesztve	Karancsság	Nagykeresztúr	Szécsény
Ósagárd	Egyházasdeng.	Debercsény	Kazár	Nemti	Varsány
Rétság	Erdőtarcsa	Drégelypalánk	Kishartyán	Sámsonháza	
Romhány	Kálló	Érsekvadkert	Litke		
Szente	Kutasó	Galgaguta	Ságújfalu		
Tereske	Pásztó	Herencsény	Salgótarján		
	Szirák	Hugyag	Sóshartyán		
	Szurdokpuszpöki	Ipolyzög			
	Tar	Ipolyvece			
	Vanyarc	Mohora			
		Órhalom			
		Patak			
		Szügy			
		Terény			

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

5a. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye Rétsági kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Alsópetény -	„Alsópetény a XX. században” állandó fotókiállítás	Petőfi u. 141	

Bánk	Élő Kovácsműhely Múzeum	Petőfi út 100.	
	Szlovák nemzetiségi tájház	Petőfi u. 94.	M
Berkenye	Falumúzeum	Petőfi u. 17.	
Borsosberény	Helytörténeti gyűjtemény	Rákóczi u. 37., kúriakápolna	
Diósjenő	Tájház	Dózsa György út 51.	
Felsőpetény	Falumúzeum	Szabadság u. 1.	
Horpács	Mikszáth Kálmán Emlékmúzeum	Kossuth u. 5.	M
Keszeg	„Múlt Háza”	–	
Kétdobony	Szlovák tájház	Madách u. 62.	
	Bognárműhely	–	
Nagyoroszi	Falumúzeum	Szentháromság 14.	
	Szabó Endre Emlékkiállítás	Szentháromság tér 22., óvoda	
Nógrád	Szlovák nemzetiségi tájház	Sallai u. 26.	
Ósagárd	Falumúzeum	Rákóczi u. 38.	
Rétság	„Civil Szervezetek Háza”	Templom u. 11.	
Romhány	Tájház	Batthyány út 12	
Szendehely	„Honismereti ház”	Béke u. 25.	
Szente	Tájház	–	
	Babakiállítás (egyedi technika, nem népviseletes!)	Petőfi út 24., művelődési ház	
Tereske	Helytörténeti gyűjtemény	Kossuth u. 84., volt Huszár-kastély	

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

5b. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye Pásztói kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Bér	Múzeum (magyar történelem)	Virágospuszta külterület, 062/1 hrsz. (Lázár kúria)	M
	Falumúzeum	–	
	Kőtár	béri andezitömlés lábánál	
Bokor	Tájház	Szabadság út 14.	

Buják	Glatz Oszkár kiállítás	Kossuth u. 3., művelődési ház	
	Helytörténeti gyűjtemény	Kossuth u. 3	
	Helytörténeti gyűjtemény	Május 1. u. 3., óvoda	
	Bujáki baba gyűjtemény	Kossuth u. 27.	
	Szent-Györgyi Albert emlékszoba	Glatz Oszkár utca 1., általános iskola	
Ecseg	Helytörténeti és néprajzi gyűjtemény	Hősök tere 8.	
Egyházasdeng.	palóc szekrénygaléria	–	
Erdőtarcsa	Mesterházy Zsolt Fenyőgyűjteménye	Rákóczi u. 12.	
Héhalom	Falumúzeum	Kossuth u. 59.	
Kálló	Helytörténeti kiállítás	Kossuth u., ún. „Kisház”	
Kisbágyon	Afrikai-Magyar Magánmúzeum	Táncsics út	
Kozárd	Hagyományörző Palóc Galéria és Kézművesház	Fő út 24	
Kutasó	Ferenczy fazekasműhely	Ady E. u. 14.	
Pásztó	Pásztói Múzeum (és kiállítóhelyei:)	Múzeum tér 5., volt ciszterci kol.	M
	-középkori bencés-ciszterci templom	Romkert	M
	és kolostor romjai, ill. 3 olvasztókemencés üvegutájának maradványai		
	-,„Oskolamester háza”	Múzeum tér 6.	M
	- Csohány Kálmán Galéria	Múzeum tér 4.	
	- Gaál István Kossuth-díjas filmrendező emlékszobája	Múzeum tér 4.	
	Kőtár	Múzeum tér 1., Rátót nemzetség hatszögletű temetőkápolnája	
	palóc szekrénygaléria	–	
Szirák	Róth-Teleki-Dégenfeld-kastély Kastély Galériája	Petőfi u. 26.	M
Szurdokpüspöki	Hanák Kolos Közösségi és Emlékház „Múltunk Háza”	Béke út 4. a régi iskola épületében	
	Kőkiállítás	–	
Tar	Kőrösi Csoma Sándor emlékkiállítás	külterület	
	Helyismereti kiállítóterem	Szondi út 92., művelődési ház	
Vanyarc	Szlovák Tájház és Alkotóház	Tabán u. 9.	

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

5c. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Balassagyarmat	Palóc Múzeum	Palóc liget 1.	M
	-Palóc Múzeum szabadtéri néprajzi kiállítása	múzeumépület mögött	M
	Ipoly Menti Zsidó Múzeum	Hunyadi u. 24.	
	Pannonia Motorkerékpár Múzeum	Kossuth u. 1., volt Balassa Szálló pincéje	
	Civitas Fortissima Múzeum	Bajcsy Zsilinszky u. 8.	
	Városi Képtár	Köztársaság tér 5., kúriaépület	HV
	Horváth Endre Galéria	Rákóczi u. 50., művelődési központ	
	Helyismereti Gyűjtemény	Rákóczi u. 107., ún. Csillagház	M
	Galéria	Szerb u. 5., egykori Szerb templom	M
Bercel	Tájház	Baross u. 33.	
Cserhátsurány	Falumúzeum	Ady E. út 16.	
Csesztve	Madách Múzeum	Kossuth u. 76., Madách-kúria	M
	Helytörténeti kiállítás	Kossuth u.	
Debercsény	Árpád-kori régészeti kiállítás	Fő u., templomban	
Dejtár	Tájház	Szabadság u. 59.	
Drégelypalánk	Szondi Kiállítótér és Turisztikai Központ	Fő út 22.	
Érsekvadkert	Helytörténeti Emlékház	Rákóczi u. 97	
	Hola Galéria	Hősök tere 7., Drágffy-kúria	M
Galgaguta	Szlovák falumúzeum	Kossuth u. 17.	
	Helytörténeti kiállítás	József Attila u. 15., általános iskola	
	Karman-ház	Táncsics út 32	
Herencsény	Herencsényi Fonó	Kossuth u. 50., Palóc Hagyományok és Kultúra Háza	
Hugyag	1956-os emlékház és pincekiállítás	Kossuth út 30.	
Iliny	Uram Mihály Tájház	Petőfi u.	
Ipolyszög	Sisa Pista betyárcsárda és panzió	Budai út	

Ipolyvece	Helytörténeti kiállítás	volt általános iskola tantermében	
Magyarnándor	Falumúzeum	Fő út 47.	
Mohora	Mauks Ilona emlékház	Rákóczi u. 25., Mauks-kúria	
	Tolnay Klári Emlékház	Kossuth u. 30.	
Órhalom	Hagyományörző kiállítás	Rákóczi út 33., általános iskola	
Patak	Helytörténeti kiállítás	Rákóczi u. 1., közösségi ház	
Szanda	Tájház	Madách út 11.	
Szügy	Falumúzeum	Rákóczi u.	
	palóc szekrénygaléria	–	
Terény	Orsós Magnók Múzeuma	Kossuth u. 10.	HV
	Hunnia Csipkemúzeum	Arany J. út 70.	
	Gombamúzeum	Petőfi út 13.	
	Szlovák nemzetiségi tájház	Arany J. u. 29.	HV
	Istállógaléria	Kossuth u. 18/a, Szőlő sor	

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

5d. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Ipolytarnóc	Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület (rezervátum)	Csapás-völgy	TT
Karancsberény	Helytörténeti kiállítás	Petőfi u. 30.	
Karancslapujtő	Tájház	Rákóczi út 115.	
Karancsság	Egyháztörténeti kiállítás	Mikszáth u. 22., plébániaépület	
Kazár	Tájház és bányászati kiállítás	Hunyadi u. 5.	M+HV
	Palóc Hagyományörző Galéria	Damjanich út 19.	M+HV
	Kézművesház	Damjanich u. 3.	
	Hagyományok portája	Damjanich út 17.	HV
	Vasaló- és öntvénygyűjtemény	Kossuth u. 96.	M+HV
	Gyűjtemények Háza	Kossuth út 71.	

	Szabó István tudós pap emlékszobája	Kossuth u. 2.	
	Magtár Községi Ház	Diófa út 13.	HV
	Mackó Kuckó	Damjanich út 17.	
	palóc szekrénygaléria	–	
Kishartyán	Falugaléria	Rákóczi u. 31., orvosi rendelőben	
Litke	Margaréta Alkotó- és Tájház	Dózsa György út 16.	
Rákóczibánya	Bányásmúzeum	–	
Ságújfalu	Falumúzeum	–	
	Helytörténeti kiállítás	Dózsa György u. 15., Kubinyi- Prónay-kúria épületében	M
Salgótarján	Dornyay Béla Múzeum	Múzeum tér 2.	M
	Föld alatti Bányamúzeum	Zemlinszky Rezső u. 1, volt József-lejtőszaknában	M
	Helyismereti különgyűjtemény	Kassai sor 2., megyei könyvtár épületében	HV
	Gyulai István Cipőműzeum	Somoskői Bazalt Panzióban	
	Palóc Galéria, palóc szekrénygaléria is	Rákóczi út 29. fszt. 5.	
	Zenthe Ferenc emlékszoba	Medvesi út 14., Geocsodák Házában	
	Helytörténeti kiállítás	baglyasaljai Bányász Művelődési Házban	HV
	Bagolytanya és információs központ	–	
	Szabadtéri szoborpark	baglyasaljai Bányász Művelődési Házzal szemközt	
	Kamara kiállítások	Rákóczi út 36., megyeháza tanácsterme előtti térben	HV
	Kamara kiállítások	Fő tér 5., József Attila Művelődési és Konferencia Központ földszinti klubterme	HV
Sóshartyán	Falumúzeum	Petőfi u. 11.	HV
	Nosztalgia Vendégház	–	
	Adorján János Emlékház	Kossuth út 14.	
Vizslás	Hagyományörző tájház	Dózsa György u. 49.	M

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség, TT: természetvédelmi terület

5e. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye *Bátonyterenyi* kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Bátonyterenye	Képeslapmúzeum	Alkotmány u. 24	
	Tájház	Árpád u. 20.	M
	id. Szabó István „Fából faragott élet” c. állandó kiállítása	Népkert u. 7., Gyürky-Solymossy-kastélyban	M
	Bányász emlékszoba	Ózdi út 39.	
Lucfalva	Faluház	Rákóczi u. 80.	
Mátramindszent	Faluház	–	
Mátranovák	Bányász emlékház	Dózsa György út 1.	
	Bányász Emlékhely	–	
	Faluhely major	külterület	
Mátraterenye	Helytörténeti gyűjtemény	Kossuth u. 109.	
Nagykeresztúr	palóc szekrénygaléria	–	
Nemti	Tájház	Táncsics u. 12.	M
	Bányászház Emlékhely	–	
Sámsonháza	Faluház	Rákóczi u. 42.	
Szuha	Tájház	Kossuth u. 79.	HV

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

5f. táblázat: Múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények és egyéb kiállítóhelyek Nógrád megye *Szécsényi* kistérségében

Település	Létesítmény	Cím	Védettség
Hollókő	Falumúzeum	Kossuth u. 82.	M
	Vármúzeum	Hollókő vára	M
	Postamúzeum	Kossuth u. 80.	
	Palóc Babamúzeum	Kossuth u. 96.	M
	Tájház	Kossuth u. 99.	M

	Pajtakert Szövőműhely	Kossuth u. 46.	
	Szövőház	Kossuth u. 9.	M
	Mívesház	Petőfi u. 4.	
	Kézműves Nyomdaműhely	Kossuth u. 84.	
	Régi Fazekasház	Petőfi u. 7.	M
	Bercsényi Fazekasház	Kossuth u. 65.	M
	Kelemen Ferenc fafaragó háza	Petőfi u. 2.	M
	Ladóczki-féle Látványtárház	Kossuth u. 79.	M
	Legendák Háza	Kossuth u. 62.	M
Rimóc	Falumúzeum	István király u. 43.	
	Palóc Főköttő Kiállítás	Hunyadi út 5.	
	Népviselői babagyűjtemény	Virág út 10.	
Szécsény	Kubinyi Ferenc Múzeum	Ady Endre u. 7.	M
	Nosztalgia Múzeum	Sas út 1.	
	Tűztorony történetéről szóló kiállítás	Rákóczi Ferenc út 86.	M
	Pintér emlékszoba és városi galéria	Haynald Lajos utca 8.	M
	Várostarténeti fotókiállítás	Ady Endre u. 4., kézművesház	
	Ferences kolostor (nyaranta kiállítóhely)	Haynald Lajos u. 9.	M
	Tömlőbástya kiállítóhely	Ady Endre u. 4.	M
	Nyugati bástya kiállítóhely	–	
	palóc szekrénygaléria	–	
Varsány	Falumúzeum	Dózsa György u. 24.	
	Kézműves Porta vendégháza	Kossuth út 2.	
	Hagyományörzők háza	–	
	Palóc Szekrény Galéria	Szécsényi út 2/a	

Forrás: települések honlapjai, museum.hu, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

2.5. Egyéb, ember által alkotta kulturális értékek Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat (2 részletben): Egyéb kulturális értékek Nógrád megye kistérségeiben

Kistérség neve (településszám)	Szobor (profán)	Szobor (szak- rális)	Emlék- mű	Emléktábla, dombormű	Feszület	Nevezetes kriptá vagy síremlék
Rétsági (25)	30	31	64	44	170	21
Pásztói (26)	43	17	56	33	165	12
Balassagyarmati (29)	37	35	63	87	203	14
Salgótarjáni (24)	64	11	66	92	147	8
Bátonyterenyi (14)	20	7	30	16	71	1
Szécsényi (13)	11	19	32	27	91	5
Megye összesen (131)	205	120	311	299	847	61

Kistérség neve (településszám)	Pincesor	Népi lakóházak (településszám)	Egyéb neves épületek, létesítmények	Festmény (kiállításon kívül)	Egyéb művészeti alkotás
Rétsági (25)	5	7	16	0	2
Pásztói (26)	5	12	26	6	2
Balassagyarmati (29)	8	13	33	0	5
Salgótarjáni (24)	0	8	76	8	12
Bátonyterenyi (14)	0	3	5	1	1
Szécsényi (13)	2	10	14	1	1
Megye összesen (131)	20	53	170	16	23

Forrás: kozterkep.hu, tajertektar.hu, települések honlapjai, Bagyinszky I.-né (2002), Fehér– Faragó – Szokoly M.-né (2005), Kenyeres Consulting Tanácsadó Bt. (2006), Filip szerk. (2006), Méhes (2009)

Profán szobrok (2-14. táblázat):

2. táblázat: Honfoglalási, illetve millecentenáriumi emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Diósjenő (2)	Erdőkürt		Karancskeszi	Mátraverebély	Nógrádszakál
Nógrád	Erdőtárcsa		Litke		Piliny (HV)

Nógrádsáp	Szurdokpuspöki	Salgótarján	Varsány
Rétság			
Romhány			

Forrás: települési honlapok, Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt

3. táblázat: 1848/49-es témájú emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Keszeg	Buják	Balassagyarmat	Kishartyán	Mátranovák	Nógrádsipek
Nagyoroszi	Cserhátszenti.	Cserhátsurány	Rákócziabánya		Varsány
Nógrád	Pásztó (HV)	Galgaguta	Salgótarján		
Szente	Szirák	Mohora	Vizslás		
		Órhalom			

Forrás: magyarhosok.hu, települési honlapok

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt

4. táblázat: Trianoni emlékművek és emlékhelyek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Diósjenő	Bér	Ipolyvece	Karancslapujtő	Bátonyterenye	Rimóc
Keszeg	Jobbágyi	Órhalom	Salgótarján	Dorogháza	Szécsény
Nőtincs	Kozárd				Varsány
Rétság	Pásztó				
Tolmács					

Forrás: települési honlapok, települések Facebook oldalai

5. táblázat: Holokauszt emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Diósjenő	Pásztó	Balassagyarmat	Salgótarján		
		Bercel			
		Érsekvadkert			

Forrás: települési honlapok, Filip szerk. (2006)

6. táblázat: 1956-os emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Diósjenő	Buják	Balassagyarmat	Ipolytarnóc	Bátonyterenye	Endrefalva
Horpács	Héhalom	Becske	Karancsberény		Rimóc
Nézsza	Jobbágyi	Cserhátsurány	Karancskeszi		Varsány
Nógrád		Galgaguta	Salgótarján		
Rétság		Hugyag			

Forrás: magyarhosok.hu, települési honlapok

7. táblázat: Millenniumi emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Alsópetény	Bér	Balassagyarmat	Karancslapujtó	Bátonyterenye	Hollókő
Keszeg	Buják	Dejtár	Karancsság	Mátranovák	
Nőtincs	Pásztó	Drégelypalánk	Mihálygerge	Mátraterenye	
Pusztaberki	Szarvasgede	Galgaguta	Salgótarján		
		Patak	Szalmatercs		

Forrás: települési honlapok, Filip szerk. (2006)

8. táblázat: Bányász szobrok, illetve emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
			Karancsalja	Bátonyterenye	
			Karancskeszi	Dorogháza	
			Karancslapujtó	Mátramindszent	
			Kazár (HV)	Mátraterenye	
			Mátraszele	Mátraverebély	
			Salgótarján		
			Vizslás		

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006), A magyar bányászat emlékezete, emlékek, emlékhelyek: bányásztörténeti információs térkép (2010)

9. táblázat: Szent István szobrok vagy emlékművek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Nógrád	Bér (2)	Hont	Litke	Bátonyterenye	Nógrádszakál
Nőtincs	Héhalom	Hugyag	Salgótarján		Szécsény
	Kálló	Ipolyszög			
	Kisbágyon	Őrhalom			
	Palotás				
	Pásztó				

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

10. táblázat: II. Rákóczi Ferenc szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Kétdobony	Bér	Balassagyarmat			Szécsény (2)
Romhány					

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

11. táblázat: Kossuth Lajos szobrai Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
	Kálló		Salgótarján	Bátonyterenye	
				Sámsonháza	

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

12. táblázat: Mikszáth Kálmán szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Horpács (2)	Pásztó	Balassagyarmat	Salgótarján		Nógrádmegyer
		Mohora			Rimóc

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

13. táblázat: Madách Imre szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Keszeg		Balassagyarmat (2)	Rákócziabánya	Mátraverebély	
		Csesztve	Salgótarján		

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

14. táblázat: Petőfi Sándor szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye	Bér	Balassagyarmat	Salgótarján		Rimóc
	Erdőkürt				
	Héhalom				

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

Szagrális témájú szobrok (15-20. táblázat)⁵⁵:**15. táblázat: Szentháromság oszlopok Nógrád megye kistérségeiben**

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye		Dejtár			Piliny (HV)
Nagyoroszi (M)		Drégelypalánk (M)			Szécsény (M)
Nógrád		Érsekvadkert			
Rétság		Hugyag			
Tolmács		Őrhalom			
		Patak			

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védetség

⁵⁵ A községek terein és az útszéleken Nógrád megyében járva gyakran találkozhat az ember *szagrális témájú szobrokkal*, melyek száma szintén nem lebecsülendő. Az alkotások mind a római katolikus felekezethez tartoznak. Ha szépen karban vannak tartva, még a nem vallásos érzelmű turistákat is megállásra kényszeríthetik.

16. táblázat: Nepomuki Szent János szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye	Csécse	Balassagyarmat	Bárna (HV)	Bátonyterenye	Endrefalva
Nagyoroszi	Héhalom	Drégelypalánk	Karancsbeszi	Mátraterenye (M)	Rimóc
Nézsza (1+1M)	Kálló	Herencsény (M)	Mátraszele		Varsány
Nógrád	Mátraszöl. (M)	Hont			
Romhány (M)	Palotás	Magyarnándor			
Szendeh. (M)	Pásztó (M)				
	P.-Hasznos (M)				
	Szarvasgede (M)				

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védetség

17. táblázat: Szent Flórián szobrok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Nógrád	Pásztó	Dejtár (M)		Nagybárcány	
Nőtincs (M)	Vanyarc				
Szátok					

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: M: műemléki védetség

18. táblázat: Szűz Mária szobrok Nógrád megye kistérségeiben (csak kültéren)

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Nógrádsáp	Kozárd	Balassagyarmat			Ludányhal. (2)
	Szurdokpusp.	Dejtár			Szécsény (2)
		Drégelypalánk			
		Hont			
		Illy			
		Ipolyvece			
		Magyarnándor			
		Órhalom			

Forrás: kozterkep.hu, települési honlapok, Filip szerk. (2006)

19. táblázat: Keresztutak (stációkkal) Nógrád megye kistérségeiben (csak kültéren)

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye	Buják	Balassagyarmat	Egyházasgerge	Kisbárkány	Nógrádszakál
Keszeg		Dejtár	Karancskeszi	Mátraverebély	Piliny
Nagyoroszi		Drégelypalánk	Salgótarján (HV)		Szécsényfelfalu
Nézsza		Érsekvadkert	Somoskőújfalú		
Nógrádsáp					
Szendehely					
Tereske					

Forrás: települési honlapok, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né 2005, Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt

20. táblázat: Lourdes-i barlangok Nógrád megye kistérségeiben (csak kültéren)

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Borsosberény		Csesztve	Etes	Mátraverebély	Szécsényfelfalu
Nógrádsáp		Hont	Karancsság		Varsány
Szente		Patak	Szalmatercs		

Forrás: települési honlapok, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip G. szerk. (2006)

21. táblázat: Palóc népi lakóházak Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Berkenye	Bér	Becske	Etes (1M)	Bt. Kisterenye (2M)	Endrefalva
Diósjenő	Buják	Csesztve	Karancskeszi	Márkháza	Hollókő (53M)
Kisecset (4HV)	Cserhátszenti.	Csitár	Kazár	Nemti (1M)	Ludányhalászi
Nézsza	Ecseg	Debercsény	Litke		Nagylóc
Ősagárd	Egyházasdeng.	Herencsény	Mátraszele		Nógrádsipek
Szendehely	Felsőtold	Hugyag	Rákócziabánya		Nógrádszakál
Szente	Héhalom	Iliny	Sóshartyán		Piliny (7HV)
	Kálló	Ipolyvece	Vizslás (5M)		Rimóc

Kisbágyon Nógrádmargal

Szécsényfelfalu

Kozárd Patvarc

Varsány

Palotás Szanda

Pásztó (Mker.) Szügy (2HV)

Terény (105HV)

Forrás: települési honlapok, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt, M: műemléki védettség

22. táblázat: Pincesorok Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Díósjenő (HV) Bér		Bercel			Nógrádsipek
Nagyoroszi	Ecseg	Csesztve			Piliny
Nógrád	Kozárd	Drégelypalánk			
Szátok	Pásztó	Magyarnándor			
Tolmács	Szurdokpusp.	Mohora			
		Patak			
		Patvarc			
		Szanda			

Forrás: települési honlapok, Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006)

Jelmagyarázat: HV: helyi védelem alatt

2.6. Egyéb kikapcsolódási lehetőségek Nógrád megye kistérségeiben

1. táblázat: Tanösvények Nógrád megye kistérségeiben

Kistérség neve (településszám)	Tanösvénnyel rendelkező települések száma, aránya	Tanösvények száma
Rétsági (25)	3 (12%)	5
Pásztói (26)	6 (23%)	7
Balassagyarmati (29)	5 (17%)	6
Salgótarjáni (24)	2 (8 %)	12
Bátonyterenyi (14)	1 (7%)	1
Szécsényi (13)	2 (15%)	6
Megyei összesítés (131)	18 (14%)	35

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2a. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Rétsági* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Diósjenő	Diósjenői erdőgazdasági és erdészettörténeti tanösvény	Ipoly Erdő Zrt. Diósjenői Erdészete
Nőtincs	Erdei Madár Ösvény a Seholsziget Élmenyparkban	Seholsziget Élmenypark
Szendehely-Katalinpuszta	Gyadai Tanösvény erdő- és természetismereti tanösvénye	Vác Város Önkormányzata, Ipoly Erdő Zrt. Váci Erdészete
	Gyadai Tanösvény „Legyél Te is kiserdész!”-ovis élményösvénye	Ipoly Erdő Zrt. Váci Erdészete
	Gyadai Tanösvény Madártan ösvénye	Ipoly Erdő Zrt. Váci Erdészete

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2b. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Pásztói* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Bér	Béri andezitcsúszda geológiai tanösvény és Kőtár bemutatóhely	–
Buják	Ökológiai tanösvény	Honvédelmi Minisztérium

		Budapesti Erdőgazdaság Rt. Bujáki Erdészeti Igazgatóság
Cserhátszentiván	Cserhátszentiváni természetismereti tanösvény	önkormányzat a Bükki Nemzeti Park Igazgatósággal közösen
Jobbágyi	Nagy-hársas erdei tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Kozárd	Pogányvári kőfejtőhöz vezető geológiai tanösvény	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
Szurdokpüspöki	Diósi-tanösvény	Egererdő Zrt.

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2c. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Balassagyarmat	Nyírjes Fűvészkert	Ipoly Erdő Zrt
Csesztve	Csillagösvény	–
Dejtár	Páskom legelő tanösvény	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
Drégelypalánk	Apródok útja tanösvény	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
	Szőlőhegy tanösvény	Drégelyvár Alapítvány
Szanda	Vár-hegyi geológiai tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2d. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Ipolytarnóc	Borókás-árok geológiai tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Kőzetparki tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Biológiai tanösvények (2 illetve 4 km)	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Kőszikla tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Miocén erdő tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Lombkorona sétány	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Salgótarján	Boszorkány-kő geológiai tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Szilvás-kői geológiai tanösvény (Rónabánya)	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

Eresztvényi kőbányák tanösvény (Eresztvény)	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Magyar-bányai kőpark tanösvény (Somoskő)	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Salgó - Somoskő vára tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Erdei tornapálya és Interaktív ismeretterjesztő tanösvény (Eresztény)	Salgótarjáni Helyi TDM Közhasznú Egyesület

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2e. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Bátonyterenyei* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Sámsonháza	Sámsonházai geológiai tanösvény („Buda-hegyi geológiai, botanikai tanösvény”)	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

2f. táblázat: Tanösvények Nógrád megye *Szécsényi* kistérségében

Település	Tanösvény neve	Üzemeltető
Hollókő	Vártúra ösvény és biológiai tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Hollókő-Rimóc erdészeti tanösvény	Ipoly Erdő Zrt.
	Kertek-alja tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
	Vár-alja tanösvény	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
Szécsény	halismereti tanösvény (kavicsbányató)	Petőfi Horgász Egyesület
	madártani tanösvény (kavicsbányató)	–

Forrás: Méhes (2009), illetve a tanösvényeket felsoroló magyarnemzetiparkok.hu

3. táblázat: Az Országos Kék-túra⁵⁶ vonala mentén elhelyezkedő Nógrád megyei települések kistérségeként

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Alsópetény	Alsótold	Becske	Bárna	Kisbárkány	Hollókő
Berkenye	Felsőtold	Cserhátsurány		Mátranovák	Nagylóc

⁵⁶ A bakancsos vagy hátizsákos turizmus számára különös turisztikai élményt nyújtnak a megye településein vagy azok határában áthaladó turistaútak. A Kék-túra Európa és Magyarország vonatkozásában is időrendben az első hosszú távú turistaútvonal.

Felsőpetény	Garáb	Nógrádkövesd	Mátraverebély	Nógrádsipek
Kétdobony	Kálló	Szanda	Nagybárcány	
Kisecset	Mátraszőlős	Szécsénke	Sámsonháza	
Nógrád				
Ósagárd				
Romhány				
Szendehegy				

Forrás: Pál főszerk. (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006), Méhes (2009), kektura.eu (letöltve: 2014.10.18.)

4. táblázat: Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet⁵⁷ települései Nógrád megyében

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyi	Szécsényi
Bánk		Drégelypalánk			
Berkenye		Hont			
Borsosberény					
Diósjenő					
Nagyoroszi					
Nógrád					
Nőtincs					
Ósagárd					
Rétság					
Szendehegy					
Tolmács					

Forrás: nepszamlalas2001.hu

⁵⁷ A kiemelt üdülőkörzetekre általában az a jellemző a magas ingatlanárakon kívül, hogy az értékes, pihentető, csendes környezet miatt üdülési célból számos ingatlant építenek ide főként városiak vagy az esetleg korábban lakóház céljából fenntartott házakat üdülők vásárolják fel és alakítják át a saját igényeik szerint.

5a. táblázat: Erdei iskolák⁵⁸ Nógrád megye Rétsági kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Berkenye	Berkenye Vendégház	Rákóczi út
Diósjenő	Börzsönyi Erdei Tábor (Play Panzió)	Petőfi S. út 73.
	Kámor Fogadó és Étterem	Ady Endre u. 90.
Kétdobony	Cserhát Erdei Iskola	Jókai u. 3.
Nőtincs	Erdei iskola a Seholsziget Élmenyparkban	Diófa u. 41.
Szendehely	Katalinpusztai Kirándulóközpont és Erdei Iskola	Katalinpuszta

Forrás: települési honlapok, google.hu

5b. táblázat: Erdei iskolák Nógrád megye Pásztói kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Cserhátszentiván	Angyalkert Tábor	Kossuth utca 66.
Kutasó	Kutasói Erdei Iskola	–
Pásztó	Mátrakeresztes Erdei Iskola (Min.)	Kékesi u. 82/A
Szurdokpuszpöki	Anna Liget Ifjúsági Tábor	Gyöngyösi út 3.
Tar	Fenyvespusztai Erdészeti Erdei Iskola	Egererdő Zrt. Bátonyterenyei Erdészet fenyvespusztai arborétum

Forrás: települési honlapok, google.hu

Jelmagyarázat: Min.: 2013-ban minősített erdei iskola volt

5c. táblázat: Erdei iskolák Nógrád megye Balassagyarmati kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Balassagyarmat	Nyírjesi Fűvészkert	Balassagyarmat, Fűvészkert
Bercel	Ordaspuszta Ifjúsági Szálláshely (Min.)	falutól 6 km-re (külterület)
Drégelypalánk	Drégelypalánki Libárdy Szálláshely és Erdei Iskola	Fő út 35.
Érsekvadkert	Kolping Erdei Képző- és Szabadidő Központ	Kolping Erdei Ház,

⁵⁸

„...az *erdei iskola* sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulásszervezési egység. A szorgalmi időben megvalósuló, egybefüggően többnapos, a szervező oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszíni tanulásszervezési mód, amely során a tanulás a tanulók aktív, cselekvő, kölcsönösségen alapuló együttműködésére épít. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített szociokulturális környezetéhez. Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.” (Boldizsárné Kovács G.- szerk. 2002, p. 15, idézi Kövecsesné Gősi V. 2009, p. 3)

Szentlőrinc puszta

Hont Hont Motel Ifjúsági Szállás

a honti szakadék alatti hegyoldalban

Szanda Szandavári Diáktábor

Rákóczi út 1.

Forrás: települési honlapok, google.hu

Jelmagyarázat: Min.: 2013-ban minősített erdei iskola volt

5d. táblázat: Erdei iskolák Nógrád megye Salgótarjáni kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Kazár	Kulcsosház	Kossuth u. 8.
Litke	erdei óvoda	Rárós
Salgótarján	Tarjáni Gyermektábor (Min.)	Tó-Strand
	Medves Hangulatszálló és Üdülőházak	Salgóbánya
	Kotyasi Erdei Iskola	Salgópuszta, 018/3 hrsz
Somoskőújfalu	Somosi Fogadó (Min.)	Somosi út 188.

Forrás: települési honlapok, google.hu

Jelmagyarázat: Min.: 2013-ban minősített erdei iskola volt

5e. táblázat: Erdei iskolák Nógrád megye Bátorterenyi kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Bátorterenye	Szorospataki Szabadidő és Ifjúsági Központ	Béke út 35.
Mátraterenye	Mátra vendégház	Kossuth út 325.

Forrás: települési honlapok, google.hu

5f. táblázat: Erdei iskolák Nógrád megye Szécsényi kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Nógrádszakál	Rárópusztai Gyermek és Ifjúsági Tábor Erdei Iskola	Rárópuszta, külterület
Szécsény	Robinson-szigetek	külterület

Forrás: települési honlapok, google.hu

6a. táblázat: Szabadidő-, illetve vadasparkok⁵⁹ Nógrád megye Rétsági kistérségében

Település	Létesítmény neve
Bánk	Tó Szabadidőközpont és Kalandpark
Diósjenő	Diósjenői Erdei Szabadidőpark
Kétdobony	Cserhát Erdei Iskola saját mini állatkertje
Nógrád	Nódrádi Vadaspark
Nőtincs	Seholsziget Élmenypark (Diófa u. 41.)

Forrás: települési honlapok, google.hu

6b. táblázat: Szabadidő-, illetve vadasparkok Nógrád megye Pásztói kistérségében

Település	Létesítmény neve
Bér	szabadtéri állatkert (7,5 ha) a Lázár-kúria körülötti parkban
Pásztó	Mátrakapu kaland- és ökoturisztikai élmenypark*

Forrás: települési honlapok, google.hu

Jelmagyarázat: * csak terv szintjén létezik, az ÉMOP-2.1.1/B-12-2012-0144 azonosító számú projekt 2013-ban 334,13 millió Ft uniós támogatást nyert

6c. táblázat: Szabadidő-, illetve vadasparkok Nógrád megye Balassagyarmati kistérségében

Település	Létesítmény neve
Balassagyarmat	Nyírjesi Fűvészkert és Vadaspark
Cserhátsurány	Cserhátsurányi Vaddisznóskert
Drégelypalánk	Drégelyvár Nomád Tábor
	Csadó-tanyai madármegfigyelő és pihenőhely

Forrás: települési honlapok, google.hu

6d. táblázat: Szabadidő-, illetve vadasparkok Nógrád megye Salgótarjáni kistérségében

Település	Létesítmény neve
-----------	------------------

⁵⁹ A szabadidőparkok leginkább a kisgyerekes családok, a vadásparkok pedig a hobbi vadászok számára jelentenek kedvező kikapcsolódási alternatívát az esetleg többnapos tartózkodáshoz.

Bárna	Vadaskert (Nagykő alatti völgyben)
Litke	Rárópusztai szabadidőpark
Salgótarján	Somoskő Vadaspark (Ipoly Erdő Zrt.)

Forrás: települési honlapok, google.hu

6e. táblázat: Szabadidő-, illetve vadasparkok Nógrád megye Szécsényi kistérségében

Település	Létesítmény neve
Szécsény	Robinson-szigetek (10 ha) a Pösténypuszta és Szécsénykovácsi közötti Ipoly szakaszon, a folyó holtágában

Forrás: települési honlap, google.hu

7. táblázat: Látogatható egykori kővárak romjai⁶⁰ Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Nógrád (M)	Bokor	Drégelypalánk (M)	Salgótarján (M)	Sámsonháza (M)	Hollókő (M)
	Buják (M)	Ipolyszög			Nógrádsipek
	Pásztó (M)	Szanda (M)			Szécsény (M)
	Tar (M)				

Forrás: települési honlapok, Pál főszerk. (1997), Fehér – Faragó– Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006), Méhes (2009)

Jelmagyarázat: M: műemlék

Megjegyzés: Pásztón: a hasznosi településrészen lévő várrom

Taron: Tari Lőrinc nemesi udvarházának gótikus falmaradványai

Salgótarján: Salgó vára (M), a környéken lévő Baglyaskő, Pécskő és Zagyvafő várából alig láthatók romok, a közeli Somoskő vára pedig Szlovákia területéhez tartozik

8a. táblázat: Strandok⁶¹ Nógrád megye Rétsági kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Bánk	Bánki strand	–
Diósjenő	Jenői Strandfürdő	Petőfi u. 61.

⁶⁰ A megye várai leginkább a törökökkel való csatározások miatt váltak romosakká vagy a földdel teljesen egyenlővé. Nógrád megye abban a szerencsés helyzetben van, hogy mind a hat kistérségében található várromok (összesen 13 db), néhol olyanok is, melyeket szépen karban tartanak.

⁶¹ Talán ez a terület az értéktár legszegényesebb része, főleg ha csak az Észak-magyarországi régió belüli másik két megye termálvizekkel, strandokkal való ellátottsága az összehasonlítás alapja.

8b. táblázat: Strand Nógrád megye *Pásztói* kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Bér	2004-ben 1100 m mélyen 87°C-os melegvizet találtak	–
Pásztó	Pásztó Városi Strandfürdő	Kossuth u. 116.

Forrás: települési honlap, google.hu

8c. táblázat: Strand Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Balassagyarmat	Balassagyarmat Városi Strandfürdő	Kóvári u. 11.

Forrás: települési honlap, google.hu

8d. táblázat: Strandok Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Litke	Rárópuszta közelében pár éve termálforrást találtak	–
Salgótarján	Városi Tanuszoda	Pécskő út 14.
	Városi Strandfürdő („Tóstrand”)	Camping út

Forrás: települési honlap, google.hu

8e. táblázat: Strand Nógrád megye *Bátonyterenyei* kistérségében

Település	Létesítmény neve	Cím
Bátonyterenye	Bátonyterenyei Tanuszoda	Berekgát köz 1.

2.7. Aktív turisztikai termékek⁶² Nógrád megye kistérségeiben1. táblázat: Nógrád megye horgászvizei⁶³ kistérségeinként

Kistérség neve (településszám)	Horgászvízzel rendelkező települések száma, aránya	Horgászvizek száma	Horgászversenyt rendező horgásztavak
Rétsági (25)	12 (48%)	12	3 ⁶⁴
Pásztói (26)	4 (15%)	4	2
Balassagyarmati (29)	11 (38%)	14	4
Salgótarjáni (24)	8 (33%)	9	3
Bátonyterenyi (14)	3 (21%)	4	2
Szécsényi (13)	5 (38%)	9	3
Megyei összesítés (131)	43 (33%)	52	17

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2a. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye *Rétsági* kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Alsópetény	Cser-tó (5 ha)	Cser-tó Bt.
Bánk	Bánki-tó (7,8 ha)	bánki II. Rákóczi Ferenc Horgászegyesület
Berkenye	Csigahegyi Horgásztó (2,1 ha)	Dágány Zoltán (2015-ben a tó zárva tartott!)
Diósjenő	Jenői-tó (27 ha)	Diósjenői Sporthorgász Egyesület
Kétdobony	Kétdobonyi horgásztó (16 ha)	Kétdobonyi Horgász Egyesület

⁶² A 2006-ban elkészített Észak-Magyarország Régió Turizmusfejlesztési stratégiája (2007-13) a régió kiemelt turisztikai termék kategóriái közé sorolta a következőket: 1. Bor- és gasztronómiai turizmus, 2. Aktív turizmus, 3. Falusi turizmus, 4. Ökoturizmus. A bor- és gasztroturizmus elemeiről a stratégia úgy vélekedik, hogy „sok esetben más turisztikai formák – üdülés, konferencia-turizmus, falusi turizmus stb. - kiegészítőjeként, kapcsolódó programjaként is jelentős szerepet kaphatnak” (p. 92) Nógrád megye esetében azonban óriási potenciállal rendelkezik a fentebb említett 2. termék kategória, vagyis az aktív turizmus. A stratégia így definiálja a fogalmat: „Aktív turizmus alatt olyan utazásokat kell értenünk, amelynek során a turista a hétköznapi életétől eltérő, intenzív mozgást végez, miközben valamilyenfajta árut vagy szolgáltatást is vásárol. A turizmus e formái napjainkban egyre fontosabb szerepet töltenek be a különböző desztinációk kínálatában. A régió adottságai sokszínű aktív turizmusba tartozó termék megvalósítását valószínűsítik. Tartalom: lovasturizmus, kerékpárturizmus, vadászturizmus, téli sport turizmus, extrém turizmus, víziturizmus, horgászturizmus” (p. 92)

⁶³ A horgászturizmus alkalmas kiegészítője lehet a gasztroturizmusnak, amennyiben az egy településen vagy térségben eltöltött több vendégéjszaka elérése a cél. A gasztrorendezvényekről szóló fejezetben olvasható, hogy 2013-2015 között több esetben is volt halászléfőző verseny a kínálatban, sőt egy településen még halászlé fesztivált is rendeztek. Ez is azt bizonyítja, hogy a halételek nem a legutolsók között szerepelnek a megyében.

⁶⁴ A nőtincsi Szent István jet-ski versenyeket rendeznek, így ebből a táblázatból kimaradt.

Nagyoroszi	Álmos Horgásztó (0,8 ha)	Fövényesi Csaba
Nézsa	Ezersziget- horgásztó (4 ha)	Ezersziget-horgásztó
Nőtincs	Lókos-pataki tározó (Szent István tó) (36 ha)	önkormányzat
Rétság	Pusztaszántói Halastavak (4×1,5 ha)	Králik István
Szente	Szentei horgásztó	önkormányzat
Tereske	Tereskei horgásztó (6,5 ha)	Juhász Miklós
Tolmács	Tolmácsi-víztározó (7,4 ha)	Erdőkémiai Horgászegyesület

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2b. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye *Pásztói* kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Kozárd	Kozárdi-tó (4,3 ha)	Agroservice Kft.
Palotás	Palotási – víztározó (63 ha)	Palotás és Vidéke Sporthorgász Egyesület
Pásztó	Hasznosi víztározó (23 ha)	Nógrádi Vízügyi Horgász Egyesület
Szurdokpüspöki	Aranykapu Horgásztó (1,2 ha)	Jóri István

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2c. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Balassagyarmat	Gyarmati horgásztó (4,5 ha)	Gyarmati Horgásztó Kft.
	Nyirjesi tavak (6,5 ha)	Balassagyarmati Kábelgyár HE
Cserháthaláp	Rézparti-Víztározó Horgásztó (8,8 ha)	Rézparti Horgász- és Természetvédelmi Egyesület
Cserhátsurány	faluközponti tó (0,5 ha)	Cserhátsurány Horgász Egyesület
	Vadkan tó (19 ha)	Rogier
Dejtár	Kifli-tó (TT)	–
Érsekvadkert	Derék-pataki tározó (29,2 ha)	Palóc Horgászegyesület
	Dobordali-pataki tározó (3,26 ha)	Palóc Horgászegyesület
Hugyag	Csujta-tó (1 ha)	–
Ipolyvece	Ipoly-folyó ipolyvecei szakasza	Horgász Egyesületek Nógrád Megyei

		Szövetsége
Nógrádmargal	Mixi-horgásztó (3,5 ha)	Pásztor Miklós
Órhalom	agyagbányató (1 ha)	Órhalomi Horgász Egyesület
Szügy	Berekalji-víztározó (30,51 ha)	Berekalji Horgász Egyesület
Terény	Jurta-horgásztó (Szandai víztározó) (6,5 ha)	Tóth István

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2d. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Cered	Ceredi horgásztavak (4,6 ha)	Ceredvölgye Horgászegyesület
Etes	Etesi-tó (0,8 ha)	Etesi Bányász Horgászegyesület
Ipolytarnóc	Kotesz-tó	–
Kazár	Horgásztó (3,2 ha)	Acélgyári Sporthorgász Egyesület
Mátraszele	Mátraszelei-víztározó (11,4 ha)	Acélgyári Sporthorgász Egyesület
Mihálygerge	Komra-völgyi víztározó (50 ha)	Nógrádi Vízügyi Horgász Egyesület
Salgótarján	Vízválasztói-tavak I-III. (0,59+0,98+3,83 ha)	Salgótarjáni Erőmű Horgász Egyesület
	Tó-strandi Víztározó (2,3 ha)	Tóstrand Horgász Egyesület
Szilaspogony	Szilaspogony-tó	magántulajdon

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2e. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye *Bátonyterenyi* kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Bátonyterenye	Maconkai-víztározó I-VII. (58 ha) ⁶⁵	Bátonyterenye-Maconkai Szabadidő- és Sporthorgász Egyesület
	Halda-tó (Nagybátony) (1,5 ha)	Nagybátonyi FÜTŐBER Horgász Egyesület

⁶⁵

Ki kell emelni a Bátonyterenyén lévő *Maconkai-víztározót*, ahol évente 16-20 horgászversenyt rendeznek, illetve honlapja szerint Maconka a bejelentett rekord-fogások száma alapján tizenharmadik éve folyamatosan vezeti az országos mezőnyt. Erre büszkék is lehetnek a helybeliek és az egyesületi tagsággal rendelkezők egyaránt. A siker egyik titka, hogy sokszínű komfortnövelő szolgáltatásokat (pl. kiépített szilárd burkolatú utak, 3 db ingyenes kommunális blokk –női, férfi, mozgássérült– melegvizes zuhanyzóval, ami a többnapos tartózkodást teszi komfortosabbá, kiépített sátorozási és főzési lehetőség, korszerű büfé). Mivel a tó (a rekordfogások miatt is) országosan ismert, külföldi vendégekre is joggal számíthat. A 2005-től éves szinten 12-18 szállítási napon ütemezett telepítés (10-15 fajtából) garantálja a fogási sikert. (haldorado.hu)

Lucfalva	Lucfalva Horgásztó és Szabadidőpark (3,5 ha)	Bartus István (Fishing and Camping Kft., Szécsény)
Mátraterenye	Tóaljai tavak (9,5 ha)	Tóaljai Bányász Horgász Egyesület

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

2f. táblázat: Horgásztavak Nógrád megye Szécsényi kistérségében

Település	Tó neve (méret)	Vízkezelő
Ludányhalászi	Öreg-tó (15,4 ha)	II. Rákóczi Ferenc Horgászegyesület
	Öregpotyka-tavak: Pontyos-tó és a Kis (Élmény)-tó (30 ha + 2,6 ha)	Ludányhalászi Öregpotyka Horgász Egyesület
Nagylóc	kis mesterséges horgásztó	–
Nógrádszakál	Ipoly-folyó Nógrádszakál-rárópusztai szakasza	Horgász Egyesületek Nógrád Megyei Szövetsége
Szécsény	Robinson-szigetek (Pösténypusztá és Szécsénykovácsi közötti Ipoly szakasz) (10 ha)	Robinson R Kft.
	Szécsényi-kavicsbányató (18 ha)	szécsényi Petőfi Horgász Egyesület
	Várkerti-tó (1 ha)	II. Rákóczi Ferenc Horgász Egyesület
	Ipoly szécsényi folyószakasza	Horgász Egyesületek Nógrád Megyei Szövetsége
Varsány	Tábpusztai víztározó (10,7 ha)	Varsány-Tábpusztai Horgász Egyesület

Forrás: <http://www.horgasz.hu>, illetve a horgásztavak- és egyesületek honlapjai

3. táblázat: Lovas szolgáltatók⁶⁶ Nógrád megye kistérségeiben:

Kistérség neve (településszám)	Lovas szolgáltatást nyújtó települések száma, aránya	Lovas szolgáltatók száma	Nyilvántartott szolgáltatók száma	Minősített szolgáltatók száma
Rétsági (25)	8 (32%)	11	1	1
Pásztói (26)	7 (17%)	9	4	3

⁶⁶

Nógrád megye középhegységi és dombos területei különösen is alkalmasak a lovas szolgáltatások megtelepedésére. A megye tájai a Mátra (esetleg a Börzsöny) meredek emelkedőit leszámítva jól lovagolhatók. A lovas szolgáltatásokról is elmondható, hogy az érdeklődők minden kistérségben találhatnak lovardát, lovas vendégházat vagy lovas egyesületet. A Lovasturizmus fejlesztési stratégiában (MT Zrt. – Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség 2009) olvasható, hogy a lovas turista, mint az igényes vendégekör megtestesítője a bor és a gasztronómia fő fogyasztói közé tartozik, ami lehetőséget adhat a lovas és a gasztroturizmus közötti kapcsolat szorosabbra fűzésére.

Balassagyarmati (29)	6 (21%)	7	1	2
Salgótarjáni (24)	6 (25%)	9	2	3
Bátonyterenyeyi (14)	3 (21%)	4	1	0
Szécsényi (13)	3 (23%)	3	2	2
Megyei összesítés (131)	33 (25%)	43	11	11

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (n. a.), Magyar Lovas Turisztikai Szövetség (2014), Magyar Lovas Turisztikai Szövetség (2015)

4a. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Rétsági* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Diósjenő	Kámor Fogadó és Étterem	Ady Endre u. 90.	Stellaterra Kft.
Horpács	Aranyalma Vendégház	Szabadság út 7.	–
Kisecset	Csillag Tanya	Felszabadulás tér 1.	–
Legénd	Káldy Kastély és Lovarda	Dózsa György út 71.	–
	The Little Horse Valley	Petőfi út 13.	Lathouwers Hans és Annet
	SiFu Lovasudvar	Petőfi út 83.	Dr. Radácsné Reszegi Rita lovasterapeuta
Nógrád	Balogh József Ló és Természetszerető Baráti kör	Petőfi út 33.	Balogh József és Heike
Nőtincs	Seholsziget Élmenypark, Sólyomszem Lovarda (4 patkós)	Diófa u. 41.	a Gyermekparkot Üzemeltető Kft.
Rétság	Trapper Farm	Radnóti u. 4.	–
Szendehely	Háromárok Lovasudvar	Katalinpuszta, Nagydomb u. 10	Harsányiné Fuchs Katalin és Harsányi József
	Katalinpuszta-lovarda	Dózsa György u. 1.	HOBE Trade Kft.

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

4b. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Pásztói* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Erdőkürt	Holló Lovas Klub	Rákóczi u. 21.	–
Erdőtárcsa	Carussell Lovas Egyesület lovardája (3 patkós)	Szabadság utca 58.	Bazsó Gergely
	HellóHallóPark Lovarda-	Falujárók útja 8.	Sylvia és Paulus Van Melsen

	Apartman-Kemping		
Kutasó	Ezerangyal Lovarda	Toldi utca 6.	Takács Gábor
Pásztó	Sidi tanya	Gyöngyösi út	Sidi Ákos
Szirák	Kastélyszálló Szirák	Petőfi u. 26.	–
Szurdokpüspöki	Pegazus Farm	Szabadság u. 252.	–
Vanyarc	Lóska János magánménese (5 patkós)	Sarlópuszta	Lóska János
	Equus Tour Lovarda (4 patkós)	Sarlópuszta (078. hrsz.)	EQUUS TOUR Nonprofit Kft.

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

4c. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Balassagyarmat	Kóvári lovarda és vendégház (1 patkós)	Kóvári tanya (külterület)	Mészáros Judit
Csitár	Palóc Lovasiskola	Csitár-Nógrádgyárdony, Major 1	–
Magyarnándor	Lovas bázis	Mikszáth út 3.	–
Órhalom	Ipoly-völgyi Lovas Diák- sport Egyesület	Ifjúság út 2.	–
Patvarc	Patakiparti Lovasiskola (3 patkós)	Gyarmati út 87.	Tóth Katalin
Szanda	Szandavár Vendégház Lovasiskolája	Kossuth utca 31.	–
	Lovas bázis	Rózsa út 7.	–

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

4d. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Karancsberény	Berényi Lovas Vendégház	Petőfi út 30.	Torák Farm Tours Kft.
	Karancsberényi Lovas Klub (3 patkós)	Petőfi út 12.	Torák Kornél Károly
Karancslapujtő	Karancs Lovastanya	Rákóczi út 6.	Baksa Farm Kft.

(3 patkós)

Kazár	North Star Lovasudvar	Bányász út 26.	id. Czece László
Salgótarján	TÉBA Lovastanya	Építők út 17.	TÉBA Lovastanya Kft.
	Salgó-völgye Lovas Sport- egyesület lovastanyája	Kisponyi-pusztá 1	–
	Vendégház a Zöld Kapuhoz	Vár út 12. (Salgóbánya)	–
Somoskőújfalu	Kakuk Lovasudvar (4 patkós)	Lovas út 1.	Kakuk József, Juhar '97 Kft.
Vizslás	Szerencsepatkó Lovarda	újlaki rész, Iskola utca 15.	Korill Krisztina

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

4e. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Bátonyterenyi* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Mátranovák	Forrás Lovastanya	Mátracserpuszta- Forrástanya, 1955 hrsz.	Modena Immo Ingatlanfejlesztő és Kereskedelmi Kft.
Mátraverebély	Vízi - Lovas Turisztikai Kft.	Csengerháza fióktelep (065/4 hrsz.)	Szabó Zsolt
	Kányás lovarda	Kányás (külterület)	–
Nagykeresztúr	Kisfaludi lovastanya és lovarda	Kisfaludpuszta, 065/066 hrsz.	–

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

4f. táblázat: Lovas szolgáltatók Nógrád megye *Szécsényi* kistérségében

Település	Szolgáltató neve	Cím	Üzemeltető
Ludányhalászi	Timi-Tanya Lovarda (4 patkós)	Petőfi utca 9.	Timi-Tanya Falusi Turizmus és Lovassport Kh. Egyesület
Szécsény	Liget Lovasudvar (3 patkós)	Liget utca, külterület 0278/5 hrsz.	Igaz Lóbarátok és Jóbarátok Diáksport Közhasznú Egyesület
Varsány	BF Cross Farm	Széchenyi u. 34.	Bárány Ferenc

Forrás: <http://www.lovardakalauz.hu>, a lovardák honlapjai, google.hu

5. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok⁶⁷ Nógrád megye kistérségeiben

Kistérség neve (településszám)	Bejelentett vadásztársasággal rendelkező települések száma, aránya	Vadásztársaságok száma
Rétsági (25)	6 (24%)	7
Pásztói (26)	9 (35%)	11
Balassagyarmati (29)	10 (35%)	22
Salgótarjáni (24)	8 (33%)	23
Bátonyterenyei (14)	5 (36%)	9
Szécsényi (13)	3 (23%)	5
Megyei összesítés (131)	41 (31%)	77

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6a. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye Rétsági kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Diósjenő	Diósjenői Földtulajdonosok és Östermelők Közösségének Vadásztársasága Júlia-völgyi Sporthorgász, Vadász, Környezetvédelmi Egyesület
Nagyoroszi	Mikszáth Vadászati Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Egyesület
Nógrád	Nógrádi Bérkilövő Vadásztársaság
Nőtincs	Lókosvölgye Vadásztársaság
Romhány	Rákóczi Vadásztársaság
Szendehely	Szendehelyi Bérkilövő Vadásztársaság

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6b. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye Pásztói kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Alsótold	Kelet-Cserhát Vadásztársaság
Bér	Lázár Andor Vadásztársaság

⁶⁷ Nógrád megye (bár területileg az ország második legkisebb megyéje) művelt területeinek a KSH (2013) szerint – az évszázadok alatti sok irtás ellenére – közel 40%-át (39,3 %) még mindig erdők borítják. Ezzel az adattal az ország legerdősültebb megyéjének számít. Ebből adódik, hogy vadállománya a zavartalan erdők mélyén magas arányban képes fennmaradni, mivel szaporodását a vadászaton kívül semmi más nem akadályozza.

	Virágospusztai Vadásztársaság
Buják	Bérkilövő Vadásztársaság
Ecseg	Szuha-menti Vadgazdálkodási Egyesület Ecseg
Egyházasdengeleg	Sziráki Vadásztársaság
Héhalom	Cserhátalja Vadásztársaság
	Mária-völgye Bérkilövő Vadásztársaság
Kozárd	Bézma Természetbarátok Környezet- és Vadgazdálkodási Egyesülete
Palotás	Úszóvölgy Vadásztársaság Héhalom
Pásztó	Szorospataki Bányász Vadásztársaság

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6c. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye *Balassagyarmati* kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Balassagyarmat	Balassa Bérkilövő Vadásztársaság Balassagyarmat
	Cserhádi Vadásztársaság
	Határőr Bérkilövő Vadásztársaság
	Liszkói Bérkilövő Vadásztársaság
	Palóc Vadásztársaság Balassagyarmat
	Tábi Vadásztársaság
Bercel	Berceli Természetvédő és Sportvadász Társaság
Cserhátsurány	Cserhátsurányi Bérkilövő Vadásztársaság
Érsekvadkert	Aranyfácán Vadásztársaság
	Természetbarát Bérkilövő Vadásztársaság
Herencsény	Nyugat Cserhát Vadásztársaság
	Herencsényi Bérkilövő Vadásztársaság
	Sasbérc Vadásztársaság Egyesület
Ipolyvece	Ipoly Bérkilövő Vadásztársaság
	Szondy György Vadásztársaság
Magyarnándor	Kelecsénypusztai Sportlövő és Vadász Klub
	Magyarnándori Vadásztársaság

	Tókeri Vadász- és Természetvédő Egyesület
Nógrádkövesd	Összefogás Vadásztársaság
Patvarc	Kőbérc Vadásztársaság
Szanda	Szandahegy Vadász és Természetvédő Egyesület
	Terény-Szanda Községek Vadásztársasága

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6d. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye *Salgótarjáni* kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Cered	Medvesalja Vadásztársaság
Karancsberény	Karancsberényi Bérkilövő Vadásztársaság
Karancskeszi	Karancskeszi Községi Vadásztársaság
	Karancsvölgye Vadásztársaság (Karancskeszi, Karancsberény és Karancslapujtő községek területe)
Kishartyán	Egyesült Erő Mg. Tsz. Vadásztársaság
	Megyervölgye Vadásztársaság
Mihálygerge	Hársas Vadásztársaság
Salgótarján	Béke Bérkilövő Vadásztársaság
	Ceredvölgye Vadásztársaság
	Hangulat Területnélküli Vadásztársaság
	Karancs Bérkilövő Vadásztársaság
	Karancssági Sólyom Vadászegylet
	Medves Bérkilövő Vadásztársaság
	Nádasd Vadásztársaság
	Pécskő Bérkilövő Vadásztársaság
	Salgó Vadásztársaság
	Salgótarjáni Erdész Bérkilövő Vadásztársaság
	Salgótarjáni Kohász Vadásztársaság
	Szánas Vadásztársaság Salgótarján (bérkilövő)
	Tarján Bérkilövő Vadásztársaság
	Völgylapos Terület Nélküli Vadásztársaság

(Nógrád Megyei Vadász Szövetség)

Sóshartyán

Borókás Vadásztársaság

Szilaspogony

Szilaspogony-Zabar Földtulajdonosok Bérkilövő Vadásztársaság

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6e. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye *Bátonyterenyi* kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Bátonyterenye	Bátonyterenyi Mátraaljai Bérkilövő Vadásztársaság
	Mátravölgye Vadásztársaság
	Palóctáj Vadásztársaság
Mátranovák	Fénykő Vadásztársaság
	Természetvédelmi Bérkilövő Vadásztársaság
Mátraterenye	Mátra Természetvédelmi Vadásztársaság
Nemti	„Cserepes” Vadásztársaság
	Háromcser Vadásztársaság
Szuha	Kerekbérc Vadásztársaság

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

6f. táblázat: Bejelentett vadásztársaságok Nógrád megye *Szécsényi* kistérségében

Település	Társaság/egyesület neve
Hollókő	5517. sz. Hollókő Vadásztársaság
	Pásztói Bérkilövő Vadásztársaság
Nagylóc	Őrhegy Természetvédelmi és Sportvadász Egyesület
Szécsény	Szécsényi Erdész Vadásztársaság
	Szécsényi Természetvédő és Sportvadásztársaság

Forrás: birosag.hu település szerinti keresője (2014.08.11.)

7. táblázat: Gazdag vadállománnyal, de önálló vadásztársasággal nem rendelkező egyéb területek Nógrád megye kistérségeiben

Rétsági	Pásztói	Balassagyarmati	Salgótarjáni	Bátonyterenyei	Szécsényi
Alsópetény	Erdőkürt	Debercsény	Bárna	Márkháza	Endrefalva
Berkenye	Felsőtold	Patak	Kazár	Mátramindszent	Nógrádmegyer
Kisecset	Garáb	Szécsénke	Ságújfalu	Nagybárkány	Nógrádsipek
Kétdobony	Kálló	Terény	Szalmatercs		Nógrádszakál
Pusztaberki	Kutasó		Vizslás		Piliny
Rétság	Vanyarc		Zabar		Rimóc
Szente					Szécsényfelfalu
					Varsány

Forrás: Pál főszerk. (1997), Fehér – Faragó – Szokoly M.-né (2005), Filip szerk. (2006), Méhes (2009), illetve a települések honlapjai

3. MELLÉKLET: KÉRDŐÍVEK

3.1. Vendég kérdőív

1. Neme:

- (1) férfi
- (2) nő

2. Születési ideje: év

--	--	--	--

3. Anyanyelve:

További beszélt nyelvek:

4. Jelenlegi magyarországi lakhelye:

.....község, város.....kerület

5. Elsősorban minek érzi magát az alábbiak közül?

- (1) Magyar etnikumhoz tartozónak, magyar állampolgárnak.
- (2) Lokálpatriótának.
- (3) Világpolgárnak.
- (4) Kötődés nélkülinek, nem érdekli a kérdés.

6. Iskolai végzettsége:

- (1) Nem fejezte be a kötelező alapfokút.
- (2) Befejezte a kötelező alapfokút.
- (3) Befejezett középfokú.
- (4) Befejezett felsőfokú.

Az összes elvégzett osztályok száma:

--	--

7. Szakképzettsége, szakmája:

.....

.....

8. Kérjük, sorolja fel, mely településen járt turisztikai céllal az utóbbi egy évben!

.....

.....

9. Egyedül érkezett jelenlegi szállására?

- (1) Igen, teljesen egyedül.
- (2) Családtaggal/családdal együtt.
- (3) Barátokkal.
- (4) Egyéb:.....

10. Milyen rendszerességgel szokott turista utakban részt venni?

- (1) Havonta vagy sűrűbben.
- (2) 2-3 havonta
- (3) 4-6 havonta
- (4) 7-12 havonta
- (5) 1-2 évente
- (6) Ritkábban.

11. Általában milyen hosszú ideig marad egy-egy helyen?

- (1) 1 nap
- (2) 1-2 nap
- (3) 3-4 nap
- (4) 1-2 hét
- (5) 2 hétnél többet

12. Milyen céllal jött jelenlegi szállodájába/panziójába?

- (1) szabadidős tevékenység
- (2) hivatalos ügyek intézése
- (3) rokonlátogatás
- (4) baráti látogatás
- (5) egyéb

13. Milyen attrakciókat keres turisztikai utazásai során?

- (1) Vízpartot.
- (2) Téli sportot.
- (3) Városi, vallási, kulturális, örökséget.
- (4) Bor-, öko-, falusi turizmust.
- (5) Gasztroturizmus.
- (6) Egyéb.

14. Jelenleg Magyarországon dolgozik-e?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Ha igen, akkor milyen kereső tevékenységet folytat?

- (1) alkalmazott
- (2) önálló, egyéni vállalkozó
- (3) szövetkezeti tag
- (4) társas vállalkozás tagja
- (5) segítő családtag
- (6) egyéb:

Ha dolgozik, akkor munkája:

- (1) teljes állás, rendszeres munka
- (2) részdíj állás, rendszeres munka
- (3) alkalmi munka

Ha igen, mi a jelenlegi magyarországi foglalkozása:

.....

Ha igen, melyik gazdasági ágban dolgozik?

- (1) mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás
- (2) halászat, halgazdálkodás
- (3) bányászat
- (4) feldolgozóipar
- (5) villamos energia-, gáz-, gőz-, melegvízellátás
- (6) építőipar
- (7) kereskedelem, javítás
- (8) szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás
- (9) szállítás, raktározás, posta, távközlés
- (10) pénzügyi tevékenység
- (11) ingatlanügyek, gazdasági szolgáltatás
- (12) közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás
- (13) oktatás
- (14) egészségügyi, szociális ellátás
- (15) egyéb közösségi, személyi szolgáltatás

15. Hogyan jellemezné a családja/az Ön mostani anyagi helyzetét?

- (1) Eladósodtunk, kölcsönökből vagy külső segítségből élünk.
- (2) Tartalékainkat, korábbi megtakarításainkat éljük fel.
- (3) Éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből.
- (4) Gond nélkül megélünk, de félretenni nem tudunk.
- (5) Gond nélkül megélünk, és tartalékolni is tudunk.

16. Ön, illetve családjának az életszínvonala az átlag magyarországihoz képest:

- (1) Magasabb.
- (2) Ugyanolyan.
- (3) Alacsonyabb.

17. Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy éppen ide jött?

.....

18. Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?

.....

.....

.....

.....

19. Ön szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/panzió tulajdonosokat Magyarországon?

- (1) Üzletembereknek.
- (2) Vállalkozóknak.
- (3) Munkahely teremtknek.
- (4) Ügyeskedőknek, svindlereknek, bűnözőknek.

20. Ha azt hallja, hogy „Nógrád megye”, mely szavakat társítaná hozzá?

.....

.....

.....

21. Nevezzen meg kulturális rendezvényeket Nógrád megyében!

.....

.....

.....

22. Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése?
(több válasz is lehetséges)

- (1) jobb életkörülmények
- (2) nő a bűnözés
- (3) nagyobb társadalmi különbségek
- (4) magasabb színvonalú szolgáltatások megjelenése
- (5) több az adófizető állampolgár
- (6) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő
- (7) erősebb lesz Magyarország

egyéb:.....

Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet!

--	--	--	--	--	--

23. Szokott-e turizmus céljából utazni (belföldre/külföldre)?

(1) Igen, külföldre és belföldre egyaránt.

(2) Csak külföldre. Mi az oka ennek?.....

(3) Csak belföldre. Mi az oka ennek?.....

(4) Nem szoktam utazni ilyen céllal. Mi az oka ennek?.....

24. Ismeri-e a falusi turizmus fogalomkörét?

- (1) Igen.
- (2) Nem.
- (3) Hallottam már róla, de pontosan nem tudom, mit takar a fogalom.

25. Kérem, jellemezze három szóval a falusi turizmust!

(Ha az előző kérdésre nemmel válaszolt kérem, hagyja ki ezt!)

.....

26. Szokott-e vidékre, falura utazni üdülés céljából?

- (1) Soha.
- (2) Nagyon ritkán.
- (3) Ritkán.
- (4) Gyakran.
- (5) Mindig.

27. Mennyi pénzt lenne hajlandó falusi turizmusra költeni alkalmanként?

(Az értékek forintban értendők!)

☐ 10.000-20.000	☐ 60.000–70.000
☐ 20.000-30.000	☐ 70.000–80.000
☐ 30.000-40.000	☐ 80.000–90.000
☐ 40.000-50.000	☐ 90.000–100.000
☐ 50.000-60.000	☐ 100.000–

28. Melyik régiót/megyét célozná meg falusi turizmus keretein belül?

.....

29. Hallott-e a gasztronómiai turizmusról?

- (1) Igen.
- (2) Nem
- (3) Hallottam már róla, de pontosan nem tudom, mit takar a fogalom.

30. Próbálta-e már a gasztronómiai turizmust, gasztronómiai rendezvényeket?

(Több válasz is lehetséges!)

- (1) Igen, mindkettőt.

- (2) Nem, egyiket sem.
- (3) Ha lakóhelyem közelében gasztronómiai rendezvény zajlik, oda ellátogatok, de ezért nem szoktam messzebb utazni.
- (4) Csak gasztronómiai rendezvényeken vettem eddig részt.
- (5) A gasztronómiai turizmus keretein belül megismertem más népcsoportok ételeit.
- (6) Kifejezetten egyes kultúrák gasztronómiájának megismerése miatt utaztam.
- (7) Véletlen olyan helyen jártam, üdültem, ahol gasztronómiai rendezvény zajlott, ezért vettem részt benne.

31. Véleménye szerint, a gasztronómiai fesztiválokra felszolgált ételek...
(Több válasz is lehetséges!)

- (1) ...túl drágák, ezért nem kóstolom meg azokat, csak megnézem.
- (2) ...nem túl drágák.
- (3) ...ízletesek, ezért általában megkóstolom, amelyiket lehet.
- (4) ...túl zsírosak.
- (5) ...az egészséges táplálkozásba nem illeszthetők be, ezért nem kóstolom meg azokat.
- (6) ...túl fűszerezettek/túl intenzív az ízük.
- (7) ...olyan kulináris élményt nyújtanak, amit ki kell próbálni, akár árukat figyelmen kívül hagyva is.

32. Ismeri-e Nógrád megye nevezetes, jellemző ételeit?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Soroljon fel példákat!

.....

.....

.....

33. Ellátogatna-e területre gasztronómiai, illetve falusi turizmus keretein belül?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

3.2. Hallgatói kérdőív

1. Neme:

- (1) férfi
- (2) nő

2. Születési ideje: év

--	--	--	--

3. Anyanyelve:.....

További beszélt nyelvek:.....

4. Jelenlegi magyarországi lakhelye:

..... község, városkerület

5. Elsősorban minek érzi magát az alábbiak közül?

- (1) Magyar etnikumhoz tartozónak, magyar állampolgárnak.
- (2) Lokálpatriótának.
- (3) Világpolgárnak.
- (4) Kötődés nélkülinek, nem érdekli a kérdés.

6. Leendő szakképzettsége, szakmája:

.....

7. Ön szerint elégedettek-e a turisták Nógrád megyei szolgáltatásokkal?

- (1) Igen, mindenképpen.
- (2) Igen, különben nem jönnének ide.
- (3) Többnyire igen.
- (4) Nem.

Miért gondolja így?.....

.....

8. Ön szerint milyen rendszerességgel szoktak Magyarországon turista utakban részt venni?

- (1) Havonta vagy sűrűbben.
- (2) 2-3 havonta
- (3) 4-6 havonta
- (4) 7-12 havonta
- (5) 1-2 évente
- (6) Ritkábban.

9. Ön szerint általában milyen hosszú ideig maradnak a turisták átlagosan egy-egy helyen?

- (1) 1 nap
- (2) 1-2 nap
- (3) 3-4 nap

- (4) 1-2 hét
- (5) 2 hétnél többet

10. Ön szerint a turisták általában milyen céllal érkeznek Nógrád megyébe?

- (1) szabadidős tevékenység
- (2) hivatalos ügyek intézése
- (3) rokonlátogatás
- (4) baráti látogatás
- (5) egyéb

11. Ön szerint leginkább milyen attrakciókat keresnek a turisták utazásaik során?

- (1) vízpartot
- (2) téli sportot
- (3) városi, vallási, kulturális, örökséget
- (4) bor-, öko-, falusi turizmust
- (5) gasztroturizmus
- (6) egyéb

12. Ön szerint a turisták miért éppen Nógrád megyébe jönnek?
(több válasz is lehetséges)

- (1) Sok jót hallottak az szállásáról.
- (2) Ismerősei ajánlották.
- (3) Itt olcsón megszállhatott meg (saját maga vagy családjára vonatkozóan).
- (4) Visszajáró vendég.
- (5) Egyéb ok:.....

Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet!

--	--	--	--

13. Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?

.....

.....

.....

.....

.....

14. Ön szerint szükség van-e több turistára Nógrád megyében?

- (1) Igen, mindenképpen.
- (2) Igen, ha minőségi szolgáltatásokat vesznek igénybe.
- (3) Nem, pont elegend vannak.

(4) Nem, így is túl sokan vannak.

15. Ön szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/panzió tulajdonosokat Magyarországon?

- (1) Üzletembereknek.
- (2) Vállalkozóknak.
- (3) Munkahely teremtetőknek.
- (4) Ügyeskedőknek, svindlereknek, bűnözőknek.

16. Ha azt hallja, hogy „Nógrád megye”, mely szavakat társítaná hozzá?

.....

.....

.....

17. Nevezzen meg kulturális rendezvényeket Nógrád megyében!

.....

.....

.....

18. Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése? (több válasz is lehetséges)

- (1) jobb életkörülmények
- (2) nő a bűnözés
- (3) nagyobb társadalmi különbségek
- (4) magasabb színvonalú szolgáltatások megjelenése
- (5) több az adófizető állampolgár
- (6) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő
- (7) erősebb lesz Magyarország

egyéb:

Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet!

--	--	--	--	--	--

19. Ismeri-e a falusi turizmus fogalomkörét?

- (1) Igen.
- (2) Nem.
- (3) Hallottam már róla, de pontosan nem tudom, mit takar a fogalom.

20. Kérem, jellemezze három szóval a falusi turizmust!

(Ha az előző kérdésre nemmel válaszolt kérem, hagyja ki ezt!)

.....

.....

.....

21. Ön szerint mennyi pénzt lenne hajlandó falusi turizmusra költeni alkalmanként egy átlag turista?

(Az értékek forintban értendők!)

☐ 10.000-20.000	☐ 60.000–70.000
☐ 20.000-30.000	☐ 70.000–80.000
☐ 30.000-40.000	☐ 80.000–90.000
☐ 40.000-50.000	☐ 90.000–100.000
☐ 50.000-60.000	☐ 100.000–

22. Hallott-e a gasztronómiai turizmusról?

(1) Igen.

(2) Nem.

(3) Hallottam már róla, de pontosan nem tudom, mit takar a fogalom.

23. Kérjük, soroljon fel Nógrád megye nevezetes, jellemző ételei közül néhányat, melyet ajánlana a turistáknak!

.....

.....

.....

3.3. Szállásadói kérdőív

1. Neme:

- (1) férfi
- (2) nő

2. Születési ideje: év

3. Anyanyelve:

További beszélt nyelvek:

4. Jelenlegi magyarországi lakhelye:

.....község, város.....kerület

5. Elsősorban minek érzi magát az alábbiak közül?

- (1) Magyar etnikumhoz tartozónak, magyar állampolgárnak.
- (2) Lokálpatriótának.
- (3) Világpolgárnak.
- (4) kötődés nélkülinek, nem érdekli a kérdés.

6. Iskolai végzettsége:

- (1) Nem fejezte be a kötelező alapfokút.
- (2) Befejezte a kötelező alapfokút.
- (3) Befejezett középfokú.
- (4) Befejezett felsőfokú.

Az összes elvégzett osztályok száma:

7. Szakképzettsége, szakmája:

.....

8. Mennyi embert foglalkoztat?

- (1) 0–9
- (2) 10–49
- (3) 50–249
- (4) 250-től

9. Tagja-e valamilyen helyi/megyei turisztikai egyesületnek, szervezetnek?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Ha igen, akkor kérjük, nevezze meg őket:

.....

.....

10. Ön szerint milyen rendszerességgel szoktak Magyarországon turista utakban részt venni?

- (1) Havonta vagy sűrűbben.
- (2) 2-3 havonta
- (3) 4-6 havonta
- (4) 7-12 havonta
- (5) 1-2 évente
- (6) Ritkábban.

11. Ön szerint általában milyen hosszú ideig maradnak a turisták átlagosan egy-egy helyen?

- (1) 1 nap
- (2) 1-2 nap
- (3) 3-4 nap
- (4) 1-2 hét
- (5) 2 hétnél többet

12. Ön szerint a turisták általában milyen céllal érkeznek Nógrád megyébe?

- (1) szabadidős tevékenység
- (2) hivatalos ügyek intézése
- (3) rokonlátogatás
- (4) baráti látogatás
- (5) egyéb

13. Ön szerint leginkább milyen attrakciókat keresnek a turisták utazásaik során?

- (1) Vízpartot.
- (2) Téli sportot.
- (3) Városi, vallási, kulturális, örökséget.
- (4) Bor-, öko-, falusi turizmust.
- (5) Gasztroturizmust.
- (6) Egyéb.

14. Hogyan jellemezné a családja/az Ön mostani anyagi helyzetét?

- (1) Eladósodtunk, kölcsönökből vagy külső segítségből élünk
- (2) Tartalékainkat, korábbi megtakarításainkat éljük fel.
- (3) Éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből.
- (4) Gond nélkül megélünk, de félretenni nem tudunk.
- (5) Gond nélkül megélünk, és tartalékolni is tudunk.

15. Ön szerint a turisták miért éppen Nógrád megyébe jönnek?
(több válasz is lehetséges)

- (1) Sok jót hallottak az szállásáról.
- (2) Ismerősei ajánlották.
- (3) Itt olcsón megszállhatott meg (saját maga vagy családja vonatkozóan).
- (4) Visszajáró vendég.
- (5) Egyéb ok.

Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet!

--	--	--	--

16. Ön szerint szükség van-e a Magyarországon turisztikai munkát vállalók munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?

- (1) Igen
- (2) Nem

Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?

.....

.....

.....

17. Ön szerint általában minek tartja az utca embere a szálloda/panzió tulajdonosokat Magyarországon?

- (1) Üzletembereknek.
- (2) Vállalkozóknak.
- (3) Munkahely teremtknek.
- (4) Ügyeskedőknek, svindlereknek, bűnözőknek.

18. Ha azt hallja, hogy „Nógrád megye”, mely szavakat társítaná hozzá?

.....

.....

.....

.....

19. Nevezzen meg kulturális rendezvényeket Nógrád megyében!

.....

.....

.....

.....

20. Milyen következményekkel járna Nógrád megye számára a turizmus fellendülése?
(több válasz is lehetséges)

- (1) jobb életkörülmények
- (2) nő a bűnözés
- (3) nagyobb társadalmi különbségek
- (4) magasabb színvonalú szolgáltatások megjelenése
- (5) több az adófizető állampolgár
- (6) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő
- (7) erősebb lesz Magyarország

Egyéb:.....

Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet!

--	--	--	--	--	--	--

21. Ön lát-e perspektívát a falusi turizmusban?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Miért gondolja így?

.....

22. Ön lát-e perspektívát a gasztroturizmusban?

- (1) Igen.
- (2) Nem.

Miért gondolja így?

.....

23. Kérjük, soroljon fel Nógrád megye nevezetes, jellemző ételei közül néhányat, melyet ajánlana a turistáknak!

.....

.....

.....

24. Ön szerint szükség van-e több turistára Nógrád megyében?

- (1) Igen, mindenképpen.
- (2) Igen, ha minőségi szolgáltatásokat vesznek igénybe.
- (3) Nem, pont elegenden vannak.
- (4) Nem, így is túl sokan vannak.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindenekelőtt témavezetőmnek, Dr. Farkas Tibornak, aki mind szakmai, mind emberi támogatásával a doktori disszertációm megírásában nagy segítséget nyújtott.

Köszönettel tartozom a Szent István Egyetem Professzorainak, Dr. Lehota József és Dr. Szűcs István Professzor uraknak, akiknek kutatói példamutatásuk, szakmai tudásuk és bölcsességük példaértékű számomra.

Köszönetemet szeretném kifejezni vezetőmnek, Dr. habil. Lugasi Andreának, a Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kara Dékán Asszonyának, aki kutatói és szakmai példamutatásával, emberi támogatásával segítette kutatásaimat.

Köszönetet szeretnék mondani Dr. Zimányi Krisztinának, a Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar Oktatás Módszertani Központ Igazgatójának, aki PhD tanulmányom elkezdését szorgalmazta, kutatói és szakmai példamutatásával, valamint emberi támogatásával segítette munkámat.

Köszönetemet fejezem ki tanárainknak és volt vezetőimnek, Dr. Gundel János és Dr. Kádas Lajos Professzor uraknak, akik kutatói és szakmai példamutatásukkal, emberi támogatásukkal segítették kutatásaimat.

Köszönettel tartozom Márton Zoltánnak, a Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kara könyvtárosának, aki kutatásaimat mindvégig szakmailag és emberileg is segítette és támogatta.

A doktori értekezés tárgykörében nagy hatással voltak rám Dr. Paládi-Kovács Attila Professzor úr írásai. Köszönettel tartozom neki azért is, hogy idejét nem sajnálva interjút adott, és szakmai példamutatásával nagy segítséget nyújtott disszertációm megírásában.

Nem utolsó sorban őszinte hálával tartozom családomnak
kitartó támogatásáért és biztatásáért!